Mariusz Zelek (red.) Artur Szczepaniak
Agnieszka Wagemann-Smolańska Anna Zagierska

Spadek i testament

Poradnik praktyczny

Difin

Spadek i testament

Poradnik praktyczny

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Mariusz Zelek (red.) Artur Szczepaniak
Agnieszka Wagemann-Smolańska Anna Zagierska

Spadek i testament

Poradnik praktyczny

Difin

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Redaktor prowadzący: Renata Fleszar

Korekta: Renata Zielińska

Autorzy poszczególnych rozdziałów/podrozdziałów:

M. Zelek	3, 4, 9.4–9.11
A. Szczepaniak	1.4, 7, 8.1–8.2, 9.1, 9.18–9.20
A. Wagemann-Smolańska	1.1–1.3, 2.1–2.1.2, 2.2–2.3, 9.3
A. Zagierska	1.5, 2.1.3, 5, 6, 8.3, 9.2, 9.12–9.17, 9.21

Copyright © by Difin SA
Warszawa 2012

Wszelkie prawa zastrzeżone. Kopiowanie, przedrukowywanie
i rozpowszechnianie całości lub fragmentów niniejszej pracy
bez zgody wydawcy zabronione.

ISBN 978-83-7641-184-3

Printed in Poland
Difin SA
Warszawa 2012
00-768 Warszawa, ul. F. Kostrzewskiego 1
tel. (22) 851 45 61, 851 45 62
fax (22) 841 98 91
www.difin.pl

Skład i łamanie: DTP Service
Warszawa, tel. (22) 663 47 67

Wydrukowano w Polsce

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Spis treści

Wykaz skrótów 15

Wprowadzenie 21

Rozdział I. Spadek 23
1.1. Pojęcie spadku 23
1.1.1. Aktywa spadku 24
1.1.2. Pasywa spadku 27
1.1.3. Prawa wyłączone z dziedziczenia 29
1.2. Inne obciążenia finansowe powstające wraz ze śmiercią spadkodawcy . . . 30
1.2.1. Sukcesja podatkowa 30
1.2.2. Odpowiedzialność zapisobiercy – art. 106 UOP 34
1.2.3. Obowiązek zapłaty składek ZUS, składek na Fundusz Pracy i na Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych 34
1.3. Śmierć spadkodawcy a wybrane stosunki prawne 35
1.3.1. Umowa zlecenia 35
1.3.2. Umowa o dzieło 35
1.3.3. Pełnomocnictwo 36
1.3.4. Spółdzielcze lokatorskie prawo do lokalu 36
1.3.5. Najem lokalu mieszkalnego 37
1.3.6. Zapis bankowy (dyspozycja wkładem na wypadek śmierci – art. 56 UPB) 38
1.3.7. Zapis w SKOK-u (Spółdzielczej Kasie Oszczędnościowo-Kredytowej) 39
1.3.8. Ubezpieczenie na życie lub NNW 40
1.3.9. Środki zgromadzone na rachunkach w Otwartych Funduszach Emerytalnych (OFE) 41
1.3.10. Środki zgromadzone w pracowniczym funduszu emerytalnym . . . 43

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

1.3.11. Środki zgromadzone na indywidualnych kontach emerytalnych oraz na indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego . . . 43
1.3.12. Prawa majątkowe wynikające ze stosunku pracy 43
1.4. Zabezpieczenie spadku 44
1.4.1. Uwagi ogólne 44
1.4.2. Środki zabezpieczenia 45
1.4.3. Postępowanie 46
1.5. Podatek od spadków 47

Rozdział II. Dziedziczenie ustawowe 51
2.1. Uwagi ogólne 51
2.1.1. Zdolność dziedziczenia 52
2.1.1.1. Dziecko nienarodzone (*nasciturus*) 53
2.1.1.2. Jednoczesna śmierć osób, które mogłyby po sobie dziedziczyć 54
2.1.1.3. Cudzoziemiec 54
2.1.1.4. Osoby prawne i jednostki nieposiadające osobowości prawnej 56
2.1.2. Rodzaje dziedziczenia 57
2.1.3. Uznanie za niegodnego dziedziczenia 58
2.1.3.1. Uwagi ogólne 58
2.1.3.2. Przesłanki 59
2.1.3.2.1. Uwagi ogólne 59
2.1.3.2.2. Ciężkie przestępstwo przeciwko spadkodawcy 60
2.1.3.2.3. Nakłonienie spadkodawcy do sporządzenia testamentu . 61
2.1.3.2.4. Ingerencja w porządek dziedziczenia testamentowego po spadkodawcy 61
2.1.3.3. Postępowanie 62
2.1.3.4. Skutki wyroku uznającego za niegodnego 64
2.1.3.5. Przebaczenie 65
2.2. Porządek dziedziczenia ustawowego 66
2.2.1. Kolejność dziedziczenia od dnia 28 czerwca 2009 roku 66
2.2.1.1. Grupa I – małżonek i zstępni spadkodawcy 66
2.2.1.1.1. Dzieci i dalsi zstępni biologiczni 69
2.2.1.1.2. Dzieci i dalsi zstępni przysposobieni (adoptowani) 70
2.2.1.1.3. Małżonek spadkodawcy 73
2.2.1.1.3.1. Uwagi ogólne 73
2.2.1.1.3.2. Wyłączenie małżonka spadkodawcy od dziedziczenia . . 75
2.2.1.2. Grupa II – małżonek, rodzice, rodzeństwo spadkodawcy i zstępni rodzeństwa 81
2.2.1.2.1. Rodzice spadkodawcy 84
2.2.1.2.2. Dziedziczenie przysposabiającego oraz rodziców biologicznych dziecka przysposobionego 85

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

2.2.1.2.3. Rodzeństwo spadkodawcy i ich zstępni 86
2.2.1.3. Grupa III – dziadkowie spadkodawcy i ich zstępni 87
2.2.1.4. Grupa IV – pasierbowie (dzieci małżonka spadkodawcy) 89
2.2.1.5. Grupa V – gmina i Skarb Państwa 90
2.2.2. Kolejność dziedziczenia do dnia 27 czerwca 2009 roku 91
2.2.2.1. Grupa I – małżonek i zstępni spadkodawcy 91
2.2.2.2. Grupa II – małżonek, rodzice, rodzeństwo spadkodawcy i zstępni rodzeństwa 91
2.2.2.3. Grupa III – gmina i Skarb Państwa 95
2.3. Szczególne zasady dziedziczenia gospodarstw rolnych 96
2.3.1. Gospodarstwo rolne 96
2.3.2. Zasady dziedziczenia 97
2.3.2.1. Śmierć spadkodawcy po 13 lutego 2001 roku 99
2.3.2.2. Śmierć spadkodawcy między 1 października 1990 roku a 13 lutego 2001 roku 100
2.3.2.3. Śmierć spadkodawcy między 30 września 1990 roku a 6 kwietnia 1982 roku 103
2.3.2.4. Śmierć spadkodawcy przed 6 kwietnia 1982 roku 105

Rozdział III. Testament 108
3.1. Zagadnienia ogólne 108
3.1.1. Istota testamentu 108
3.1.2. Pozatestamentowa dyspozycja majątkiem na wypadek śmierci . . . 109
3.1.3. Zdolność do sporządzenia i odwołania testamentu 109
3.1.4. Wady oświadczenia woli przy sporządzaniu i odwoływaniu testamentu 109
3.1.5. Język testamentu 112
3.1.6. Kwalifikacja dokumentu jako testament 113
3.1.7. Interpretacja testamentu 113
3.1.8. Sporządzenie testamentu wspólnie z inną osobą 114
3.1.9. Odwołanie albo zmiana testamentu 115
3.1.10. Problem istnienia kilku testamentów 116
3.1.11. Dziedziczenie częściowo na podstawie testamentu i częściowo na podstawie ustawy 117
3.1.12. Zagubienie, utrata, zniszczenie, ukrycie testamentu a dziedziczenie na jego podstawie 118
3.1.13. Testament negatywny 118
3.1.14. Otwarcie i ogłoszenie testamentu 120
3.1.15. Koszty sporządzenia i odwołania testamentu 121
3.1.16. Notarialny Rejestr Testamentów 121
3.1.17. Prawo właściwe czasowo w przypadku zmiany przepisów 122

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

3.1.18. Prawo właściwe miejscowo dla testamentów z elementem zagranicznym . . . 122
3.2. Forma testamentu . . . 124
3.2.1. Uwagi ogólne . . . 124
3.2.2. Świadkowie testamentu . . . 125
3.2.2.1. Bezwzględna niezdolność do bycia świadkiem . . . 126
3.2.2.2. Względna niezdolność do bycia świadkiem . . . 128
3.2.3. Testamenty zwykłe . . . 130
3.2.3.1. Testament własnoręczny (holograficzny) . . . 130
3.2.3.1.1. Własnoręczność pisma . . . 131
3.2.3.1.2. Podpis . . . 132
3.2.3.1.3. Data . . . 134
3.2.3.2. Testament notarialny . . . 136
3.2.3.3. Testament allograficzny . . . 137
3.2.4. Testamenty szczególne . . . 140
3.2.4.1. Testament ustny . . . 141
3.2.4.1.1. Dopuszczalność sporządzenia testamentu ustnego . . . 141
3.2.4.1.2. Procedura sporządzenia testamentu ustnego . . . 143
3.2.4.1.3. Stwierdzenie treści testamentu ustnego . . . 144
3.2.4.2. Testament podróżny . . . 145
3.2.4.3. Testament wojskowy . . . 147
3.3. Treść testamentu . . . 148
3.3.1. Uwagi ogólne . . . 148
3.3.2. Powołanie spadkobiercy . . . 149
3.3.2.1. Sposób ustanowienia spadkobiercy . . . 150
3.3.2.2. Określenie udziału spadkowego . . . 151
3.3.2.3. Podstawienie . . . 152
3.3.2.4. Wyłączenie przyrostu . . . 154
3.3.3. Wydziedziczenie . . . 155
3.3.3.1. Przyczyny . . . 156
3.3.3.2. Skutki . . . 158
3.3.4. Zapis . . . 158
3.3.4.1. Zapis zwykły . . . 159
3.3.4.2. Zapis windykacyjny . . . 162
3.3.5. Polecenie . . . 163
3.3.6. Ustanowienie wykonawcy testamentu . . . 165
3.3.7. Inne możliwe rozrządzenia testamentowe . . . 166

Rozdział IV. Zachowek . . . 168
4.1. Istota zachowku . . . 168
4.2. Podmioty uprawnione do zachowku . . . 169
4.2.1. Zachowek w wypadku dziedziczenia ustawowego . . . 169
4.2.2. Podmioty wyłączone od zachowku . . . 171

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

4.2.3. Ustalenie kręgu uprawnionych do zachowku w konkretnej sprawie 172
4.3. Wysokość zachowku 174
4.3.1. Udział spadkowy 174
4.3.2. Ułamek 176
4.3.3. Substrat zachowku 178
4.3.3.1. Czysta wartość spadku 178
4.3.3.2. Doliczanie darowizn i zapisów windykacyjnych 179
4.3.3.2.1. Przysporzenia podlegające doliczeniu 179
4.3.3.2.2. Przysporzenia niepodlegające doliczeniu 180
4.3.4. Sposoby pokrycia zachowku 182
4.3.5. Ustalenie wysokości roszczenia o zachowek w konkretnej sprawie 183
4.4. Podmioty zobowiązane z tytułu zachowku 183
4.4.1. Odpowiedzialność spadkobierców 184
4.4.2. Odpowiedzialność beneficjentów zapisów windykacyjnych 188
4.4.3. Odpowiedzialność obdarowanych 189
4.4.4. Ustalenie kręgu zobowiązanych z tytułu zachowku w konkretnej sprawie 190
4.5. Wymagalność roszczeń z tytułu zachowku i ich przedawnienie 191
4.6. Dziedziczenie roszczenia o zachowek 193
4.7. Sądowe dochodzenie roszczenia o zachowek 194
4.8. Opodatkowanie zachowku 195

Rozdział V. Przyjęcie i odrzucenie spadku oraz odpowiedzialność za długi spadkowe 197
5.1. Oświadczenie o przyjęciu bądź odrzuceniu spadku 197
5.1.1. Ogólne warunki złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku 197
5.1.2. Forma 198
5.1.2.1. Uwagi ogólne 198
5.1.2.2. Złożenie oświadczenia przed sądem 200
5.1.2.3. Oświadczenie złożone przed notariuszem 200
5.1.3. Terminy 201
5.1.4. Skutki braku złożenia oświadczenia (milczenia) 202
5.1.5. Szczególne kategorie podmiotowe spadkobierców 203
5.1.5.1. Małoletni 203
5.1.5.2. Ubezwłasnowolniony 204
5.1.5.3. Dziecko poczęte (*nasciturus*) 205
5.1.5.4. Podmioty inne niż osoby fizyczne 205
5.1.5.4.1. Gmina i Skarb Państwa 205
5.1.5.4.2. Inne osoby prawne oraz jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi 206

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

5.1.5.5. Podmiot w upadłości 206
5.1.6. Transmisja spadku 207
5.2. Przyjęcie spadku 208
5.2.1. Uwagi ogólne 208
5.2.2. Przyjęcie spadku wprost 209
5.2.3. Przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza 209
5.2.3.1. Uwagi ogólne 209
5.2.3.2. Dobrodziejstwo inwentarza 210
5.2.3.3. Spis inwentarza 211
5.2.3.3.1. Uwagi ogólne 211
5.2.3.3.2. Koszty 211
5.2.3.4. Wyjawienie przedmiotów spadkowych 212
5.3. Odrzucenie spadku 213
5.3.1. Uwagi ogólne 213
5.3.2. Częściowe odrzucenie spadku 214
5.3.3. Oświadczenia dotyczące różnych podstaw dziedziczenia – art. 1022 KC 215
5.3.4. Rozliczenia ze spadkobiercą, który odrzucił spadek 216
5.3.5. Odrzucenie spadku z pokrzywdzeniem wierzycieli 217
5.4. Uchylenie się od skutków złożenia albo niezłożenia oświadczenia w terminie 218
5.4.1. Uwagi ogólne 218
5.4.2. Błąd 219
5.4.3. Groźba 220
5.4.4. Postępowanie w przedmiocie uchylenia się od skutków oświadczenia 220
5.5. Odpowiedzialność za długi spadkowe 221
5.5.1. Zagadnienia ogólne 221
5.5.2. Odpowiedzialność beneficjentów zapisu windykacyjnego, zapisu zwykłego oraz polecenia 223
5.5.3. Odpowiedzialność małżonka spadkobiercy 224
5.5.4. Odpowiedzialność za długi spadkowe związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego 224
5.5.5. Egzekucja 225

Rozdział VI. Stwierdzenie nabycia spadku i notarialne poświadczenie dziedziczenia 227
6.1. Uwagi ogólne 227
6.2. Stwierdzenie nabycia spadku przez sąd 228
6.2.1. Wniosek o stwierdzenie nabycia spadku 228
6.2.2. Postępowanie 229
6.2.3. Uczestnicy postępowania 229

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

6.2.4. Postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku 230
6.2.5. Koszty 231
6.3. Notarialne poświadczenie dziedziczenia 232
6.3.1. Uwagi ogólne 232
6.3.2. Etapy sporządzania aktu poświadczenia dziedziczenia 233
6.3.3. Rejestr aktów poświadczenia dziedziczenia 236
6.3.4. Koszty 236
6.4. Znaczenie postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku i aktu poświadczenia dziedziczenia 237
6.4.1. Uwagi ogólne 237
6.4.2. Domniemanie wynikające z udokumentowania nabycia spadku – art. 1025 KC 237
6.4.3. Ochrona osób trzecich na mocy art. 1028 KC 238
6.4.4. Roszczenia spadkobiercy wobec osób władających przedmiotami spadkowymi – art. 1029 KC 238
6.5. Uchylenie i zmiana postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku lub aktu poświadczenia dziedziczenia 241
6.5.1. Uwagi ogólne 241
6.5.2. Skutki uchylenia orzeczenia o uznaniu za zmarłego lub stwierdzającego zgon 243

Rozdział VII. Dział spadku 244
7.1. Uwagi ogólne 244
7.1.1. Podstawa normatywna 244
7.1.2. Istota działu spadku 245
7.1.3. Substancja majątku spadkowego, długi spadkodawcy 246
7.1.4. Zmiana substancji majątku spadkowego 247
7.1.5. Sposób podziału a wola spadkodawcy 247
7.1.6. Wpływ zapisu zwykłego, polecenia i zapisu naddziałowego na skład majątku spadkowego 249
7.1.7. Wpływ zapisu windykacyjnego na skład majątku spadkowego . . . 249
7.1.8. Częściowy i całkowity dział spadku 249
7.1.9. Tryby działu spadku 250
7.2. Sposoby podziału majątku spadkowego 251
7.2.1. Podział fizyczny spadku 251
7.2.2. Przejęcie spadku 252
7.2.3. Podział cywilny spadku 253
7.2.4. Odrębności związane z podziałem gospodarstw rolnych 253
7.3. Zarząd (wspólnym) majątkiem spadkowym i jego posiadanie 255
7.4. Zaliczenie darowizn na schedy spadkowe 255
7.5. Umowny dział spadku 257
7.5.1. Umowa działowa jako czynność prawna 257
7.5.2. Moment zaistnienia skutków umowy działowej 258

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

7.5.3. Strony umowy działowej 258
7.5.4. Termin do zawarcia umowy działowej 261
7.5.5. Sprzeciw spadkobiercy 261
7.5.6. Forma umowy o dział spadku 261
7.5.7. Wady oświadczeń woli 262
7.5.8. Zawarcie umowy działowej w trakcie postępowania sądowego . . . 263
7.5.9. Przedwstępna umowa działu spadku 263
7.5.10. Umowa działowa jako tytuł egzekucyjny 264
7.5.11. Koszty umowy działowej sporządzonej przez notariusza 264
7.6. Sądowy dział spadku 265
7.6.1. Wnioskodawca 266
7.6.2. Wniosek o dział spadku 267
7.6.3. Uczestnicy postępowania działowego 268
7.6.4. Koszty sądowe 269
7.6.5. Ustalanie przez sąd składu majątku spadkowego 270
7.6.6. Postanowienie kończące postępowanie 274
7.6.7. Zaskarżenie postanowienia o dziale spadku 275
7.7. Skutki działu spadku 275

Rozdział VIII. Umowy dotyczące spadku 278
8.1. Zagadnienia ogólne 278
8.2. Umowa zrzeczenia się dziedziczenia 279
8.2.1. Uwagi wstępne 279
8.2.2. Przedmiot i strony umowy 280
8.2.3. Skutki zrzeczenia się dziedziczenia 282
8.2.4. Uchylenie skutków zrzeczenia się dziedziczenia 283
8.3. Umowa o zbycie spadku 284
8.3.1. Informacje ogólne 284
8.3.2. Strony umowy zbycia spadku 284
8.3.3. Przedmiot umowy zbycia spadku 285
8.3.4. Skutki umowy zbycia spadku 285
8.3.5. Sytuacja nabywcy spadku na podstawie umowy zbycia spadku . . . 286

Rozdział IX. Wzory pism 288
9.1. Wniosek o zabezpieczenie spadku 288
9.2. Pozew o uznanie spadkobiercy za niegodnego 290
9.3. Pozew o wyłączenie małżonka od dziedziczenia 292
9.4. Wniosek o otwarcie i ogłoszenie testamentu 295
9.5. Testament własnoręczny 296
9.6. Testament notarialny z zapisem windykacyjnym 297
9.7. Protokół testamentu allograficznego 299
9.8. Pismo stwierdzające treść testamentu ustnego 301
9.9. Pismo stwierdzające treść testamentu podróżnego 302

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

9.10. Pozew o zmniejszenie zapisu zwykłego 303
9.11. Pozew o zachowek 306
9.12. Oświadczenie o przyjęciu spadku 308
9.13. Wniosek do sądu opiekuńczego o zezwolenie rodzicowi na złożenie oświadczenia o odrzuceniu spadku w imieniu dziecka 309
9.14. Oświadczenie o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu spadku z wnioskiem o jego zatwierdzenie 312
9.15. Wniosek o stwierdzenie nabycia spadku 314
9.16. Pozew o wydanie spadku oraz wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy . . 316
9.17. Wniosek o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku 318
9.18. Umowa o dział spadku 320
9.19. Wniosek o dział spadku 323
9.20. Umowa zrzeczenia się dziedziczenia 326
9.21. Umowa o zbycie spadku 327

Wykaz literatury 329

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Wykaz skrótów

1. Źródła prawa

DoPS	dekret Rady Ministrów z dnia 8 listopada 1946 roku o postępowaniu spadkowym (Dz.U. z 1946 r., nr 63, poz. 346, z późn. zm.)
DPS	dekret Rady Ministrów z dnia 8 października 1946 roku – Prawo spadkowe (Dz.U. z 1946 nr 60, poz. 328, z późn. zm.)
KC	ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku – Kodeks cywilny (Dz.U. z 1964 r., nr 16, poz. 93, z późn. zm.)
KK	ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r., nr 88, poz. 553, z późn. zm.)
KM	ustawa z dnia 18 września 2001 roku – Kodeks morski (Dz.U. z 2009 r., nr 217, poz. 1689, z późn. zm.)
Konwencja haska	Konwencja dotycząca kolizji praw w przedmiocie formy rozporządzeń testamentowych, sporządzona w Hadze dnia 5 października 1961 roku (Dz.U. z 1969 r., nr 34, poz. 284)
Konwencja waszyngtońska	Konwencja waszyngtońska z dnia 26 października 1973 roku o formie testamentu międzynarodowego (http://www.unidroit.org/english/conventions/1973wills/main.htm, przekład w języku polskim: KPP 2007, z. 4)
KP	ustawa z dnia 26 czerwca 1974 roku – Kodeks pracy (Dz.U. z 1998 r., nr 21, poz. 94, z późn. zm.)
KPC	ustawa z dnia 17 listopada 1964 roku – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1964 r., nr 43, poz. 296, z późn. zm.)
KPK	ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r., nr 89, poz. 555, z późn. zm.)
KRO	ustawa z dnia 25 lutego 1964 roku – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 1964 r., nr 9, poz. 59, z późn. zm.)

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

KSH ..... ustawa z dnia 15 września 2000 roku – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2000 r., nr 94, poz. 1037, z późn. zm.)

RMSTN ..... rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 czerwca 2004 roku w sprawie maksymalnych stawek taksy notarialnej (Dz.U. z 2004 r., nr 148, poz. 1564, z późn. zm.)

RRUSP ..... rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 roku – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. z 2007 r., nr 38, poz. 249, z późn. zm.)

RRZDM ..... rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 21 grudnia 2010 roku w sprawie rodzajów i zakresu dokumentacji medycznej oraz sposobu jej przetwarzania (Dz.U. z 2010 r., nr 252, poz. 1697, z późn. zm.)

RSUO ..... rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 stycznia 2006 roku w sprawie sposobu uiszczania opłat sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2006 r., nr 27, poz. 199, z późn. zm.);

RTW ..... rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 30 stycznia 1965 roku w sprawie testamentów wojskowych (Dz.U. z 1965 r., nr 7, poz. 38)

RWDUGR ..... rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 12 grudnia 1990 roku w sprawie warunków dziedziczenia ustawowego gospodarstw rolnych (Dz.U. z 1990 r., nr 89, poz. 519),

RZSSSI ..... rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 października 1991 roku w sprawie szczegółowego trybu postępowania przy zabezpieczaniu spadku i sporządzaniu spisu inwentarza (Dz.U. z 1991 r., nr 92, poz. 411, z późn. zm.)

UEK ..... ustawa z dnia 21 listopada 2008 roku o emeryturach kapitałowych (Dz.U. z 2008 r., nr 228, poz. 1507, z późn. zm.)

UELDO ..... ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 roku o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz.U. z 1974 r., nr 14, poz. 85, z późn. zm.)

UF ..... ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 roku o fundacjach (Dz.U. z 1991 r., nr 46, poz. 203, z późn. zm.)

UFKRP ..... ustawa z dnia 13 lutego 1984 roku o funkcjach konsulów Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2002 r., nr 215, poz. 1823, z późn. zm.)

UFUS ..... ustawa z dnia 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2009 r., nr 153, poz. 1227, z późn. zm.)

UGN ..... ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2010 r., nr 102, poz. 651, z późn. zm.)

UIKE ..... ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 roku o indywidualnych kontach emerytalnych oraz indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego (Dz.U. z 2004 r., nr 116, poz. 1205, z późn. zm.)

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

UKSC ..... ustawa z dnia 28 lipca 2005 roku o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2010 r., nr 90, poz. 594, z późn. zm.)

UKSE ..... ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 roku o komornikach sądowych i egzekucji (Dz.U. z 2011 r., nr 231, poz. 1376, z późn. zm.)

UNNC ..... ustawa z dnia 24 marca 1920 roku o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców (Dz.U. z 2004 r., nr 167, poz. 1758, z późn. zm.)

UOFFE ..... ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 roku o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych (Dz.U. z 2010 r., nr 34, poz. 189, z późn. zm.)

UOGRL ..... ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz.U. z 2004 r., nr 121, poz. 1266, z późn. zm.)

UOP ..... ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 roku – Ordynacja podatkowa (Dz.U. z 2005 r., nr 8, poz. 60, z późn. zm.)

UOS ..... ustawa z dnia 16 listopada 2006 roku o opłacie skarbowej (Dz.U. z 2006 r., nr 225, poz. 1635, z późn. zm.)

UOZ ..... ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o ochronie zwierząt (Dz.U. z 2011 r., nr 230, poz. 1373, z późn. zm.)

UPAPP ..... ustawa z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. z 2006 r., nr 90, poz. 631, z późn. zm.)

UPCC ..... ustawa z dnia 9 września 2000 roku o podatku od czynności cywilnoprawnych (Dz.U. z 2010 r., nr 101, poz. 649, z późn. zm.)

UPB ..... ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 roku – Prawo bankowe (Dz.U. z 2002 r., nr 72, poz. 665, z późn. zm.)

UPDOF ..... ustawa z dnia 26 lipca 1991 roku o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2012 r., poz. 361, z późn. zm.)

UPL ..... ustawa z dnia 3 lipca 2002 roku – Prawo lotnicze (Dz.U. z 2006 r., nr 100, poz. 696, z późn. zm.)

UPN ..... ustawa z dnia 14 lutego 1991 roku – Prawo o notariacie (Dz.U. z 2008 r., nr 189, poz. 1158, z późn. zm.)

UPPM ..... ustawa z dnia 4 lutego 2011 roku – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz.U. z 2011 r., nr 80, poz. 432)

UPSD ..... ustawa z dnia 28 lipca 1983 roku o podatku od spadków i darowizn (Dz.U. z 2009 r., nr 93, poz. 768, z późn. zm.)

UPUN ..... ustawa z dnia 28 lutego 2003 roku – Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz.U. z 2009 r., nr 175, poz. 1361, z późn. zm.)

UPWKC ..... ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku – Przepisy wprowadzające Kodeks cywilny (Dz.U. z 1964 r., nr 16, poz. 94, z późn. zm.)

UPWP ..... ustawa z dnia 30 czerwca 2000 roku – Prawo własności przemysłowej (Dz.U. z 2003 r., nr 119, poz. 1117, z późn. zm.)

URPO ..... ustawa z dnia 15 lipca 1987 roku o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. z 2001 r., nr 14, poz. 147, z późn. zm.)

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

URZS	ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 2011 r., nr 127, poz. 721, z późn. zm.)
USG	ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r., nr 142, poz. 1591, z późn. zm.),
USKOK	ustawa z dnia 14 grudnia 1995 roku o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (Dz.U. z 1996 r., nr 1, poz. 2, z późn. zm.)
USM	ustawa z dnia 15 grudnia 2000 roku o spółdzielniach mieszkaniowych (Dz.U. z 2003 r., nr 119, poz. 1116, z późn. zm.)
USUS	ustawa z dnia 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. z 2009 r., nr 205, poz. 1585, z późn. zm.)
UUSR	ustawa z dnia 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. z 2008 r., nr 50, poz. 291, z późn. zm.)
UWL	ustawa z dnia 24 czerwca 1994 roku o własności lokali (Dz.U. z 2000 r., nr 80, poz. 903, z późn. zm.)
UZIWW	ustawa z dnia 29 maja 1974 roku o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin (Dz.U. z 2010 r., nr 101, poz. 648, z późn. zm.)

2. Periodyki

Biul. SN	Biuletyn Sądu Najwyższego
Biul. WP UwB	Biuletyn Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku
GSP	Gdańskie Studia Prawnicze
KPP	Kwartalnik Prawa Prywatnego
MoP	Monitor Prawniczy
NP	Nowe Prawo
OSA	Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSN	Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna
OSNCK	Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna i Izba Karna
OSNCP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna i Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (1963–1981); Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna i Administracyjna i Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (1982–1989); Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna, Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (1990–1994)
OSNP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPiKA	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Pal.	Palestra
PiP	Państwo i Prawo
PPUW	Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego
Prok. i Pr.	Prokuratura i Prawo
Prok. i Pr. – wkł.	Prokuratura i Prawo – wkładka
PS	Przegląd Sądowy
Rej.	Rejent
SPP	Studia Prawa Prywatnego
St.Cyw.	Studia Cywilistyczne
St.Prawn.	Studia Prawnicze
Wok.	Wokanda
Zesz.Pr.UKSW	Zeszyty Prawnicze Uniwersytetu im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

3. Inne

Dz.U.	Dziennik Ustaw
IKE	indywidualne konto emerytalne
IKZE	indywidualne konto zabezpieczenia emerytalnego
Legalis	System Informacji Prawnej Legalis
LEX	LEX Polski Serwer Prawa
NNW	ubezpieczenie od następstw nieszczęśliwych wypadków
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
OFE	Otwarty Fundusz Emerytalny
op. cit.	*opus citatum* (dzieło uprzednio cytowane)
RP	Rzeczpospolita Polska
SA	Sąd Apelacyjny
SKOK	Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa
SN	Sąd Najwyższy
sygn.	sygnatura akt
TK	Trybunał Konstytucyjny
WSA	Wojewódzki Sąd Administracyjny

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Wprowadzenie

Prawo spadkowe to gałąź nauk prawnych, z którą w zasadzie, prędzej czy później, styka się każdy. Obowiązujący w Polsce porządek normatywny reguluje kwestie spadkowe zarówno za życia, jak i po śmierci spadkodawcy. Znajomość reguł prawnych rządzących dziedziczeniem pozwala odpowiednio „przygotować się" na czekającą każdego człowieka śmierć poprzez dokonanie stosownych rozrządzeń będących przejawem woli spadkodawcy. Z drugiej strony, wiedza taka ułatwia, a niekiedy wręcz w ogóle umożliwia żyjącym pokonanie trudów, nierzadko skomplikowanych postępowań spadkowych.

Niniejsza publikacja w sposób kompleksowy omawia regulacje dotyczące spadku i dziedziczenia w prawie polskim. Książka ma charakter interdyscyplinarny – bazując na Kodeksie cywilnym sięga do różnych dziedzin prawa prywatnego i publicznego. Autorzy starali się w ten sposób przedstawić możliwie najpełniejszy obraz sytuacji prawnej wywołanej przez śmierć człowieka i odpowiedzieć na najczęściej pojawiające się w takim przypadku pytania prawne, które przecież nie ograniczają się li tylko do kwestii cywilistycznych.

Opracowanie ma za zadanie przedstawić prawo spadkowe w sposób praktyczny i przystępny. Poradnik został przygotowany w oparciu o analizę aktualnych poglądów wyrażanych w literaturze, ale przede wszystkim – kilkuset orzeczeń, które zostały wydane przez organy władzy sądowniczej na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat. Książka zawiera przy tym dużą liczbę przykładów (kazusów), które ułatwiają zrozumienie i przyswojenie analizowanych zagadnień. Publikację istotnie wzbogacają zamieszczone w niej wzory pism procesowych i pozaprocesowych związanych z podjętą tematyką. Dla zachowania przejrzystości tekstu Autorzy posługują się skrótami aktów normatywnych, których wykaz zamieszczono na początku książki.

Niniejsze studium zostało przygotowane przez prawników – praktyków, którzy w swojej codziennej pracy stykają się z problemami powstającymi m.in. na gruncie prawa spadkowego. Każdy z Autorów prezentuje własne poglądy, które nie zawsze muszą korespondować z zapatrywaniami pozostałych twórców przedmiotowego poradnika.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Poglądy te łączy jednak w każdym przypadku okoliczność, iż są one poformułowane przeprowadzeniu gruntownej analizy przepisów, wypowiedzi doktryny i praktyki orzeczniczej. Autorzy starają się możliwie dokładnie objaśniać prezentowane przez nich stanowisko, jednakże ze względu na charakter i ramy niniejszego opracowania, szczegółowe uzasadnienie racji jest niekiedy niewykonalne. Dlatego w takich przypadkach posłużono się odesłaniami do innych źródeł, które daną kwestię rozwijają.

Poradnik został przygotowany z myślą o osobach, które chcą, bądź zwyczajnie potrzebują posiąść wiedzę umożliwiającą im relatywnie biegłe posługiwanie się przepisami prawa spadkowego. Autorzy stronią od poruszania zagadnień *stricte* dogmatycznoprawnych, dając prymat treściom praktycznym.

Książka może z powodzeniem służyć jako literatura uzupełniająca do nauki prawa spadkowego dla studentów i aplikantów aplikacji prawniczych. Autorzy wyrażają przy tym przekonanie, że informacje i poglądy w niej zamieszczone, staną się przydatne i zainteresują również prawników – praktyków oraz przedstawicieli nauki prawa cywilnego.

Mariusz Zelek

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Spadek

1.1. Pojęcie spadku

Art. 922 *§ 1. Prawa i obowiązki majątkowe zmarłego przechodzą z chwilą jego śmierci na jedną lub kilka osób stosownie do przepisów księgi niniejszej.*
§ 2. Nie należą do spadku prawa i obowiązki zmarłego ściśle związane z jego osobą, jak również prawa, które z chwilą jego śmierci przechodzą na oznaczone osoby niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami.
§ 3. Do długów spadkowych należą także koszty pogrzebu spadkodawcy w takim zakresie, w jakim pogrzeb ten odpowiada zwyczajom przyjętym w danym środowisku, koszty postępowania spadkowego, obowiązek zaspokojenia roszczeń o zachowek oraz obowiązek wykonania zapisów zwykłych i poleceń, jak również inne obowiązki przewidziane w przepisach księgi niniejszej.

Spadek tworzą cywilnoprawne prawa i obowiązki majątkowe zmarłego pod warunkiem, iż nie są one ściśle związane z osobą zmarłego i nie zostały wyłączone ze spadku na mocy przepisów szczególnych. Pojęcie praw i zobowiązań ściśle związanych z osobą zmarłego oraz pojęcie majątkowego charakteru są tzw. pojęciami nieostrymi, co powoduje, że w niektórych przypadkach pojawiają się trudności co do określenia, czy dane prawo lub obowiązek kryteria te spełnia czy nie[1]. Do spadku nie są zaliczane m.in. tzw. zobowiązania publicznoprawne zmarłego (np. podatki), co jednak nie oznacza, iż z chwilą śmierci zmarłego są one anulowane. One również przechodzą na inne osoby, ale na innych zasadach niż spadek.

[1] A. Kawałko, J. S. Piątowski, H. Witczak, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System Prawa Prywatnego. Prawo spadkowe. Tom 10*., 2009, s. 49 i n.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

1.1.1. Aktywa spadku[2]

Przepisy nie zawierają katalogu praw i obowiązków zmarłego, które wchodzą w skład spadku, lecz nie ulega wątpliwości, iż są to przede wszystkim:

1) **Własność przedmiotów majątkowych** (np. samochód, dom/mieszkanie i jego wyposażenie, biżuteria, książki, obrazy, ubrania, sprzęt komputerowy);
2) **Własność zwierząt** zarówno gospodarskich (np. trzoda chlewna, bydło, konie), jak i tzw. zwierząt domowych (np. kot, pies, papuga) – co prawda w myśl art. 1 ust. 1 UOZ zwierzę, jako istota żyjąca, zdolna do odczuwania cierpienia, nie jest rzeczą, jednakże zgodnie z art. 1 ust. 2 tejże ustawy w sprawach w niej nieuregulowanych do zwierząt stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące rzeczy, która to zasada odnosi się m.in. do kwestii dziedziczenia własności zwierząt;
3) **Własność znaków pieniężnych (pieniędzy)**;
4) **Spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu** (przy czym jeżeli spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu przeszło na kilku spadkobierców, powinni oni, w terminie jednego roku od dnia otwarcia spadku, wyznaczyć spośród siebie pełnomocnika w celu dokonywania czynności prawnych związanych z wykonywaniem tego prawa, włącznie z zawarciem w ich imieniu umowy o przeniesienie własności lokalu. W razie bezskutecznego upływu tego terminu, na wniosek spadkobierców lub spółdzielni, sąd w postępowaniu nieprocesowym wyznaczy przedstawiciela (art. 17^9 USM);
5) **Spółdzielcze prawo do lokalu użytkowego;**
6) **Prawo do domu jednorodzinnego w spółdzielni mieszkaniowej;**
7) **Wkład mieszkaniowy do spółdzielni mieszkaniowej w przypadku spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu** (samo prawo do mieszkania w lokalu nie podlega dziedziczeniu, można je „przejąć" po zmarłym na zasadach szczególnych wynikających z ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych opisanych poniżej);
8) **Prawo użytkowania wieczystego gruntu wraz ze związanym z nim prawem własności budynków i innych urządzeń wzniesionych przez wieczystego użytkownika na tym gruncie**;
9) **Wierzytelności** – roszczenia (żądania) majątkowe skierowane do innych osób, w tym:
   a) roszczenia z umów (np. roszczenie o zwrot udzielonej przez spadkodawcę pożyczki);
   b) o zwrot kwoty otrzymanej tytułem bezpodstawnego wzbogacenia;
   c) odszkodowanie za poniesioną przez spadkodawcę szkodę w związku z popełnieniem przez inne osoby czynu niedozwolonego (np. odszkodowanie za wybitą szybę);

[2] Zob. E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom IV. Spadki*, Warszawa 2012, s. 17–40.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

d) roszczenie o odszkodowanie przewidziane w art. 446 § 3 KC[3] należne najbliższym członkom rodziny zmarłego poszkodowanego (przepis art. 446 § 3 KC ma zastosowanie, jeżeli wskutek uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia nastąpiła śmierć poszkodowanego, a wskutek jego śmierci nastąpiło znaczne pogorszenie sytuacji życiowej najbliższych członków jego rodziny);
e) roszczenie o wykup weksla znajdującego się w posiadaniu spadkodawcy;
f) roszczenie o zaległe (tj. wymagalne w chwili śmierci spadkodawcy) należne spadkodawcy raty alimentacyjne;
g) prawo do jednorazowego odszkodowania pieniężnego z tytułu wypadku przy pracy należy do spadku po uprawnionym członku rodziny pracownika, który zmarł wskutek tego wypadku[4];

10) **Roszczenie samoistnego posiadacza o wykup działki gruntu**, **na której wzniósł on budynek** (art. 231 § 1 KC)[5], pod warunkiem, iż na spadkobiercę przejdzie również posiadanie tego gruntu[6];
11) **Prawo pierwokupu rzeczy zastrzeżone dla spadkodawcy** (o prawie pierwokupu[7] mówimy, gdy ustawa lub czynność prawna zastrzega dla jednej ze stron pierwszeń-

---

[3] Uchwała SN z z dnia 26 października 1970 r. sygn.: III PZP 22/70, OSNC 1971, nr 7–8, poz. 120: *Roszczenie o odszkodowanie przewidziane w art. 446 § 3 KC przechodzi na spadkobierców uprawnionego (...). Dla oceny więc, czy żądanie odszkodowania bądź to samego uprawnionego, bądź to jego spadkobierców jest uzasadnione, sąd powinien ustalić dokładnie, jaka była sytuacja życiowa rodziny zmarłego poszkodowanego przed jego śmiercią oraz czy i o ile uległa ona w chwili wyrokowania pogorszeniu wskutek jego śmierci. Dopiero w razie ustalenia, że nastąpiło znaczne pogorszenie tej sytuacji, sąd może przyznać najbliższym członkom rodziny zmarłego albo ich spadkobiercom stosowne odszkodowanie. Spadkobiercy mogą oczywiście otrzymać odszkodowanie tylko wtedy, gdy przysługiwałoby ono uprawnionemu, jeśliby żył w chwili wyrokowania, i tylko w takim zakresie, jaki odpowiada szkodzie powstałej do dnia jego śmierci.*

[4] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 sierpnia 2005 r., sygn.: I UK 360/04, OSNP 2006, nr 13–14, poz. 221.

[5] Art. 231 § 1 KC: *Samoistny posiadacz gruntu w dobrej wierze, który wzniósł na powierzchni lub pod powierzchnią gruntu budynek lub inne urządzenie o wartości przenoszącej znacznie wartość zajętej na ten cel działki, może żądać, aby właściciel przeniósł na niego własność zajętej działki za odpowiednim wynagrodzeniem.*

[6] Uchwała SN z dnia 20 marca 1981 r. sygn.: III CZP 13/81, OSNC 1981, nr 9, poz. 168: *Roszczenie samoistnego posiadacza o wykup działki gruntu, na której wzniósł on budynek (art. 231 § 1 KC), przechodzi zarówno na jego spadkobiercę, jak i na nabywcę z mocy czynności prawnej; w obydwu wypadkach przesłanką nabycia roszczenia przez następcę prawnego posiadacza jest przejście na niego posiadania zajętej pod budowę działki gruntów. (...) Przewidziane w art. 231 § 1 KC prawo posiadacza, który wzniósł budynek na cudzym gruncie, ma charakter roszczenia, którego treścią jest możność domagania się, aby właściciel przeniósł na niego własność działki zajętej pod budowę. Jest to prawo o charakterze majątkowym. Jako takie i wobec braku odmiennego uregulowania szczególnego oraz wobec tego, że szczególna kwalifikacja tego prawa nie wynika z jego istoty, prawo to należy traktować, jak większość praw majątkowych, jako prawo zbywalne i podlegające dziedziczeniu. Jest to jednak prawo o tyle swoiste, że jest związane z posiadaniem gruntu, na którym posiadacz wzniósł budynek. Nie może ono bez tego posiadania powstać i dalszy jego byt jest także uzależniony od trwania posiadania. Wynika z tego, że prawo to może przejść na inną osobę tylko razem z posiadaniem.*

[7] Szerzej zob. J. Górecki, *Prawo pierwokupu. Komentarz do art. 596–602 KC i innych przepisów regulujących prawo pierwokupu*, Kraków 2002.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

stwo kupna oznaczonej rzeczy na wypadek, gdyby druga strona sprzedała rzecz osobie trzeciej i rzecz ta może być sprzedana osobie trzeciej tylko pod warunkiem, że uprawniony do pierwokupu swego prawa nie wykona – art. 596 KC);

12) **Prawo do odwołania darowizny uczynionej przez spadkodawcę** (zgodnie z art. 899 § 2 KC spadkobiercy darczyńcy mogą odwołać darowiznę z powodu niewdzięczności tylko wtedy, gdy darczyńca w chwili śmierci był uprawniony do odwołania albo gdy obdarowany umyślnie pozbawił darczyńcę życia lub umyślnie wywołał rozstrój zdrowia, którego skutkiem była śmierć darczyńcy);
13) **Prawo do ustalenia nieważności umowy po śmierci strony**, która złożyła oświadczenie woli w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli[8];
14) **Prawo do uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia woli złożonego pod wpływem błędu lub groźby**[9];
15) **Uprawnienie do potwierdzenia czynności prawnej dokonanej przez rzekomego pełnomocnika** (art. 103 § 1 KC), z wyjątkiem sytuacji, kiedy dotyczy czynności prawnej ściśle związanej z osobą zmarłego[10];
16) **Prawo przyjęcia oferty skierowanej do spadkodawcy i dotyczącej prawa majątkowego**, np. oferty darowizny, ale nie jeśli jest związana ściśle z osobą zmarłego[11];
17) **Posiadanie rzeczy** (art. 336 i n. KC)[12];
18) **Udziały w spółce z o.o.** (generalnie udziały w spółce podlegają dziedziczeniu na zasadach ogólnych, przy czym umowa spółki może ograniczyć lub wyłączyć wstąpienie do spółki spadkobierców na miejsce zmarłego wspólnika (w wypadku wyłączenia, udziały w spółce w ogóle nie wchodzą do spadku po wspólniku, a w przypadku ograniczenia wstąpienia spadkobierców do spółki umowa powinna

---

[8] Uchwała SN z dnia 7 sierpnia 1970 r., sygn.: III CZP 49/70, OSNC 1971, nr 3, poz. 42.

[9] A. Kawałko, J.S. Piątowski, H. Witczak, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System…*, *op. cit.*, s. 104.

[10] Wyrok SN z dnia 9 stycznia 2008 r., sygn.: II CSK 394/07, OSNC 2009, nr 2, poz. 35.

[11] Wyrok SN z dnia 19 lutego 2003 r., sygn.: V CKN 1614/00, LEX nr 8382: *Nie budzi wątpliwości pogląd, że oferta darowizny nieruchomości (udziału w nieruchomości) ma charakter prawa majątkowego, wobec czego oferta taka skierowana do osoby, która przed złożeniem oświadczenia co do jej przyjęcia zmarła, wchodzi do spadku po tej osobie (art. 922 § 1 KC), chyba że oferta jest „ściśle związana" z osobą, do której została skierowana; wówczas oferta taka wygasa wraz ze śmiercią tej osoby i nie należy do spadku po niej (art. 922 § 2 KC), czego konsekwencją jest, że nie może być przyjęta przez spadkobierców tej osoby. O tym, czy oferta jest ściśle związana z osobą, do której została skierowana, świadczy przede wszystkim wola osoby składającej ofertę, podlegająca ustaleniu na podstawie treści samej oferty oraz okoliczności sprawy (uchwała SN z dnia 21 listopada 1956 r., sygn.: IV CO 16/56, OSN 1957, nr 4, poz. 117).*

[12] Postanowienie SN z dnia 20 kwietnia 1999 r., sygn.: I CKU 105/98, OSN 1999, nr 11, poz. 197: *W judykaturze Sądu Najwyższego przeważa zapatrywanie – i zapatrywanie to podziela skład orzekający w niniejszej sprawie – uznające dziedziczność posiadania* (…). *Dziedziczenie posiadania rzeczy polega na przejściu na spadkobierców – z mocy prawa, z chwilą otwarcia spadku – wszystkich skutków prawnych, jakie wynikały z jej posiadania przez spadkodawcę, nie zależy natomiast od tego, czy spadkobiercy objęli w faktyczne władztwo rzecz znajdującą się dotychczas w posiadaniu spadkodawcy, a więc, czy kontynuują jego posiadanie.*

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

określić, kto może lub kto nie może wstąpić do spółki na mocy dziedziczenia po wspólniku, co może być zależne np. od posiadania odpowiednich kwalifikacji zawodowych, od stopnia pokrewieństwa ze zmarłym wspólnikiem[13]). Umowa spółki powinna określać warunki spłaty spadkobierców niewstępujących do spółki, pod rygorem bezskuteczności takiego ograniczenia lub wyłączenia – art. 183 § 1 KSH);

19) **Prawa wynikające z papierów wartościowych**, np. z weksla, czeku lub akcji w spółce akcyjnej;
20) **Autorskie prawa majątkowe**, np. prawo do korzystania z utworu[14], prawo do rozporządzania prawem do korzystania z utworu, prawo do wynagrodzenia za korzystanie z utworu;
21) **Patent** udzielony na wynalazek stworzony przez spadkodawcę i inne **prawa własności przemysłowej**, np. prawo ochronne na znak towarowy, prawo ochronne na wzór użytkowy, prawo z rejestracji wzoru przemysłowego (pod warunkiem, iż osobą uprawnioną z faktu rejestracji był spadkodawca);
22) **Prawo do uzyskania patentu na wynalazek**, **prawa ochronnego na wzór użytkowy albo prawa z rejestracji wzoru przemysłowego** – art. 12 UPWP.

1.1.2. Pasywa spadku

Są to m.in.:

1) **Roszczenia o zachowek** ze strony innych spadkobierców lub osób pominiętych w testamencie[15];
2) **Roszczenia o wykonanie zapisu zwykłego lub polecenia**[16];
3) **Koszty postępowania spadkowego**, a w tym: koszty zabezpieczenia spadku, koszty zarządu spadkiem, wynagrodzenie wykonawcy testamentu;
4) **Koszty pogrzebu spadkodawcy** w takim zakresie, w jakim pogrzeb ten odpowiada zwyczajom przyjętym w danym środowisku;
5) **Koszty leczenia spadkodawcy**, **opieki nad nim**, **jego utrzymania przed śmiercią o ile pozostały nieopłacone**[17];
6) **Obowiązek dostarczania dziadkom spadkodawcy środków utrzymania** (art. 938 KC stanowi, iż: *Dziadkowie spadkodawcy*, *jeżeli znajdują się w niedostatku i nie mogą otrzymać należnych im środków utrzymania od osób*, *na których ciąży względem nich ustawowy obowiązek alimentacyjny*, *mogą żądać od spadkobiercy nie*

[13] A. Kawałko, J.S. Piątowski, H. Witczak, [w:] B. Kordasiewicz (red.) *System*…, *op. cit.*, s. 64.
[14] Utwór – zgodnie z art. 1 UPAPP każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia, np. książka, słowa piosenki, muzyka, obraz.
[15] O zachowku szerzej zob. rozdział IV.
[16] O zapisie i poleceniu szerzej zob. podrozdziały 3.3.4 i 3.3.5.
[17] E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny*…, *Tom IV*, *op. cit.*, s. 38.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

obciążonego takim obowiązkiem środków utrzymania w stosunku do swoich potrzeb i do wartości jego udziału spadkowego. Spadkobierca może uczynić zadość temu roszczeniu także w ten sposób, że zapłaci dziadkom spadkodawcy sumę pieniężną odpowiadającą wartości jednej czwartej części swojego udziału spadkowego; art. 966 KC o analogicznej treści nakłada taki sam obowiązek na spadkobierców dziedziczących spadek na podstawie testamentu);

7) **Obowiązek udostępnienia małżonkowi i innym osobom bliskim spadkodawcy mieszkania i urządzenia domowego w ciągu trzech miesięcy od otwarcia spadku** (art. 923 § 1 KC stanowi, iż *małżonek i inne osoby bliskie spadkodawcy, które mieszkały z nim do dnia jego śmierci, są uprawnione do korzystania w ciągu trzech miesięcy od otwarcia spadku z mieszkania i urządzenia domowego w zakresie dotychczasowym. Rozrządzenie spadkodawcy wyłączające lub ograniczające to uprawnienie jest nieważne*);
8) **Obowiązek przeniesienia na małżonka spadkodawcy prawa do przedmiotów zwykłego urządzenia domowego** (art. 939 KC stanowi, iż: *małżonek dziedziczący z ustawy w zbiegu z innymi spadkobiercami, wyjąwszy zstępnych spadkodawcy, którzy mieszkali z nim razem w chwili jego śmierci, może żądać ze spadku ponad swój udział spadkowy przedmiotów urządzenia domowego, z których za życia spadkodawcy korzystał wspólnie z nim lub wyłącznie sam.(...) Uprawnienie powyższe nie przysługuje małżonkowi, jeżeli wspólne pożycie małżonków ustało za życia spadkodawcy*);
9) **Długi spadkodawcy** wynikające np. z: umów pożyczki lub kredytu, zaległości w płatnościach czynszu, mediów, zaległe alimenty, np. na dziecko lub byłego współmałżonka, z tytułu niezapłaconej ceny za rzecz kupioną przez spadkodawcę, niespłacone raty za rzecz kupioną na raty, odszkodowanie za wyrządzoną szkodę;
10) **Hipoteka** obciążająca wchodzącą do spadku nieruchomość;
11) **Roszczenie pozostałego przy życiu małżonka spadkodawcy o wyrównanie dorobków** (występuje tylko w przypadku, gdy spadkodawca i jego małżonek pozostawiali w ustroju rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków – zgodnie z art. 51^5 KRO w razie śmierci jednego z małżonków, wyrównanie dorobków następuje między jego spadkobiercami a małżonkiem pozostałym przy życiu);
12) **Obowiązek zwrotu przedmiotu darowizny** uczynionej spadkodawcy o ile została skutecznie odwołana;
13) **Obowiązek zwrotu przedmiotów powierzonych spadkodawcy na przechowanie**;
14) **Obowiązek zwrotu przedmiotu użyczenia** (np. kosiarki użyczonej przez spadkodawcę od sąsiada do skoszenia trawnika);
15) W razie śmierci spadkodawcy prowadzącego działalność gospodarczą na podstawie wpisu do ewidencji takiej działalności, jego **spadkobiercy wstępują w prawa i obowiązki spadkodawcy w ramach stosunków pracy** z pracownikami zatrudnionymi przez zmarłego (przy czym nie dotyczy to sytuacji, w której w skład

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

spadku nie wchodzi zakład pracy w całości lub części w rozumieniu art. 23^1 § 2 KP; w takim wypadku stosunki pracy wygasają[18]).

1.1.3. Prawa wyłączone z dziedziczenia

Oto przykłady:

1. **Prawa i obowiązki z zakresu stosunków rodzinnych i podobnych**, przykładowo:
   a) **Obowiązek alimentacyjny** – jeśli np. spadkodawca był zobowiązany do płacenia alimentów na swoją byłą żonę, to dzieci dziedziczące po spadkodawcy nie przejmują tego obowiązku (nie dotyczy niezapłaconych rat alimentów, które stały się wymagalne jeszcze za życia spadkodawcy);
   b) **Prawo do żądania alimentów** – jeśli np. spadkodawca otrzymywał alimenty od byłego małżonka, to jego spadkobiercy nie mogą żądać, aby były małżonek spadkodawcy wypłacał kolejne renty alimentacyjne na ich rzecz (nie dotyczy niezapłaconych rat alimentów, które stały się wymagalne jeszcze za życia spadkodawcy);
   c) **Opieka i kuratela** – jeśli spadkodawca był ustanowiony opiekunem prawnym lub kuratorem osoby trzeciej, jego spadkobiercy nie dziedziczą żadnej z tych funkcji ani praw i obowiązków z nich płynących;
   d) **Władza rodzicielska nad dzieckiem** – jeśli spadkodawca pozostawił małoletnie dziecko, wobec którego przysługiwała mu władza rodzicielska, to władzy rodzicielskiej nad dzieckiem nie obejmują spadkobiercy;
2. **Prawa majątkowe ściśle związane z osobą zmarłego**, przykładowo:
   a) **Prawo użytkowania rzeczy**[19];
   b) **Służebność osobista**[20];
   c) **Świadczenia należne dożywotnikowi z umowy dożywocia**[21];
   d) **Prawo do renty przyznanej w razie uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia**[22];

---

[18] Uchwała SN z dnia 22 lutego 1994 r., sygn.: I PZP 1/94, OSNP 1994, nr 2, poz. 23.

[19] Art. 252 w zw. z art. 266 KC – Rzecz można obciążyć prawem do jej używania i do pobierania jej pożytków – jest to użytkowanie – ustanowione na rzecz osoby fizycznej wygasa najpóźniej z jej śmiercią.

[20] Art. 285 w zw. z art. 296 i z art. 299 KC – Nieruchomość można obciążyć na rzecz oznaczonej osoby fizycznej prawem, którego treść odpowiada treści służebności gruntowej (służebność osobista). Służebność osobista wygasa najpóźniej ze śmiercią uprawnionego.

[21] Art. 908 w zw. z art. 912 KC – Prawo dożywocia jest niezbywalne, czyli również nie podlega dziedziczeniu.

[22] Art. 444 KC: *W razie uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia naprawienie szkody obejmuje wszelkie wynikłe z tego powodu koszty. Na żądanie poszkodowanego zobowiązany do naprawienia szkody powinien wyłożyć z góry sumę potrzebną na koszty leczenia, a jeżeli poszkodowany stał się inwalidą, także sumę potrzebną na koszty przygotowania do innego zawodu. Jeżeli poszkodowany utracił całkowicie lub*

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

e) **Prawo do renty**[23] **ustanowionej w drodze umowy**[24];
f) **Roszczenia o zadośćuczynienie z tytułu naruszenia dóbr osobistych zmarłego** (jeżeli jednak roszczenie to zostało uznane na piśmie albo gdy poszkodowany za życia wytoczył powództwo, roszczenie to przechodzi na spadkobierców uprawnionego – art. 445 § 3 KC);
g) **Prawa i obowiązki z dziedziny prawa karnego** (np. grzywna orzeczona w postępowaniu karnym[25]);

3. **Prawa i obowiązki nieposiadające charakteru cywilnoprawnego**, przykładowo:
a) **Prawo do świadczeń emerytalnych i rentowych wynikające z UFUS** (zgodnie z art. 101 ust. 2 UFUS – prawo do świadczeń wygasa wraz ze śmiercią osoby uprawnionej);
b) Stanowiąca podstawę obliczenia emerytury z UFUS **kwota składek na ubezpieczenie emerytalne** (art. 25 UFUS);
c) **Prawa i obowiązki podatkowe**[26];
d) **Pozwolenie na broń**;
e) **Zezwolenie na sprzedaż alkoholu**.

1.2. Inne obciążenia finansowe powstające wraz ze śmiercią spadkodawcy

1.2.1. Sukcesja podatkowa

Sukcesja podatkowa – uregulowana w Ordynacji podatkowej (UOP):
Art. 97 *§ 1. Spadkobiercy podatnika, z zastrzeżeniem § 2, przejmują przewidziane w przepisach prawa podatkowego majątkowe prawa i obowiązki spadkodawcy.*
§ 2. Jeżeli, na podstawie przepisów prawa podatkowego, spadkodawcy przysługiwały prawa o charakterze niemajątkowym, związane z prowadzoną działalnością gospodarczą,

---

częściowo zdolność do pracy zarobkowej albo jeżeli zwiększyły się jego potrzeby lub zmniejszyły widoki powodzenia na przyszłość, ***może on żądać od zobowiązanego do naprawienia szkody odpowiedniej renty****, a jeżeli w chwili wydania wyroku szkody nie da się dokładnie ustalić, poszkodowanemu może być przyznana renta tymczasowa.*

[23] Art. 903 KC: *Przez umowę renty jedna ze stron zobowiązuje się względem drugiej do określonych świadczeń okresowych w pieniądzu lub w rzeczach oznaczonych tylko co do gatunku.*

[24] E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania – część szczególna*, Warszawa 2010, s. 1221.

[25] Zgodnie z art. 15 § 1 KKW sąd umarza postępowanie wykonawcze w razie przedawnienia wykonania kary, śmierci skazanego lub innej przyczyny wyłączającej to postępowanie.

[26] Co do sukcesji podatkowej patrz punkt 1.2.1.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

uprawnienia te przechodzą na spadkobierców pod warunkiem dalszego prowadzenia tej działalności na ich rachunek.
§ 3. Przepis § 2 stosuje się odpowiednio do praw i obowiązków z tytułu sprawowanej przez spadkodawcę funkcji płatnika.
§ 4. Przepisy § 1–3 stosuje się również do praw i obowiązków wynikających z decyzji wydanych na podstawie przepisów prawa podatkowego.

***Art. 98** § 1. Do odpowiedzialności spadkobierców za zobowiązania podatkowe spadkodawcy stosuje się przepisy Kodeksu cywilnego o przyjęciu i odrzuceniu spadku oraz o odpowiedzialności za długi spadkowe.*
§ 2. Przepis § 1 stosuje się również do odpowiedzialności spadkobierców za:
1. *zaległości podatkowe, w tym również za zaległości, o których mowa w art. 52 § 1;*
2. *odsetki za zwłokę od zaległości podatkowych spadkodawcy;*
3. *pobrane, a niewpłacone podatki z tytułu sprawowanej przez spadkodawcę funkcji płatnika lub inkasenta;*
4. *niezwrócone przez spadkodawcę zaliczki na naliczony podatek od towarów i usług oraz ich oprocentowanie;*
5. *opłatę prolongacyjną;*
6. *koszty postępowania podatkowego;*
7. *koszty upomnienia i koszty postępowania egzekucyjnego prowadzonego wobec spadkodawcy powstałe do dnia otwarcia spadku.*

Ordynacja podatkowa przewiduje szczególne zasady przechodzenia praw i obowiązków podatkowych spadkodawcy na jego spadkobierców, a także na zapisobierców.

Obowiązki podatkowe spadkodawcy, **które przechodzą na spadkobiercę:**

a) Obowiązek spłaty zobowiązań podatkowych[27];
b) Obowiązek spłaty zaległości podatkowych wraz z odsetkami[28];
c) Obowiązek spłaty należności z art. 52 UOP traktowanych jak zaległość podatkowa[29];
d) Obowiązek spłaty pobranych, a niewpłaconych podatków z tytułu sprawowanej przez spadkodawcę funkcji płatnika lub inkasenta;

---

[27] Zgodnie z art. 5 UOP zobowiązaniem podatkowym jest wynikające z obowiązku podatkowego zobowiązanie podatnika do zapłacenia na rzecz Skarbu Państwa, województwa, powiatu albo gminy podatku w wysokości, w terminie oraz w miejscu określonych w przepisach prawa podatkowego, np. podatek VAT, podatek dochodowy, podatek od czynności cywilnoprawnych, podatek od spadków i darowizn, podatek od nieruchomości.

[28] Zgodnie z art. 51 UOP zaległością podatkową jest podatek niezapłacony w terminie płatności, za zaległość podatkową uważa się także niezapłaconą w terminie płatności zaliczkę na podatek, w tym również zaliczkę, o której mowa w art. 23a UOP, lub ratę podatku, należności z tytułu podatków, zaliczek na podatki oraz rat podatków niewpłaconych w terminie płatności przez spadkodawcę, który był płatnikiem lub inkasentem.

[29] Art. 52. § 1. Na równi z zaległością podatkową traktuje się także:
1) nadpłatę, jeżeli w zeznaniu lub w deklaracji, o których mowa w art. 73 § 2 UOP, została wykazana nienależnie lub w wysokości wyższej od należnej, a organ podatkowy dokonał jej zwrotu lub zaliczenia na poczet zaległości podatkowych bądź bieżących lub przyszłych zobowiązań podatkowych;

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

e) Obowiązek spłaty niezwróconych przez spadkodawcę zaliczek na naliczony podatek od towarów i usług oraz ich oprocentowanie;
f) Obowiązek spłaty opłaty prolongacyjnej;
g) Obowiązek spłaty kosztów postępowania podatkowego;
h) Obowiązek spłaty kosztów upomnienia i kosztów postępowania egzekucyjnego prowadzonego wobec spadkodawcy powstałych do dnia otwarcia spadku.

W tym miejscu warto zauważyć, iż UOP przy ustalaniu odpowiedzialności spadkobiercy za zobowiązania i zaległości podatkowe spadkodawcy odwołuje się do ogólnych zasad dziedziczenia określonych w Kodeksie cywilnym – spadkobierca nie będzie ponosił odpowiedzialności za zobowiązania podatkowe spadkodawcy tylko, jeśli odrzuci spadek lub będzie ponosił odpowiedzialność ograniczoną, o ile przyjmie spadek z dobrodziejstwem inwentarza. W przypadku przyjęcia spadku wprost spadkobierca ponosi pełną odpowiedzialność (również własnym majątkiem) za zobowiązania podatkowe spadkodawcy[30].

Z uwagi na to, że spadkobierca może nie mieć wiedzy o istnieniu zobowiązań i zaległości podatkowych spadkodawcy, ustawa przewidziała instrument, który zapobiega przyjmowaniu spadku „w ciemno". Zgodnie z art. 306f § 1 UOP organ podatkowy **na wniosek osoby**, **która uprawdopodobni**, **że może być spadkobiercą**, **wydaje zaświadczenie o wysokości znanych temu organowi zobowiązań spadkodawcy** wymienionych w art. 98 § 1 i 2 UOP. Jeżeli postępowanie podatkowe w sprawie określenia lub ustalenia wysokości zobowiązań podatkowych spadkodawcy nie zostało zakończone, w zaświadczeniu podaje się przybliżoną wysokość zobowiązania na podstawie posiadanych danych co do podstawy opodatkowania.

Konieczne jest też wyjaśnienie **kiedy spadkobierca powinien uiścić kwoty należne organom podatkowym od spadkodawcy.** Zgodnie z art. 100 w zw. z art. 102 UOP, jeżeli wobec spadkodawcy przed jego śmiercią nie zostało wszczęte postępowanie podatkowe lub gdy postępowanie podatkowe, którego stroną był spadkodawca, zostało zakończone ostateczną decyzją wydaną przed jego śmiercią, organy podatkowe właściwe ze względu na ostatnie miejsce zamieszkania spadkodawcy orzekają w odrębnych

---

2) zwrot podatku, jeżeli podatnik otrzymał go nienależnie lub w wysokości wyższej od należnej lub został on zaliczony na poczet zaległości podatkowej albo bieżących lub przyszłych zobowiązań podatkowych, chyba że podatnik wykaże, że nie nastąpiło to z jego winy;
3) wynagrodzenie płatników lub inkasentów pobrane nienależnie lub w wysokości wyższej od należnej;
4) oprocentowanie nienależnej nadpłaty bądź zwrotu podatku zwrócone lub zaliczone na poczet zaległych, bieżących lub przyszłych zobowiązań podatkowych.

§ 1a. Przepis § 1 pkt 2 stosuje się odpowiednio wobec:
1) byłego wspólnika spółki niemającej osobowości prawnej,
2) osoby fizycznej, która zaprzestała wykonywania działalności gospodarczej

– w zakresie zwrotu podatku dokonanego im po rozwiązaniu spółki w przypadku, o którym mowa w pkt 1, lub po zakończeniu działalności gospodarczej w przypadku, o którym mowa w pkt 2, na zasadach określonych w odrębnych przepisach.

[30] O przyjęciu i odrzuceniu spadku więcej w rozdziale V.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

decyzjach o zakresie odpowiedzialności poszczególnych spadkobierców lub określają wysokość nadpłaty albo zwrotu podatku. **Tym samym spadkobierca otrzyma od organów podatkowych decyzję skierowaną bezpośrednio do niego**. W decyzji organ podatkowy określa wysokość znanych w dniu otwarcia spadku zobowiązań spadkodawcy, o których mowa w art. 98 § 1 i 2 UOP. Wydając decyzję, organ podatkowy określa prawidłową wysokość zobowiązania podatkowego, wysokość poniesionej straty uprawniającej spadkobierców do skorzystania, zgodnie z przepisami prawa podatkowego, z ulg podatkowych, wysokość nadpłaty lub zwrotu podatku, jeżeli ich wysokość jest inna niż wykazana w deklaracji złożonej przez spadkodawcę albo spadkodawca deklaracji nie złożył. Termin płatności przez spadkobiercę zobowiązań wynosi 14 dni od dnia doręczenia decyzji (art. 100 § 4 UOP).

Jeśli spadkodawca umrze w toku postępowania prowadzonego przez organy podatkowe, to stosuje się art. 102 § 2 UOP, zgodnie z którym w takiej sytuacji w miejsce dotychczasowej strony wstępują jej spadkobiercy. Oznacza to, iż postępowanie od tej chwili toczyć się będzie z bezpośrednim udziałem spadkobierców.

Jeśli spadkodawca umrze, **zanim złoży roczne zeznanie podatkowe** stosuje się art. 104 UOP, zgodnie z którym, jeżeli spadkodawca był podatnikiem podatku dochodowego od osób fizycznych, organ podatkowy informuje spadkobierców, na podstawie posiadanych danych, o wysokości dochodu lub przychodu spadkodawcy oraz o wysokości wpłaconych zaliczek na podatek lub podatku, podając równocześnie przypadającą do zapłacenia kwotę podatku lub kwotę nadpłaty. Jeżeli spadkodawca poniósł wydatki uprawniające do ulg podatkowych, spadkobierca w terminie 30 dni od dnia otrzymania ww. informacji od organu podatkowego winien zawiadomić organ podatkowy o wysokości poniesionych przez spadkodawcę wydatków. Po upływie tego terminu organ podatkowy doręcza spadkobiercom decyzję ustalającą wysokość zobowiązania podatkowego lub stwierdzającą nadpłatę. Decyzja taka może być wydana jeszcze przed upływem pełnego roku podatkowego, gdyż wydaje się ją na podstawie tylko tych zdarzeń, które miały miejsce do czasu śmierci spadkodawcy. *Decyzja ustalająca może dotyczyć wszystkich okresów*, *za które nie złożono zeznania lub nie określono zobowiązania*, *a nie tylko ostatniego roku przed śmiercią (w przypadku śmierci po zakończeniu roku*, *ale przed złożeniem zeznania) lub roku śmierci podatnika*[31]. Termin zapłaty należności wskazanej w decyzji wynosi 14 dni (art. 47 § 1 UOP). **Powyższe oznacza**, **że spadkobiercy podatnika nie muszą za niego składać zeznania podatkowego**[32].

Warto również zwrócić uwagę na to, iż ustawodawca przewidział możliwość **uniknięcia płacenia należności za spadkodawcę lub zmniejszenia ich wysokości** – przepis art. 67a § 1 i art. 67c UOP przewidują możliwość ubiegania się przez spadkobiercę o:

- **odroczenie terminu płatności podatku**,
- **rozłożenie zapłaty podatku na raty**,

[31] R. Dowgier, *Ordynacja podatkowa. Komentarz*, LEX 2011, kom. do art. 104 UOP, teza nr 1.

[32] Tamże, teza nr 1.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

- **odroczenie lub rozłożenie na raty zapłaty zaległości podatkowej wraz z odsetkami za zwłokę** lub odsetek określonych w decyzji, o której mowa w art. 53a UOP,
- **umorzenie w całości lub w części zaległości podatkowych**, odsetek za zwłokę lub opłaty prolongacyjnej.

Organ podatkowy dokonuje powyższego tylko **na wniosek podatnika** i tylko w przypadkach uzasadnionych ważnym interesem podatnika lub interesem publicznym.

1.2.2. Odpowiedzialność zapisobiercy – art. 106 UOP

Zapisobierca, który otrzymał należny mu zapis, ponosi odpowiedzialność za zobowiązania podatkowe spadkodawcy, przy czym zakres jego odpowiedzialności ograniczony jest jedynie do wartości otrzymanego zapisu. Do odpowiedzialności zapisobiercy stosuje się odpowiednio art. 97 § 1 oraz art. 98–104 UOP, co oznacza, iż tak samo, jak w przypadku spadkobiercy organ podatkowy doręczy zapisobiercy skierowaną bezpośrednio do niego decyzję wydaną na podstawie art. 100 UOP lub art. 104 UOP wskazującą wysokość kwoty do zapłaty. Zapisobierca w przeciwieństwie do spadkobiercy odpowiada jedynie za zobowiązania podatkowe spadkodawcy i nie przysługują mu żadne przewidziane w prawie podatkowym prawa majątkowe spadkodawcy, jak np. prawo do przypadającego do zwrotu podatku. Wydaje się, że z uwagi na użyte w ustawie sformułowanie „zapisobierca", omówiona regulacja dotyczy zarówno beneficjentów zapisu zwykłego, jak i wyndykacyjnego.

1.2.3. Obowiązek zapłaty składek ZUS, składek na Fundusz Pracy i na Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych

Spadkobierca i zapisobierca na takich samych zasadach jak za należności podatkowe odpowiadają również za zapłatę składek na ubezpieczenia społeczne, składek na Fundusz Pracy, Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych i składek na ubezpieczenie zdrowotne (art. 97 § 1 oraz art. 98 § 1 i § 2 pkt 1, 2, 5 i 7 UOP w związku z art. 31 i art. 32 USUS).

Powyższe potwierdza również orzecznictwo:

1. Uchwała SN z dnia 7 maja 2008 roku[33]: *Niezapłacone w terminie składki na Fundusz Pracy i ubezpieczenie zdrowotne (oraz należności z nimi związane) mogą być pobrane przez organ rentowy od spadkobiercy osoby zobowiązanej do zapłaty takich składek w granicach odpowiedzialności danego spadkobiercy za długi spadku.*

[33] Sygn.: II UZP 1/08, OSNP 2008, nr 23–24, poz. 352.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

2. Wyrok SN z dnia 24 listopada 2009 roku[34]: *Niezapłacone w terminie składki na Fundusz Pracy i ubezpieczenie zdrowotne (oraz należności z nimi związane) mogą być pobrane przez organ rentowy od spadkobiercy osoby zobowiązanej do zapłaty takich składek w granicach odpowiedzialności danego spadkobiercy za długi spadku (art. 922 § 1 i § 3 KC oraz art. 1030 i n. KC w związku z art. 97 § 1 oraz art. 98 § 1 i § 2 pkt 1, 2, 5 i 7 UOP – w związku z art. 31 USUS – w związku z art. 32 tej ustawy).*
3. Wyrok SA w Białymstoku z dnia 13 lipca 2005 roku[35]: *Zasady odpowiedzialności spadkobierców za zobowiązania spadkodawcy z tytułu nieopłaconych składek na ubezpieczenie społeczne regulują przepisy ustawy z dnia 29.08.1997 r. Ordynacja Podatkowa (Dz.U. Nr 137, poz. 926 z późn. zm.). Zgodnie z art. 98 tej ustawy do odpowiedzialności za zobowiązania spadkodawcy stosuje się przepisy Kodeksu cywilnego o przyjęciu i odrzuceniu spadku oraz odpowiedzialności za długi spadkowe.*

1.3. Śmierć spadkodawcy a wybrane stosunki prawne

1.3.1. Umowa zlecenia

W **braku odmiennej umowy** zlecenie wygasa wskutek **śmierci przyjmującego** zlecenie albo wskutek utraty przez niego pełnej zdolności do czynności prawnych (art. 748 KC). Jeżeli jednak w umowie strony postanowiły, iż zlecenie nie wygaśnie w wypadku śmierci przyjmującego zlecenie, to w takiej sytuacji prawa i obowiązki przyjmującego zlecenie, wynikające z tej umowy, przejmą jego spadkobiercy.

W **braku odmiennej umowy** zlecenie nie wygasa wskutek **śmierci dającego** zlecenie. Jeżeli jednak, zgodnie z umową, zlecenie wygasło, przyjmujący zlecenie powinien, gdyby z przerwania powierzonych mu czynności mogła wyniknąć szkoda, prowadzić te czynności nadal, dopóki spadkobierca albo przedstawiciel ustawowy dającego zlecenie nie będzie mógł zarządzić inaczej (art. 747 KC).

1.3.2. Umowa o dzieło

Umowa o dzieło, **którego wykonanie zależy od osobistych przymiotów przyjmującego zamówienie**, **rozwiązuje się wskutek jego śmierci lub niezdolności do pracy.** Jeżeli materiał był własnością przyjmującego zamówienie, a dzieło częściowo wykonane przedstawia ze względu na zamierzony cel umowy wartość dla zamawiają-

[34] Sygn.: II UK 118/09, LEX nr 564787.
[35] Sygn.: III AUa 535/05, OSA 2006, nr 4, poz. 11.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

cego, przyjmujący zamówienie lub jego spadkobierca może żądać, ażeby zamawiający odebrał materiał w stanie, w jakim się znajduje, za zapłatą jego wartości oraz odpowiedniej części wynagrodzenia (art. 645 KC). W razie śmierci zamawiającego umowa nie wygasa – obowiązany do zapłaty wynagrodzenia za dzieło będzie spadkobierca zamawiającego.

Jeżeli jednak wykonanie dzieła nie zależy od osobistych przymiotów przyjmującego zamówienie, umowa trwa dalej, a obowiązek jej wykonania spocznie na spadkobiercach przyjmującego zamówienie, którzy również żądać będą mogli wynagrodzenia od zamawiającego.

1.3.3. Pełnomocnictwo

Umocowanie wygasa ze śmiercią mocodawcy lub pełnomocnika, chyba że w pełnomocnictwie inaczej zastrzegł mocodawca z przyczyn uzasadnionych treścią stosunku prawnego będącego podstawą pełnomocnictwa. Jeżeli w pełnomocnictwie znalazło się takie zastrzeżenie, to obowiązki pełnomocnika w razie jego śmierci przejmują jego spadkobiercy, a obowiązki mocodawcy w razie jego śmierci, przejmują jego spadkobiercy – art. 101 § 2 KC[36].

1.3.4. Spółdzielcze lokatorskie prawo do lokalu

W razie śmierci członka spółdzielni, który był uprawniony ze spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu, prawo to, jak i członkostwo w spółdzielni nie wchodzi do spadku. Nie oznacza to jednak, że mieszkanie przepada.

Gdy uprawnieni ze spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu byli oboje małżonkowie – z chwilą śmierci jednego z małżonków spółdzielcze lokatorskie prawo do lokalu mieszkalnego, które przysługiwało obojgu małżonkom, przypada drugiemu małżonkowi (art. 14 USM). Pozostały przy życiu małżonek, jeżeli nie jest członkiem spółdzielni, powinien w terminie jednego roku od dnia śmierci współmałżonka złożyć deklarację członkowską. Przepis ten nie narusza uprawnień spadkobierców do dziedziczenia wkładu – sam wkład do spółdzielni jest dziedziczony na zasadach ogólnych (wchodzi do spadku), co w praktyce oznacza, iż osoba, która „przejęła" po spadkodawcy prawo do lokalu powinna spłacić spadkobierców dziedziczących wkład.

Jeśli pozostały przy życiu małżonek nie złoży deklaracji o przystąpieniu do spółdzielni, to spółdzielnia powinna wyznaczyć mu dodatkowy termin na jej złożenie. W razie niezłożenia deklaracji we wskazanym przez spółdzielnię terminie, będzie ona

[36] K. Kopaczyńska-Pieczniak, *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna*, LEX, 2009, kom. do art. 101 KC, tezy nr 13–14.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

mogła podjąć uchwałę o wygaśnięciu spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu. W takiej sytuacji roszczenia o przyjęcie do spółdzielni i zawarcie umowy o ustanowienie spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu mieszkalnego będą przysługiwały ponownie temu małżonkowi, dzieciom spadkodawcy i innym osobom bliskim (art. 15 ust. 2 USM).

Gdy uprawniony ze spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu był tylko zmarły małżonek, to pozostały przy życiu małżonek nie ma żadnych szczególnych uprawnień. Prawo spółdzielcze lokatorskie wygasa z chwilą śmierci spadkodawcy jako jedynej osoby uprawnionej i roszczenia o przyjęcie do spółdzielni i zawarcie umowy o ustanowienie spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu mieszkalnego przysługują małżonkowi, dzieciom i innym osobom bliskim (art. 15 ust. 2 w zw. z art. 11 USM). To samo dzieje się w sytuacji, **gdy spadkodawca w chwili swojej śmierci nie pozostawał w związku małżeńskim** – roszczenia o przyjęcie do spółdzielni i zawarcie umowy o ustanowienie spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu mieszkalnego przysługują dzieciom spadkodawcy i innym osobom bliskim. Do zachowania tych roszczeń konieczne jest złożenie w terminie jednego roku deklaracji członkowskiej wraz z pisemnym zapewnieniem o gotowości do zawarcia umowy o ustanowienie spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu mieszkalnego. W wypadku zgłoszenia się kilku uprawnionych, rozstrzyga sąd w postępowaniu nieprocesowym, biorąc pod uwagę w szczególności okoliczność, czy osoba uprawniona zamieszkiwała odpowiednio razem z byłymi małżonkami lub jednym z nich albo z byłym członkiem. Po bezskutecznym upływie wyznaczonego przez spółdzielnię terminu wystąpienia do sądu, wyboru dokonuje spółdzielnia (art. 15 ust. 4 USM).

1.3.5. Najem lokalu mieszkalnego

Prawo do najmowania lokalu mieszkalnego (czyli do zamieszkiwania w nim za zapłatą czynszu) nie wchodzi do spadku. W razie śmierci najemcy lokalu mieszkalnego w stosunek najmu lokalu wstępują: małżonek niebędący współnajemcą lokalu, dzieci najemcy i jego współmałżonka, inne osoby, wobec których najemca był obowiązany do świadczeń alimentacyjnych, oraz osoba, która pozostawała faktycznie we wspólnym pożyciu z najemcą pod warunkiem, że stale zamieszkiwały z nim w tym lokalu do chwili jego śmierci (art. 691 § 1 i 2 KC). Dopiero w razie braku tych osób stosunek najmu lokalu mieszkalnego wygasa. Pod pojęciem osoby, która pozostawała faktycznie we wspólnym pożyciu z najemcą rozumie się partnera życiowego najemcy, tj. osobę, z którą najemca pozostawał w takich stosunkach, jak pozostają ze sobą małżonkowie (w konkubinacie)[37]. Przyjmuje się także, iż wobec nieuregulowania w prawie polskim

[37] Uchwała SN z dnia 21 maja 2002 r., sygn.: III CZP 26/02, OSN 2003, nr 2, poz. 20: *Wspólne pożycie*, *wbrew odmiennej sugestii Sądu Okręgowego*, *jest terminem*, *który w polskim ustawodawstwie używa się tylko w znaczeniu pożycia małżeńskiego. Nawet więc*, *gdy brak przymiotnika* „*małżeńskie*”, *nie można*

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

statusu związków par homoseksualnych, partner ze związku homoseksualnego nie jest objęty powyższą definicją osoby, która pozostawała faktycznie we wspólnym pożyciu z najemcą i nie wstępuje on w stosunek najmu w razie śmierci najemcy[38].

Omawiane zagadnienie dotyczy tylko sytuacji, gdy osoba zmarła była jedynym najemcą lokalu mieszkalnego – jeśli była współnajemcą, to najem trwa dalej, ale jedynym najemcą staje się dotychczasowy współnajemca (art. 691 § 5 KC).

1.3.6. Zapis bankowy (dyspozycja wkładem na wypadek śmierci – art. 56 UPB)

Przepis art. 56 UPB ustanawia instytucję tzw. zapisu bankowego, który umożliwia danej osobie zadysponowanie zgromadzonym przez nią wkładem na wypadek śmierci. Posiadacz rachunku oszczędnościowego, rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego lub rachunku terminowej lokaty oszczędnościowej może polecić pisemnie bankowi dokonanie – po swojej śmierci – wypłaty z rachunku wskazanym przez siebie osobom: małżonkowi, wstępnym, zstępnym lub rodzeństwu określonej kwoty pieniężnej. Nie ma prawnej możliwości skutecznego uczynienia takiej dyspozycji wkładem na rzecz innych osób niż wymienione powyżej, jeżeli jednak zdarzyłoby się to w praktyce (np. wskutek błędu pracownika banku), to taka dyspozycja będzie nieważna[39]. Banki zazwyczaj dysponują gotowymi formularzami udostępnianymi klientom zainteresowanym dokonaniem określonej dyspozycji swoim wkładem.

Zgodnie z art. 56 ust. 2 UPB łączna kwota do wypłaty nie może być wyższa niż dwudziestokrotne przeciętne miesięczne wynagrodzenie w sektorze przedsiębiorstw bez wypłat nagród z zysku, ogłaszane przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego[40] za ostatni miesiąc przed śmiercią posiadacza rachunku[41]. Dyspozycja wkładem na wypadek śmierci może być w każdym czasie przez posiadacza rachunku zmieniona lub odwołana na piśmie. Określona przez spadkodawcę kwota stanowiąca przedmiot tzw. zapisu bankowego przechodzi na własność wskazanej przez spadkodawcę osoby

---

tego terminu używać w innym znaczenia niż dla oznaczenia więzi łączących dwie osoby pozostające w takich relacjach jak małżonkowie. To, że w art. 691 KC nie użyto określenia „pożycie małżeńskie", nie daje więc żadnych podstaw dla wykładni rozszerzającej i oderwanej od ugruntowanego znaczenia terminu „wspólne pożycie". Jest to wykładnia jednoznacznie sprzeczna z wnioskami, do jakich prowadzi odtworzenie na podstawie reguł logiczno-językowych znaczenia słów użytych w art. 691 KC. Terminem „wspólne pożycie" posłużył się ustawodawca przede wszystkim w art. 23 KRO. Na tle tego przepisu w literaturze nie budzi żadnych wątpliwości, że określenie to musi obejmować istnienie łącznie więzi duchowej, gospodarczej i fizycznej.

38 A. Kawałko, J.S. Piątowski, H. Witczak, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System…*, *op. cit.*, s. 76.

39 S. Babiarz, *Ustawa o podatku od spadków i darowizn. Komentarz*, LEX 2011, kom. do art. 1 UPSD, teza nr 5.

40 Wysokość przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw bez wypłat nagród z zysku, ogłaszane przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego można ustalić m.in. na stronie internetowej Głównego Urzędu Statystycznego: www.stat.gov.pl.

41 Na dzień 12 kwietnia 2012 roku jest to kwota łączna ok. 71 300,00 zł.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

niezależnie od tego, czy ta osoba dziedziczy po spadkodawcy spadek według zasad ogólnych dziedziczenia[42].

Jeżeli posiadacz rachunku wydał więcej niż jedną dyspozycję wkładem na wypadek śmierci (zarówno jeśli dyspozycje zostały złożone w jednym banku, jak i w różnych bankach), a łączna suma dyspozycji przekracza wskazany limit, dyspozycja wydana później ma pierwszeństwo przed dyspozycją wydaną wcześniej. Powyższe oznacza, iż niezależnie od tego ile rachunków bankowych posiadał zmarły i ile dyspozycji wydał, to łączna kwota wypłacona w drodze wszystkich dyspozycji na wypadek śmierci do wszystkich rachunków nie może przekroczyć wskazanego limitu[43]. Jeżeli jednak wskutek naruszenia powyższej zasady dojdzie do wypłaty kwoty wyższej niż dopuszczona przepisami, osoba, która otrzymała kwotę stanowiącą nadwyżkę ponad ustawowy limit, zobowiązana jest ją zwrócić spadkobiercom posiadacza rachunku.

Kwota wypłacona zgodnie z ww. zasadami nie wchodzi do spadku po posiadaczu rachunku (art. 56 ust. 5 UPB).

Kwota wkładu oszczędnościowego przeznaczona do wypłaty osobie upoważnionej przez posiadacza rachunku podlega opodatkowaniu podatkiem od spadków i darowizn zgodnie z art. 1 UPSD. Warto zwrócić uwagę, iż obecnie przepisy tejże ustawy przewidują zwolnienie od podatku nabycia własności rzeczy lub praw majątkowych (w tym przypadku w postaci wkładu pieniężnego) przez małżonka, zstępnych, wstępnych, pasierba, rodzeństwo, ojczyma i macochę. Stanie się tak, jeżeli zgłoszą oni nabycie własności rzeczy lub praw majątkowych właściwemu naczelnikowi urzędu skarbowego w terminie 6 miesięcy od dnia powstania obowiązku podatkowego, czyli w tym przypadku od dnia śmierci posiadacza rachunku bankowego (art. 4a ust. 1 w zw. z art. 6 ust. 1 pkt 3 UPSD). Jeżeli osoba nabywająca wkład na skutek wydania wyżej opisanej dyspozycji przez spadkodawcę dowiedziała się o fakcie jego nabycia po upływie wskazanego terminu, zwolnienie z podatku nadal będzie możliwe pod warunkiem, iż nabywca zgłosi fakt nabycia wkładu naczelnikowi urzędu skarbowego nie później niż w terminie 6 miesięcy od dnia, w którym dowiedział się o jego nabyciu oraz uprawdopodobni fakt późniejszego powzięcia wiadomości o jego nabyciu. W przypadku niedotrzymania ww. terminów nabycie wkładu będzie podlegało opodatkowaniu na zasadach określonych dla nabywców zaliczonych do I grupy podatkowej (art. 4a ust. 2 i 3 UPSD).

1.3.7. Zapis w SKOK-u (Spółdzielczej Kasie Oszczędnościowo-Kredytowej)

Zgodnie z art. 9 ust. 1 USKOK spółdzielcza kasa oszczędnościowo-kredytowa jest obowiązana wypłacić po śmierci swojego członka z jego wkładu członkowskiego i oszczędności kwotę nieprzekraczającą ogółem sumy przeciętnego miesięcznego

[42] D. Rogoń, [w:] F. Zoll (red.), *Prawo bankowe. Komentarz. Tom I*, LEX 2012, kom. do art. 56 UPB, teza nr 1.

[43] Tamże, teza nr 4.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

wynagrodzenia w gospodarce narodowej, ogłaszanej przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego, w okresie 5 lat kalendarzowych poprzedzających wypłatę, ale tylko pod warunkiem, że członek kasy przed śmiercią pisemnie wskazał kasie osoby, na których rzecz wypłata ma nastąpić. Osobami wskazanymi przez członka mogą być wyłącznie: jego małżonek, zstępni, rodzice, dziadkowie i rodzeństwo. Suma ta nie należy do spadku po członku kasy (art. 9 ust. 2 USKOK).

1.3.8. Ubezpieczenie na życie lub NNW

Zgodnie z art. 831 KC w umowie ubezpieczenia osobowego ubezpieczający[44] może wskazać jedną lub więcej osób uprawnionych do otrzymania sumy ubezpieczenia[45] w razie śmierci osoby ubezpieczonej (ubezpieczonego)[46], przy czym zastrzeżenie to może być w każdym czasie zmienione lub odwołane. Uczynienie takiego zastrzeżenia jest możliwe tylko i wyłącznie w umowie ubezpieczenia osobowego, która obejmuje zdarzenie w postaci śmierci ubezpieczonego, tj. ubezpieczenie na wypadek śmierci, ubezpieczenie następstw nieszczęśliwych wypadków obejmujące śmierć ubezpieczonego[47].

Osoba uprawniona do otrzymania sumy ubezpieczenia (zwana uposażonym) może być wybrana dowolnie, krąg osób nie został przez ustawodawcę w żaden sposób ograniczony. Co więcej, uposażony nie musi być wskazany z imienia i nazwiska, wystarczy określenie w sposób zapewniający jednoznaczną identyfikację, np. wskazanie dzieci ubezpieczonego[48]. W przypadku, gdy ubezpieczający jest jednocześnie ubezpieczo-

---

[44] Ubezpieczający – osoba, która zawiera umowę ubezpieczenia z ubezpieczycielem (instytucją zajmującą się udzielaniem ochrony ubezpieczeniowej, jak np. zakład ubezpieczeń) i jest zobowiązana do zapłaty określonej w umowie składki; ubezpieczający może zawrzeć umowę ubezpieczenia na własny lub cudzy rachunek, chroniąc odpowiednio swój lub cudzy interes majątkowy bądź życie i zdrowie, np. rodzice mogą zawrzeć umowę ubezpieczenia od następstw nieszczęśliwych wypadków na rzecz swojego dziecka.

[45] Suma ubezpieczenia – jeżeli umowa ubezpieczenia nie stanowi inaczej, suma ubezpieczenia ustalona w umowie stanowi górną granicę odpowiedzialności ubezpieczyciela, czyli jest to maksymalna wysokość odszkodowania jaką ubezpieczyciel wypłaci ubezpieczonemu w razie zajścia wypadku określonego w umowie ubezpieczenia.

[46] Ubezpieczony – osoba, której interes majątkowy lub której życie i zdrowie jest objęte ubezpieczeniem; jeżeli ubezpieczający zawiera umowę ubezpieczenia na własny rachunek („dla siebie"), to staje się on jednocześnie ubezpieczonym; w przypadku, gdy ubezpieczony nie jest jednocześnie ubezpieczającym, tj. nie on zawarł umowę ubezpieczenia, to w razie zajścia wypadku ubezpieczony jest uprawniony do żądania należnego świadczenia bezpośrednio od ubezpieczyciela, chyba że strony umowy ubezpieczenia uzgodniły inaczej.

[47] M. Orlicki, [w:] M. Orlicki, J. Pokrzywniak, *Umowa ubezpieczenia. Komentarz do nowelizacji Kodeksu cywilnego*, LEX 2007, kom. do art. 831 KC, teza nr 1.

[48] Wyrok SN z dnia 7 października 1971 r., sygn.: III CRN 255/71, OSNC 1972, nr 3, poz. 59: *Wyznaczenie uposażonego (§ 3 ogólnych warunków ubezpieczenia następstw nieszczęśliwych wypadków) nie musi polegać na określeniu imiennym. Wystarczy określenie w sposób zapewniający identyfikację, np. wskazanie dzieci. Żadne względy nie wyłączają tu również dzieci poczętych już w chwili zajścia wypadku ubezpieczonego.*

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

nym, wybór osoby uposażonego należy do niego. W przypadku, gdy ubezpieczający zawarł umowę ubezpieczenia na cudzy rachunek, tj. ubezpieczonym według treści tej umowy jest inna osoba niż ta, która zawarła umowę ubezpieczenia, to ubezpieczony musi wyrazić zgodę na wybór uposażonego przez ubezpieczającego (art. 831 § 1^1 KC). Jest również możliwe, iż umowa ubezpieczenia będzie przewidywała, że o wyborze uposażonego zadecyduje samodzielnie ubezpieczony, bez potrzeby porozumienia się w tej kwestii z ubezpieczającym.

Wskazanie uprawnionego do otrzymania sumy ubezpieczenia staje się bezskuteczne, jeżeli uprawniony zmarł przed śmiercią ubezpieczonego albo jeżeli umyślnie przyczynił się do jego śmierci. Jeżeli w chwili śmierci ubezpieczonego nie ma osoby uprawnionej do otrzymania sumy ubezpieczenia, suma ta przypada najbliższej rodzinie ubezpieczonego w kolejności ustalonej w ogólnych warunkach ubezpieczenia, chyba że umówiono się inaczej.

Suma ubezpieczenia przypadająca uprawnionemu nie należy do spadku po ubezpieczonym. Kwota wypłacona uposażonemu przez ubezpieczyciela według powyższych zasad jest zwolniona z podatku od osób fizycznych (art. 21 ust. 4 UPDOF), nie podlega również podatkowi od spadków i darowizn (art. 1 UPSD).

1.3.9. Środki zgromadzone na rachunkach w Otwartych Funduszach Emerytalnych (OFE)

Zgodnie z art. 2 ust. 2 UOFFE, przedmiotem działalności funduszu emerytalnego jest gromadzenie środków pieniężnych, ich lokowanie, z przeznaczeniem na wypłatę członkom funduszu po osiągnięciu przez nich wieku emerytalnego, a także wypłata okresowych emerytur kapitałowych, o których mowa w UEK. Fundusz może zostać utworzony jako otwarty, pracowniczy lub dobrowolny. Otwarty fundusz emerytalny (zwany dalej OFE) stanowi tzw. II filar emerytalny i dla osób urodzonych po dniu 31 grudnia 1968 roku uczestnictwo w nim jest obowiązkowe. UOFFE reguluje także postępowanie ze zgromadzonymi przez członka funduszu środkami w wypadku jego śmierci.

Zgodnie z art. 131 UOFFE, jeżeli w chwili śmierci członek otwartego funduszu pozostawał w związku małżeńskim, fundusz dokonuje wypłaty transferowej **połowy środków zgromadzonych na rachunku zmarłego** na rachunek małżonka zmarłego w otwartym funduszu, w zakresie, w jakim środki te stanowiły przedmiot małżeńskiej wspólności majątkowej. Dotyczy to środków zgromadzonych przez okres od daty zawarcia związku małżeńskiego do daty śmierci członka OFE lub do daty zniesienia wspólności majątkowej między członkiem OFE a jego małżonkiem[49] (jeżeli członek

[49] A. Chróścicki, *Ustawa o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych. Komentarz*, LEX 2012, kom. do art. 131 UOFFE.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

OFE i jego małżonek przez cały okres małżeństwa pozostawali w ustroju rozdzielności majątkowej wskazany przepis art. 131 UOFFE w ogóle nie znajdzie zastosowania, gdyż żadna część środków zgromadzonych na rachunku zmarłego nie była nigdy objęta wspólnością majątkową zmarłego członka i jego małżonka).

Środki zgromadzone na rachunku zmarłego członka OFE, które nie zostaną wykorzystane zgodnie z art. 131 UOFFE, przekazywane są osobom wskazanym przez zmarłego, zgodnie z art. 82 ust. 1 lub 1a UOFFE, a w przypadku ich braku wchodzą w skład spadku.

Zgodnie z art. 82 UOFFE zawierając umowę z otwartym funduszem, osoba występująca z wnioskiem o przyjęcie do funduszu może wskazać imiennie jedną lub więcej osób fizycznych, na których rzecz ma nastąpić, po jej śmierci, wypłata środków niewykorzystanych zgodnie z art. 131 UOFFE. Prawo to przysługuje również osobie już będącej członkiem OFE. Otwarty fundusz dokonuje wypłaty środków należnych osobie wskazanej przez zmarłego w terminie 3 miesięcy, nie wcześniej jednak niż w terminie 1 miesiąca, od dnia przedstawienia funduszowi urzędowego dokumentu stwierdzającego tożsamość osoby uprawnionej, z tym, że wypłata środków przypadających małżonkowi zmarłego może być przekazana na jego żądanie na rachunek w otwartym funduszu (art. 132 ust. 2 UOFFE). W przypadku wskazania przez członka OFE kilku osób uprawnionych ma on również możliwość zróżnicowania wysokości przypadających tym osobom udziałów w zgromadzonych środkach. Jeżeli tego nie dokona, uważa się, że udziały tych osób są równe (art. 82 ust. 2 UOFFE).

Ustawa nie reguluje kręgu osób, które członek OFE może wskazać jako uprawnione do otrzymania zgromadzonych przez niego środków, poza tym, iż rozporządzenie środkami członka funduszu emerytalnego, o którym mowa w art. 82 UOFFE, może nastąpić tylko na rzecz osób fizycznych. Członek OFE nie może zatem przekazać tych środków osobom prawnym (np. fundacji) ani jednostkom nieposiadającym osobowości prawnej, jak np. osobowym spółkom handlowym[50]. Ustawa nie przewiduje również ograniczenia kwoty środków (limitu) jaką może zadysponować członek OFE – rozporządzenie z art. 82 UOFFE dotyczy całości środków niewykorzystanych zgodnie z art. 131 tej ustawy (odmiennie niż m.in. przy zapisie bankowym omówionym powyżej).

Członek otwartego funduszu może w każdym czasie zmienić poprzednią dyspozycję, wskazując inne osoby fizyczne uprawnione do otrzymania środków po jego śmierci zamiast lub oprócz osób pierwotnie wskazanych, jak również oznaczając w inny sposób udział wskazanych osób w tych środkach, albo odwołać poprzednią dyspozycję, nie wskazując żadnych innych osób. Wskazanie osoby uprawnionej do otrzymania środków po śmierci członka staje się bezskuteczne, jeżeli osoba ta zmarła przed śmiercią członka. W takim przypadku udział, który był przeznaczony dla zmarłego, przypada w równych częściach pozostałym osobom wskazanym, chyba że członek zadysponuje tym udziałem w inny sposób.

[50] Tamże, kom. do art. 82 UOFFE.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

1.3.10. Środki zgromadzone w pracowniczym funduszu emerytalnym

Zgodnie z art. 133 UOFFE, w razie śmierci członka pracowniczego funduszu emerytalnego, środki zgromadzone na jego rachunku są wypłacane osobie wskazanej przez członka funduszu jako uposażonej do odbioru świadczenia na wypadek jego śmierci. W przypadku braku rozrządzenia na wypadek śmierci zgromadzone środki wchodzą w skład spadku. Wypłata środków następuje bezpośrednio na rzecz osób uprawnionych, w terminie 1 miesiąca od dnia przedstawienia funduszowi dowodu, że środki te przypadły tym osobom.

1.3.11. Środki zgromadzone na indywidualnych kontach emerytalnych oraz na indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego

Ustawa o indywidualnych kontach emerytalnych oraz indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego (UIKE) określa zasady gromadzenia oszczędności na indywidualnych kontach emerytalnych – IKE oraz na indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego – IKZE. Zgodnie z art. 11 powołanej ustawy, w umowie o prowadzenie IKE lub IKZE oszczędzający może wskazać jedną lub więcej osób, którym zostaną wypłacone środki zgromadzone na IKE lub IKZE w przypadku jego śmierci. Dyspozycja ta może być w każdym czasie zmieniona. Jeżeli oszczędzający wskazał kilka osób uprawnionych do otrzymania środków po jego śmierci, a nie oznaczył ich udziału w tych środkach lub suma oznaczonych udziałów nie jest równa 1, uważa się, że udziały tych osób są równe.

Wskazanie osoby uprawnionej do otrzymania środków po śmierci oszczędzającego staje się bezskuteczne, jeżeli osoba ta zmarła przed śmiercią oszczędzającego. W takim przypadku udział, który był przeznaczony dla zmarłego, przypada w częściach równych pozostałym osobom wskazanym, chyba że oszczędzający zadysponuje tym udziałem w inny sposób. W przypadku braku osób wskazanych przez oszczędzającego, środki zgromadzone na IKE lub IKZE wchodzą do spadku, z wyjątkiem sytuacji, gdy umowa o prowadzenie IKE lub IKZE została zawarta z zakładem ubezpieczeń. W takim przypadku stosuje się odpowiednio art. 831 i 832 KC.

1.3.12. Prawa majątkowe wynikające ze stosunku pracy

Zgodnie z art. 63^1 § 2 KP, prawa majątkowe ze stosunku pracy przechodzą po śmierci pracownika, w równych częściach, na małżonka oraz inne osoby spełniające warunki wymagane do uzyskania renty rodzinnej w myśl przepisów działu III, rozdziału II UFUS. Dopiero w razie braku takich osób prawa te wchodzą do spadku.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

1.4. Zabezpieczenie spadku[51]

1.4.1. Uwagi ogólne

Spadek można zabezpieczyć, gdy jakakolwiek przyczyna grozi umniejszeniem jego substancji. Przyczyny, które aktualizują potrzebę zabezpieczenia spadku zostały przykładowo[52] wymienione w art. 634 KPC i odnoszą się nie tylko do sytuacji, gdy działanie innego człowieka zagraża trwaniu masy spadkowej w kształcie z momentu otwarcia spadku, ale również do sytuacji, gdy czynniki naturalne mogłyby skutkować uszczupleniem majątku spadkowego. We wniosku o zabezpieczenie spadku istnienie tych przyczyn powinno zostać uprawdopodobnione (§ 7 RZSSSI). Przepisy o zabezpieczeniu spadku stosuje się również odpowiednio do zabezpieczenia przedmiotu zapisu windykacyjnego (art. 636[1] KPC).

Zabezpieczenie spadku następuje w postanowieniu sądu. Ustawa rozróżnia dwojakiego rodzaju postanowienia[53]. Pierwsze, to **postanowienia o zabezpieczeniu spadku**, które są postanowieniami co do istoty sprawy i podlegają zaskarżeniu w drodze apelacji (art. 518 KPC). Postanowienia takie dotyczą zabezpieczenia spadku lub uchylenia zabezpieczenia spadku i mogą mieć zarówno charakter pozytywny, jak i negatywny. Drugie zaś, to **postanowienia w przedmiocie zabezpieczenia spadku**, które określają sposób zabezpieczenia spadku[54] względnie jego uchylenie czy zmianę i które zaskarżone mogą być zażaleniem (art. 635 § 6 KPC). Postanowienia sądu mogą zatem orzekać co do *meritum*, a jednocześnie zawierać elementy postanowienia w przedmiocie zabezpieczenia i dookreślać sposób, w jaki spadek ma zostać zabezpieczony. Wybór środka zaskarżenia takiego postanowienia zależał będzie od zakresu, w jakim skarżący nie zgadza się z rozstrzygnięciem – gdyby zaskarżał samo rozstrzygnięcie o zabezpieczeniu spadku, wnieść powinien apelację. Gdyby jednak skarżący nie kwestionował samego faktu zabezpieczenia spadku, a kwestionował tylko sposób, w jaki to zabezpieczenie powinno nastąpić, winien wnieść zażalenie na to postanowienie.

Warto również wyjaśnić, że postanowienie sądu może ograniczyć się jedynie do orzeczenia o zabezpieczeniu i może nie wskazywać sposobu, w jaki spadek ma zostać zabezpieczony. Wtedy nie jest potrzebne dodatkowe postanowienie sądu w przedmiocie zabezpieczenia spadku. Zgodnie bowiem z § 8 ust. 2 RZSSSI w sytuacji, kiedy wykonywane przez komornika postanowienie o zabezpieczeniu spadku nie określa środka zabezpieczenia, komornik stosuje środki wymienione w art. 636 KPC. Gdyby jednak postanowienie określało sposób zabezpieczenia spadku, a środki wskazane przez sąd

---

[51] Przykładowy wniosek o zabezpieczenie spadku zamieszczono w podrozdziale 9.1.

[52] Przepis ten wymienia: usunięcie, uszkodzenie, zniszczenie albo nieusprawiedliwione rozporządzenie.

[53] K. Zieliński, [w:] A. Zieliński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 1063.

[54] Patrz uchwała SN z dnia 17 czerwca 1998 r., sygn.: III CZP 19/98, OSNC 1999, nr 1, poz. 1.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

okazałyby się niewystarczające do faktycznego zabezpieczenia spadku, komornik zawiadomi sąd o tym fakcie. Wtedy rozważenia wymaga możliwość zmiany postanowienia w przedmiocie zabezpieczenia spadku (§ 20 RZSSSI).

1.4.2. Środki zabezpieczenia

Środki zabezpieczenia wskazuje art. 636 KPC. Są nimi:
1) spisanie majątku ruchomego i oddanie go pod dozór,
2) złożenie do depozytu,
3) ustanowienie zarządu tymczasowego,
4) ustanowienie dozoru nad nieruchomością.

Zastosowanie jednego z tych sposobów nie wyłącza zastosowania innych, równocześnie lub kolejno. Co więcej, gdyby okoliczności tego wymagały, zgodnie z § 8 ust. 1 RZSSSI, sąd może zastosować inne jeszcze środki, które okażą się potrzebne do zabezpieczenia spadku.

Podstawowym sposobem zabezpieczenia majątku spadkowego jest jego **spisanie**, a następnie **oddanie go pod dozór.** Spisania majątku spadkowego dokonuje się przy udziale dwóch świadków przybranych przez komornika (§ 3 ust. 1 RZSSSI). Z czynności tej komornik spisuje **protokół**, który powinien być podpisany przez wszystkich, którzy biorą w niej udział (§ 3 ust. 2 RZSSSI). W protokole zamieszcza się również istotne dla sprawy oświadczenia osób biorących udział w czynności oraz oświadczenia osób trzecich zgłaszających swoje prawa do przedmiotów objętych spisem (§ 3 ust. 4 RZSSSI). Komornik wykonujący postanowienie powinien w razie potrzeby zastosować tymczasowe środki zapobiegające usunięciu ruchomości przed ich spisaniem; w szczególności może dokonać ich opieczętowania, jeżeli napotyka przeszkody przy przystąpieniu do czynności lub gdy odracza prowadzenie czynności (§ 11 ust. 1 RZSSSI).

Do **depozytu sądowego** składa się: obiegowe pieniądze polskie, pieniądze zagraniczne, złote monety, kruszce szlachetne i wyroby z tych kruszców, drogie kamienie i inne kosztowności, papiery wartościowe oraz bankowe dowody oszczędności, w tym wydane na okaziciela (§ 15 ust. 1 RZSSSI). Kosztowności mogą być jednak pozostawione dozorcy (§ 15 ust. 2 RZSSSI).

Ustanowienie zarządu tymczasowego może nastąpić, jeżeli w skład spadku wchodzi gospodarstwo rolne, przedsiębiorstwo lub też prawo majątkowe wymagające zabezpieczenia przez ustanowienie zarządu. Jeżeli zachodzi tylko potrzeba strzeżenia nieruchomości, wyznacza się **dozorcę** (§ 8 ust. 3 RZSSSI). Do zarządcy tymczasowego i dozorcy ustanowionych w toku postępowania o zabezpieczeniu spadku stosuje się odpowiednio przepisy art. 855–862 KPC i 930–941 KPC. Sąd rejonowy wykonuje nadzór nad czynnościami dozorcy i zarządcy tymczasowego oraz określa ich wynagrodzenie (§ 9 ust. 1 RZSSSI).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

1.4.3. Postępowanie

Zabezpieczenie może nastąpić **na wniosek** zainteresowanego lub **z urzędu** (art. 635 § 1 KPC). Jednakże sąd nie może zastępować osób uprawnionych do złożenia wniosku o zabezpieczenie spadku. Przesądza o tym art. 635 § 3 KPC, który wyróżnia jedynie trzy sytuacje, kiedy sąd może zadziałać samodzielnie (bez wniosku od osoby uprawnionej) – gdy sąd powezmie wiadomość, że 1) spadkobierca jest nieznany, 2) nieobecny lub 3) nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych i nie ma ustawowego przedstawiciela.

Zgodnie z art. 635 § 2 KPC, zabezpieczenia spadku **może żądać każdy**, **kto uprawdopodobni**, **że jest spadkobiercą**, **uprawnionym do zachowku lub zapisobiercą**. Katalog osób, którym prawo takiego żądania przysługuje obejmuje nadto **osoby**, **które ze spadku bezpośrednio korzyści nie odnoszą**, **a jednak zainteresowane są w tym**, **by majątek spadkowy został zachowany**. Są to: wykonawca testamentu, współwłaściciel rzeczy, współuprawniony co do praw pozostałych po spadkodawcy, wierzyciel mający pisemny dowód należności przeciwko spadkodawcy oraz właściwy urząd skarbowy.

Zabezpieczenia spadku dokonuje sąd, w którego okręgu znajdują się przedmioty należące w chwili śmierci do spadkodawcy. Może się wobec tego zdarzyć, że spadek czy jego poszczególne składniki zabezpieczy inny sąd niż ten, który w rozumieniu art. 628 KPC powinien być sądem spadku – tj. sądem właściwym choćby do stwierdzenia nabycia spadku czy podziału majątku spadkowego. W takim wypadku sąd zabezpieczający spadek obowiązany jest zawiadomić sąd spadku o dokonanym zabezpieczeniu (art. 633 zd. 2 KPC).

Postanowienie sądu w przedmiocie zabezpieczenia spadku jest **natychmiast wykonalne** (art. 635 § 5 KPC), wskazane jest bowiem, żeby spadek, który wymaga zabezpieczenia, zabezpieczany był możliwie jak najszybciej. Sąd może jednak wstrzymać wykonalność postanowienia – i to zwłaszcza wtedy, gdy postanowienie o zabezpieczeniu spadku zostanie zaskarżone.

Postanowienie winno być skierowane do wykonania do komornika sądowego lub innego organu w trybie przewidzianym w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości w sprawie szczegółowego trybu postępowania przy zabezpieczeniu spadku i sporządzaniu spisu inwentarza. Czynności dokonywane w ramach zabezpieczania spadku pozostają pod nadzorem sądu, który wydał postanowienie o zabezpieczeniu spadku (§ 2 ust. 1 RZSSSI), a gdyby komornik sądowy dopuścił się uchybień w toku zabezpieczania spadku osobom, których prawo zostało zagrożone działaniem czy też bezczynnością komornika, przysługuje **skarga na czynności komornika sądowego** kierowana do sądu, który wydał postanowienie, jakie komornik ma wykonać (§ 2 ust. 2 RZSSSI). Po wykonaniu postanowienia komornik przesyła akta sądowi rejonowemu (§ 4 RZSSSI).

Na zakończenie dodać trzeba, iż zabezpieczenie spadku, jak większość czynności przed sądem, generuje **koszty**. Co do zasady koszty te powinien ponieść wnioskodawca. Gdyby jednak zabezpieczenie spadku następowało z urzędu lub na wniosek osoby, która

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

nie ma obowiązku ponoszenia kosztów sądowych – koszty te mogą być zaspokojone z majątku spadkowego (§ 5 RZSSSI).

Powyższy wywód uzupełnić można o uwagę, iż przepisy szczególne przewidują sytuacje, kiedy zabezpieczenia dokonuje inny podmiot niż sąd – po pierwsze, gdy spadkodawca zmarł na statku morskim – po drugie, gdy spadkodawca, obywatel polski, zmarł za granicą. W pierwszej sytuacji zabezpieczenia dokona kapitan statku, który w trybie art. 71 KM zabezpieczy mienie spadkodawcy sporządzając akt zabezpieczenia, który przekazany być winien sądowi rejonowemu właściwemu dla pierwszego portu polskiego, do którego statek zawinął, a za granicą polskiemu urzędowi konsularnemu. W drugim przypadku mienie przypadające Skarbowi Państwa na podstawie art. 15 UFKRP zabezpieczy konsul Rzeczypospolitej Polskiej.

1.5. Podatek od spadków

Podatkowi od spadku podlega[55]:

- nabycie przez osobę fizyczną własności rzeczy znajdującej się na terytorium RP lub praw majątkowych wykonywanych na terytorium RP, tytułem
  - dziedziczenia,
  - zapisu zwykłego,
  - dalszego zapisu,
  - zapisu windykacyjnego,
  - polecenia testamentowego,
  - zachowku,
- nabycie praw do wkładu oszczędnościowego na podstawie dyspozycji wkładem na wypadek śmierci,
- nabycie jednostek uczestnictwa na podstawie dyspozycji uczestnika funduszu inwestycyjnego otwartego albo specjalistycznego funduszu inwestycyjnego otwartego na wypadek jego śmierci,
- nabycie własności rzeczy znajdujących się za granicą lub praw majątkowych wykonywanych za granicą, jeżeli w chwili otwarcia spadku nabywca był obywatelem polskim lub miał miejsce stałego pobytu na terytorium RP.

Podatkowi od spadku nie podlega[56]:

- nabycie własności rzeczy ruchomych znajdujących się na terytorium RP lub praw majątkowych podlegających wykonaniu na terytorium RP, jeżeli w dniu nabycia ani nabywca, ani też spadkodawca nie byli obywatelami polskimi i nie mieli miejsca stałego pobytu lub siedziby na terytorium RP,

[55] Art. 1–2 UPSD.

[56] Art. 3 UPSD.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

- nabycie w drodze spadku, zapisu windykacyjnego lub darowizny praw autorskich i praw pokrewnych, praw do projektów wynalazczych, znaków towarowych i wzorów zdobniczych oraz wierzytelności wynikających z nabycia tych praw,
- nabycie w drodze dziedziczenia środków z pracowniczego programu emerytalnego,
- nabycie w drodze spadku środków zgromadzonych na rachunku zmarłego członka otwartego funduszu emerytalnego,
- nabycie w drodze spadku środków zgromadzonych na indywidualnym koncie emerytalnym oraz na indywidualnym koncie zabezpieczenia emerytalnego,
- nabycie w drodze spadku kwoty składek zewidencjonowanych na subkoncie prowadzonym przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych, na którym ewidencjonuje się informacje o zwaloryzowanej wysokości wpłaconych składek.

Obowiązek podatkowy powstaje[57]:

- przy nabyciu w drodze dziedziczenia – z chwilą przyjęcia spadku,
- przy nabyciu w drodze zapisu zwykłego, dalszego zapisu lub z polecenia testamentowego – z chwilą wykonania zapisu zwykłego, dalszego zapisu lub polecenia,
- przy nabyciu tytułem zachowku – z chwilą zaspokojenia roszczenia lub jego części,
- przy nabyciu w drodze zapisu windykacyjnego – z chwilą uprawomocnienia się orzeczenia sądu stwierdzającego nabycie spadku, postanowienia częściowego stwierdzającego nabycie przedmiotu zapisu windykacyjnego lub zarejestrowania aktu poświadczenia dziedziczenia,
- przy nabyciu praw do wkładów oszczędnościowych – z chwilą śmierci wkładcy,
- przy nabyciu jednostek uczestnictwa – z chwilą śmierci uczestnika funduszu inwestycyjnego.

UPSD kwalifikuje określone osoby do **poszczególnych grup podatkowych** i tak[58]:

- do grupy I – małżonka, zstępnych, wstępnych, pasierba, zięcia, synową, rodzeństwo, ojczyma, macochę i teściów,
- do grupy II – zstępnych rodzeństwa, rodzeństwo rodziców, zstępnych i małżonków pasierbów, małżonków rodzeństwa i rodzeństwo małżonków, małżonków rodzeństwa małżonków, małżonków innych zstępnych,
- do grupy III – innych nabywców.

Art. 4 UPSD wskazuje na sytuację, w której podmioty są zwolnione od podatku od spadku. W tym miejscu, warto zwrócić uwagę na następujące najczęściej występujące okoliczności:

- nabycie w drodze dziedziczenia praw do wkładu mieszkaniowego w spółdzielni mieszkaniowej przez osobę zaliczoną do I lub II grupy podatkowej, jeżeli spełnia warunki określone w art. 16 ust. 2 pkt 2–5 UPSD[59] oraz spółdzielcze prawo do

[57] Art. 6 UPSD.

[58] Art. 14 UPSD.

[59] Art. 16 ust. 2 pkt 2–5: *2) nie są właścicielami innego budynku mieszkalnego lub lokalu mieszkalnego stanowiącego odrębną nieruchomość bądź będąc nimi przeniosą własność budynku lub lokalu na rzecz*

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

tego lokalu będzie przysługiwało nabywcy wkładu przez okres co najmniej 5 lat od dnia jego ustanowienia,

- nabycie w drodze spadku lub zapisu windykacyjnego przez osoby zaliczone do I i II grupy podatkowej przedmiotów wyposażenia mieszkania, pościeli, odzieży, bielizny oraz narzędzi pracy przeznaczonych do użytku w gospodarstwie domowym,
- nabycie własności rzeczy lub praw majątkowych przez małżonka, zstępnych, wstępnych, pasierba, rodzeństwo, ojczyma i macochę (tzw. „zerowa grupa podatkowa"[60]) jest zwolnione od podatku od spadku, jeżeli osoby te zgłoszą[61] właściwemu naczelnikowi urzędu skarbowego to nabycie w terminie 6 miesięcy: od dnia powstania obowiązku podatkowego w przypadku zapisów zwykłych, zapisów windykacyjnych, zachowku, bądź od dnia uprawomocnienia się postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku – w przypadku dziedziczenia[62].

Podstawę opodatkowania stanowi wartość nabytych rzeczy i praw majątkowych po potrąceniu długów i ciężarów, ustalona według[63]:

- stanu rzeczy i praw majątkowych w dniu nabycia,
- cen rynkowych z dnia powstania obowiązku podatkowego.

Do ciężarów spadku należy zaliczyć w szczególności:

- wartość obciążenia z tytułu obowiązku wykonania polecenia lub zapisu zwykłego,
- koszty leczenia i opieki w czasie ostatniej choroby spadkodawcy, jeżeli nie zostały pokryte za jego życia i z jego majątku,

---

zstępnych, Skarbu Państwa lub gminy w terminie 6 miesięcy od dnia złożenia zeznania podatkowego albo zawarcia umowy darowizny w formie aktu notarialnego;

3) nie przysługuje im spółdzielcze lokatorskie prawo do lokalu mieszkalnego, spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego lub wynikające z przydziału spółdzielni mieszkaniowej: prawo do domu jednorodzinnego lub prawo do lokalu w małym domu mieszkalnym, a w razie dysponowania tymi prawami przekażą je zstępnym lub przekażą do dyspozycji spółdzielni, w terminie 6 miesięcy od dnia złożenia zeznania podatkowego albo zawarcia umowy darowizny w formie aktu notarialnego;

4) nie są najemcami lokalu lub budynku lub będąc nimi rozwiążą umowę najmu w terminie 6 miesięcy od dnia złożenia zeznania podatkowego albo zawarcia umowy darowizny w formie aktu notarialnego;

5) będą zamieszkiwać będąc zameldowanymi na pobyt stały w nabytym lokalu lub budynku i nie dokonają jego zbycia przez okres 5 lat: od dnia złożenia zeznania podatkowego lub zawarcia umowy darowizny w formie aktu notarialnego – jeżeli w chwili złożenia zeznania lub zawarcia umowy darowizny nabywca mieszka i jest zameldowany na pobyt stały w nabytym lokalu lub budynku, bądź od dnia zamieszkania potwierdzonego zameldowaniem na pobyt stały w nabytym lokalu lub budynku – jeżeli nabywca zamieszka i dokona zameldowania na pobyt stały w ciągu roku od dnia złożenia zeznania podatkowego lub zawarcia umowy darowizny w formie aktu notarialnego.

60 S. Babiarz, A. Mariański, W. Dykiel, *Ustawa o podatku od spadków i darowizn. Komentarz*, Warszawa 2010, kom. do art. 4a.

61 Na formularzu SD-Z2.

62 Nie ma konieczności zgłaszania w przypadku, gdy wartość majątku nabytego łącznie od tej samej osoby lub po tej samej osobie w okresie 5 lat poprzedzających rok, w którym nastąpiło ostatnie nabycie, doliczona do wartości rzeczy i praw majątkowych ostatnio nabytych, nie przekracza kwoty 9637 złotych.

63 Art. 7 UPSD.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

- koszty pogrzebu spadkodawcy, łącznie z nagrobkiem, w takim zakresie, w jakim koszty te odpowiadają zwyczajom przyjętym w danym środowisku, jeżeli nie zostały pokryte z majątku spadkodawcy, z zasiłku pogrzebowego lub nie zostały zwrócone w innej formie,
- koszty postępowania spadkowego,
- wynagrodzenie wykonawcy testamentu,
- wypłaty z tytułu zachowku.

Nabywca będzie zobowiązany do zapłaty podatku od spadku tylko, gdy wartość nabytych rzeczy czy praw przekroczy[64]:

- 9637 zł – jeżeli nabywcą jest osoba zaliczona do I grupy podatkowej,
- 7276 zł – jeżeli nabywcą jest osoba zaliczona do II grupy podatkowej,
- 4902 zł – jeżeli nabywcą jest osoba zaliczona do III grupy podatkowej.

Skala podatkowa obecnie przedstawia się następująco[65]:

1. wobec nabywców z I grupy podatkowej:
   - do kwoty 10 278 zł – 3%
   - od 10 278 zł do 20 556 zł – 308,30 zł i 5% od nadwyżki ponad 10 278 zł,
   - ponad kwotę 20 556 zł – 822,20 zł i 7% od nadwyżki ponad 20 556 zł,
2. wobec nabywców z II grupy podatkowej:
   - do kwoty 10 278 zł – 7%,
   - od 10 278 zł do 20 556 zł – 719,50 zł i 9% od nadwyżki ponad 10 278 zł,
   - ponad kwotę 20 556 zł – 1644,50 zł i 12% od nadwyżki ponad 20 556 zł,
3. wobec nabywców z III grupy podatkowej:
   - do kwoty 10 278 zł – 12%,
   - od 10 278 zł do 20 556 zł – 1233,40 i 16% od nadwyżki ponad 10 278 zł,
   - ponad kwotę 20 556 zł – 2877,90 i 20% od nadwyżki ponad 20 556 zł.

Osoba zobowiązana do uiszczenia podatku jest obowiązana złożyć właściwemu naczelnikowi urzędu skarbowego, w terminie 1 miesiąca od dnia powstania obowiązku podatkowego, zeznanie podatkowe w formie formularza SD-3. Do tego zeznania załączyć należy dokumenty mające wpływ na określenie podstawy opodatkowania[66], tj. w szczególności: postanowienie sądu o stwierdzeniu nabycia spadku/akt poświadczenia dziedziczenia, testament, faktury dotyczące kosztów choroby i pogrzebu spadkodawcy, zaświadczenia stwierdzające stan zadłużenia spadkodawcy (np. z tytułu czynszu w spółdzielni mieszkaniowej, z tytułu hipoteki, zastawu itd.), zaświadczenie banku o nabyciu praw do wkładu oszczędnościowego na podstawie dyspozycji spadkodawcy.

---

[64] Art. 9 UPSD. Podatek oblicza się od nadwyżki podstawy opodatkowania ponad kwotę wolną od podatku.

[65] Art. 15 UPSD.

[66] Art. 17a UPSD.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

II Dziedziczenie ustawowe

2.1. Uwagi ogólne

W literaturze fachowej określa się dziedziczenie jako następstwo prawne pod tytułem ogólnym (inaczej: sukcesję uniwersalną), gdyż spadkobierca z chwilą śmierci spadkodawcy wstępuje w ogół praw i obowiązków osoby zmarłej (spadkodawcy)[1]. Chwila śmierci spadkodawcy to moment, w którym następuje tzw. otwarcie spadku (art. 924 KC). Inaczej mówiąc, dziedziczenie to sytuacja, w której na spadkobiercę z mocy prawa przechodzi cały spadek pozostawiony przez osobę zmarłą, tj. spadkodawcę; spadkobierca przejmuje więc na siebie wszystkie prawa i obowiązki, które do chwili śmierci obciążały spadkodawcę, za wyjątkiem tych praw i obowiązków, które w skład spadku nie wchodzą. Spadek przechodzi na spadkobiercę „z mocy prawa", to znaczy automatycznie w chwili śmierci spadkodawcy, bez potrzeby podejmowania przez spadkobiercę jakichkolwiek szczególnych czynności. Samo dziedziczenie spadku następuje więc niezależnie od woli spadkobiercy – jeżeli jednak nie jest on zainteresowany przyjęciem spadku, może on w stosownym terminie skorzystać z możliwości jego odrzucenia lub przyjąć go w sposób ograniczony, o czym szerzej mowa w dalszych rozdziałach.

Niniejsze opracowanie skupia się na zasadach dziedziczenia według prawa polskiego właściwego przede wszystkim dla spraw spadkowych po tych spadkodawcach, którzy w chwili swojej śmierci posiadali obywatelstwo polskie. Zasad dziedziczenia po

[1] E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom IV. Spadki*, Warszawa 2012, s. 18.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

obywatelach innych krajów szukać należy w przepisach ich prawa ojczystego[2] z chwili ich śmierci (art. 64 ust. 2 UPPM) z tym zastrzeżeniem, że po pierwsze, o ważności testamentu i innych rozrządzeń na wypadek śmierci rozstrzyga prawo ojczyste spadkodawcy z chwili dokonania tych czynności (art. 65 UPPM), a po drugie, zgodnie z art. 66 ust. 1 UPPM prawo właściwe dla formy testamentu i jego odwołania określa Konwencja dotycząca kolizji praw w przedmiocie formy rozporządzeń testamentowych, sporządzona w Hadze dnia 5 października 1961 roku (Konwencja haska).

W przypadku, gdyby spadkodawca posiadał więcej niż jedno obywatelstwo, w tym obywatelstwo polskie, zgodnie z zasadami polskiego prawa prywatnego międzynarodowego, dziedziczenie po takim spadkodawcy nastąpi na podstawie polskich przepisów spadkowych (art. 2 ust. 1 UPPM). Obecnie art. 64 ust. 1 UPPM przewiduje, iż spadkodawca może w testamencie lub w innym rozrządzeniu na wypadek śmierci wybrać prawo, według którego nastąpi dziedziczenie po nim (prawo ojczyste/prawo miejsca zamieszkania/prawo miejsca zwykłego pobytu z chwili śmierci lub z chwili sporządzania oświadczenia o wyborze). Przed dniem 16 maja 2011 roku, tj. przed wejściem w życie tej ustawy, nie było możliwe dokonanie jakiegokolwiek wyboru co do właściwego prawa spadkowego – zawsze właściwe było tzw. prawo ojczyste.

2.1.1. Zdolność dziedziczenia

W tym miejscu konieczne jest ustalenie jaki krąg podmiotów posiada zdolność dziedziczenia, tj. kto może dziedziczyć spadek i być spadkobiercą. Zgodnie z art. 927 KC nie może być spadkobiercą osoba fizyczna, która nie żyje w chwili otwarcia spadku, ani osoba prawna, która w tym czasie nie istnieje. Oznacza to, iż zasadniczo dziedziczyć może jedynie taka osoba fizyczna (człowiek), która w chwili śmierci spadkodawcy już żyje i jeszcze żyje, tj. przeżyła spadkodawcę.

Przykład 1: Spadkodawca zmarł w dniu 1 stycznia 2000 roku. Spadkodawca miał żonę i córkę, które żyją do chwili obecnej, a także miał dwóch synów, z których syn Jakub zmarł w dniu 1 lipca 1999 roku i pozostawił po sobie jednego syna Piotra (wnuka spadkodawcy), a drugi syn Jan zmarł 1 marca 2000 roku i pozostawił po sobie jedną córkę Annę (wnuczkę spadkodawcy). Ustalenie kręgu spadkobierców po spadkodawcy nastąpiło w postępowaniu

[2] Prawo ojczyste – prawo państwa, którego dana osoba jest obywatelem. Zgodnie z art. 3 ust. 1 UPPM, jeżeli obywatelstwa danej osoby ustalić nie można, osoba ta nie ma obywatelstwa żadnego państwa albo nie można ustalić treści prawa ojczystego, stosuje się prawo państwa, w którym znajduje się jej miejsce zamieszkania; w razie braku miejsca zamieszkania stosuje się prawo państwa, w którym znajduje się miejsce jej zwykłego pobytu. Zgodnie z art. 3 ust. 2 UPPM przepis art. 3 ust. 1 stosuje się odpowiednio do osoby, która uzyskała ochronę w innym państwie niż państwo ojczyste w związku z faktem, że jej więzy z państwem ojczystym uległy trwałemu zerwaniu z powodu naruszania w tym państwie podstawowych praw człowieka.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

o stwierdzenie nabycia spadku w roku 2001, gdzie sąd wziął pod uwagę tylko te osoby, które żyły w chwili śmierci spadkodawcy – spadkobiercami byli więc: żona spadkodawcy, córka spadkodawcy, syn spadkodawcy Jan oraz wnuk spadkodawcy Piotr. Sąd nie zaliczył do kręgu spadkobierców syna spadkodawcy Jakuba, ponieważ ten już nie żył w chwili śmierci spadkodawcy i jego miejsce „zajął" jego syn Piotr, tj. wnuk spadkodawcy. Sąd zaliczył do kręgu spadkobierców syna spadkodawcy Jana, pomimo iż w czasie, gdy sąd ustalał krąg spadkobierców tj. w 2001 roku, syn Jan już nie żył – istotne było jedynie to, iż syn Jan żył jeszcze w chwili śmierci spadkodawcy i dlatego też jego miejsca nie mogła „zająć" jego córka Anna (wnuczka spadkodawcy).

2.1.1.1. Dziecko nienarodzone (*nasciturus*)

Szczególnym przypadkiem spadkobiercy jest tzw. *nasciturus*, czyli dziecko, które zostało poczęte przed śmiercią spadkodawcy, lecz do chwili jego zgonu jeszcze się nie urodziło. Takie dziecko również dziedziczy po spadkodawcy, ale pod warunkiem, że urodzi się żywe. Jeżeli dziecko urodzi się martwe, to nie dziedziczy po spadkodawcy i jest pomijane przy ustalaniu kręgu spadkobierców. Jeżeli dziecko urodzi się żywe i następnie umrze, to również jest spadkobiercą po spadkodawcy, nawet jeżeli jego śmierć nastąpi bardzo szybko, np. godzinę po urodzeniu. Obecny jest w literaturze przedmiotu pogląd, iż *nasciturusem* jest również dziecko poczęte metodą *in vitro* i znajdujące się jeszcze poza organizmem matki[3].

Załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 21 grudnia 2010 roku w sprawie rodzajów i zakresu dokumentacji medycznej oraz sposobu jej przetwarzania (RRZDM) określa, kiedy lekarz może stwierdzić, że dziecko przyszło na świat żywe: **urodzeniem żywym** określa się całkowite wydalenie lub wydobycie z ustroju matki noworodka, niezależnie od czasu trwania ciąży, który po takim wydaleniu lub wydobyciu oddycha lub wykazuje jakiekolwiek inne oznaki życia, takie jak czynność serca, tętnienie pępowiny lub wyraźne skurcze mięśni zależnych od woli, bez względu na to, czy sznur pępowiny został przecięty lub łożysko zostało oddzielone.

Zgodnie z art. 9 KC w razie urodzenia się dziecka domniemywa się, że przyszło ono na świat żywe. Domniemanie to ma zastosowanie w sytuacjach, kiedy zachodzą wątpliwości co do tego, czy dziecko urodziło się żywe, czyli m.in. w sytuacji odnalezienia ciała martwego noworodka[4]. Domniemanie to jest wzruszalne – istnieje do czasu wykazania, iż dziecko urodziło się martwe (bądź też płód został poroniony), a zgodnie z powołanym już wyżej załącznikiem nr 1 **urodzeniem martwym** określa się całkowite wydalenie lub wydobycie z ustroju matki płodu, o ile nastąpiło po upływie 22. tygodnia ciąży, który po takim wydaleniu lub wydobyciu nie oddycha ani

[3] J. Kremis, [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Legalis 2010, kom. do art. 927 KC, dział II, teza nr 3.

[4] R. Majda, [w:] M. Pyziak-Szafnicka (red.), *Kodeks cywilny. Część ogólna. Komentarz*, LEX 2009, kom. do art. 9 KC, teza nr 3.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

nie wykazuje żadnego innego znaku życia, jak czynność serca, tętnienie pępowiny lub wyraźne skurcze mięśni zależnych od woli. **Poronieniem** określa się natomiast wydalenie lub wydobycie z ustroju matki płodu, który nie oddycha ani nie wykazuje żadnego innego znaku życia, jak czynność serca, tętnienie pępowiny lub wyraźne skurcze mięśni zależnych od woli, o ile nastąpiło to przed upływem 22. tygodnia ciąży.

2.1.1.2. Jednoczesna śmierć osób, które mogłyby po sobie dziedziczyć

W sytuacji jednoczesnej śmierci dwóch lub więcej osób, **żadna z nich nie dziedziczy po sobie**, **bo żadna z nich nie przeżyła spadkodawcy (art. 927 § 1 KC). W sytuacji**, **gdy nie jest znana dokładna data i godzina śmierci dwóch lub więcej osób**, **które zmarły w wyniku grożącego im wspólnie niebezpieczeństwa**, **domniemywa się**, **że zmarły jednocześnie**, **w związku z czym nie dziedziczą one po sobie (art. 32 KC w zw. z art. 927 § 1 KC).** Jest to jednak domniemanie wzruszalne – można je obalić wykazując stosownymi dowodami, iż jedna z osób zmarła wcześniej[5]. Praktyczny wymiar tej zasady zaprezentowano na przykładzie poniżej:

Przykład 2: W wypadku samochodowym „na miejscu" ginie matka i jej dorosły syn. Matka pozostawia męża (ojca jej syna), a syn pozostawia żonę i ojca (męża jego matki). Ponieważ domniemywa się, że matka i syn zmarli jednocześnie, to nie dziedziczą oni po sobie. W efekcie po matce dziedziczy tylko jej mąż, a po synu dziedziczy jego żona oraz jego ojciec. Gdyby jednak ustalono, że matka zmarła pierwsza, przed swoim synem, to po matce dziedziczyłby jej mąż i jej syn – syn na krótką chwilę zanim nastąpiła jego własna śmierć, stałby się spadkobiercą matki i współwłaścicielem majątku po niej. Następnie, po synu dziedziczy jego żona i jego ojciec, lecz w skład majątku po synu wchodzi już majątek odziedziczony przez niego po matce, co powoduje, iż w rozliczeniu końcowym żonie syna przypada udział w majątku pozostawionym przez teściową, co nie nastąpiłoby w razie przyjęcia, iż matka i syn zmarli równocześnie (wtedy cały majątek po matce przypadłby jej mężowi).

2.1.1.3. Cudzoziemiec

Konieczne jest także omówienie **zasad dziedziczenia spadku przez cudzoziemca** – są one podobne do tych, jakie obowiązują dla spadkobiercy będącego obywatelem polskim. Cudzoziemiec może dziedziczyć zarówno przedmioty majątkowe będące

[5] T. Sokołowski, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna*, Warszawa 2009, s. 149.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

ruchomościami[6], jak i nieruchomości[7], przy czym w przypadku dziedziczenia testamentowego nieruchomości[8] cudzoziemiec może być obowiązany do uzyskania stosownego zezwolenia na to nabycie w myśl przepisów art. 7 UNNC. Zezwolenie jest wydawane na wniosek cudzoziemca, w drodze decyzji administracyjnej, przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych, jeżeli sprzeciwu nie wniesie Minister Obrony Narodowej, a w przypadku nieruchomości rolnych, jeżeli sprzeciwu nie wniesie również minister właściwy do spraw rozwoju wsi.

Nabycie nieruchomości przez cudzoziemca[9] w drodze dziedziczenia lub zapisu windykacyjnego nie wymaga zezwolenia w sytuacji, gdy cudzoziemiec dziedziczy spadek na mocy ustawy. Jednocześnie cudzoziemiec, który odziedziczył nieruchomość na mocy testamentu lub nabył ją na podstawie zapisu windykacyjnego, a przy tym był osobą uprawnioną do dziedziczenia ustawowego po testatorze, zezwolenia na nabycie nieruchomości także uzyskiwać nie musi. W rozumieniu tego przepisu osobą uprawnioną do dziedziczenia ustawowego po testatorze jest każda osoba z ustawowego kręgu spadkobierców (z którejkolwiek grupy spadkobierców), niezależnie od tego, czy w chwili śmierci testatora jego sytuacja rodzinna była taka, że w braku testamentu ta osoba doszłaby do dziedziczenia ustawowego po nim[10].

Przykład 3: Spadkodawca sporządził testament, na mocy którego do spadku powołał swoją matkę i brata będącego cudzoziemcem. Spadkodawca pozostawił też żonę i córkę. Gdyby spadkodawca nie sporządził testamentu, to do dziedziczenia po nim na mocy ustawy doszłyby żona i córka spadkodawcy (jako spadkobierczynie z grupy I[11]), a nie matka i brat spadkodawcy. Jednakże, matka i brat spadkodawcy mogliby być potencjalnymi spadkobiercami

---

[6] Ruchomości (rzeczy ruchome) – przepisy nie formułują definicji ruchomości, w najprostszym ujęciu można je określić jako rzeczy (przedmioty materialne), które nie są nieruchomościami (np. samochód, komputer, urządzenie gospodarstwa domowego); rzeczą ruchomą ani nieruchomością nie jest zwierzę, ale zgodnie z art. 1 ust. 2 UOZ w sprawach w niej nieuregulowanych do zwierząt stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące rzeczy, która to zasada odnosi się m.in. do dziedziczenia własności zwierząt.

[7] Nieruchomości – zgodnie z art. 46 § 1 KC nieruchomościami są części powierzchni ziemskiej stanowiące odrębny przedmiot własności (grunty), jak również budynki trwale z gruntem związane lub części takich budynków, jeżeli na mocy przepisów szczególnych stanowią odrębny od gruntu przedmiot własności (mogą to być np. dom, mieszkanie, kamienica, działka budowlana, działka rolna).

[8] Nabyciem nieruchomości w rozumieniu UNNC jest nabycie prawa własności nieruchomości lub prawa użytkowania wieczystego.

[9] Zgodnie z art. 1 ust. 2 UNNC cudzoziemcem w rozumieniu UNNC jest:
1) osoba fizyczna nieposiadająca obywatelstwa polskiego;
2) osoba prawna mająca siedzibę za granicą;
3) nieposiadająca osobowości prawnej spółka osób wymienionych w pkt 1 lub 2, mająca siedzibę za granicą, utworzona zgodnie z ustawodawstwem państw obcych;
4) osoba prawna i spółka handlowa nieposiadająca osobowości prawnej mająca siedzibę na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, kontrolowana bezpośrednio lub pośrednio przez osoby lub spółki wymienione w pkt 1, 2 i 3.

[10] I. Wereśniak-Masri, *Nabywanie nieruchomości przez cudzoziemców w Polsce. Komentarz*, Legalis 2011, kom. do art. 7 UNNC, teza nr 3.

[11] Grupa I dziedziczenia – patrz podrozdziały: 2.2.1.1. oraz 2.2.2.1.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

spadkodawcy, gdyż Kodeks cywilny dopuszcza dziedziczenie przez rodziców i rodzeństwo spadkodawcy w określonej sytuacji[12]*. Tym samym brat spadkodawcy będący cudzoziemcem i dziedziczący na podstawie testamentu nieruchomość położoną w Rzeczypospolitej Polskiej, jest w rozumieniu UNNC osobą uprawnioną do dziedziczenia po spadkodawcy (testatorze) i w związku z tym zwolniony jest z obowiązku uzyskania zezwolenia na nabycie nieruchomości w drodze dziedziczenia.*

Konieczność uzyskania stosownego zezwolenia dotyczyć będzie za to tych cudzoziemców, którzy odziedziczyli spadek na mocy testamentu lub nabyli nieruchomość w drodze zapisu windykacyjnego i jednocześnie nie byli uprawnieni do dziedziczenia ustawowego po spadkodawcy (testatorze). Jeżeli taki cudzoziemiec nabył wchodzącą w skład spadku nieruchomość na podstawie testamentu i nie uzyska zezwolenia ministra właściwego do spraw wewnętrznych na podstawie wniosku złożonego w ciągu dwóch lat od dnia otwarcia spadku[13], prawo własności nieruchomości lub prawo użytkowania wieczystego nabywają osoby, które byłyby powołane do spadku z ustawy. Podobnie, jeżeli cudzoziemiec, który nabył nieruchomość na podstawie zapisu windykacyjnego, nie uzyska zezwolenia ministra właściwego do spraw wewnętrznych na podstawie wniosku złożonego w ciągu dwóch lat od dnia otwarcia spadku, prawo własności nieruchomości lub prawo użytkowania wieczystego wchodzi do spadku. Opisane powyżej zasady stosuje się odpowiednio do nabycia udziałów lub akcji spółki handlowej będącej właścicielem lub wieczystym użytkownikiem nieruchomości na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

UNNC przewiduje w art. 8 szereg zwolnień od konieczności uzyskiwania zezwolenia na nabycie nieruchomości, z których może skorzystać również cudzoziemiec dziedziczący na mocy testamentu, o ile spełni wymienione w tym przepisie warunki.

2.1.1.4. Osoby prawne i jednostki nieposiadające osobowości prawnej

Powołanymi do dziedziczenia spadkobiercami mogą być też **osoby prawne oraz jednostki nieposiadające osobowości prawnej**, którym ustawa przyznaje zdolność prawną[14] i które w chwili śmierci spadkodawcy już istniały i istniały jeszcze, tzn. nie

[12] Grupa II dziedziczenia – patrz podrozdziały: 2.2.1.2 oraz 2.2.2.2.

[13] Wyrok WSA z siedzibą w Warszawie z dnia 7 października 2009 r., sygn.: V SA/Wa 657/09, Legalis: *Interpretacja przepisu art. 7 ust. 3 ustawy z dnia 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców (t.j. Dz.U. z 2004 r., nr 167, poz. 1758, ze zm.) w części dotyczącej określenia momentu „otwarcia spadku" następuje z uwzględnieniem przepisów Kodeksu cywilnego, który za dzień otwarcia spadku przyjmuje dzień śmierci spadkodawcy (art. 924 KC), a spadkobierca nabywa spadek z chwilą otwarcia spadku (art. 925 KC). Zasada nabycia spadku z mocy samego prawa dotyczy każdego spadkobiercy, ustawowego i testamentowego. Postanowienie sądu w powyższym zakresie ma charakter deklaratywny, a spadkobierca nabywa spadek z mocy samego prawa z chwilą otwarcia spadku.*

[14] M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 450–1088. Tom II*, Legalis 2011, kom. do art. 9 KC, teza nr 8.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

przestały istnieć. Do takich jednostek zalicza się przykładowo spółki prawa handlowego osobowe (spółka jawna, partnerska, komandytowa, komandytowo-akcyjna) oraz kapitałowe (spółka z o.o., spółka akcyjna), fundacje, organizacje pożytku publicznego, gminę, przy czym zauważyć należy, iż w doktrynie prawa nie ma jednolitego stanowiska co do możliwości dziedziczenia przez jednostki nieposiadające osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną. E. Niezbecka[15] stwierdza, iż zdolność do dziedziczenia jest szczególnym uprawnieniem podmiotu, które powinno być wyraźnie przewidziane w przepisach KC, a obecnie brak jest regulacji, która wprost przewidywałaby dziedziczenie jednostek nieposiadających osobowości prawnej, w przeciwieństwie do sytuacji osób prawnych, którym ustawa wprost przyznaje zdolność do dziedziczenia w art. 927 KC. Natomiast J.S. Piątowski, H. Witczak i A. Kawałko[16] uznają, iż z samego faktu, że w art. 33^1 § 1 KC ustawodawca przyznał jednostkom nieposiadającym osobowości prawnej zdolność prawną można wyinterpretować, że jednostki te zostały wyposażone również w zdolność do dziedziczenia, która stanowi element składowy zdolności prawnej, dodatkowo argumentem przemawiającym za tym stanowiskiem jest fakt, iż ustawodawca nakazuje stosować do tychże jednostek odpowiednio przepisy dotyczące osób prawnych (33^1 § 1 KC). Autor niniejszego opracowania przychyla się do drugiego z zaprezentowanych stanowisk.

Przepis art. 927 § 3 KC w związku z art. 3 ust. 1 UF przewiduje wyjątek od zasady, iż osoba prawna będąca spadkobiercą musi istnieć w chwili otwarcia spadku. Zgodnie z powołanymi przepisami możliwe jest, aby spadkodawca w testamencie ustanowił fundację, która będzie jego spadkobiercą, przy czym musi ona zostać wpisana do stosownego rejestru w ciągu dwóch lat od ogłoszenia testamentu, w przeciwnym wypadku nie będzie dziedziczyć po spadkodawcy (fundatorze).

2.1.2. Rodzaje dziedziczenia

Polski system prawa spadkowego rozróżnia dwa rodzaje dziedziczenia: **ustawowe** (gdy spadkodawca przed śmiercią nie sporządził ważnego testamentu) i **testamentowe** (gdy spadkodawca przed śmiercią sporządził ważny testament). Dlatego priorytetem po śmierci spadkodawcy jest ustalenie, czy pozostawił on po sobie testament (ustny lub pisemny), a w razie wątpliwości również ustalenie, czy pozostawiony testament jest ważny. Poszukiwania testamentu obciążają zazwyczaj spadkobierców i inne osoby bliskie spadkodawcy, natomiast kwestia ustalenia, czy testament jest ważny czy nie, należy wyłącznie do sądu.

W tym rozdziale opisane zostanie dziedziczenie ustawowe, które występuje w następujących przypadkach:

---

[15] E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks…*, *Tom IV*., *op. cit.*, s. 50 i n.

[16] A. Kawałko, J.S. Piątowski, H. Witczak, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System Prawa Prywatnego. Prawo spadkowe. Tom 10*., Warszawa 2009, s. 146 i n.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

1) spadkodawca nigdy nie sporządził żadnego testamentu, a w każdym razie brak jest informacji o tym, aby kiedykolwiek testament sporządził;
2) spadkodawca sporządził testament, który jednak w toku postępowania sądowego okazał się nieważny;
3) spadkodawca sporządził testament, który zaginął lub został zniszczony i nie jest możliwe odtworzenie jego treści np. na podstawie innych dokumentów czy zeznań świadków.

Dziedziczenie ustawowe nie nastąpi, **jeżeli testament zaginął lub został zniszczony**, **o ile możliwe jest odtworzenie jego treści**[17].

Zasady dziedziczenia ustawowego, krąg spadkobierców, kolejność dziedziczenia regulują przepisy powszechnie obowiązującego prawa, w tym przypadku jest to Kodeks cywilny, który jednak ma zastosowanie do spadków otwartych po jego wejściu w życie, tj. otwartych najwcześniej w dniu 1 stycznia 1965 roku lub otwartych po dniu 18 maja 1964 roku włącznie, w przypadku, gdyby w skład spadku wchodziła nieruchomość rolna lub gospodarstwo rolne (art. LV UPWKC w zw. z art. LXV UPWKC)[18]. Jeśli zatem pojawia się problem dziedziczenia po osobie, która zmarła przed wskazanymi datami, należy odwołać się do przepisów wcześniejszych, a także szczególnych postanowień UPWKC, które nie będą przedmiotem niniejszego opracowania.

W tym miejscu wskazać też należy, iż przedstawione poniżej zasady dziedziczenia opierają się na przepisach bezwzględnie obowiązujących, co w praktyce oznacza, iż jeżeli dochodzi do dziedziczenia ustawowego, to osoby zainteresowane nie mogą w żaden sposób tych zasad zmienić ani obejść, nie mogą też porozumieć się co do tego, iż w ich przypadku przepisy te nie znajdą zastosowania.

2.1.3. Uznanie za niegodnego dziedziczenia[19]

2.1.3.1. Uwagi ogólne

Prawo polskie wyklucza możliwość dziedziczenia przez osoby, które zostaną wyrokiem sądu uznane za niegodne. W ten sposób sankcjonuje się pewne naganne zachowania potencjalnych spadkobierców.

---

[17] Uchwała SN z dnia 29 maja 1987 r., sygn.: III CZP 25/87, OSNC 1988, nr 9, poz. 117; postanowienie SN z dnia 16 kwietnia 1999 r., sygn.: II CKN 255/98, OSNC 1999, nr 11, poz. 194.

[18] **Art. LV § 1 UPWKC:** *Do dziedziczenia gospodarstwa rolnego należącego do spadku otwartego przed dniem wejścia w życie kodeksu cywilnego stosuje się przepisy tego kodeksu, o ile artykuły poniższe nie stanowią inaczej.* **Art. LXV UPWKC:** *Ustawa wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 1965 r., z wyjątkiem art. IV, XXI–XXIV, XLIV, LV–LXIII, które wchodzą w życie z dniem ogłoszenia ustawy. Z dniem ogłoszenia ustawy wchodzą również w życie art. I, II, XV, XXVI, XXXIX, LI, LII i LXIV, o ile dotyczą nieruchomości rolnych i gospodarstw rolnych.*

[19] Wzór pozwu o uznanie za niegodnego dziedziczenia – patrz podrozdział 9.2.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Uznać za niegodnego można zarówno spadkobiercę ustawowego, jak i testamentowego, a także zapisobiercę zwykłego[20] i windykacyjnego[21]. W doktrynie wskazuje się, że choć najczęściej przyczyny niegodności dotyczyć będą osób fizycznych, to nie można wykluczyć sytuacji, gdy np. umyślne ciężkie przestępstwo przeciwko spadkodawcy popełni osoba fizyczna, działająca jako organ osoby prawnej, będącej spadkobiercą testamentowym[22].

Należy przede wszystkim być świadomym, że do uznania za niegodnego konieczne jest prawomocne orzeczenie sądu cywilnego, a zatem nie wystarczy samo tylko zaistnienie jednej z przesłanek uznania za niegodnego, które zostały wymienione w art. 928 KC

Przykład 4: Syn zabił ojca. Nie zostaje automatycznie uznany za niegodnego. Dopiero, sąd cywilny musi w odrębnym postępowaniu uznać go za niegodnego dziedziczenia.

2.1.3.2. Przesłanki

2.1.3.2.1. Uwagi ogólne

Art. 928 KC zawiera następujący katalog przesłanek uznania spadkobiercy za niegodnego:

1) spadkobierca dopuścił się umyślnie ciężkiego przestępstwa przeciwko spadkodawcy,
2) spadkobierca podstępem lub groźbą nakłonił spadkodawcę do sporządzenia lub odwołania testamentu albo w taki sam sposób przeszkodził mu w dokonaniu jednej z tych czynności,
3) spadkobierca umyślnie ukrył lub zniszczył testament spadkodawcy, podrobił lub przerobił jego testament albo świadomie skorzystał z testamentu przez inną osobę podrobionego lub przerobionego.

Lista powyższa stanowi katalog zamknięty, a zatem sąd nie może uznać spadkobiercę za niegodnego w wyniku, na przykład, wskazania i udowodnienia naruszenia przez niego ogólnych zasad współżycia społecznego. Porównując powyższe przyczyny z przesłankami wydziedziczenia[23], łatwo zauważyć, że przyczyny wydziedziczenia są znacznie szersze.

---

[20] Art. 972 KC – Przepisy o powołaniu spadkobiercy, o zdolności do dziedziczenia i o niegodności stosuje się odpowiednio do zapisów.

[21] Art. 981^5 KC – Przepisy o powołaniu spadkobiercy, przyjęciu i odrzuceniu spadku, o zdolności do dziedziczenia i o niegodności stosuje się odpowiednio do zapisów windykacyjnych.

[22] M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski, *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 450–1088*, *t. II*, Warszawa 2011, s. 1027.

[23] Szerzej na temat wydziedziczenia zob. podrozdział 3.3.3.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

2.1.3.2.2. Ciężkie przestępstwo przeciwko spadkodawcy

Co do pierwszej przyczyny uznania za niegodnego, trzeba podkreślić, że przestępstwo i jego umyślność muszą zostać stwierdzone wyrokiem sądu karnego. Rolą sądu cywilnego, który ma uznać za niegodnego danego spadkobiercę, będzie jedynie (a może aż) dokonanie oceny czy dane przestępstwo można uznać jako „ciężkie”[24].

Aby spadkobiercę uznać za niegodnego, należy stwierdzić, że popełnił on przestępstwo:

- umyślne,
- ciężkie,
- przeciwko spadkodawcy.

Jeśli chodzi o określenie, kiedy przestępstwo jest popełnione umyślnie, należy spojrzeć na art. 9 KK, zgodnie z którym czyn zabroniony popełniony jest umyślnie, jeżeli sprawca ma zamiar jego popełnienia, to jest chce go popełnić albo przewidując możliwość jego popełnienia, na to się godzi.

Problem pojawia się przy zdefiniowaniu przestępstwa ciężkiego, Kodeks karny nie posługuje się bowiem takim pojęciem. Art. 7 KK wyróżnia pośród przestępstw zbrodnie i występki. Zbrodniami są czyny zabronione zagrożone karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3 lat albo karą surowszą. Jednak słusznie się wskazuje, że przestępstwo ciężkie nie jest tożsame ze zbrodnią, a w konsekwencji występek może być traktowany – w przypadku dokonywania przez sąd oceny czy spadkobiercę można uznać za niegodnego – jako przestępstwo ciężkie[25].

Kolejny warunek stanowi, aby przestępstwo zostało popełnione przeciwko spadkodawcy. Najczęściej będą to przestępstwa:

1) przeciwko jego życiu i zdrowiu,
2) pozbawienia wolności,
3) groźby,
4) uporczywego nękania,
5) przeciwko wolności seksualnej,
6) znęcania się,
7) zniesławienia czy zniewagi.

W związku z tym, że prawo karne zna różne formy popełniania przestępstw, może być uznany za niegodnego także spadkobierca, który:

- podżegał do popełnienia umyślnego i ciężkiego przestępstwa przeciwko spadkodawcy[26],
- albo był współsprawcą takiego przestępstwa[27],
- albo pomagał w jego popełnieniu[28],

---

[24] M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks*…, Warszawa 2011, *op. cit.*, s. 1028.
[25] Wyrok SA w Gdańsku z dnia 14 czerwca 2000 r., sygn.: I ACa 262/00, OSA 2002, nr 3, poz. 25.
[26] Art. 18 § 2 KK.
[27] Art. 18 § 1 KK.
[28] Art. 18 § 3 KK.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

a także, który:
- usiłował popełnić takie przestępstwo[29],
- przygotowywał takie przestępstwo (jeżeli przygotowanie danego przestępstwa jest według prawa karalne)[30].

Nie ma znaczenia dla oceny niegodności spadkobiercy, jak długo przed otwarciem spadku, zostało popełnione przestępstwo[31].

2.1.3.2.3. Nakłonienie spadkodawcy do sporządzenia testamentu

Jako drugą grupę przyczyn uznania za niegodnego art. 928 § 1 KC wskazuje:
1. nakłonienie spadkodawcy podstępem lub groźbą do sporządzenia lub odwołania testamentu,
2. przeszkodzenie spadkodawcy z użyciem podstępu lub groźby w sporządzeniu lub odwołaniu testamentu.

Działanie podstępne to świadome wywołanie u drugiej osoby mylnego wyobrażenia o rzeczywistym stanie rzeczy po to, aby skłonić ją do dokonania określonej czynności prawnej[32]. Jako przykład można podać sytuację, gdy jedna z córek ukrywa przed matką, że druga córka próbuje się skontaktować z matką, w wyniku czego matka w testamencie ustanawia tylko pierwszą córkę spadkobierczynią, a drugą wydziedzicza.

Groźba wskazana w tej przesłance może być skierowana zarówno wobec spadkodawcy, jak i osób trzecich (np. groźba uszkodzenia ciała skierowana wobec żony spadkodawcy). Groźba ta jednak zawsze musi wzbudzić w osobie zagrożonej uzasadnioną obawę, że będzie ona spełniona oraz musi być realna[33].

2.1.3.2.4. Ingerencja w porządek dziedziczenia testamentowego po spadkodawcy

W trzeciej grupie możliwych przyczyn uznania za niegodnego (art. 928 § 1 pkt 3 KC) wymienia się:
- umyślne ukrycie testamentu,
- umyślne zniszczenie testamentu[34],
- umyślne podrobienie testamentu,

---

[29] Art. 13 KK.

[30] Art. 16 KK.

[31] Zatem nie ma znaczenia, czy karalność przestępstwa jest już – zgodnie z art. 101 i n. KK – przedawniona, albo czy nastąpiło zatarcie skazania (art. 105 i n. KK) lub też czy czyn został objęty amnestią lub abolicją – J. Kremis, E. Gniewek, [w:] E. Gniewek, *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 1531; E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba, *Kodeks*…, *Tom IV*, *op. cit.*, s. 55.

[32] Wyrok SN z dnia 9 września 2004 r., sygn.: II CK 498/03, Legalis; patrz także art. 86 KC.

[33] O realności groźby szerzej zob. podrozdział 5.4.3.

[34] Zniszczenia testamentu nie należy mylić z jednym ze sposobów odwołania testamentu – pozbawieniem testamentu cech, od których zależy jego ważność (art. 946 KC).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

- umyślne przerobienie testamentu[35],
- świadome skorzystanie z testamentu podrobionego lub przerobionego przez inną osobę.

Bez znaczenia będzie, że już po zniszczeniu czy ukryciu testamentu, okaże się, że dany testament był nieważny (np. nie został podpisany)[36]. Istotne jest, że spadkobierca w chwili niszczenia testamentu był przekonany, że jest to ważny testament.

Wszystkie powyższe okoliczności dotyczą nie tylko testamentów pisemnych, ale także pisma stwierdzającego treść testamentu ustnego[37].

2.1.3.3. Postępowanie

Wnieść pozew o uznanie spadkobiercy za niegodnego może jedynie osoba, która ma w tym interes. Sąd Najwyższy, jak i przedstawiciele doktryny uważają, że należy w tym przypadku rozumieć interes bardzo szeroko, a zatem zarówno jako interes majątkowy, prawny, jak i jako interes moralny w uznaniu spadkobiercy za niegodnego. Interes taki ma nie tylko osoba należąca do kręgu spadkobierców ustawowych[38].

Najczęściej osobą mającą wspomniany interes będzie:

1) inny spadkobierca (niekoniecznie taki, który w przypadku uznania spadkobiercy za niegodnego, dziedziczyłby w jego miejsce),
2) zapisobierca,
3) osoba uprawniona z tytułu polecenia,
4) wykonawca testamentu[39],
5) spadkobierca, który został powołany jako spadkobierca testamentowy na wypadek, gdyby inna osoba powołana jako spadkobierca ustawowy lub testamentowy nie chciała lub nie mogła być spadkobiercą (instytucja podstawienia – art. 963 KC),

---

[35] Podrobienie – sporządzenie dokumentu przez inną osobę niż spadkodawca i upozorowanie, że jest to testament spadkodawcy; przerobienie – wprowadzenie przez osobę niebędącą spadkodawcą zmian w dokumencie testamentu; za takie zachowanie grozi też odpowiedzialność karna – zgodnie z art. 279 § 1 KK „*Kto, w celu użycia za autentyczny, podrabia lub przerabia dokument lub takiego dokumentu jako autentycznego używa, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5*".

[36] Wyrok SN z dnia10 maja 1977 r., sygn.: I CR 207/77, OSN 1978, nr 2, poz. 34.

[37] Wyrok SN z dnia 22 maja 2002 r., sygn.: I CK 26/02, OSNC 2003, nr 5, poz. 69.

[38] Wyrok SN z dnia 11 marca 200 r., sygn.: V CKN 1871/00, OSNC 2004, nr 5, poz. 85 – SN orzekł, że z powództwem o uznanie spadkobiercy za niegodnego może wystąpić osoba należąca do kręgu spadkobierców ustawowych (w tym przypadku rodzeństwo spadkodawcy wytoczyło powództwo o uznanie za niegodnego brata spadkodawcy dziedziczącego na podstawie testamentu, a żyły dzieci spadkodawcy);

[39] W doktrynie znajdziemy także przedstawicieli, którzy odmawiają wykonawcy testamentu interesu w wytoczeniu powództwa o uznanie spadkobiercy za niegodnego, np. J. Kremis, E. Gniewek, [w:] E. Gniewek, *Kodeks*…, Warszawa 2011, *op. cit*., s. 1536.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

6) zarządca powołany przez spadkodawcę w testamencie, w którym powołane do dziedziczenia zostało dziecko, a spadkodawca nie chce, aby przedmiotami przypadającymi dziecku zarządzali rodzice[40],
7) kurator powołany przez sąd opiekuńczy, gdy spadkodawca zastrzegł w testamencie, że spadek przeznaczony dla małoletniego spadkobiercy nie ma być objęty zarządem jego rodziców, ale nie został wskazany przez spadkodawcę zarządca[41],
8) gmina ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy,
9) Skarb Państwa,
10) prokurator[42],
11) wierzyciele spadkodawcy[43].

Nie mają natomiast uprawnienia, jako spadkobiercy (pkt 1 wymieniony powyżej), do wytoczenia powództwa o uznanie za niegodnego osoby, które traktuje się tak, jakby nie dożyły otwarcia spadku, a zatem:
1) spadkobierca, który spadek odrzucił,
2) spadkobierca, który został wydziedziczony,
3) spadkobierca, który zrzekł się spadku.

Zgodnie z art. 39 KPC, powództwo o uznanie spadkobiercy za niegodnego, należy wytoczyć przed sądem ostatniego miejsca zamieszkania[44] spadkodawcy, a jeżeli jego miejsca zamieszkania w Polsce nie da się ustalić, przed sądem miejsca, w którym znajduje się majątek spadkowy lub jego część. Jest to właściwość wyłączna, co w praktyce oznacza, że nie można wytoczyć tego powództwa przed innym sądem.

KPC rozróżnia dwa tryby postępowania: procesowe i nieprocesowe (art. 506–694[8] KPC). Zgodnie z art. 13 § 1 KPC tryb procesowy jest zasadą, a zatem jeśli przepis szczególny wyraźnie nie wskazuje na tryb nieprocesowy, należy prowadzić dane postępowanie w procesie. Zasadą jest również niełączenie tych dwóch trybów w jednym postępowaniu. Przedmiotowe postępowanie musi toczyć się w trybie procesowym.

Przykład 5: Nawet jeśli w trakcie postępowania o stwierdzenie nabycia spadku (postępowanie nieprocesowe) jeden z uczestników będzie miał podstawy do uznania innego spadkobiercę za niegodnego, będzie musiał wnieść odrębny pozew, który sąd rozpozna w osobnym postępowaniu (w trybie procesowym).

Przykład 6: W postępowaniu o zachowek (postępowanie procesowe) pozwany wniesie pozew wzajemny polegający na żądaniu uznania spadkobiercy, który żąda zachowku za niegodnego. Jest to dopuszczalne.

---

40 Art. 102 KRO.

41 Art. 102 KRO.

42 Art. 7 KPC.

43 L. Stecki, [w:] J. Winiarz (red.), *Kodeks cywilny* z *komentarzem*, t. II, Warszawa 1989, s. 835–836; J. Kremis, E. Gniewek, [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks*…, Warszawa 2011, *op. cit.*, s. 1536.

44 Miejscem zamieszkania, zgodnie z art. 25 KC, jest miejscowość, w której osoba fizyczna przebywa z zamiarem stałego pobytu, a zatem gdzie znajduje się centrum jej aktywności życiowej. Z kolei pojęcie miejsce zameldowania jest pojęciem prawa administracyjnego, regulowanym w UELDO.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Termin do wytoczenia powództwa o uznanie za niegodnego wynosi 1 rok od dnia, w którym dana osoba dowiedziała się o okoliczności świadczącej o niegodności, jednak nie później niż 3 lata od dnia otwarcia spadku. Są to terminy określane w prawie jako terminy zawite, co w konsekwencji oznacza, że nie można ich ani przywrócić, tłumacząc się jakimikolwiek okolicznościami, ani nie podlegają one przerwaniu czy zawieszeniu. Jeśli chodzi o termin początkowy, to nie można wytoczyć tego powództwa wcześniej niż przed otwarciem spadku po spadkodawcy.

Zgodnie z podstawową zasadą prawną, że ciężar udowodnienia faktu spoczywa na osobie, która z faktu tego wywodzi skutki prawne[45], to osoba, która wytoczyła powództwo, będzie musiała udowodnić istnienie jednej z okoliczności wskazanych w art. 928 KC. Z kolei pozwany, będzie mógł bronić się m.in. następującymi okolicznościami:

1) przestępstwo, które popełnił nie było ciężkie,
2) skorzystał z podrobionego testamentu nieświadomie,
3) spadkodawca mu przebaczył.

2.1.3.4. Skutki wyroku uznającego za niegodnego

Skutki uprawomocnienia się wyroku uznającego spadkobiercę bądź beneficjenta zapisu windykacyjnego czy zapisu zwykłego za niegodnego, są następujące:

1) jest on traktowany tak, jakby nie dożył otwarcia spadku,
2) spadkobierca niegodny traci prawo do zachowku,
3) uznanie za niegodnego dotyczy jedynie danej osoby, a nie przechodzi na jego spadkobierców,
4) uznanie za niegodnego dotyczy jedynie spadkobrania i uzyskania przedmiotu zapisu windykacyjnego czy zapisu zwykłego po określonym spadkodawcy.

W praktyce może się zdarzyć tak, że dana osoba, zanim została uznana za niegodną, zdążyła objąć już spadek. Wówczas musi ona rozliczyć się z prawowitymi spadkobiercami. Należy ją uznać oczywiście za posiadacza w złej wierze[46], co w konsekwencji oznacza, że taki spadkobierca:

- jest obowiązany do zapłaty wynagrodzenia za korzystanie z rzeczy,
- jest odpowiedzialny za pogorszenie i utratę rzeczy, chyba że rzecz uległaby pogorszeniu lub utracie także wtedy, gdyby znajdowała się w posiadaniu uprawnionego,
- jest obowiązany zwrócić pobrane pożytki, których nie zużył, jak również uiścić wartość tych, które zużył i tych, których z powodu złej gospodarki nie uzyskał,
- może żądać jedynie zwrotu nakładów koniecznych, i to tylko o tyle, o ile uprawniony wzbogaciłby się bezpodstawnie jego kosztem[47].

[45] Art. 6 KC.

[46] M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks*…, Warszawa 2011, *op. cit.*, s. 1031.

[47] Patrz także podrozdział 6.4.4.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Ponadto, jeśli spadkobierca uznany za niegodnego rozporządził już na rzecz osoby trzeciej prawem należącym do spadku, osoba trzecia nabywa skutecznie to prawo, chyba że wiedziała o tym, że istniały podstawy do uznania tego spadkobiercy za niegodnego (art. 1028 KC)[48].

Jeżeli pozew o uznanie spadkobiercy za niegodnego został złożony w trakcie toczącego się postępowania w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku, sąd może zawiesić postępowanie w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku[49]. Jeśli natomiast, wyrok uznający za niegodnego spadkobiercę został ogłoszony już po postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku, stosuje się art. 679 KPC, zgodnie z którym każdy zainteresowany może złożyć wniosek o wszczęcie postępowania o uchylenie lub zmianę stwierdzenia nabycia spadku[50]. Z kolei jeżeli, dokonano już sądowego działu spadku[51], wyrok uznający spadkobiercę za niegodnego stanowi podstawę do wznowienia postępowania[52].

2.1.3.5. Przebaczenie[53]

Nie będzie mógł być uznany za niegodnego spadkobierca, któremu spadkodawca przebaczył okoliczności stanowiące podstawę niegodności[54]. Przebaczenie jako czyn spadkodawcy musi opierać się na jego woli przebaczenia, jak i musi być ujawniony na zewnątrz.

Jeżeli spadkodawca zdaje sobie sprawę, że wobec osoby, którą chce obdarować spadkiem, istnieją przesłanki do uznania za niegodnego, aby uniemożliwić wydanie takiego orzeczenia, warto, aby spadkodawca w samym testamencie oświadczył, że przebacza danej osobie pewne zachowanie, które w przyszłości mogłoby stanowić podstawę uznania za niegodną. Jednakże prawo nie wymaga takiej formy. Wystarczy np., gdy spadkodawca na łożu śmierci przebaczy danemu spadkobiercy ustnie. Oczywiście,

---

48 Patrz także podrozdział 6.4.3.

49 Art. 177 § 1 pkt 1) KPC.

50 Patrz podrozdział 6.5.

51 Patrz rozdział VII.

52 Art. 399–416[1] KPC.

53 W doktrynie istnieje kilka koncepcji dotyczących charakteru prawnego przebaczenia. Zgodnie z jednym poglądem, przebaczenie jest oświadczeniem woli (K. Pietrzykowski, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 1972, t. III, s. 1843; także uchwała SN z dnia 14 czerwca 1971 r., sygn.: III CZP 24/71, OSN 1972, nr 2, poz. 23). Według innego, przebaczenie jest przejawem woli zbliżonym do oświadczenia woli, do którego można odpowiednio stosować przepisy o wadach oświadczeń woli (L. Stecki, [w:] J. Winiarz (red.), *Kodeks*…, *op. cit*., s. 837; E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki*, Warszawa 2011, s. 233; M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks*…, Warszawa 2011, *op. cit.*, s. 1035). Z kolei inni przyjmują, że przebaczenie jest aktem o charakterze uczuciowym (J. Gwiazdomorski (oprac. A. Mączyński), *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1990, s. 79; B. Kordasiewicz, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*..., *op. cit.*, s. 858).

54 Art. 930 KC.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

dla takiego spadkobiercy – pod względem ewentualnego późniejszego postępowania dowodowego – dobrze byłoby, aby przebaczenie nastąpiło przy świadku, ponieważ to taki spadkobierca – zgodnie z zasadą wyrażoną w art. 6 KC – wywodzi z przebaczenia skutki prawne i dlatego na nim spoczywa ciężar udowodnienia tego faktu.

Jeżeli w chwili przebaczenia spadkodawca nie miał pełnej zdolności do czynności prawnych, przebaczenie jest skuteczne, gdy nastąpiło z dostatecznym rozeznaniem.

Warto na koniec podkreślić kilka głównych zasad dotyczących przebaczenia:

1. zachowań spadkobiercy dokonanych już po śmierci spadkodawcy (np. zniszczenie testamentu) nie można przebaczyć,
2. przebaczenie powinno dotyczyć konkretnych zachowań, a nie wszystkich czynów spadkobiercy,
3. **przebaczyć może spadkodawca tylko osobiście**[55]**.**

2.2. Porządek dziedziczenia ustawowego

Kolejność, w jakiej dochodzą do dziedziczenia spadkobiercy została uregulowana w Tytule drugim Księgi czwartej Kodeksu cywilnego. Kodeks dzieli spadkobierców na pięć grup, co ma taki skutek, iż dojście do dziedziczenia osób z grupy bliższej wyłącza od dziedziczenia osoby z dalszych grup. Kolejność ta uległa zmianie z dniem 28 czerwca 2009 roku[56], stąd też konieczne jest omówienie jak przedstawiał się porządek dziedziczenia, gdy spadkodawca zmarł przed tą datą, jak i po tej dacie.

2.2.1. Kolejność dziedziczenia od dnia 28 czerwca 2009 roku

2.2.1.1. Grupa I – małżonek i zstępni spadkodawcy

Art. 931. *§ 1 KC. W pierwszej kolejności powołane są z ustawy do spadku dzieci spadkodawcy oraz jego małżonek; dziedziczą oni w częściach równych. Jednakże część przypadająca małżonkowi nie może być mniejsza niż jedna czwarta całości spadku.*
§ 2. Jeżeli dziecko spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadał, przypada jego dzieciom w częściach równych. Przepis ten stosuje się odpowiednio do dalszych zstępnych.

---

[55] K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Legalis, kom. do art. 930 KC, teza nr 15.

[56] Zmiana nastąpiła w wyniku wejścia w życie ustawy nowelizującej z dnia 2 kwietnia 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2009 r., nr 79, poz. 662) – wejście w życie nastąpiło 28 czerwca 2009 r.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

W pierwszej kolejności do dziedziczenia dochodzą **dzieci spadkodawcy i małżonek spadkodawcy** (art. 931 kc).

Gdyby dziecko spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, do dziedziczenia dochodzą **zstępni tego dziecka** (dzieci, wnuki, prawnuki itd.).

Gdyby małżonek spadkodawcy nie dożył otwarcia spadku, to po spadkodawcy dziedziczą tylko jego dzieci lub ich zstępni.

Z zasady małżonek i dzieci spadkodawcy dziedziczą w częściach równych, ale małżonkowi zawsze należy się udział w wysokości nie mniejszej niż 1/4, co oznacza, iż w sytuacji, gdy do dziedziczenia dochodzi małżonek spadkodawcy i więcej niż troje jego dzieci, małżonkowi przypadnie udział w spadku w wysokości 1/4, a pozostałe 3/4 podzieli się na tyle równych części, ile jest dzieci.

Przykład 7: Spadkodawca pozostawił małżonka i dwoje dzieci. Wszyscy dziedziczą w częściach równych po 1/3 spadku.

Przykład 8: Spadkodawca pozostawił małżonka i troje dzieci. Małżonkowi i każdemu z dzieci przypada udział w wysokości 1/4 spadku.

Przykład 9: Spadkodawca pozostawił małżonka i czworo dzieci. Małżonkowi przypada udział w wysokości 1/4 spadku, a pozostałe 3/4 podlega równemu podziałowi między czworo dzieci spadkodawcy, tak więc każdemu z dzieci przypada udział w wysokości 3/16 (1/4 + 4 × 3/16 = 1).

Gdyby któreś z dzieci spadkodawcy nie dożyło jego śmierci (otwarcia spadku), to udział przypadający na to dziecko przypadnie jego dzieciom (wnukom spadkodawcy) w częściach równych. Gdyby któreś z wnuków spadkodawcy nie dożyło jego śmierci (otwarcia spadku), to udział przypadający na tego wnuka przypadnie jego dzieciom (prawnukom spadkodawcy) w częściach równych; ta zasada działa odpowiednio w przypadku dalszych zstępnych spadkodawcy.

Gdyby spadkodawca nie pozostawał w związku małżeńskim w chwili swojej śmierci (tj. gdyby spadkodawca nigdy nie zawarł związku małżeńskiego, był rozwiedziony lub małżonek spadkodawcy nie dożyłby otwarcia spadku), to po spadkodawcy całość spadku dziedziczą tylko jego dzieci lub ich zstępni – **na miejsce małżonka spadkodawcy nigdy nie wchodzą żadne inne osoby** (w szczególności nie wchodzą na jego miejsce jego krewni, np. siostra, rodzic czy dziecko z poprzedniego małżeństwa). Nieżyjącego małżonka spadkodawcy i żyjących krewnych spadkodawcy w ogóle nie bierze się pod uwagę przy ustalaniu kręgu spadkobierców, jeżeli spadkodawca pozostawił zstępnych, którzy mogą i chcą dziedziczyć. Podobnie, jeśli spadkodawca co prawda pozostawał w związku małżeńskim w chwili swojej śmierci, ale jego małżonek nie chce lub nie może dziedziczyć (zrzekł się dziedziczenia[57], odrzucił spadek[58], został

[57] Zrzeczenie się dziedziczenia – patrz podrozdział 8.2.

[58] Odrzucenie spadku – patrz podrozdział 5.1.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

wydziedziczony[59], został uznany za niegodnego dziedziczenia[60], został wyłączony od dziedziczenia[61], pozostawał w prawomocnie orzeczonej separacji ze spadkodawcą[62]), to całość spadku podzieli się pomiędzy pozostawionych zstępnych spadkodawcy.

Przykład 10: Spadkodawca w chwili śmierci był wdowcem, a jego zmarła wcześniej żona pozostawiła po sobie matkę (teściową spadkodawcy), siostrę (szwagierkę spadkodawcy), syna z pierwszego małżeństwa (pasierba spadkodawcy), którzy dożyli śmierci spadkodawcy. Spadkodawca miał też dwoje dzieci. Spadek dziedziczy tylko dwoje dzieci spadkodawcy, każde w 1/2 części.

Przykład 11: Spadkodawca w chwili śmierci był wdowcem. Spadkodawca miał też dwoje dzieci: żyjącą córkę i nieżyjącego już syna, który zmarł przed spadkodawcą i pozostawił po sobie dwoje dzieci, tj. wnuków spadkodawcy. Spadek dzieli się więc na dwie części – udział w wys. 1/2 przypada na żyjącą córkę spadkodawcy, a druga część, która powinna przypaść nieżyjącemu synowi spadkodawcy, dzieli się na dwoje jego dzieci (wnuków spadkodawcy) i każdemu z nich przypadnie udział w spadku w wysokości 1/4. Nieżyjący małżonek spadkodawcy w ogóle nie był brany pod uwagę przy ustalaniu kręgu spadkobierców.

Przykład 12: Spadkodawca w chwili śmierci pozostawał w związku małżeńskim. Spadkodawca miał też troje dzieci:

1) *żyjącą córkę Annę, która ma dwoje swoich dzieci (wnuków spadkodawcy): Agatę i Mariusza;*
2) *bezdzietną córkę Marię, która zmarła przed spadkodawcą;*
3) *syna Andrzeja, który zmarł przed spadkodawcą i pozostawił po sobie dwoje dzieci (wnuków spadkodawcy): Natalię i Jakuba. Jakub również zmarł przed spadkodawcą i pozostawił swojego syna Wojciecha (prawnuka spadkodawcy).*

Córka Anna dziedziczy po spadkodawcy, a jej dzieci (wnuki spadkodawcy: Agata i Mariusz) po nim nie dziedziczą, gdyż żyje ich matka Anna.
Córka Maria nie dziedziczy po spadkodawcy, gdyż go nie przeżyła. Córka Maria nie pozostawiła po sobie żadnych zstępnych, którym mógłby przypaść jej udział w spadku. W rezultacie córka Maria w ogóle nie jest brana pod uwagę przy ustalaniu kręgu spadkobierców, jest traktowana tak, jakby nigdy nie żyła (jej udział jakby „rozdzieli się" równo między innych spadkobierców).
Syn Andrzej nie dziedziczy po spadkodawcy, gdyż go nie przeżył. Jednak syn Andrzej miał zstępnych (wnuków spadkodawcy) Natalię i Jakuba, którzy go przeżyli i którym mógłby przypaść jego udział w spadku. Wnuczka Natalia przeżyła też spadkodawcę i może po nim dziedziczyć. Wnuk Jakub jednak nie przeżył spadkodawcy i nie może po nim dziedziczyć, ale pozostawił po sobie syna Wojciecha (prawnuka spadkodawcy), któremu przypadnie udział należący się Jakubowi.

---

59 Wydziedziczenie – patrz podrozdział 3.3.3.
60 Uznanie za niegodnego dziedziczenia – patrz podrozdział 2.1.3.
61 Wyłączenie małżonka od dziedziczenia – patrz podrozdział 2.2.1.1.3.2.
62 Skutki separacji dla dziedziczenia – patrz podrozdział 2.2.1.1.3.2.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

W rezultacie po spadkodawcy dziedziczą:
1. *małżonek spadkodawcy, któremu przypada udział w wysokości 1/3;*
2. *córka Anna, której przypada udział w wysokości 1/3;*
3. *wnuczka Natalia, której przypada udział w wysokości 1/6 (w miejsce syna Andrzeja);*
4. *prawnuk Wojciech, któremu przypada udział w wysokości 1/6 (w miejsce syna Andrzeja i wnuka Jakuba).*

Na marginesie warto dodać, iż obecnie przepisy w żadnym wypadku nie przewidują, aby po spadkodawcy dziedziczył małżonek dziecka spadkodawcy, tj. **zięć lub synowa spadkodawcy.** Zasada ta działa w obie strony – teściowie nigdy nie dochodzą do dziedziczenia ustawowego po zięciu lub synowej. Oczywiście taką sytuację można zmienić poprzez sporządzenie testamentu o stosownej treści. W tym miejscu warto też podkreślić, iż majątek, który na mocy ustawy dziedziczy osoba pozostająca w związku małżeńskim po swoich rodzicach, dziadkach czy innych osobach staje się jego wyłączną własnością i wchodzi do tzw. majątku osobistego małżonka, co oznacza, iż jego współmałżonek nie ma żadnych praw do odziedziczonego majątku.

2.2.1.1.1. Dzieci i dalsi zstępni biologiczni

Na takich samych zasadach dziedziczą wszystkie dzieci spadkodawcy (dzieci ze wszystkich związków małżeńskich spadkodawcy, a także dzieci pozamałżeńskie, tzw. „nieślubne", które spadkodawca uznał lub jeśli jego ojcostwo bądź macierzyństwo zostało sądownie ustalone). Nie ma znaczenia, czy dzieci te są dla siebie rodzeństwem z tej samej matki i ojca, czy tylko rodzeństwem przyrodnim, istotne jest jedynie, że spadkodawca był ich wspólnym rodzicem. Wszystkie dzieci spadkodawcy są równouprawnione w zakresie dziedziczenia niezależnie od swojego wieku oraz niezależnie od stopnia zażyłości ze spadkodawcą, co w praktyce oznacza, iż np. dziecko, z którym ojciec nie utrzymywał nigdy kontaktu będzie dziedziczyć tak samo, jak dziecko, które do śmierci z ojcem zamieszkiwało i się nim opiekowało. Na prawo dziecka do dziedziczenia po rodzicach nie ma również wpływu fakt, iż rodzice byli pozbawieni władzy rodzicielskiej wobec tego dziecka lub ich władza rodzicielska była zawieszona albo ograniczona.

UWAGA:
Po spadkodawcy nie dziedziczy dziecko, jeśli ojcostwo lub macierzyństwo spadkodawcy zostało zaprzeczone lub uznanie dziecka pozamałżeńskiego było bezskuteczne, co zostało następnie ustalone przez sąd (zarówno zaprzeczenie ojcostwa/macierzyństwa, jak i ustalenie bezskuteczności uznania dziecka wymagają przeprowadzenia specjalnego postępowania sądowego, dla którego podstawą są przepisy art. 61–86 KRO). Przed nowelizacją KRO[63], która wprowadziła instytucję ustalenia bezskuteczności uznania dziecka przeprowadzano

[63] Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2008 r., nr 220, poz. 1431, która weszła w życie 13 czerwca 2009 r.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

analogiczną procedurę unieważnienia uznania dziecka – prawomocne orzeczenie unieważniające uznanie dziecka przez spadkodawcę również powoduje, iż takie dziecko nie będzie dziedziczyło po spadkodawcy.

Wprost z art. 927 § 2 KC wynika, iż dziecko poczęte przed śmiercią spadkodawcy i nienarodzone do dnia jego śmierci **(*nasciturus*)** odziedziczy spadek, ale tylko jeśli urodzi się żywe. Dotyczy to zarówno dziecka poczętego przez spadkodawcę, jak i każdego innego dziecka, które może dojść do dziedziczenia po spadkodawcy, np. wnuka spadkodawcy[64].

Pasierb spadkodawcy, tj. dziecko małżonka spadkodawcy i innej osoby, o ile nie zostało przez spadkodawcę formalnie przysposobione (adoptowane), nie jest dzieckiem spadkodawcy i nie zalicza się do pierwszego kręgu dziedziczenia, nawet jeśli spadkodawca traktował je jak własne dziecko, utrzymywał i był z nim uczuciowo związany. Obecnie ustawodawca przewidział możliwość dziedziczenia przez pasierba[65], ale tylko takiego, którego oboje rodzice w chwili otwarcia spadku już nie żyją, tzn. w chwili śmierci spadkodawcy pasierb jest już sierotą. Dodatkowo pasierb został umieszczony w bardzo odległej grupie dziedziczenia – może zostać spadkobiercą tylko, jeśli spadkodawca nie pozostawił po sobie żadnej rodziny, tj. własnych dzieci, małżonka, rodziców, rodzeństwa i ich zstępnych, dziadków i ich zstępnych; widać więc wyraźnie, iż dziedziczenie ustawowe pasierba w praktyce zdarzać się będzie rzadko. Dlatego jeśli ojczym/macocha chcieliby, aby pasierb (pasierbica) dziedziczył po nich, powinni zawczasu sporządzić stosowny testament albo dokonać przysposobienia pasierba[66].

2.2.1.1.2. Dzieci i dalsi zstępni przysposobieni (adoptowani)[67]

Przysposobienie pełne – dziecko przysposobione uzyskuje taki sam status jak dziecko rodzone przysposabiającego i zrywa wszelkie swoje więzi z naturalną rodziną. Zgodnie z art. 936 KC przysposobiony dziedziczy po przysposabiającym i jego krewnych tak, jakby był dzieckiem przysposabiającego, a przysposabiający i jego krewni dziedziczą po przysposobionym tak, jakby przysposabiający był rodzicem przysposobionego. Przysposobiony nie dziedziczy po swoich wstępnych naturalnych i ich krewnych, a osoby te nie dziedziczą po nim.

Nieco inaczej przedstawia się sytuacja, gdy jedno ze współmałżonków dokonało przysposobienia dziecka drugiego współmałżonka – w takim wypadku zasada, iż „przysposobiony nie dziedziczy po swoich wstępnych naturalnych i ich krewnych, a osoby te nie dziedziczą po nim" ulega modyfikacji – przysposobione dziecko oczy-

[64] Patrz uwagi do podrozdziału 2.1.1.1.

[65] Dziedziczenie pasierba – patrz podrozdział 2.2.1.4.

[66] W tym miejscu na marginesie należy również zauważyć, iż ani ojczym, ani macocha nigdy z mocy ustawy nie dochodzą do dziedziczenia po pasierbach.

[67] Przysposobienie – akt potocznie zwany adopcją. Przysposobiony – adoptowane dziecko. Przysposabiający – osoba dorosła dokonująca adopcji dziecka.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

wiście będzie nadal dziedziczyło po swoim naturalnym rodzicu (tj. po współmałżonku, który jest jego biologicznym rodzicem) i jego krewnych (a oni po nim), a dodatkowo po współmałżonku, który je przysposobił oraz po krewnych tego małżonka, a oni po nim (art. 936 § 3 KC). W takim wypadku dziecko natomiast nie będzie dziedziczyło po swoim drugim biologicznym rodzicu i jego krewnych i na odwrót. Jeżeli przysposobienie dziecka współmałżonka ma miejsce po śmierci drugiego naturalnego rodzica dziecka, będzie ono dziedziczyło po krewnych zmarłego rodzica, o ile ich prawa i obowiązki wynikające z pokrewieństwa zostaną przez sąd w orzeczeniu o przysposobieniu utrzymane. Jest to sytuacja wyjątkowa, gdyż dziecko będzie przynależało do trzech rodzin – rodziny żyjącego rodzica, jego współmałżonka dokonującego przysposobienia dziecka oraz do rodziny nieżyjącego rodzica[68].

Przykład 13: Anna jest matką małoletniego Jakuba, który pochodzi ze związku Anny z Marcinem. Marcin jest biologicznym ojcem Jakuba. Anna obecnie pozostaje w związku małżeńskim z nowym partnerem Piotrem. Piotr dokonał przysposobienia pełnego syna Anny i Marcina – Jakuba, w wyniku czego Jakub będzie dziedziczył po Annie jako po swojej matce i po Piotrze jak po swoim ojcu oraz po ich krewnych i na odwrót. Tym samym Jakub nie będzie dziedziczył po swoim ojcu biologicznym Marcinie oraz po jego krewnych i na odwrót.
Gdyby przykład ten zmodyfikować w ten sposób, że Marcin (ojciec biologiczny) nie będzie żył w chwili przysposobienia jego syna Jakuba przez Piotra, to sąd orzekając przysposobienie będzie mógł w orzeczeniu o przysposobieniu utrzymać prawa i obowiązki krewnych Marcina wynikające z pokrewieństwa względem jego syna Jakuba. W przypadku orzeczenia o utrzymaniu tychże praw i obowiązków w mocy, Jakub będzie dziedziczył po krewnych Marcina i na odwrót.

Przysposobienie niepełne – występuje, gdy skutki przysposobienia polegają wyłącznie na powstaniu stosunku między przysposabiającym a przysposobionym (czyli tylko między dzieckiem a jego „nowym" rodzicem), a przysposobiony „nie wchodzi do rodziny" i nie jest traktowany jak krewny członków rodziny przysposabiającego, tj. m.in. dzieci przysposabiającego nie stają się rodzeństwem przysposobionego, rodzice przysposabiającego nie stają się dziadkami przysposobionego itd.

Zgodnie z art. 937 KC, **jeżeli skutki przysposobienia polegają wyłącznie na powstaniu stosunku między przysposabiającym a przysposobionym**, stosuje się poniższe zasady:

1) przysposobiony dziedziczy po przysposabiającym na równi z jego dziećmi, a zstępni przysposobionego dziedziczą po przysposabiającym na tych samych zasadach, co dalsi zstępni spadkodawcy;

[68] M. Andrzejewski, A. Lutkiewicz-Rucińska, A. Olejniczak, A. Sylwestrzak, A. Zielonacki, [w:] H. Dolecki (red.), T. Sokołowski (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, LEX 2010, kom. do art. 121[1] KRO, teza nr 3.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

2) przysposobiony i jego zstępni nie dziedziczą po krewnych przysposabiającego, a krewni przysposabiającego nie dziedziczą po przysposobionym i jego zstępnych;
3) rodzice przysposobionego (biologiczni) nie dziedziczą po przysposobionym, a zamiast nich dziedziczy po przysposobionym przysposabiający, poza tym przysposobienie nie narusza powołania do dziedziczenia wynikającego z pokrewieństwa (inni krewni biologiczni dziecka dziedziczą po nim, a ono po nich).

W tym miejscu konieczne jest zaznaczenie, iż w literaturze przedmiotu nie ma zgodności co do tego, **czy dziecko przysposobione nadal dziedziczy po swoich biologicznych rodzicach czy tylko po przysposabiającym.** M. Pazdan[69] i J. Kremis[70] uważają, iż dziecko objęte przysposobieniem niepełnym dziedziczy po wszystkich swoich naturalnych krewnych, w tym również po rodzicach naturalnych, pomimo iż rodzice naturalni po nim nie dziedziczą. E. Niezbecka wyraża jednak pogląd, iż *przeciwko powyższemu poglądowi wydaje się – przede wszystkim – przemawiać sama konstrukcja i skutki prawne przysposobienia (pełnego i niepełnego). Pomiędzy przysposobionym a przysposabiającym powstaje taki stosunek prawny jak między rodzicami a dziećmi*, *sprzeczne więc z treścią tego stosunku jest utrzymywanie jakiejkolwiek więzi prawnej pomiędzy przysposobionym a jego rodzicami naturalnymi i w konsekwencji uznawanie*, *że przysposobiony ma dwie pary rodziców i tym samym dziedziczy po przysposabiającym i swoich rodzicach naturalnych*[71]. Bezsporne natomiast jest, iż dziecko takie z pewnością nadal dziedziczy po swoich naturalnych krewnych innych niż rodzice, tj. po naturalnym rodzeństwie, wujkach i dziadkach.

UWAGA:
Powyższe zasady przestają obowiązywać w sytuacji, gdy przysposobienie zostało prawomocnie rozwiązane, co w zależności od sytuacji może nastąpić zarówno przed śmiercią przysposabiającego spadkodawcy, jak i po niej (art. 125 KRO). Rozwiązanie przysposobienia w żadnym wypadku nie może nastąpić po śmierci przysposobionego (nawet jeśli on sam przed śmiercią wytoczył powództwo o rozwiązanie przysposobienia)[72], natomiast w razie śmierci przysposabiającego, o ile zmarł on już w toku postępowania o rozwiązanie przysposobienia (niezależnie od tego, czy był w tym procesie pozwanym czy powodem)[73], postępowanie może toczyć się dalej z udziałem ustanowionego przez sąd kuratora. Jeżeli w jego wyniku dojdzie do rozwiązania przysposobienia już po śmierci przysposabiającego, to rozwiązanie ma skutek na dzień śmierci przysposabiającego, tym samym przysposobiony nie będzie dziedziczył po przysposabiającym[74]. Rozwiązanie przysposobienia powoduje, iż

---

[69] M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks*…, Legalis 2011, *op. cit.*, kom. do art. 937 KC, teza nr 3.
[70] J. Kremis, [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks*..., Legalis 2010, *op. cit.*, kom. do art. 937 KC, teza nr 3.
[71] E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks*..., *Tom IV*, *op. cit.*, s. 87 i n.
[72] J. Ignaczewski, *Prawo spadkowe. Art. 922–1088 KC. Komentarz*, Warszawa 2004, s. 76; J. Ignatowicz, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 1059.
[73] J. Ignatowicz, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks*…, *op. cit.*, s. 1059.
[74] J. Ignaczewski, *Prawo*..., *op. cit.*, s. 76; E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz*…, *op. cit.*, s. 85.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

dziecko tracąc możliwość dziedziczenia po osobie lub osobach, które je wcześniej przysposobiły i ich krewnych, ponownie odzyskuje prawo do dziedziczenia po swoich naturalnych krewnych, a te osoby uzyskują prawo do dziedziczenia po nim[75].

Wszystkie powyższe rozważania dotyczące dziedziczenia przez dziecko spadkodawcy należy analogicznie odnieść do wnuków i dalszych zstępnych spadkodawcy, którzy dochodzą do dziedziczenia po spadkodawcy.

Przykład 14: Spadkodawca pozostawił małżonka. Spadkodawca miał też syna, który zmarł przed spadkodawcą i pozostawił po sobie troje dzieci (wnuków spadkodawcy) – biologiczną córkę Agnieszkę pochodzącą z małżeństwa, przysposobioną całkowicie w toku małżeństwa córkę Agatę i syna pozamałżeńskiego Michała, którego spadkodawca uznał. Spadkobiercami ustawowymi po spadkodawcy są więc: małżonek spadkodawcy (udział w wys. 1/2) i troje wnucząt spadkodawcy: Agnieszka, Agata i Michał (każdemu przypadł udział w wys. 1/6).

2.2.1.1.3. Małżonek spadkodawcy

2.2.1.1.3.1. Uwagi ogólne

Po spadkodawcy dziedziczy tylko taki małżonek spadkodawcy, który w dniu śmierci spadkodawcy pozostawał z nim w związku małżeńskim i nie pozostawał z nim w separacji orzeczonej prawomocnym[76] wyrokiem lub postanowieniem sądu (art. 93^5 KC). Gdy brak jest sądowego orzeczenia o separacji, samo niezamieszkiwanie małżonków ze sobą, prowadzenie życia osobno, czyli tzw. separacja faktyczna małżonków, nie wpływa na uprawnienie małżonków do dziedziczenia po sobie – nadal dziedziczą tak, jakby żyli razem, jednakże w zależności od okoliczności taka sytuacja może otworzyć drogę do żądania sądowego uznania pozostałego przy życiu małżonka za niegodnego dziedziczenia[77].

Na uprawnienie do dziedziczenia po współmałżonku nie mają wpływu stosunki majątkowe istniejące między małżonkami w dniu śmierci spadkodawcy – małżonek pozostający ze spadkodawcą w ustroju wspólności majątkowej dziedziczy tak samo jak małżonek, który zawarł ze spadkodawcą umowę majątkową małżeńską (popularnie zwaną intercyzą). Podobnie jest w przypadku, gdy między małżonkami została sądownie ustanowiona rozdzielność majątkowa na wniosek jednego z nich, a także

---

[75] E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks...*, *Tom IV*, *op. cit*., s. 85; E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz…*, *op. cit.*, s. 86; J. Ignaczewski, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 720.

[76] Wyrok lub postanowienie jest **prawomocne**, gdy już nie przysługuje od niego apelacja – czyli gdy apelacja została wniesiona i rozpoznana przez sąd drugiej instancji, w sytuacji, gdy apelacja nie została wniesiona i upłynął ustawowy termin do jej wniesienia, a także w sytuacji, gdy apelacja wniesiona po upływie terminu została przez sąd z tego powodu odrzucona. Prawomocność orzeczenia potwierdza sąd.

[77] Niegodność dziedziczenia – patrz podrozdział 2.1.3.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

w sytuacji, gdy rozdzielność majątkowa wynika z faktu ubezwłasnowolnienia jednego z małżonków lub z faktu ogłoszenia jego upadłości. Dziedziczenie ustawowe małżonka następuje niezależnie od czasu trwania małżeństwa – małżonek będzie dziedziczył nawet jeśli śmierć drugiego małżonka nastąpi jeden dzień po ślubie.

Nigdy nie dojdzie do dziedziczenia były małżonek spadkodawcy pod warunkiem, że rozwiązanie małżeństwa przez rozwód zostało prawomocnie orzeczone przez sąd przed śmiercią spadkodawcy. Podobnie nie dziedziczy były małżonek spadkodawcy, jeżeli przed śmiercią spadkodawcy małżeństwo zostało unieważnione prawomocnym orzeczeniem sądu lub sąd prawomocnym wyrokiem ustalił nieistnienie małżeństwa (art. 2 KRO)[78].

UWAGA:
Jest możliwe unieważnienie małżeństwa już po śmierci jednego lub obojga z małżonków w sytuacji, gdy małżeństwo było zawarte przez osoby spokrewnione lub co najmniej jedno z małżonków pozostawało wtedy w innym związku małżeńskim i dopuściło się bigamii (art. 18 KRO). Unieważnienie małżeństwa już po śmierci jednego z małżonków pozbawia pozostałego przy życiu małżonka prawa do dziedziczenia po spadkodawcy i to niezależnie od tego, ile czasu minęło od śmierci spadkodawcy. Przepisy nie regulują zasad dziedziczenia małżonków spadkodawcy na wypadek, gdyby spadkodawca w chwili swojej śmierci pozostawał w bigamicznym związku małżeńskim. W literaturze jest obecny pogląd, iż małżonkowie spadkodawcy do czasu sądowego unieważnienia drugiego z małżeństw dziedziczą po połowie udział, który został ustawowo przewidziany dla małżonka[79].

UWAGA:
Jest możliwe ustalenie nieistnienia małżeństwa już po śmierci jednego lub obojga z małżonków – wyrok ustalający nieistnienie małżeństwa pozbawia pozostałego przy życiu małżonka prawa do dziedziczenia po spadkodawcy i to niezależnie od tego, ile czasu minęło od śmierci spadkodawcy.

Śmierć małżonka w toku postępowania o unieważnienie małżeństwa nie ma wpływu na porządek dziedziczenia, czyli pozostały przy życiu małżonek dziedziczy nadal po spadkodawcy, jednakże postępowanie w wyniku śmierci spadkodawcy nie ulega umorzeniu, a jedynie zawieszeniu. Jeżeli zmarł powód, to jego zstępni mogą w terminie 6 miesięcy zgłosić żądanie podjęcia i kontynuowania procesu (art. 450 § 2 KPC). Jeżeli zmarł pozwany, to na jego miejsce sąd ustanowi kuratora, z udziałem którego postępowanie będzie toczyło się dalej (art. 450 § 3 KPC). Tym samym, śmierć małżonka nie musi oznaczać zakończenia postępowania – może się ono toczyć dalej i od jego wyniku zależy, czy pozostały przy życiu małżonek zostanie definitywnie

[78] Ustalenia nieistnienia małżeństwa można dochodzić, gdy w rzeczywistości małżeństwo między zainteresowanymi nigdy nie zostało zawarte, a i tak został sporządzony akt małżeństwa tych osób.

[79] J. Ignaczewski, *Prawo*…, *op. cit*., s. 70.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

zaliczony do kręgu spadkobierców ustawowych po spadkodawcy czy jednak nie, jeśli małżeństwo zostanie unieważnione.

Śmierć małżonka w toku postępowania o rozwód lub o separację nie ma wpływu na porządek dziedziczenia, czyli pozostały przy życiu małżonek dziedziczy nadal po spadkodawcy, a postępowanie o rozwód lub o separację jest umarzane przez sąd (przestaje się toczyć)[80]. Jednakże istnieje od tej zasady jeden wyjątek – zgodnie art. 940 KC: *Małżonek jest wyłączony od dziedziczenia*, *jeżeli spadkodawca wystąpił o orzeczenie rozwodu lub separacji z jego winy*, *a żądanie to było uzasadnione. Wyłączenie małżonka od dziedziczenia następuje na mocy orzeczenia sądu. Wyłączenia może żądać każdy z pozostałych spadkobierców ustawowych powołanych do dziedziczenia w zbiegu z małżonkiem; termin do wytoczenia powództwa wynosi sześć miesięcy od dnia*, *w którym spadkobierca dowiedział się o otwarciu spadku*, *nie więcej jednak niż jeden rok od otwarcia spadku*. Więcej na temat instytucji wyłączenia małżonka od dziedziczenia w dalszej części niniejszego rozdziału.

Życiowy partner spadkodawcy (konkubent), tj. osoba, która nie zawierała ze spadkodawcą małżeństwa (tzw. cywilnego lub konkordatowego), a jedynie pozostawała ze spadkodawcą w faktycznym pożyciu (w tzw. konkubinacie, związku partnerskim, wolnym związku) nie ma w ogóle ustawowego prawa do dziedziczenia po zmarłym, niezależnie od tego, ile czasu trwał taki związek i czy z tego związku pochodzi potomstwo. W praktyce oznacza to, iż po śmierci spadkodawcy, jego partnera całkowicie pomija się przy ustalaniu spadkobierców ustawowych – nie otrzyma on ze spadku nic, a do dziedziczenia dojdą krewni spadkodawcy lub inne osoby wymienione w kolejnych grupach spadkobierców. Aby zabezpieczyć się przed brakiem możliwości dziedziczenia po partnerze, konieczne byłoby sporządzenie zawczasu testamentów o stosownej treści.

2.2.1.1.3.2. Wyłączenie małżonka spadkodawcy od dziedziczenia[81]

Na zakończenie rozważań dotyczących osoby małżonka spadkodawcy jako spadkobiercy konieczne jest przybliżenie wspomnianej już instytucji wyłączenia małżonka spadkodawcy od dziedziczenia ustawowego.

Warto tutaj przypomnieć, iż z mocy prawa wyłączony od dziedziczenia ustawowego jest małżonek spadkodawcy, który pozostawał z nim w prawomocnie orzeczonej separacji (art. 935^1 KC)[82], przy czym dotyczy to tylko dziedziczenia ustawowego – jeśli spadkodawca powołał swojego małżonka pozostającego z nim w separacji do dziedziczenia w testamencie, to wskazany przepis nie znajduje zastosowania i taki małżonek

[80] H. Witczak, *Wina w rozkładzie pożycia a uprawnienia małżonka spadkodawcy w dziedziczeniu ustawowym*, MoP 2008, nr 22, s. 1185.

[81] Wzór pozwu o wyłączenie małżonka od dziedziczenia – patrz podrozdział 9.3.

[82] Skutki separacji faktycznej dla dziedziczenia – patrz podrozdział 2.2.1.1.3.1.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

będzie dziedziczył po spadkodawcy (testatorze), niezależnie od tego, kiedy testament został sporządzony, tj. czy przed czy po orzeczeniu separacji.

Dodatkowo ustawodawca przewidział szczególny tryb sądowego wyłączania od dziedziczenia małżonka spadkodawcy, jeżeli w chwili otwarcia spadku małżeństwo trwało, a między małżonkami nie było orzeczonej prawomocnie separacji. Zgodnie z powołanym uprzednio przepisem art. 940 KC w przypadku, gdy spadkodawca przed śmiercią wystąpił z żądaniem orzeczenia rozwodu lub separacji z winy drugiego małżonka, już po śmierci spadkodawcy pozostali spadkobiercy mogą żądać wyłączenia pozostałego przy życiu małżonka od dziedziczenia ustawowego, co jest zasadne tylko wówczas, gdy ten małżonek był rzeczywiście winny rozkładu pożycia małżeńskiego. Celem tego przepisu jest oczywiście pozbawienie „winnego" małżonka korzyści ze spadku po zmarłym współmałżonku. Orzeczenie sądowe wyłączające małżonka od dziedziczenia ma ten skutek, iż pozbawia małżonka prawa do dziedziczenia ustawowego po spadkodawcy (pozbawia go udziału w spadku) oraz pozbawia go prawa do zachowku po spadkodawcy[83].

UWAGA:
Orzeczenie sądu wyłącza małżonka tylko od dziedziczenia ustawowego, nie wyłącza go natomiast od dziedziczenia testamentowego, tj. na mocy testamentu[84]. Oznacza to, że jeżeli małżonek – spadkodawca pozostawił po sobie ważny testament, w którym powołał drugiego małżonka do dziedziczenia w określonym udziale, to taki małżonek będzie dziedziczył po spadkodawcy na mocy tego testamentu, nawet jeśli małżonkowie w chwili śmierci spadkodawcy byli w toku procesu o rozwód lub o separację. Nie ma możliwości wyłączenia małżonka pozostałego przy życiu od dziedziczenia w sytuacji, gdy dziedziczy on nie z mocy ustawy, a z mocy testamentu, nawet jeśli testament został sporządzony na wiele lat przed wytoczeniem procesu rozwodowego lub o separację i w odczuciu innych bliskich spadkodawcy mógłby się wydawać „nieaktualny" z uwagi na zaistniałe później między małżonkami konflikty[85]. Nie wyłącza to jednak możliwości wystąpienia z żądaniem uznania takiego małżonka-spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia pod warunkiem zaistnienia przesłanek z przepisu art. 928 KC, co jednak będzie miało miejsce jedynie w ściśle określonych przypadkach[86].

Aby wyłączenie małżonka od dziedziczenia było możliwe, muszą zostać spełnione następujące **przesłanki:**

1) Spadkodawca musiał za życia wystąpić **z żądaniem orzeczenia rozwodu lub separacji z winy małżonka.** Mówimy tu o następujących przypadkach:
   a) gdy spadkodawca zainicjował stosowne postępowanie przez złożenie pozwu (był powodem) i w tym pozwie lub w piśmie późniejszym bądź ustnie na

[83] Zachowek – patrz rozdział VI.

[84] J. Ignaczewski, *Prawo*…, *op. cit*., s. 87.

[85] M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks*…, Legalis 2011, *op. cit.*, kom. do art. 940 KC, teza nr 8.

[86] Niegodność dziedziczenia – patrz podrozdział 2.1.3.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

rozprawie oświadczył, iż żąda orzeczenia rozwodu z winy obu stron lub z wyłącznej winy współmałżonka i żądania tego nie cofnął,

b) gdy spadkodawca był pozwanym w procesie i w jego toku pisemnie lub ustnie na rozprawie oświadczył, iż żąda orzeczenia rozwodu z winy obu stron lub z wyłącznej winy współmałżonka[87],

c) gdy spadkodawca był pozwanym w procesie i w jego toku pisemnie lub ustnie na rozprawie oświadczył, iż wyraża zgodę na orzeczenie rozwodu z winy współmałżonka[88].

Skorzystanie z możliwości żądania wyłączenia małżonka od dziedziczenia **nie będzie więc możliwe**, **jeśli spadkodawca sam zażądał orzeczenia rozwodu bez orzekania o winie lub zgodził się na orzekanie bez winy**, gdy z takim żądaniem wystąpił współmałżonek – tak w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 2 lipca 1985 roku o sygn. akt: III CZP 39/85. Nie można również żądać wyłączenia małżonka od dziedziczenia, gdy spadkodawca najpierw w procesie zażądał orzeczenia o winie współmałżonka, po czym żądanie to zmienił i wniósł o rozwiązanie małżeństwa przez rozwód bez orzekania o winie[89]. Podobnie będzie, gdy spadkodawca wniósł pozew o rozwód lub o separację, a następnie go cofnął, a także, gdy separacja miała być orzeczona w postępowaniu nieprocesowym na skutek zgodnego żądania spadkodawcy i jego współmałżonka. W takich sytuacjach, nawet jeśli pozostały przy życiu współmałżonek obiektywnie ponosił winę za rozkład pożycia małżeńskiego, nie ma możliwości wyłączenia go od dziedziczenia na podstawie wskazanego przepisu.

2) Pozostały przy życiu **małżonek spadkodawcy musiał być obiektywnie winny rozkładu pożycia małżeńskiego**, nie będzie tu wystarczające subiektywne przekonanie o jego winie u spadkodawcy, jak i u spadkobierców występujących z żądaniem o wyłączenie od dziedziczenia. *Przytoczone przesłanki wskazują, że proces o wyłączenie od dziedziczenia jest niejako kontynuacją procesu rozwodowego, ale w zakresie ograniczonym i ściśle wynikającym z przepisu art. 940 § 1 KC. Mianowicie w tym procesie sąd dokonuje samodzielnie ustalenia, czy żądanie rozwodu było uzasadnione*[90]. Oznacza to, iż sąd w postępowaniu o wyłączenie małżonka będzie badał, czy w chwili śmierci spadkodawcy istniały przesłanki do orzeczenia rozwodu lub separacji[91], co w pierwszym przypadku oznacza, iż sąd będzie badał, czy doszło do zupełnego i trwałego rozkładu pożycia małżeńskiego, a w tym drugim przypadku oznacza, iż sąd będzie badał, czy rozkład pożycia małżeńskiego nastąpił i czy był on zupełny.

---

87 E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks…*, *Tom IV*, *op. cit.*, s. 97 i n.

88 Uchwała SN z dnia 19 sierpnia 1983 r. o sygn. akt: III CZP 38/83, OSNC 1984, nr 2–3, poz. 27: *Wystąpieniem o rozwód z winy małżonka w rozumieniu przepisu art. 940 § 1 KC jest również wyrażenie przez spadkodawcę – pozwanego w sprawie o rozwód – zgody na rozwód z winy powoda*.

89 Tamże.

90 Uchwała SN z dnia 2 lipca 1985 r. o sygn. akt: III CZP 39/85, OSNC 1986, nr 5, poz. 68.

91 J. Ignaczewski, *Prawo…*, *op. cit.*, s. 87.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

3) Krąg osób uprawnionych został ograniczony do **spadkobierców ustawowych spadkodawcy** i to tylko takich, którzy w tej konkretnej sytuacji **dziedziczą razem z małżonkiem.** Tym samym, nie każda osoba uważająca, że pozostałemu przy życiu małżonkowi nie należy się spadek po zmarłym współmałżonku, może wystąpić z powództwem o jego wyłączenie od dziedziczenia. Żądanie wyłączenia małżonka od dziedziczenia nie przysługuje spadkobiercom, którzy spadek po tym konkretnym spadkodawcy wcześniej odrzucili.

Przykład 15: Spadkodawca pozostawił małżonka, z którym był w toku rozwodu i dwoje dzieci. Spadkodawca w tym procesie żądał, aby rozwód został orzeczony z winy obu stron. Spadkodawca nie pozostawił testamentu, do dziedziczenia z mocy ustawy doszły więc dzieci i małżonek spadkodawcy. Żyjąca matka i siostra spadkodawcy uważają, że pozostały przy życiu małżonek rzeczywiście był winny rozkładu pożycia małżeńskiego jego i spadkodawcy i z tego względu obie chciałyby, aby małżonek ten nie dziedziczył po zmarłym. Ani matka spadkodawcy, ani jego siostra nie mogą jednak żądać wyłączenia żyjącego małżonka od dziedziczenia, ponieważ ani jedna, ani druga nie jest spadkobiercą ustawowym po spadkodawcy – z takim żądaniem mogłyby wystąpić jedynie dzieci spadkodawcy, bo to one dziedziczą w zbiegu z małżonkiem spadkodawcy.

Przykład 16: Spadkodawca pozostawił małżonka, z którym był w toku rozwodu i nie pozostawił żadnych dzieci (dziedziczenie odbywa się zatem w grupie II). Spadkodawca w procesie żądał, aby rozwód został orzeczony z winy obu stron. Spadkodawca nie pozostawił testamentu. W chwili jego śmierci żyła jeszcze matka spadkodawcy i jego dwie siostry, ojciec spadkodawcy zmarł przed nim. Do dziedziczenia doszli więc: małżonek spadkodawcy, matka spadkodawcy i dwie siostry spadkodawcy, na które przypadł udział „należący się" nieżyjącemu ojcu spadkodawcy. Matka i każda siostra spadkodawcy są uprawnione do żądania wyłączenia małżonka spadkodawcy od dziedziczenia, ponieważ dziedziczą w zbiegu z tym małżonkiem.

4) Powództwo może być wytoczone w ciągu **sześciu miesięcy** od dnia, w którym spadkobierca dowiedział się o otwarciu spadku (tj. o śmierci spadkodawcy), **ale nie później niż jeden rok od daty otwarcia spadku.** Z powyższego wynika, iż termin sześciomiesięczny biegnie osobno dla każdego uprawnionego spadkobiercy od daty, w której ten spadkobierca powziął wiadomość o śmierci spadkodawcy, jednakże po upływie roku od daty śmierci spadkodawcy żaden spadkobierca nie ma już możliwości wytoczenia powództwa o wyłączenie małżonka od dziedziczenia, niezależnie od tego, czy w ciągu tego roku w ogóle powziął wiedzę o śmierci spadkodawcy. Termin roczny jest tzw. terminem zawitym – jego upływ powoduje, iż uprawnienie wygasa na zawsze i nie może być w żaden sposób przywrócone[92].

[92] Wyrok SN z dnia 12 kwietnia 2002 r., sygn.: I CKN 1345/99, LEX nr 55556.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Przykład 17: Spadkodawca zmarł 1 stycznia 2010 roku i pozostawił małżonka oraz trzy córki. Pierwsza córka o śmierci spadkodawcy dowiedziała się 3 stycznia 2010 roku i od tej daty liczy się dla niej 6-miesięczny termin do wniesienia powództwa o wyłączenie małżonka od dziedziczenia (6 miesięcy upłynęło 3 lipca 2010 i po tej dacie pierwsza córka nie może złożyć pozwu). Druga córka dowiedziała się o śmierci spadkodawcy dopiero 10 października 2010 roku i z uwagi na to, że rok od śmierci spadkodawcy upłynie w dniu 1 stycznia 2011 roku i po tej dacie wygaśnie wszystkim spadkobiercom uprawnienie do żądania wyłączenia małżonka od dziedziczenia, to druga córka tylko do dnia 1 stycznia 2011 roku może wystąpić z takim pozwem, pomimo tego, że od dnia 10 października 2010 roku, w którym dowiedziała się o śmierci do dnia 1 stycznia 2011 nie upłynie 6 miesięcy. Druga córka nie ma więc 6 miesięcy na złożenie pozwu, ponieważ o śmierci spadkodawcy dowiedziała się zbyt późno. Trzecia córka o śmierci spadkodawcy dowiedziała się 3 lutego 2011 roku, a więc już po upływie roku od śmierci spadkodawcy, co powoduje, iż nie będzie w ogóle miała możliwości wszczęcia postępowania o wyłączenie małżonka spadkodawcy od dziedziczenia.

Zauważyć jednak wypada, iż odmiennie twierdzi M. Pazdan, który dopuszcza możliwość stosowania w drodze analogii art. 121 KC i tym samym dopuszcza w szczególności możliwość, iż bieg terminu rocznego do wniesienia powództwa ulega zawieszeniu w przypadku, gdy roszczenie o wyłączenie małżonka od dziedziczenia przysługuje dzieciom przeciwko pozostałemu przy życiu rodzicowi – przez czas trwania władzy rodzicielskiej, a także, gdy z powodu siły wyższej uprawniony spadkobierca nie może dochodzić wyłączenia małżonka od dziedziczenia przed sądem – przez czas trwania przeszkody[93].

Uprawniony spadkobierca może żądać wyłączenia małżonka spadkodawcy od dziedziczenia poprzez **wytoczenie powództwa przed sąd** powszechny, co mogą uczynić wszyscy uprawnieni spadkobiercy łącznie, kilku z nich lub tylko jeden z nich[94]. Wytoczenie powództwa oznacza złożenie pisemnego pozwu do sądu, w którym powód (uprawniony spadkobierca) wskazuje, iż żąda, aby sąd wyłączył od dziedziczenia po zmarłej osobie (spadkodawcy) małżonka tej osoby (pozwanego). Pozew musi zawierać uzasadnienie. Małżonek spadkodawcy ma w takim procesie status pozwanego i może się bronić przed zarzutami powoda, składając odpowiedź na pozew lub inne pisma procesowe, a także składając ustne oświadczenia na rozprawie.

Pozew składa się w dwóch egzemplarzach do sądu, który jest właściwy rzeczowo i miejscowo. Sąd właściwy rzeczowo to albo sąd rejonowy albo sąd okręgowy, o czym decyduje tzw. wartość przedmiotu sporu, to jest w tym przypadku – wartość udziału spadkowego, jaki przypada na małżonka spadkodawcy. Pierwszym krokiem jest więc ustalenie tej wartości – konieczne jest obliczenie, jaki udział w majątku spadkowym przypada małżonkowi (np. 1/3 jeśli małżonek dziedziczy w zbiegu z dwojgiem dzieci spadkodawcy), a następnie obliczenie wartości tego udziału jako ułamka (procentu)

---

[93] Szerzej zob. M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks*…, Legalis 2011, *op. cit.*, kom. do art. 940 KC, teza nr 9.

[94] H. Witczak, *Wina*…, *op. cit*., s. 1191.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

wartości całego spadku. Jeżeli wartość tego udziału nie przekracza kwoty 75 000,00 zł właściwy rzeczowo będzie sąd rejonowy, powyżej tej kwoty będzie to już sąd okręgowy.

Przykład 18: Spadkodawca pozostawił małżonka i dwoje dzieci, którzy dziedziczą po nim z mocy ustawy. Udział spadkowy przypadający małżonkowi to 1/3. W skład spadku wchodzi mieszkanie o wartości ok. 400 000,00 zł, samochód o wartości ok. 50 000,00 zł, kolekcja obrazów o wartości ok. 150 000,00 zł. Łącznie wartość spadku wynosi ok. 600 000,00 zł, czyli udział małżonka w wysokości 1/3 to kwota 200 000,00 zł. Właściwy rzeczowo sąd dla powództwa o wyłączenie małżonka od dziedziczenia będzie sąd okręgowy. Opłata od pozwu wyniesie 5% od kwoty 200 000,00 zł, czyli 10 000,00 zł.

Następnie, po ustaleniu, czy pozew należy skierować do sądu rejonowego czy do sądu okręgowego, konieczne jest odnalezienie sądu właściwego miejscowo – zgodnie z art. 39 KPC jest to sąd, który jest właściwy ze względu na ostatnie miejsce zamieszkania spadkodawcy w Polsce. Mówiąc inaczej, będzie to sąd, który zakresem swojego działania obejmuje teren, na którym przed śmiercią mieszkał spadkodawca.

Przykład 19: Jeśli spadkodawca mieszkał w Szczecinie, pozew składa się do sądu w Szczecinie, jeśli spadkodawca mieszkał w mieście lub we wsi, w których nie ma sądu, należy ustalić, jaki sąd w najbliższej okolicy obejmuje zakresem swego działania to miasto lub tę wieś, wynikać to będzie z tzw. właściwości miejscowej sądu.

W wypadku gdy ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy nie można ustalić, właściwy będzie wyłącznie sąd, w którego okręgu znajduje się majątek spadkodawcy lub jego część[95]. Jeżeli majątek spadkodawcy leży w okręgu kilku sądów, właściwy będzie każdy z nich[96].

Pozew podlega opłacie sądowej; jest to opłata w wysokości 5% od wartości przedmiotu sporu, czyli od wartości udziału spadkowego, jaki przypada na pozwanego małżonka (art. 13 ust. 1 UKSC). Opłatę należy uiścić od razu przy wniesieniu pozwu na rachunek bankowy sądu lub bezpośrednio w kasie sądu albo w znaczkach sądowych, przy czym z tego ostatniego sposobu nie można skorzystać, jeśli wysokość należnej opłaty przekracza 1500,00 zł (§ 5 RSUO). Do pozwu załącza się dowód wniesienia stosownej opłaty sądowej.

---

[95] O to, czy sąd jest właściwy miejscowo dla danego terenu można zawsze zapytać pracownika tego sądu; takie informacje zazwyczaj są podawane także na stronie internetowej sądu pod hasłem „właściwość miejscowa" lub ew. „obszar działania".

[96] M.P. Wójcik, [w:] A. Jakubecki (red.), *Komentarz aktualizowany do ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego*, LEX 2011, kom. do art. 939 KPC, teza nr 2.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

2.2.1.2. Grupa II – małżonek, rodzice, rodzeństwo spadkodawcy i zstępni rodzeństwa

Art. 932. *§ 1 KC: W braku zstępnych spadkodawcy powołani są do spadku z ustawy jego małżonek i rodzice.*
§ 2. Udział spadkowy każdego z rodziców, które dziedziczy w zbiegu z małżonkiem spadkodawcy, wynosi jedną czwartą całości spadku. Jeżeli ojcostwo rodzica nie zostało ustalone, udział spadkowy matki spadkodawcy, dziedziczącej w zbiegu z jego małżonkiem, wynosi połowę spadku.
§ 3. W braku zstępnych i małżonka spadkodawcy cały spadek przypada jego rodzicom w częściach równych
§ 4. Jeżeli jedno z rodziców spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadał, przypada rodzeństwu spadkodawcy w częściach równych.
§ 5. Jeżeli którekolwiek z rodzeństwa spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, pozostawiając zstępnych, udział spadkowy, który by mu przypadał, przypada jego zstępnym. Podział tego udziału następuje według zasad, które dotyczą podziału między dalszych zstępnych spadkodawcy.
§ 6. Jeżeli jedno z rodziców nie dożyło otwarcia spadku i brak jest rodzeństwa spadkodawcy lub ich zstępnych, udział spadkowy rodzica dziedziczącego w zbiegu z małżonkiem spadkodawcy wynosi połowę spadku.

Art. 933. *§ 1 KC. Udział spadkowy małżonka, który dziedziczy w zbiegu z rodzicami, rodzeństwem i zstępnymi rodzeństwa spadkodawcy, wynosi połowę spadku.*
§ 2. W braku zstępnych spadkodawcy, jego rodziców, rodzeństwa i ich zstępnych, cały spadek przypada małżonkowi spadkodawcy.

W drugiej kolejności, gdy **brak jest zstępnych spadkodawcy**, do dziedziczenia powołani są **małżonek i rodzice spadkodawcy** (art. 932 § 1 KC) – udział małżonka to zawsze 1/2, a udział każdego rodzica to 1/4, przy czym w sytuacji wyjątkowej, tj. jeżeli ojcostwo rodzica nie zostało ustalone, udział spadkowy matki spadkodawcy, dziedziczącej w zbiegu z jego małżonkiem, wynosi 1/2 (tym samym, jeśli spadkodawca miał tylko matkę, gdyż ojciec nie został nigdy ustalony, to rodzeństwo spadkodawcy nie dochodzi do dziedziczenia po spadkodawcy w miejsce ojca, tylko cała część spadku, która została ustawowo zastrzeżona dla rodziców spadkodawcy przypada wyłącznie matce spadkodawcy).

Gdy **brak jest zstępnych spadkodawcy i brak jest małżonka spadkodawcy** do dziedziczenia powołani są wyłącznie **rodzice spadkodawcy** (art. 932 § 3 KC) **–** dziedziczą po równo, czyli udział każdego rodzica to 1/2.

Gdy któreś z **rodziców spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku** (tj. śmierci spadkodawcy) w miejsce tego rodzica do dziedziczenia dochodzi **rodzeństwo spadkodawcy** – udział przypadający na nieżyjącego rodzica dzieli się po równo pomiędzy rodzeństwo spadkodawcy.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Gdy któreś z **rodzeństwa spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku**, jego udział przypada **jego zstępnym** (dzieciom, wnukom, prawnukom itd.) **–** udział przypadający na nieżyjące rodzeństwo dzieli się między jego zstępnych według takich samych zasad, jak dzieli się spadek między dalszych zstępnych spadkodawcy.

Gdyby **oboje rodzice nie dożyli otwarcia spadku i nie byłoby też rodzeństwa spadkodawcy ani ich zstępnych**, do dziedziczenia dochodzi wyłącznie **małżonek spadkodawcy.**

Druga grupa spadkobierców dochodzi do dziedziczenia tylko wtedy, jeżeli spadkodawca nie pozostawił po sobie żyjących zstępnych, tj. dzieci, wnuków, prawnuków i dalszego potomstwa. W takiej sytuacji do dziedziczenia powołany jest pozostały przy życiu małżonek spadkodawcy i rodzice spadkodawcy, przy czym w miejsce zmarłego rodzica spadkodawcy wchodzi rodzeństwo spadkodawcy (udział, który przypadałby na nieżyjącego rodzica, przypada na rodzeństwo spadkodawcy i dzieli się między nie po równo). W obecnym porządku dziedziczenia rodzice wyprzedzają rodzeństwo spadkodawcy – rodzeństwo dochodzi do dziedziczenia ustawowego tylko wtedy, gdy któreś z rodziców nie żyje, jeżeli więc żyją oboje rodzice, rodzeństwo nie dziedziczy w ogóle. Gdyby któreś z rodzeństwa spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział, który by mu przypadał, dziedziczą jego zstępni, tj. udział nieżyjącego rodzeństwa dzieli się po równo między jego dzieci, a jeśli któreś z dzieci nie żyje, to udział przypadający na to dziecko dzieli się między jego dzieci itd.

W tej grupie możliwe są więc następujące konfiguracje spadkobierców:

1. **Gdy żyje małżonek i oboje rodzice spadkodawcy** – dziedziczą małżonek spadkodawcy i oboje rodzice spadkodawcy (udział małżonka to 1/2, udziały każdego z rodziców to 1/4);
2. **Gdy żyje małżonek i nie żyje jedno z rodziców spadkodawcy –** dziedziczą małżonek spadkodawcy, żyjący rodzic spadkodawcy, rodzeństwo spadkodawcy – w przypadku gdyby któreś z rodzeństwa nie dożyło otwarcia spadku, jego udział w spadku przypada jego zstępnym (udział małżonka to 1/2, udział żyjącego rodzica to 1/4, pozostała część w wys. 1/4 dzieli się po równo pomiędzy rodzeństwo spadkodawcy, gdyby któreś z rodzeństwa nie żyło przypadający mu udział dzieli się po równo między jego zstępnych).

Przykład 20: Spadkodawca pozostawił po sobie małżonka, matkę i siostrę Małgorzatę, nie pozostawił zstępnych (był bezdzietny). Ojciec spadkodawcy zmarł przed nim. Spadkodawca miał też brata Andrzeja, który zmarł przed nim i pozostawił po sobie dwie córki Agnieszkę i Agatę. Udział, który przypadałby ojcu spadkodawcy (1/4) dzieli się po równo między rodzeństwo spadkodawcy, tj. brata Andrzeja i siostrę Małgorzatę. Brat Andrzej zmarł przed spadkodawcą i nie może po nim dziedziczyć, natomiast udział, który by mu przypadał (1/8), dzieli się po równo między jego córki Agnieszkę i Agatę. Do dziedziczenia po spadkodawcy dochodzą:

1) małżonek spadkodawcy, któremu przypada 1/2 spadku,
2) matka spadkodawcy, której przypada 1/4 spadku,
3) siostra spadkodawcy Małgorzata, której przypada 1/8 spadku,

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

4) bratanica spadkodawcy Agnieszka, której przypada 1/16 spadku,
5) bratanica spadkodawcy Agata, której przypada 1/16 spadku.

3. **Gdy żyje małżonek i nie żyje jedno z rodziców spadkodawcy i brak jest rodzeństwa spadkodawcy –** małżonek spadkodawcy i żyjący rodzic spadkodawcy dziedziczą po połowie.
4. **Gdy nie żyją oboje rodzice spadkodawcy –** małżonek spadkodawcy i rodzeństwo spadkodawcy (rodzeństwo dzieli się po równo częścią jaka przypadałaby łącznie rodzicom, czyli połową spadku)[97] – w przypadku gdyby któreś z rodzeństwa nie dożyło otwarcia spadku jego udział w spadku przypada jego zstępnym, możliwe jest więc, iż do dziedziczenia dojdzie jedynie małżonek spadkodawcy i zstępni rodzeństwa spadkodawcy.
5. **Gdy nie żyją oboje rodzice spadkodawcy**, **nie ma rodzeństwa spadkodawcy i nie ma zstępnych rodzeństwa spadkodawcy** – dziedziczy wyłącznie małżonek spadkodawcy.
6. **Gdy nie ma małżonka spadkodawcy** – dziedziczą wyłącznie rodzice spadkodawcy.
7. **Gdy nie ma małżonka spadkodawcy**, **a jedno z rodziców spadkodawcy nie żyje** – dziedziczy pozostały przy życiu rodzic i rodzeństwo spadkodawcy lub ich zstępni.

Przykład 21: Spadkodawca w chwili śmierci był bezdzietny i rozwiedziony, jego były małżonek pozostawał przy życiu. Spadkodawca pozostawił po sobie matkę, jego ojciec zmarł przed nim. Spadkodawca miał też troje rodzeństwa (siostrę Annę, siostrę Marię i brata Jakuba). Siostra Maria zmarła przed spadkodawcą i pozostawiła po sobie dwóch synów Jacka i Piotra. Były małżonek spadkodawcy nie dziedziczy po spadkodawcy, więc do dziedziczenia dochodzą:
1) matka spadkodawcy (udział w wys. 1/2),
2) siostra spadkodawcy Anna (udział w wys. 1/6),
3) brat spadkodawcy Jakub (udział w wys. 1/6),
4) siostrzeniec spadkodawcy Jacek (udział w wys. 1/12)
5) siostrzeniec spadkodawcy Piotr (udział w wys. 1/12).

8. **Gdy nie ma małżonka ani rodzeństwa i ich zstępnych, a jedno z rodziców spadkodawcy nie żyje** – całość spadku dziedziczy pozostały przy życiu rodzic[98].
9. **Gdy nie ma małżonka spadkodawcy, a oboje rodzice spadkodawcy nie żyją** – dziedziczy wyłącznie rodzeństwo spadkodawcy lub ich zstępni.

Przykład 22: Spadkodawca w chwili śmierci był bezdzietnym wdowcem, jego oboje rodzice zmarli przed nim. Spadkodawca miał też siostrę Annę, która zmarła przed nim i zostawiła

[97] A. Kawałko, J.S. Piątowski, H. Witczak, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit*., s. 226 i n.
[98] E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz*…, *op. cit.*, s. 74.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

jedną córkę Agnieszkę. Spadkodawca miał też brata Jakuba, który zmarł przed nim i pozostawił dwóch synów – Michała i Artura. Do dziedziczenia dochodzą dzieci rodzeństwa spadkodawcy, tj. Agnieszka – udział w wys. 1/2 (po siostrze Annie, której należałby się udział w wys. 1/2), Michał i Artur – każdemu przypada udział w wys. 1/4 (po bracie Jakubie, któremu należałby się udział w wys. 1/2, który został podzielony po równo między synów Jakuba).
Gdyby przykład ten zmodyfikować i przyjąć, że również siostrzenica spadkodawcy Agnieszka nie dożyła otwarcia spadku, to do dziedziczenia po spadkodawcy w jej miejsce doszliby jej zstępni, tj. syn Wojciech, wnuk Anny. Po spadkodawcy dziedziczyliby więc: wnuk siostry spadkodawcy Wojciech – udział w wys. 1/2 (po babci Annie i po matce Agnieszce, którym należałby się udział w wys. 1/2), Michał i Artur – każdemu przypada udział w wys. 1/4.

Do małżonka spadkodawcy, który dziedziczy w drugiej grupie wraz z rodzicami spadkodawcy i jego rodzeństwem lub ich zstępnymi odnieść należy wszystkie uwagi dotyczące dziedziczenia przez małżonka poczynione wyżej przy opisie pierwszej grupy dziedziczenia.

2.2.1.2.1. Rodzice spadkodawcy

Po spadkodawcy dziedziczą jego rodzice – naturalni (biologiczni, „rodzeni"), jak również osoby, które przysposobiły spadkodawcę niezależnie od tego czy było to przysposobienie pełne czy przysposobienie niepełne (art. 936 i 937 KC).

Matką spadkodawcy jest kobieta, która go urodziła.

Ojcem spadkodawcy jest mężczyzna, który:

1. Jest objęty domniemaniem ojcostwa z art. 62 KRO i jego ojcostwo nie zostało prawomocnie zaprzeczone:

Art. 62 KRO:
§ 1. Jeżeli dziecko urodziło się w czasie trwania małżeństwa albo przed upływem trzystu dni od jego ustania lub unieważnienia, domniemywa się, że pochodzi ono od męża matki. Domniemania tego nie stosuje się, jeżeli dziecko urodziło się po upływie trzystu dni od orzeczenia separacji.
§ 2. Jeżeli dziecko urodziło się przed upływem trzystu dni od ustania lub unieważnienia małżeństwa, lecz po zawarciu przez matkę drugiego małżeństwa, domniemywa się, że pochodzi ono od drugiego męża.
§ 3. Domniemania powyższe mogą być obalone tylko na skutek powództwa o zaprzeczenie ojcostwa.

2. Nie jest objęty domniemaniem z art. 62 KRO, tj. nie pozostawał w związku małżeńskim z matką spadkodawcy, gdy spadkodawca się urodził, ani na 300 dni przedtem, ale formalnie uznał spadkodawcę jako swoje dziecko i nie doszło do prawomocnego ustalenia bezskuteczności uznania dziecka (tj. spadkodawcy) ani do unieważnienia uznania dziecka (tj. spadkodawcy);

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

3. Nie jest objęty domniemaniem z art. 62 KRO, tj. nie pozostawał w związku małżeńskim z matką spadkodawcy, gdy spadkodawca się urodził, ani na 300 dni przedtem, ale jego ojcostwo zostało sądownie ustalone prawomocnym wyrokiem.

Nie ma znaczenia, czy rodzice spadkodawcy w chwili jego śmierci pozostają jeszcze w związku małżeńskim, z którego pochodził spadkodawca, ani czy rodzice spadkodawcy w ogóle kiedykolwiek pozostawali w związku małżeńskim. Na prawo rodziców do dziedziczenia po dziecku nie ma również wpływu fakt, iż rodzice byli pozbawieni władzy rodzicielskiej wobec tego dziecka lub ich władza rodzicielska była zawieszona albo ograniczona, nie ma też znaczenia, czy utrzymywali z dzieckiem kontakt (przy czym, na marginesie warto zauważyć, iż w zależności od sytuacji, zaniedbywanie obowiązków rodzinnych wobec dziecka mogło stać się przyczyną wydziedziczenia rodziców przez dziecko)[99].

2.2.1.2.2. Dziedziczenie przysposabiającego oraz rodziców biologicznych dziecka przysposobionego

Przysposobienie pełne – osoba, która dokonała przysposobienia, dziedziczy zawsze po przysposobionym dziecku, gdyż zastąpiła ona w świetle prawa biologicznego rodzica dziecka. Biologiczny rodzic dziecka nie dziedziczy po dziecku, a ono po nim[100].

Przysposobienie niepełne – rodzice naturalni przysposobionego nie dziedziczą po przysposobionym, a zamiast nich dziedziczy po przysposobionym przysposabiający. W tym miejscu zauważyć należy, iż **brak jest w literaturze przedmiotu zgodności** co do tego, w jaki sposób odbywa się dziedziczenie ustawowe po przysposobionym dziecku w sytuacji, gdy przysposabiający („nowy rodzic") zmarł przed tym przysposobionym dzieckiem. Przyjmowane są dwa stanowiska: pierwsze – skoro przysposabiający nie żyje już w chwili otwarcia spadku, to rodzice naturalni mogą dziedziczyć po przysposobionym[101]; drugie – skoro przysposabiający nie żyje w chwili otwarcia spadku po przysposobionym, to dziedziczenie odbywa się według zasad opisanych w art. 932–934[1] KC, co oznacza, że udział, który przypadałby przysposabiającemu „przechodzi" na biologiczne rodzeństwo spadkodawcy i ich zstępnych[102].

Autor niniejszego opracowania przychyla się do drugiej z zaprezentowanych koncepcji z uwagi na to, iż celem przysposobienia niepełnego jest trwałe zastąpienie rodziców biologicznych przez przysposabiających, stąd nie jest uzasadnione, aby rodzice biologiczni po śmierci przysposabiającego z powrotem odzyskiwali możliwość dziedziczenia po swoim biologicznym dziecku tylko z tego powodu, iż przysposabiający zmarł przed przysposobionym dzieckiem.

---

[99] Wydziedziczenie – patrz podrozdział 3.3.3.

[100] Patrz również uwagi do dziedziczenia dziecka w grupie I – podrozdział 2.2.1.1.1.

[101] M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks*…, Legalis 2011, *op. cit*., kom. do art. 937 KC, teza nr 4; J. Kremis, [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks*..., Legalis 2010, *op. cit*., kom. do art. 937 KC, teza nr 4; J. Ignaczewski, *Prawo*…, *op. cit.*, s. 78.

[102] E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks*…, *Tom IV*, *op. cit.*, s. 88.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

2.2.1.2.3. Rodzeństwo spadkodawcy i ich zstępni

Rodzeństwo spadkodawcy dochodzi do dziedziczenia ustawowego tylko w sytuacji, gdy co najmniej jedno z rodziców spadkodawcy już nie żyje, nie jest więc możliwe, aby rodzeństwo spadkodawcy dziedziczyło razem z obojgiem jego rodziców. Całe rodzeństwo spadkodawcy dzieli się po równo udziałem, który przypadałby na nieżyjącego rodzica spadkodawcy – jeśli oboje rodzice spadkodawcy nie żyją, rodzeństwo dzieli się po równo tą częścią spadku, która przypadałaby na oboje rodziców (tj. całością spadku – jeśli nie ma małżonka spadkodawcy lub połową spadku – jeśli jest małżonek spadkodawcy)[103]. Po spadkodawcy na takich samych zasadach dziedziczy jego rodzeństwo rodzone (z tej samej matki i ojca), jak i rodzeństwo przyrodnie (mające tylko jednego wspólnego rodzica). Rodzeństwo przyrodnie dochodzi do dziedziczenia nawet, jeśli zmarły rodzic spadkodawcy, w miejsce którego przyrodnie rodzeństwo dochodzi do dziedziczenia, nie był rodzicem biologicznym tego przyrodniego rodzeństwa[104].

Przykład 23: Spadkodawca był bezdzietnym wdowcem, pozostawił matkę i dwoje rodzeństwa: rodzoną siostrę i brata przyrodniego, z którym spadkodawca ma wspólną matkę. Z uwagi na to, że ojciec spadkodawcy zmarł przed nim, do dziedziczenia oprócz matki spadkodawcy (1/2) dochodzą siostra w 1/4 części i przyrodni brat w 1/4 części (brat i siostra „przejmują" część ojca), pomimo że ojciec spadkodawcy nie był wspólnym rodzicem spadkodawcy i jego przyrodniego brata, a wspólny rodzic brata spadkodawcy i spadkodawcy (wspólna matka) jeszcze żyje.

Po spadkodawcy dziedziczy również jego rodzeństwo przysposobione (tylko w przypadku przysposobienia pełnego!), tak samo jak rodzeństwo rodzone. W przypadku przysposobienia niepełnego, naturalne dzieci przysposabiającego i ich zstępni nie dziedziczą po dziecku przysposobionym i na odwrót. Także w przypadku przysposobienia niepełnego, gdyby przysposabiający przysposobił jeszcze inne dzieci, ale w sposób pełny, to nie dziedziczą one po dziecku przysposobionym w sposób niepełny i na odwrót, gdyż pomiędzy dziećmi przysposobionymi w sposób pełny, a dziećmi

---

[103] A. Kawałko, J.S. Piątowski, H. Witczak, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit.*, s. 227; S. Babiarz, *Spadek i darowizna w prawie cywilnym i podatkowym*, Warszawa 2012, s. 64; E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz*…, *op. cit.*, s. 73.

[104] Uchwała SN z dnia 14 października 2011 r., sygn.: III CZP 49/11, OSNC 2012, nr 3, poz. 35, z uzasadnienia: *Stanowisko łączące uprawnienie rodzeństwa do dziedziczenia z pokrewieństwem ze spadkodawcą, a nie z rodzicem spadkodawcy, który nie dożył otwarcia spadku, a w rezultacie równe traktowanie rodzeństwa rodzonego i przyrodniego niezależnie od tego, czy dziedziczenie dotyczy udziału zwolnionego przez rodzica wspólnego czy przez drugiego z rodziców (którego przyrodnia siostra lub brat nie jest zstępnym) pozostaje w zgodzie z zamierzeniami projektodawców ustawy nowelizującej. Potwierdza to uzasadnienie ustawy, w którym wskazano – na co zwrócił uwagę Sąd Okręgowy – że wprowadzana zmiana spadkobrania przez rodziców i rodzeństwo zmarłego zakłada dziedziczenie przez rodzeństwo części spadku, która przypadałaby zmarłemu wcześniej rodzicowi w częściach równych, przy czym nie ma znaczenia, czy jest to rodzeństwo rodzone czy przyrodnie. Zasadę jednakowego traktowania rodzeństwa uznano za utrwaloną i zaznaczono, że projektowane zmiany jej nie naruszają (druk nr 1541 sejmu VI kadencji).*

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

przysposobionymi w sposób niepełny nie rodzi się więź jak między krewnymi, nie są one dla siebie rodzeństwem[105].

W sytuacji, gdy małżonkowie przysposobili w sposób pełny kilkoro dzieci (np. każde mające innych rodziców biologicznych), to te dzieci stają się dla siebie rodzeństwem i również w myśl ustawy dziedziczą po sobie jak rodzeństwo naturalne[106].

Powyższe uwagi należy odpowiednio odnieść do zstępnych rodzeństwa – tj. jeśli rodzeństwo spadkodawcy przysposobiło dzieci w sposób pełny, to te dzieci dziedziczą po spadkodawcy jako po swoim wujku/ciotce, a jeśli przysposobienie miało charakter niepełny, to dzieci tak przysposobione nie dziedziczą po spadkodawcy, gdyż nie jest on traktowany jak ich krewny.

2.2.1.3. Grupa III – dziadkowie spadkodawcy i ich zstępni

Art. 934. *§ 1 KC: W braku zstępnych, małżonka, rodziców, rodzeństwa i zstępnych rodzeństwa spadkodawcy cały spadek przypada dziadkom spadkodawcy; dziedziczą oni w częściach równych.*
§ 2. Jeżeli któreś z dziadków spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadał, przypada jego zstępnym. Podział tego udziału następuje według zasad, które dotyczą podziału spadku między zstępnych spadkodawcy.
§ 3. W braku zstępnych tego z dziadków, który nie dożył otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadał, przypada pozostałym dziadkom w częściach równych.

W trzeciej kolejności, jeśli spadkodawca nie pozostawił swoich zstępnych, małżonka, rodziców, rodzeństwa, zstępnych rodzeństwa to dziedziczą **dziadkowie spadkodawcy** w częściach równych.

Gdyby któreś z dziadków nie dożyło otwarcia spadku, to jego udział przypada zstępnym dziadka (dzieciom, wnukom, prawnukom itd.). Podział tego udziału następuje według zasad, które dotyczą podziału spadku między zstępnych spadkodawcy, tj. udział nieżyjącego dziadka dzieli się po równo między jego dzieci, jeśli któreś z dzieci nie żyje, to udział przypadający na to dziecko dzieli się między jego dzieci itd. Jest możliwe, iż zstępni dziadków będą jedynymi spadkobiercami spadkodawcy.

Gdyby nieżyjący dziadek nie miał zstępnych, jego udział przypada pozostałym dziadkom w częściach równych, co oznacza, że cały spadek podzieli się pomiędzy pozostałych dziadków, jeśli więc jest ich troje, to udział każdego będzie wynosił po 1/3. Jest też możliwe, iż cały spadek podzieli się po połowie między dwoje dziadków (jeśli pozostali dwoje dziadkowie nie pozostawili zstępnych) albo, że cały spadek przypadnie tylko jednemu żyjącemu dziadkowi (jeśli pozostali troje dziadkowie nie pozostawili zstępnych)[107]. W sytuacji, gdyby w chwili otwarcia spadku nie żyło już

[105] H. Dolecki, [w:] H. Dolecki (red.), T. Sokołowski (red.), *Kodeks*..., *op. cit*., s. 710 i n.
[106] E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks*…, *Tom IV*, *op. cit*., s. 85.
[107] E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks*…, *Tom IV*, *op. cit*., s. 77.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

dwoje dziadków spadkodawcy i jeden z nich nie pozostawiłby zstępnych, a drugi pozostawiłby np. dwoje dzieci, to udział pierwszego dziadka podzieli się na równe części pomiędzy pozostałych przy życiu dwoje dziadków i pomiędzy zstępnych drugiego nieżyjącego dziadka. W rezultacie każdy z żyjących dziadków otrzyma udział w wys. 1/3, na zstępnych drugiego dziadka przypadnie łącznie 1/3 spadku, co oznacza, że każdy z dwojga zstępnych otrzyma udział w wys. 1/6 (połowa z 1/3)[108].

Gdyby ojcostwo rodzica spadkodawcy (dziadka spadkodawcy) nie zostało ustalone **(dziadek jest nieznany)**, a doszłoby do dziedziczenia dziadków, to nieznanego dziadka traktuje się jak gdyby dziadek ten nie dożył otwarcia spadku i nie pozostawił zstępnych, a więc jego udział przypada pozostałym dziadkom w częściach równych[109].

Przykład 24: Spadkodawca zginął w pożarze domu wraz ze swoimi rodzicami, małżonkiem i jedynym dzieckiem, które nie pozostawiło po sobie zstępnych. Spadkodawca nie miał rodzeństwa. Spadkodawcę przeżyli jego oboje dziadkowie ze strony matki, dziadkowie od strony ojca zmarli przed spadkodawcą i pozostawili po sobie dwie córki, które przeżyły spadkodawcę (są one ciotkami spadkodawcy). Ponieważ istnieje domniemanie, że spadkodawca i pozostali członkowie jego rodziny, którzy zginęli w pożarze zginęli jednocześnie, to osoby te po sobie nie dziedziczą. Do dziedziczenia ustawowego po spadkodawcy dochodzą więc jego żyjący dziadkowie ze strony matki i zstępni dziadków od strony ojca – dwie ciotki spadkodawcy. Każdemu ze spadkobierców przypada udział w wys. 1/4.

Przykład 25: Spadkodawca w chwili śmierci był bezdzietnym kawalerem, jego rodzice zmarli przed nim, a rodzeństwa nie miał. Pozostawił żyjącą babcię od strony matki, pozostali troje dziadkowie zmarli przed spadkodawcą i nie pozostawili po sobie zstępnych. Całość spadku odziedziczy więc żyjąca babcia spadkodawcy.

Jeśli chodzi o dziedziczenie dziadków po **przysposobionym wnuku** to przedstawia się ono następująco:

Przysposobienie pełne – dziadkowie dziedziczą tak samo jak po wnuku biologicznym (rodzonym).

Przysposobienie niepełne – z uwagi na ograniczony charakter przysposobienia niepełnego, tj. fakt, iż w jego wyniku więź prawnorodzinna nawiązuje się jedynie między samym przysposabiającym a przysposobionym i jego zstępnymi, to żadna więź prawna nie powstaje między przysposobionym a rodzicami przysposabiającego. Rodzice przysposabiającego („dziadkowie") nie dziedziczą więc w ogóle po przysposobionym dziecku („wnuku")[110].

---

[108] E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz…*, *op. cit*., s. 78.

[109] M. Olczyk, *Komentarz do ustawy z dnia 2 kwietnia 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny*, LEX 2010, kom. do art. 934 KC, teza nr 4.

[110] Patrz uwagi do dziedziczenia dzieci w grupie I – podrozdział 2.2.1.1.2.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

2.2.1.4. Grupa IV – pasierbowie (dzieci małżonka spadkodawcy)

Art. 934[1] KC. *W braku małżonka spadkodawcy i krewnych, powołanych do dziedziczenia z ustawy, spadek przypada w częściach równych tym dzieciom małżonka spadkodawcy, których żadne z rodziców nie dożyło chwili otwarcia spadku.*

W następnej kolejności do dziedziczenia dochodzą **pasierbowie spadkodawcy** w częściach równych. Pasierbowie spadkodawcy (tj. dzieci jego małżonka, niebędące dziećmi spadkodawcy i niebędące krewnymi spadkodawcy) dziedziczą, ale pod określonymi warunkami.

Po pierwsze, dziedziczenie pasierba jest możliwe tylko wtedy, gdy nie ma małżonka ani żadnych krewnych spadkodawcy, o których była mowa w grupach I–III lub osoby te nie chcą lub nie mogą dziedziczyć. Pasierbowie zawsze dziedziczą więc tylko razem z innymi pasierbami, nie dziedziczą nigdy w zbiegu z krewnymi spadkodawcy.

Po drugie, nawet jeśli pierwszy warunek jest spełniony, to i tak nie każdy pasierb może zostać spadkobiercą, gdyż dziedziczą tylko pasierbowie, których żadne z rodziców już nie żyje w chwili śmierci spadkodawcy. Mówiąc prościej – pasierb musi być sierotą zupełną w chwili, gdy umiera spadkodawca. Dziedziczenie pasierbów jest nową instytucją w prawie polskim i powołany wyżej przepis na chwilę obecną budzi wiele wątpliwości interpretacyjnych. Pierwszą z nich jest brak jednoznacznego określenia w przepisie, czy po spadkodawcy dziedziczy jego pasierb z ostatniego związku małżeńskiego czy wszyscy pasierbowie ze wszystkich związków małżeńskich zawartych przez spadkodawcę w ciągu jego życia. E. Niezbecka[111], M. Olczyk[112] oraz M. Pazdan stoją na stanowisku, iż przepis dopuszcza dziedziczenie wszystkich pasierbów spadkodawcy, których oboje rodzice już nie żyją, gdyż między tymi pasierbami a spadkodawcą do chwili śmierci spadkodawcy istniał stosunek powinowactwa, nawet pomimo tego, iż małżeństwo spadkodawcy i rodzica pasierba już ustało. Problem nie jest jednak rozstrzygnięty. Autor niniejszego opracowania przychyla się do zaprezentowanego wyżej stanowiska z uwagi na brak uzasadnienia dla stawiania pasierba z ostatniego związku małżeńskiego spadkodawcy w uprzywilejowanej sytuacji względem pozostałych pasierbów spadkodawcy, skoro wszyscy pasierbowie spadkodawcy są z nim spowinowaceni w równym stopniu.

Druga wątpliwość, jaka nasuwa się przy interpretacji wskazanego przepisu bierze się ze sformułowania *których żadne z rodziców nie dożyło chwili otwarcia spadku.* W tym miejscu nadmienić należy, iż prawo spadkowe w niektórych sytuacjach nakazuje traktować osobę żyjącą tak, jakby nie żyła, np. spadkobierca uznany za niegodnego lub spadkobierca, który odrzucił spadek, pomimo że żył w chwili śmierci spadkodawcy, to na potrzeby prawa spadkowego traktowany jest tak, jakby tej chwili nie dożył, co pozwala pominąć go przy ustalaniu kręgu spadkobierców. Ze wskazanego wyżej

[111] E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks…*, *Tom IV*, *op. cit.*, s. 79.
[112] M. Olczyk, *Komentarz…*, *op. cit*., kom. do art. 934[1] KC, teza nr 4.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

przepisu nie wynika jednoznacznie, czy ustawodawca dopuścił do dziedziczenia tylko takich pasierbów, których oboje rodzice rzeczywiście nie żyją, bo zmarli przed spadkodawcą, czy też takich pasierbów, których żyjący rodzice traktowani są w świetle przepisów prawa spadkowego tak, jakby nie dożyli śmierci spadkodawcy. Za przyjęciem dosłownej interpretacji przepisu (tj. nastąpienia rzeczywistej śmierci rodziców pasierba) opowiadają się E. Niezbecka[113]; A. Kawałko, J.S. Piątowski, H. Witczak[114], za czym również opowiada się autorka niniejszego opracowania. Przeciwny pogląd prezentuje E. Skowrońska-Bocian[115], która uważa, iż pasierb może dojść do dziedziczenia po spadkodawcy również w sytuacji, gdy jego rodzic niebędący małżonkiem spadkodawcy nie pozostaje przy życiu, a jednocześnie małżonek spadkodawcy żyje, ale nie może lub nie chce po spadkodawcy dziedziczyć.

Przepisy nie ustalają obecnie, w jakich częściach spadek dziedziczą pasierbowie, przyjmuje się jednak, iż **dziedziczą oni w częściach równych**[116]. Jeśli któryś z pasierbów nie dożył otwarcia spadku, jego udział **nie przypada** jego zstępnym. Dla uprawnienia do dziedziczenia nie jest istotne, czy pasierb spadkodawcy zamieszkiwał kiedykolwiek ze spadkodawcą ani czy go w ogóle znał[117]. Dziecko małżonka spadkodawcy, które zostało przysposobione przez spadkodawcę nie jest jego pasierbem i dziedziczy po nim tak, jak dziecko rodzone spadkodawcy[118].

2.2.1.5. Grupa V – gmina i Skarb Państwa

Art. 935 KC: *W braku małżonka spadkodawcy, jego krewnych i dzieci małżonka spadkodawcy, powołanych do dziedziczenia z ustawy, spadek przypada gminie ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy jako spadkobiercy ustawowemu. Jeżeli ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy w Rzeczypospolitej Polskiej nie da się ustalić albo ostatnie miejsce zamieszkania spadkodawcy znajdowało się za granicą, spadek przypada Skarbowi Państwa jako spadkobiercy ustawowemu.*

W ostatniej kolejności, gdy nie ma małżonka spadkodawcy ani krewnych spadkodawcy, ani pasierbów spadkodawcy mogących dziedziczyć, do spadkobrania powołana jest gmina lub skarb państwa. Gminą właściwą do dziedziczenia jest gmina, na terenie której spadkodawca zamieszkiwał[119] w chwili swojej śmierci (jeśli spadkodawca mieszkał na terenie gminy A, a zginął w wypadku na terenie gminy B, to dziedziczy

[113] E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks*…, *Tom IV*, *op. cit.*, s. 79 i n.

[114] A. Kawałko, J.S. Piątowski, H. Witczak, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit.*, s. 190.

[115] E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz*…, *op. cit.*, s. 79 i n.

[116] A. Kawałko, J.S. Piątowski, H. Witczak, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit.*, s. 234; S. Babiarz, *Spadek*…, *op. cit.*, s. 66.

[117] E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz*…, *op. cit.*, s. 79.

[118] Dziedziczenie przez dziecko przysposobione – patrz podrozdział 2.2.1.1.2.

[119] Art. 25 KC: *Miejscem zamieszkania osoby fizycznej jest miejscowość, w której osoba ta przebywa z zamiarem stałego pobytu.*

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

gmina A). Jeśli nie da się ustalić, gdzie na terenie RP znajdowało się ostatnie miejsce zamieszkania spadkodawcy lub jeśli spadkodawca nie mieszkał w RP, to do dziedziczenia powołany jest Skarb Państwa. W tym przypadku spadkobiercy nie mogą spadku odrzucić (spadek nie może pozostać bez właściciela). Spadek uważa się za przyjęty z dobrodziejstwem inwentarza[120].

2.2.2. Kolejność dziedziczenia do dnia 27 czerwca 2009 roku

2.2.2.1. Grupa I – małżonek i zstępni spadkodawcy

Art. 931 § 1 KC*: W pierwszej kolejności powołane są z ustawy do spadku dzieci spadkodawcy oraz jego małżonek; dziedziczą oni w częściach równych. Jednakże część przypadająca małżonkowi nie może być mniejsza niż jedna czwarta całości spadku.*
§ 2. Jeżeli dziecko spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadał, przypada jego dzieciom w częściach równych. Przepis ten stosuje się odpowiednio do dalszych zstępnych.

Od czasu wejścia w życie Kodeksu cywilnego zasady dziedziczenia spadkobierców należących do grupy I nie uległy zmianie – również przed nowelizacją tegoż kodeksu, która weszła w życie 28 czerwca 2009 roku, w pierwszej kolejności do dziedziczenia z mocy ustawy powołani byli zstępni spadkodawcy oraz jego małżonek, a w braku małżonka sami zstępni. Tym samym do dziedziczenia w tej grupie odnieść należy wszelkie uwagi dotyczące dzieci i małżonka poczynione na wstępie tego rozdziału do dziedziczenia ustawowego w grupie I po wspomnianej nowelizacji.

2.2.2.2. Grupa II – małżonek, rodzice, rodzeństwo spadkodawcy i zstępni rodzeństwa

Art. 932 § 1 KC: *W braku zstępnych spadkodawcy powołani są do spadku z ustawy jego małżonek, rodzice i rodzeństwo.*
§ 2. Udział spadkowy małżonka, który dziedziczy w zbiegu bądź z rodzicami, bądź z rodzeństwem, bądź z rodzicami i rodzeństwem spadkodawcy, wynosi połowę spadku.

Art. 933 § 1 KC: *Udział spadkowy każdego z rodziców, które dziedziczy w zbiegu z rodzeństwem spadkodawcy, wynosi jedną czwartą część tego, co przypada łącznie dla rodziców i rodzeństwa. Pozostałą część dziedziczy rodzeństwo w częściach równych.*

[120] M. Olczyk, *Komentarz…*, *op. cit*., komentarz do art. 935 KC, teza nr 2; w kwestii przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza – patrz podrozdział 5.2.3.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

§ 2. Jeżeli jedno z rodziców nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadał, przypada po połowie drugiemu z rodziców i rodzeństwu spadkodawcy.
§ 3. Jeżeli do spadku powołani są obok małżonka tylko rodzice albo tylko rodzeństwo, dziedziczą oni w częściach równych to, co przypada łącznie dla rodziców i rodzeństwa.

Art. 934 KC: *Jeżeli którekolwiek z rodzeństwa spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku pozostawiając zstępnych, udział spadkowy, który by mu przypadał, przypada jego zstępnym. Podział tego udziału następuje według zasad, które dotyczą podziału między dalszych zstępnych spadkodawcy.*

Art. 935 § 1 KC: *W braku zstępnych, rodziców, rodzeństwa i zstępnych rodzeństwa spadkodawcy cały spadek przypada jego małżonkowi.*
§ 2. W braku zstępnych i małżonka spadkodawcy cały spadek przypada jego rodzicom, rodzeństwu i zstępnym rodzeństwa.
§ 3. W braku małżonka spadkodawcy i krewnych powołanych do dziedziczenia z ustawy, spadek przypada gminie ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy jako spadkobiercy ustawowemu. Jeżeli miejsca ostatniego zamieszkania spadkodawcy w Rzeczypospolitej Polskiej nie da się ustalić lub ostatnie miejsce zamieszkania spadkodawcy znajdowało się za granicą, spadek przypada Skarbowi Państwa jako spadkobiercy ustawowemu.

W drugiej kolejności wyłącznie w braku zstępnych spadkodawcy do dziedziczenia dochodzą **małżonek spadkodawcy**, **rodzice spadkodawcy**, **rodzeństwo spadkodawcy**, przy czym udział małżonka wynosi zawsze 1/2.

Spadkobiercy zaliczeni do grupy II dochodzą do dziedziczenia tylko wtedy, gdy spadkodawca nie pozostawił po sobie żadnych zstępnych (dzieci, wnuków, prawnuków itd.). Obecnie przepisy dopuszczają do dziedziczenia ustawowego rodzeństwo spadkodawcy dopiero, gdy w chwili śmierci spadkodawcy nie żyje już co najmniej jedno z rodziców spadkodawcy. Przed nowelizacją, a więc przed datą 28 czerwca 2009 roku, sytuacja przedstawiała się inaczej, rodzeństwo spadkodawcy dziedziczyło obok rodziców spadkodawcy, nawet gdy oboje rodzice jeszcze żyli.

Małżonkowi spadkodawcy należy się zawsze udział w spadku w wys. 1/2, a rodzice i rodzeństwo dzielą się pozostałą częścią spadku w ten sposób, że każdemu z rodziców przypada czwarta część tego, co przypada łącznie na rodziców i rodzeństwo, a rodzeństwo po równo dzieli się pozostałą częścią. Tym samym, jeśli oboje rodzice spadkodawcy żyją w chwili otwarcia spadku i żyje też rodzeństwo spadkodawcy (lub ich zstępni), to każdemu z rodziców przypada zawsze 1/8 spadku (1/4 z 1/2 spadku jako części pozostałej po odjęciu udziału małżonka). W takiej sytuacji wielkość udziałów rodziców spadkodawcy jest stała i nie zależy od liczby rodzeństwa dochodzącego do dziedziczenia, natomiast udziały rodzeństwa są sobie równe, ale ich wysokość zależy od liczby rodzeństwa dochodzącego do dziedziczenia po spadkodawcy[121].

[121] J. Kremis, [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Legalis 2006, kom. do art. 933 KC, teza nr 4.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Jeżeli jedno z rodziców nie dożyło otwarcia spadku, jego udział dzieli się równo między pozostałego przy życiu rodzica i rodzeństwo w ten sposób, że połowa tego udziału przyrasta do części należącej się żyjącemu rodzicowi, a druga połowa przyrasta do tej części spadku, która następnie podzieli się równo między rodzeństwo spadkodawcy. Udział nieżyjącego rodzica spadkodawcy podzieli się w ten sposób zawsze, nawet jeśli rodzice spadkodawcy rozwiedli się albo jeśli nigdy nie byli małżeństwem[122].

Zarówno do osoby małżonka, **rodziców spadkodawcy, jak i rodzeństwa spadkodawcy dziedziczących w niniejszej grupie spadkobierców odnieść należy wszystkie uwagi poczynione w odniesieniu do tych osób jako spadkobierców w grupie I i II opisanych wyżej przy obecnych zasadach dziedziczenia ustawowego.**

Przykład 26: Spadkodawca pozostawił tylko małżonka, oboje rodziców i siostrę. Małżonkowi przypada udział w wys. 1/2. Pozostała część, czyli 1/2 spadku dzieli się między rodziców i rodzeństwo spadkodawcy, w wyniku czego każdemu z rodziców przypadnie udział w wys. 1/8 (każdemu przypada czwarta część z połowy spadku, która podlega podziałowi między rodziców i rodzeństwo spadkodawcy). Siostrze pozostaje udział w wys. 1/4 spadku.

Przykład 27: Spadkodawca pozostawił małżonka, matkę i siostrę, ojciec zmarł przed spadkodawcą. Małżonkowi przypada udział w wys. 1/2. Pozostała część, czyli 1/2 spadku dzieli się między rodziców i rodzeństwo spadkodawcy, przy czym udział nieżyjącego ojca (1/8) podzieli się po połowie między żyjącą matkę a siostrę spadkodawcy (każda dostanie dodatkową część w wys. 1/16). Matce przypadnie udział w wys. 3/16 (1/8 + 1/16 = 3/16). Siostrze przypadnie udział w wys. 5/16 (1/4 + 1/16 = 5/16).

Przykład 28: Spadkodawca pozostawił małżonka, matkę, siostrę i brata, ojciec zmarł przed spadkodawcą. Małżonkowi przypada udział w wys. 1/2. Pozostała część, czyli 1/2 spadku dzieli się między matkę i rodzeństwo spadkodawcy. Gdyby ojciec spadkodawcy żył, matce spadkodawcy przypadłby udział w wys. 1/8, siostrze spadkodawcy udział w wys. 1/8, bratu spadkodawcy udział w wys. 1/8, a ojcu spadkodawcy również udział w wys. 1/8. Ojciec spadkodawcy jednak nie żyje, tym samym jego udział (1/8) podzieli się po połowie między żyjącą matkę a siostrę i brata spadkodawcy (1/8 : 2 = 1/16). Matce przypadnie więc udział w wys. 3/16 (1/8 + 1/16 = 3/16). Siostrze i bratu przypadną równe udziały w wys. 5/32 [(1/4 + 1/16) /2 = 5/32 lub licząc inaczej:1/8 + 1/32 = 5/32].

Gdy brak rodziców spadkodawcy (oboje rodzice nie dożyli otwarcia spadku) spadek obok małżonka dziedziczy tylko rodzeństwo spadkodawcy w częściach równych (art. 933 § 3 KC). Rodzeństwo podzieli się więc połową spadku (pierwsza połowa zawsze przypada małżonkowi).

Przykład 29: Spadkodawca pozostawił małżonka, siostrę i brata, oboje rodzice spadkodawcy zmarli przed spadkodawcą. Małżonkowi przypada udział w wys. 1/2. Pozostała część,

[122] Uchwała SN z dnia 13 lipca 1984 r. sygn.: III CZP 44/84, OSNC 1984, nr 12, poz. 222.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

czyli 1/2 spadku dzieli się równo między rodzeństwo spadkodawcy, czyli i brat i siostra spadkodawcy otrzymają udział w wys. 1/4.

Jeżeli którekolwiek z rodzeństwa spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku pozostawiając zstępnych, udział spadkowy, który by mu przypadał, przypada jego zstępnym. Podział tego udziału następuje według zasad, które dotyczą podziału między dalszych zstępnych spadkodawcy, np. udział nieżyjącej siostry spadkodawcy dzieli się po równo między jej dzieci, a jeśli któreś z dzieci nie dożyło otwarcia spadku, udział przypadający na to dziecko dzieli się po równo między jego dzieci itd. (art. 934 KC).

Przykład 30: Spadkodawca pozostawił małżonka, dwóch siostrzeńców i brata, oboje rodzice spadkodawcy oraz siostra spadkodawcy zmarli przed spadkodawcą. Małżonkowi przypada udział w wys. 1/2. Pozostała część, czyli 1/2 spadku powinna podzielić się równo między rodzeństwo spadkodawcy, czyli i bratu i siostrze spadkodawcy przypadałby udział w wys. 1/4. Ponieważ siostra spadkodawcy już nie żyje przypadający jej udział w wys. 1/4 dzieli się po równo między jej dzieci, tj. między dwóch siostrzeńców spadkodawcy. W rezultacie spadek dziedziczą: małżonek (udział w wys. 1/2), brat (udział w wys. 1/4), dwaj siostrzeńcy (każdemu przypada udział po 1/8).

Jeżeli spadkodawca **nie miał rodzeństwa lub ani to rodzeństwo, ani ich zstępni nie dożyli otwarcia spadku**, to obok małżonka dziedziczą tylko rodzice spadkodawcy w częściach równych (rodzice podzielą się więc połową spadku). Jeżeli jedno z rodziców już nie żyje, to małżonek dziedziczy tylko z drugim rodzicem po połowie.

Gdyby również **rodzice spadkodawcy nie dożyli otwarcia spadku**, małżonek spadkodawcy odziedziczy samodzielnie cały spadek (art. 935 § 1 KC).

Jeżeli **spadkodawca nie miał ani zstępnych, ani małżonka w chwili śmierci**, to cały spadek przypada jego rodzicom, rodzeństwu i zstępnym rodzeństwa, a podział następuje według zasad ogólnych z art. 933 i 934 KC (opisanych powyżej)[123]. Gdy rodzice spadkodawcy już nie żyją – dziedziczy tylko rodzeństwo lub zstępni rodzeństwa, jeżeli nie żyje już któreś z rodzeństwa. Gdy dziedziczy tylko rodzeństwo, spadek dzieli się pomiędzy poszczególne osoby po równo, a gdy do dziedziczenia dochodzą zstępni rodzeństwa spadek dzieli się zgodnie z art. 934 KC.

Przykład 31: Spadkodawca pozostawił jedynie matkę i dwie siostry, ojciec spadkodawcy zmarł przed nim. Gdyby ojciec żył, to każdemu z rodziców należałby się udział w wys. 1/4 (gdyż udział spadkowy każdego z rodziców, które dziedziczy w zbiegu z rodzeństwem spadkodawcy, wynosi jedną czwartą część tego, co przypada łącznie dla rodziców i rodzeństwa, czyli w tym przypadku cały spadek). Taki udział ojca podzieli się między matkę

[123] Art. 933 § 1 KC: *Udział spadkowy każdego z rodziców, które dziedziczy w zbiegu z rodzeństwem spadkodawcy, wynosi jedną czwartą część tego, co przypada łącznie dla rodziców i rodzeństwa. Pozostałą część dziedziczy rodzeństwo w częściach równych § 2. Jeżeli jedno z rodziców nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadał, przypada po połowie drugiemu z rodziców i rodzeństwu spadkodawcy* (…).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

a dwie siostry spadkodawcy (1/4 : 2 = 1/8). Udział matki obliczamy w ten sposób: 1/4 + 1/8 spadku po ojcu, co daje udział w wys. 3/8. Łączny udział sióstr obliczamy w ten sposób: 2/4 + 1/8 spadku po ojcu, co daje 5/8. Każdej siostrze przypadnie więc udział w wys. 5/16 (5/8 dzielimy na 2).

Przykład 32: Spadkodawca pozostawił jedynie żyjące dwie siostry. Spadkodawca miał też brata, który zmarł przed spadkodawcą i pozostawił po sobie dwóch synów, którzy odziedziczą „jego" część. Do dziedziczenia po spadkodawcy dochodzą więc obie siostry spadkodawcy (każdej przypada udział w wys. 1/3) i oboje bratankowie spadkodawcy (każdemu przypada udział w wys. 1/6, czyli 1/3 dzielone na 2).

2.2.2.3. Grupa III – gmina i Skarb Państwa

Do dnia 24 września 2003 roku: ***art. 935 KC:*** *W braku małżonka spadkodawcy i krewnych powołanych do dziedziczenia z ustawy spadek przypada Skarbowi Państwa jako spadkobiercy ustawowemu.*

Od dnia 25 września 2003 roku: ***art. 935 KC:*** *W braku małżonka spadkodawcy i krewnych powołanych do dziedziczenia z ustawy, spadek przypada gminie ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy jako spadkobiercy ustawowemu. Jeżeli miejsca ostatniego zamieszkania spadkodawcy w Rzeczypospolitej Polskiej nie da się ustalić lub ostatnie miejsce zamieszkania spadkodawcy znajdowało się za granicą, spadek przypada Skarbowi Państwa jako spadkobiercy ustawowemu.*

W ostatniej kolejności, gdy nie ma małżonka spadkodawcy ani krewnych spadkodawcy mogących dziedziczyć, do spadkobrania powołana jest **gmina** lub **Skarb Państwa.** Gminą właściwą do dziedziczenia jest gmina, na terenie której spadkodawca zamieszkiwał w chwili swojej śmierci (jeśli spadkodawca mieszkał na terenie gminy A, a zginął w wypadku na terenie gminy B, to dziedziczy gmina A). Jeśli nie da się ustalić, gdzie na terenie RP znajdowało się ostatnie miejsce zamieszkania[124] spadkodawcy lub jeśli spadkodawca nie mieszkał w RP, to do dziedziczenia powołany jest Skarb Państwa. W tym przypadku spadkobiercy nie mogą spadku odrzucić (spadek nie może pozostać bez właściciela). Gmina pojawiła się jako spadkobierca ustawowy dopiero od dnia 25 września 2003 roku (dotyczy daty otwarcia spadku). Przed tą datą przepisy przewidywały jedynie dziedziczenie Skarbu Państwa.

[124] Art. 25 KC: *Miejscem zamieszkania osoby fizycznej jest miejscowość, w której osoba ta przebywa z zamiarem stałego pobytu.*

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

2.3. Szczególne zasady dziedziczenia gospodarstw rolnych

Z uwagi na to, iż gospodarstwa rolne stanowią szczególne dobro majątkowe ustawodawca przewidział szczególne zasady ich dziedziczenia w tytule X księgi czwartej kodeksu cywilnego. Przepisy te od 1 lipca 1989 roku nie stosują się do spadków zawierających gospodarstwa rolne o powierzchni mniejszej lub równej 1 ha (takie „małe" gospodarstwa od tej daty podlegają dziedziczeniu na zasadach ogólnych opisanych wyżej). W okresie od 18 grudnia 1964 roku do 30 grudnia 1971 roku szczególnych przepisów nie stosowano do gospodarstwa rolnego o powierzchni 0,2 ha[125], od 31 grudnia 1971 r.[126] do 30 czerwca 1989 r.[127] – 0,5 ha. Warto wspomnieć, iż szczególne zasady dziedziczenia ustawowego występują również przy dziedziczeniu wkładów gruntowych do rolniczej spółdzielni produkcyjnej – szukać ich należy w art. 1086 KC i następnych.

2.3.1. Gospodarstwo rolne

Definicję gospodarstwa rolnego zawiera przepis art. 55^3 KC: *Za gospodarstwo rolne uważa się grunty rolne wraz z gruntami leśnymi*, *budynkami lub ich częściami*, *urządzeniami i inwentarzem*, *jeżeli stanowią lub mogą stanowić zorganizowaną całość gospodarczą*, *oraz prawami związanymi z prowadzeniem gospodarstwa rolnego*. Definicję gruntu rolnego zawiera zaś art. 46^1 KC[128]: *Nieruchomościami rolnymi (gruntami rolnymi) są nieruchomości*, *które są lub mogą być wykorzystywane do prowadzenia działalności wytwórczej w rolnictwie w zakresie produkcji roślinnej i zwierzęcej*, *nie wyłączając produkcji ogrodniczej*, *sadowniczej i rybnej*. Począwszy od 1 października 1990 roku jest to legalna definicja gruntu rolnego[129], co oznacza, iż sąd cywilny oceniając, czy ma do czynienia w danej sprawie z gruntem rolnym (a w konsekwencji często i z gospodarstwem rolnym) będzie ustalał, czy dany grunt odpowiada wskazanej

[125] RPWNR.

[126] Zmiana na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 grudnia 1971 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie przenoszenia własności nieruchomości rolnych, znoszenia współwłasności takich nieruchomości oraz dziedziczenia gospodarstw rolnych (Dz.U. z 1971 r., nr 37, poz. 332).

[127] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 marca 1989 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie przenoszenia własności nieruchomości rolnych, znoszenia współwłasności takich nieruchomości oraz dziedziczenia gospodarstw rolnych (Dz.U. z 1989 r., nr 23, poz. 122).

[128] Art. 46^1 KC został wprowadzony do KC z dniem 1 października 1991 r., wcześniej definicję nieruchomości rolnej zawierało rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 listopada 1964 r. w sprawie przenoszenia własności nieruchomości rolnych, znoszenia współwłasności takich nieruchomości oraz dziedziczenia gospodarstw rolnych (Dz.U. z 1983 r., nr 19, poz. 86) – § 1 powołanego rozporządzenia stanowił: *Nieruchomość uważa się za rolną*, *jeżeli jest lub może być użytkowana na cele produkcji rolnej*, *nie wyłączając produkcji ogrodniczej*, *sadowniczej i rybnej*.

[129] Postanowienie SN z dnia 2 czerwca 2002 r., sygn. akt: II CKN 612/99, LEX nr 523601.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

definicji. *Definicja ta ma także zastosowanie do wszystkich innych ustaw dotyczących nieruchomości (gruntów rolnych), chyba że zawierają one postanowienia odmienne. O* ***rolniczym charakterze gruntu przesądza tylko jego rolnicze przeznaczenie****, a nie sposób obecnego wykorzystywania. Dlatego do nieruchomości rolnej należą także odłogi i ugory, które potencjalnie biorąc mogą być wykorzystywane rolniczo. Kryterium wyodrębniającym (cechą wyróżniającą) nieruchomość rolną jest zatem możliwy sposób jej wykorzystania. Nie jest konieczne rzeczywiste prowadzenie działalności wytwórczej w rolnictwie w zakresie produkcji roślinnej, zwierzęcej lub ogrodniczej, sadowniczej czy rybnej*[130].

Koniecznym składnikiem gospodarstwa rolnego jest oczywiście grunt rolny, przy czym istotne jest, aby dany grunt w chwili śmierci spadkodawcy był przeznaczony na cele rolne, nie jest ważne, w jaki sposób ten grunt był wtedy rzeczywiście wykorzystywany[131]. Za grunty rolne w rozumieniu art. 46^1 KC i art. 1058 KC uznano również *wchodzące w skład gospodarstwa rolnego grunty pod budynkami mieszkalnymi i grunty niezbędne do korzystania z tych budynków*[132].

Dodatkowo charakter gruntu (czy jest to grunt rolny) ocenia się według jego stanu z chwili śmierci spadkodawcy, a nie według jego stanu z chwili prowadzenia postępowania o stwierdzenie nabycia spadku[133].

2.3.2. Zasady dziedziczenia

Obecnie funkcjonują jednocześnie różne reżimy prawne regulujące kwestie dziedziczenia gospodarstw rolnych, a o tym, który z nich znajdzie zastosowanie do danego przypadku decyduje data śmierci spadkodawcy (data otwarcia spadku), a przede wszystkim fakt, czy otwarcie spadku nastąpiło przed czy po dacie 14 lutego 2001 roku. Wyrokiem z dnia 31 stycznia 2001 roku Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności z Konstytucją RP szeregu przepisów KC przewidujących ograniczenia w dziedziczeniu gospodarstw rolnych[134]. W efekcie, przepisy te z dniem 14 lutego 2001 roku straciły moc obowiązującą i nie są już stosowane do spadków otwartych od tego dnia włącznie.

---

[130] Wyrok WSA w Szczecinie z dnia 9 kwietnia 2009 r., sygn. akt: II SA/Sz 865/08, LEX nr 554853.

[131] Postanowienie SN z dnia 28 stycznia 1999 r., sygn.: III CKN 140/98, LEX nr 50652: *Decydujące jest zatem przeznaczenie gruntu, a nie sposób w jaki grunt jest faktycznie wykorzystywany. Przeznaczenia gruntu nie zmienia natomiast wyłączenie go z rolniczego wykorzystywania, choćby na dłuższy okres, bądź to w następstwie czynności prawnych (najmu, dzierżawy, użyczenia), bądź też określonych stanów faktycznych (składowanie maszyn, wydzielenie placu gier i zabaw), o ile zarówno w pierwszym, jak i drugim przypadku grunt nie traci na trwałe właściwości rolniczy*ch; podobnie w postanowieniu SN z dnia 16 września 2003 r., sygn.: IV CKN 461/01, LEX nr 523591 oraz w Postanowieniu SN z dnia 6 lutego 2008 r., sygn.: II CSK 467/07, LEX nr 525277.

[132] Uchwała SN z dnia 30 maja 1996 r., sygn.: III CZP 47/96,OSNC 1996, nr 11, poz. 142.

[133] Postanowienie SN z dnia 28 kwietnia 1978 r. o sygn.: III CRN 41/78, LEX nr 8100.

[134] Wyrok TK z dnia 31 stycznia 2001 r., sygn.: P 4/99, Dz.U. z 2001 r., nr 11, poz. 91.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Pomimo że przepisy uznano na niekonstytucyjne, ze względów celowościowych TK przyjął stanowisko, iż winny być nadal stosowane do spadków otwartych przed dniem ogłoszenia wyroku, tj. do spadków otwartych do dnia 13 lutego 2001 roku włącznie, z uwagi na to, iż przyjęcie koncepcji przeciwnej i doprowadzenie do utraty mocy obowiązującej przez te przepisy z mocy wsteczną mogłoby skutkować swoistą rewolucją w stosunkach prawnych ukształtowanych przed ogłoszeniem przedmiotowego wyroku TK, gdyż spadkobiercy wykluczeni wcześniej z kręgu dziedziczącego gospodarstwo rolne na skutek niespełniania szczególnych warunków, mogliby po ogłoszeniu przedmiotowego wyroku TK żądać wznowienia postępowań spadkowych.

W związku z powyższym do spadków otwartych od dnia 14 lutego 2001 roku włącznie stosują się jedynie następujące przepisy tytułu X: art. 1058, 1067, 1070, 1070[1], 1079, 1081, 1082, 1086 KC niezawierające żadnych szczególnych ograniczeń co do osoby spadkobiercy gospodarstwa rolnego. Do spadków otwartych przed dniem 14 lutego 2001 roku, w skład których wchodzi gospodarstwo rolne, oprócz wskazanych już wyżej przepisów, stosują się także w szczególności art. 1059, 1060, 1062 KC zawierające szczególne wskazania co do tego, kto może być spadkobiercą gospodarstwa rolnego (na skutek ograniczeń wprowadzonych przez te przepisy krąg spadkobierców uprawnionych do dziedziczenia samego gospodarstwa rolnego był często węższy niż krąg wszystkich spadkobierców uprawnionych do dziedziczenia spadku po spadkodawcy). Przepisy przewidujące ograniczenia w dziedziczeniu gospodarstw rolnych zmieniały się kilkakrotnie od czasu wejścia Kodeksu cywilnego w życie (nowelizacje miały miejsce w latach 1990, 1982, 1971), stąd też w niniejszym opracowaniu w sposób szczegółowy zostaną przedstawione „ostatnie" ograniczenia w dziedziczeniu gospodarstw rolnych obowiązujące od 1 października 1990 roku do 13 lutego 2001 roku włącznie, ograniczenia z lat wcześniejszych przestawione zostaną jedynie w ogólnym zarysie poprzez powołanie obowiązujących ówcześnie przepisów.

W tym miejscu na marginesie warto zauważyć, iż obecnie jeszcze inne zasady dziedziczenia gospodarstw rolnych obowiązują w przypadku spadków otwartych przed dniem 18 maja 1964 roku, które to zasady jednakże nie będą przedmiotem niniejszego opracowania.

W tym miejscu konieczne jest wyjaśnienie **stosunku przepisów ogólnych dot. dziedziczenia ustawowego do szczególnych przepisów dot. dziedziczenia gospodarstw rolnych.** W pierwszej kolejności sąd, który ma za zadanie ustalić spadkobierców ustawowych gospodarstwa rolnego, bada na podstawie tzw. przepisów ogólnych dot. dziedziczenia ustawowego, jaki jest w ogóle krąg spadkobierców ustawowych powołanych do dziedziczenia (np. dzieci i małżonek spadkodawcy dziedziczący w grupie I). Następnie, kierując się opisanymi niżej przepisami szczególnymi dotyczącymi dziedziczenia ustawowego gospodarstw rolnych, sąd ten bada, który z tych już ustalonych spadkobierców ustawowych spełnia szczególne warunki konieczne do tego, aby móc odziedziczyć gospodarstwo rolne. Jeżeli spadkobierca dziedziczący z ustawy w bliższej kolejności nie spełnia warunków do odziedziczenia gospodarstwa rolnego, to gospodarstwo jest dziedziczone przez spadkobiercę powołanego w dalszej kolejności pod

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

warunkiem, że on spełni szczególne warunki wymagane przez ustawę w jego przypadku[135] – w rezultacie może się okazać, iż spośród powołanych do spadku na podstawie przepisów ogólnych kilkorga spadkobierców ustawowych odziedziczyć gospodarstwo rolne mogą tylko niektóre osoby lub tylko jedna z nich.

Data śmierci spadkodawcy jest istotna dla postępowania – jeżeli postępowanie sądowe o stwierdzenie nabycia spadku po spadkodawcy, który zmarł przed dniem 14 lutego 2001 roku i jednocześnie był właścicielem gospodarstwa rolnego, toczyło się już po dniu 14 lutego 2001 roku (lub dopiero toczyć się będzie), to sąd zastosuje przepisy obowiązujące w dniu śmierci spadkodawcy (a nie przepisy obowiązujące w czasie prowadzenia postępowania). Sąd będzie więc badał, który ze spadkobierców spełnia szczególne warunki do dziedziczenia gospodarstwa rolnego opisane poniżej. Dzieje się tak, ponieważ do dziedziczenia stosuje się zawsze przepisy obowiązujące w chwili śmierci spadkodawcy, chyba że w danym przypadku z ustawy będzie wynikać odmiennie – art. LI UPWKC[136]).

2.3.2.1. Śmierć spadkodawcy po 13 lutego 2001 roku

W tej dacie zniknęły obowiązujące uprzednio ograniczenia co do tego, kto mógł być spadkobiercą gospodarstwa rolnego, czego praktyczny skutek jest taki, iż samo ustalenie kręgu spadkobierców gospodarstwa rolnego następuje na zasadach ogólnych dziedziczenia ustawowego opisanych w pierwszej części tego rozdziału. Gospodarstwo rolne jest traktowane tak samo jak każdy inny składnik majątku spadkodawcy. Ograniczenia pojawiają się dopiero na etapie działu spadku między spadkobierców, podczas którego konieczny stałby się podział gospodarstwa rolnego – podział gospodarstwa nie może nastąpić dowolnie według zamysłu osób zainteresowanych podziałem, tylko musi zostać przeprowadzony w określony przepisami sposób[137]. Co więcej, zgodnie z art. 1081 KC: *Odpowiedzialność za długi spadkowe związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego ponosi od chwili działu spadku spadkobierca*, *któremu to gospodarstwo przypadło*, *oraz spadkobiercy otrzymujący od niego spłaty. Każdy z tych spadkobierców ponosi odpowiedzialność w stosunku do wartości otrzymanego udziału. Odpowiedzialność za inne długi ponoszą wszyscy spadkobiercy na zasadach ogólnych*.

[135] A. Kawałko, J.S. Piątowski, H. Witczak, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit*., s. 248 i n.

[136] Art. LI PWKC: *Do spraw spadkowych stosuje się prawo obowiązujące w chwili śmierci spadkodawcy*, *o ile przepisy poniższe nie stanowią inaczej*.

[137] Art. 213 KC i n.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

2.3.2.2. Śmierć spadkodawcy między 1 października 1990 roku a 13 lutego 2001 roku

Od dnia 1 października 1990 roku do dnia 13 lutego 2001 roku włącznie obowiązywały przepisy przewidujące szczególne ograniczenia co do osoby spadkobiercy uprawnionego do odziedziczenia gospodarstwa rolnego – nie każdy spadkobierca ustawowy, który bez przeszkód mógł odziedziczyć „zwykły" spadek, spełniał kryteria do tego, aby odziedziczyć gospodarstwo rolne. Spadkobiercami gospodarstwa rolnego mogli być tylko ci spośród spadkobierców ustawowych, którzy, w chwili otwarcia spadku, tj. śmierci spadkodawcy spełniali którąkolwiek z poniższych przesłanek (art. 1059 KC):

1) stale pracowali bezpośrednio przy produkcji rolnej,
2) mieli przygotowanie zawodowe do prowadzenia produkcji rolnej,
3) byli małoletni,
4) pobierali naukę zawodu lub uczęszczali do szkół,
5) byli trwale niezdolni do pracy.

Aby być uprawnionym do dziedziczenia gospodarstwa rolnego wystarczyło spełnić w dacie otwarcia spadku co najmniej jedno z ww. kryteriów. Dane kryterium musiało być spełnione w dacie śmierci spadkodawcy. Tym samym osoba, która w chwili otwarcia spadku nie spełniała żadnego ze wskazanych kryteriów, ale później zaczęła im odpowiadać, nie nabyła uprawnienia do dziedziczenia gospodarstwa. Osoba, która w dacie otwarcia spadku spełniała przynajmniej jeden z tych warunków, a następnie przestała go spełniać, nie traci swojego uprawnienia do dziedziczenia gospodarstwa rolnego.

Osoba, która stale pracowała bezpośrednio przy produkcji rolnej

Musi być to praca stała, nie o charakterze dorywczym, wykonywana w gospodarstwie rolnym i związana bezpośrednio z produkcją rolną. Praca nie musi być wykonywana akurat w gospodarstwie rolnym spadkodawcy, natomiast nie mogą być to czynności wykonywane w ogóle poza gospodarstwem rolnym[138]. Spadkobierca musiał też wykazywać wolę kontynuowania pracy w gospodarstwie rolnym, nie mogła być to praca tylko wakacyjna, okazjonalna, przypadkowa.

Natomiast, zgodnie z poglądem Sądu Najwyższego[139]: *powołany do spadku*, *który wykonuje stale niezbędne czynności związane z funkcjonowaniem gospodarstwa rolnego*, *dziedziczy wchodzące w skład spadku gospodarstwo rolne*, *także w tym wypadku*, *gdy jednocześnie jest on zatrudniony gdzie indziej na podstawie umowy o pracę*.

---

[138] Postanowienie SN z dnia 20 stycznia 2000 r., sygn.: II CKN 684/98, OSNC 2000, nr 7–8, poz. 142: *Praca spadkobiercy bezpośrednio przy produkcji rolnej uzasadniająca od dnia 1 października 1990 r. dziedziczenie z ustawy gospodarstwa rolnego może być wykonywana tylko w gospodarstwie rolnym.*

[139] Postanowienie SN z dnia 26 maja 1988 r., sygn. akt: III CRN 134/88, OSNC 1990, nr 7–8, poz. 106.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Osoba mająca przygotowanie zawodowe do prowadzenia produkcji rolnej

Kryteria te od dnia 24 grudnia 1990 roku określa § 1 RWDUGR.

Spadkobierca ma przygotowanie zawodowe do prowadzenia produkcji rolnej, uprawniające do dziedziczenia z ustawy gospodarstwa rolnego, jeżeli spełnił co najmniej jeden z niżej wymienionych warunków:

1) ukończył zasadniczą lub średnią szkołę rolniczą albo szkołę ekonomiczną o specjalności przydatnej do prowadzenia produkcji rolnej,
2) ukończył szkołę wyższą o kierunku rolniczym lub ekonomicznym, jeżeli kierunek ukończonych studiów daje przygotowanie do prowadzenia produkcji rolnej,
3) uzyskał przygotowanie zawodowe do pracy w rolnictwie w drodze doskonalenia zawodowego prowadzonego przez uprawnione do tego zakłady pracy, jednostki organizacyjne i inne osoby prawne lub fizyczne,
4) wykaże się stałą pracą w gospodarstwie rolnym bezpośrednio przy produkcji rolnej przez okres co najmniej roku – przy czym w orzecznictwie sądów oraz opiniach komentatorów[140] przeważa pogląd, iż wystarczy, że spadkobierca przepracował przed śmiercią spadkodawcy co najmniej rok w gospodarstwie rolnym, ale nie musiał pracować w takim gospodarstwie jeszcze w chwili śmierci spadkodawcy. *Spadkobierca urodzony i wychowany w rodzinnym gospodarstwie rolnym*, *wykonujący w nim przez wiele lat wraz z pozostałymi członkami rodziny prace przy produkcji rolnej i w obejściu gospodarskim*, *ma umiejętności praktyczne potrzebne do prowadzenia gospodarstwa rolnego i (...) posiada kwalifikacje do dziedziczenia takiego gospodarstwa także wówczas*, *gdy pracował również poza rolnictwem*, *wyprowadził się z gospodarstwa i w chwili otwarcia spadku nie pracował już w żadnym gospodarstwie rolnym*[141].

Osoba małoletnia

Zgodnie z art. 10 KC osobą małoletnią jest ten, kto nie ukończył 18 lat i nie uzyskał wcześniej pełnoletności przez zawarcie małżeństwa (kobieta może zawrzeć związek małżeński mając ukończone lat 16 i wtedy nabywa też pełnoletność). Spadkobierca musi być małoletni w chwili śmierci spadkodawcy.

---

[140] J. Pietrzykowski, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks*…, *Legalis 2012*, *op. cit*., kom. do art. 1059 KC, punkt nr III, teza nr I.

[141] Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 października 2002 r., sygn.: III CKN 135/01, LEX nr 57229;

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Osoba, która pobierała naukę zawodu lub uczęszczała do szkół

Nie jest istotne jakiego zawodu uczył się spadkobierca i czy miał on związek z rolnictwem[142]. Jednakże § 2 RWDUGR stanowi, iż *pobieranie nauki zawodu lub uczęszczanie do szkoły*, *w tym do szkoły wyższej*, *uprawnia spadkobiercę do dziedziczenia gospodarstwa rolnego*, *jeżeli nie miał stałego zatrudnienia lub innego stałego źródła dochodów*. Oznacza to, że jeżeli spadkobierca uczył się i jednocześnie miał stałe zatrudnienie lub inne stałe źródło dochodów, to skutecznie traci uprawnienie do dziedziczenia gospodarstwa rolnego z ustawy. Za stałe inne źródło dochodów w rozumieniu tego przepisu nie jest jednak uważane: stypendium, alimenty, renta z ZUS[143].

Osoba trwale niezdolna do pracy

Z treści § 3 RWDUGR wynika, jaki spadkobierca uważany jest za trwale niezdolnego do pracy.

Spadkobierców gospodarstwa rolnego uważa się za trwale niezdolnych do pracy, jeżeli:

1) osiągnęli wiek – kobiety 60 lat, a mężczyźni 65 lat i nie wykonują stałej pracy, która stanowiłaby dla nich główne źródło utrzymania, lub
2) zostali zaliczeni do I lub II grupy inwalidów w trybie i na zasadach określonych w przepisach o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin.

Dalej przepis ten stanowi, iż jeżeli spadkobierca gospodarstwa rolnego nie może być poddany badaniu przez komisję lekarską do spraw inwalidztwa i zatrudnienia albo komisja ta nie może ustalić daty powstania inwalidztwa ze względu na długi upływ czasu między otwarciem spadku a badaniem lekarskim, fakt trwałej niezdolności do pracy może również ustalić sąd.

Gdy dzieci spadkodawcy żyjące w chwili śmierci spadkodawcy nie spełniały szczególnych warunków z art. 1059 KC:

Zgodnie z art. 1060 KC wnuki spadkodawcy, które w chwili otwarcia spadku odpowiadają warunkom przewidzianym w art. 1059 pkt 1 i 2 (*stale pracują bezpośrednio przy produkcji rolnej albo mają przygotowanie zawodowe do prowadzenia produkcji rolnej*), dziedziczą gospodarstwo rolne także wtedy, gdy ich żyjący ojciec lub matka (dzieci spadkodawcy) nie mogą gospodarstwa dziedziczyć z braku warunków przewidzianych w art. 1059. Przepis ten stosuje się odpowiednio do dalszych zstępnych – prawnuków spadkodawcy itd. Jest to tzw. zastępcze dziedziczenie wnuków spadkodawcy, które dochodzą do dziedziczenia, mimo iż dzieci spadkodawcy jeszcze żyją.

---

[142] J. Pietrzykowski, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks*…, Legalis 2011, *op. cit.*, kom. do art. 1059 KC, punkt nr IV, teza nr 3.

[143] Tamże, teza nr 4.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

W przypadku, gdyby dzieci spadkodawcy nie żyły w chwili jego śmierci, a żyły jego wnuki, to wnuki mogą dziedziczyć gospodarstwo rolne nie na podstawie opisanego tutaj art. 1060 KC, tylko na podstawie zasad ogólnych dziedziczenia jako dalsi zstępni spadkodawcy (grupa I dziedziczenia) pod warunkiem, że spełniają którąś z przesłanek z art. 1059 pkt 1–4 KC.

Gdy żadni zstępni spadkodawcy żyjący w chwili jego śmierci nie spełniali szczególnych warunków z art. 1059 KC:

Zgodnie z art. 1062 KC w takiej sytuacji żyjące rodzeństwo spadkodawcy, które w chwili otwarcia spadku odpowiada warunkom przewidzianym w art. 1059 pkt 1 i 2 (*stale pracują bezpośrednio przy produkcji rolnej albo mają przygotowanie zawodowe do prowadzenia produkcji rolnej*), dziedziczy gospodarstwo rolne lub udział w nim, a jeżeli żyjące rodzeństwo spadkodawcy tych warunków nie spełnia, w jego miejsce dziedziczą dzieci rodzeństwa spadkodawcy, które w chwili otwarcia spadku odpowiadają warunkom przewidzianym w art. 1059 pkt 1 i 2 KC. Zasadę tę stosuje się odpowiednio do dalszych zstępnych rodzeństwa spadkodawcy. Jest możliwe, iż w sytuacji, gdy spadkodawca pozostawił małżonka mogącego dziedziczyć gospodarstwo rolne oraz zstępnych niemogących dziedziczyć gospodarstwa rolnego, to na podstawie tego przepisu rodzeństwo spadkodawcy lub jego zstępni odziedziczą gospodarstwo rolne razem z małżonkiem spadkodawcy, gdyż rodzeństwo „zajmuje" tylko miejsce niemogących dziedziczyć zstępnych spadkodawcy, ale nie miejsce mogącego dziedziczyć małżonka spadkodawcy.

Gdy ani małżonek ani żaden krewny spadkodawcy nie spełniał w chwili jego śmierci warunków szczególnych do dziedziczenia ustawowego gospodarstwa rolnego lub uprawnione są jedynie osoby trwale niezdolne do pracy:

Zgodnie z art. 1063 KC, jeżeli ani małżonek spadkodawcy, ani żaden z jego krewnych powołanych do dziedziczenia z ustawy nie odpowiada warunkom przewidzianym dla dziedziczenia gospodarstwa rolnego albo jeżeli uprawnionymi do dziedziczenia są wyłącznie osoby, które w chwili otwarcia spadku są trwale niezdolne do pracy, gospodarstwo dziedziczą spadkobiercy na zasadach ogólnych, czyli gospodarstwo rolne traktuje się jak „zwykły" przedmiot wchodzący do spadku.

2.3.2.3. Śmierć spadkodawcy między 30 września 1990 roku a 6 kwietnia 1982 roku

Od dnia 6 kwietnia 1982 roku do dnia 30 września 1990 roku włącznie również obowiązywały przepisy przewidujące szczególne ograniczenia co do osoby spadkobiercy uprawnionego do odziedziczenia gospodarstwa rolnego, jednakże ograniczenia te były nieco inne niż opisane wyżej.

I tak przepisy w tamtym okresie brzmiały następująco:

Art. 1058. *Przepisy tytułów poprzedzających księgi niniejszej stosuje się do dziedziczenia gospodarstw rolnych ze zmianami wynikającymi z przepisów poniższych.*

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Art. 1059. *Spadkobiercy dziedziczą z ustawy gospodarstwo rolne, jeżeli w chwili otwarcia spadku*
1. *odpowiadają warunkom wymaganym dla nabycia własności nieruchomości rolnej w drodze przeniesienia własności albo*
2. *są małoletni bądź też pobierają naukę zawodu lub uczęszczają do szkół, albo*
3. *są trwale niezdolni do pracy.*

Art. 1060. *W granicach określonych w art. 931 § 2 wnuki spadkodawcy, które w chwili otwarcia spadku odpowiadają warunkom przewidzianym w art. 1059 pkt 1, dziedziczą gospodarstwo rolne także wtedy, gdy ich ojciec lub matka nie mogą gospodarstwa dziedziczyć dla braku warunków przewidzianych w art. 1059. Przepis ten stosuje się odpowiednio do dalszych zstępnych.*

Art. 1061. *(uchylony).*

Art. 1062. *§ 1. Rodzeństwo spadkodawcy, które w chwili otwarcia spadku odpowiada warunkom przewidzianym w art. 1059 pkt 1, dziedziczy gospodarstwo rolne także wtedy, gdy zstępni spadkodawcy nie mogą gospodarstwa dziedziczyć dla braku warunków przewidzianych w art. 1059 lub w art. 1060.*
§ 2. W granicach określonych w art. 934 dzieci rodzeństwa spadkodawcy, które w chwili otwarcia spadku odpowiadają warunkom przewidzianym w art. 1059 pkt 1, dziedziczą gospodarstwo rolne także wtedy, gdy ich ojciec lub matka nie mogą gospodarstwa dziedziczyć dla braku warunków przewidzianych w art. 1059 lub w § 1 niniejszego artykułu. Przepis ten stosuje się odpowiednio do dalszych zstępnych.

Art. 1063. *Jeżeli ani małżonek spadkodawcy, ani żaden z jego krewnych powołanych do dziedziczenia z ustawy nie odpowiada warunkom przewidzianym dla dziedziczenia gospodarstwa rolnego albo jeżeli uprawnionymi do dziedziczenia są wyłącznie osoby, które w chwili otwarcia spadku są trwale niezdolne do pracy, gospodarstwo dziedziczą spadkobiercy na zasadach ogólnych.*

Art. 1064. *Rozporządzenie Rady Ministrów określi wypadki, w których pobieranie nauki zawodu lub uczęszczanie do szkół uprawnia do dziedziczenia gospodarstwa rolnego, oraz zasady i tryb stwierdzania trwałej niezdolności do pracy.*

Art. 1065. *§ 1. Spadkobiercą testamentowym gospodarstwa rolnego może być każda osoba, która w chwili otwarcia spadku odpowiada warunkom wymaganym dla nabycia własności nieruchomości rolnej w drodze przeniesienia własności.*
§ 2. Osoba należąca do kręgu spadkobierców ustawowych może na podstawie testamentu dziedziczyć gospodarstwo rolne również wtedy, gdy byłaby uprawniona do dziedziczenia tego gospodarstwa z ustawy.
§ 3. Jeżeli gospodarstwo rolne zostało przeznaczone w testamencie osobie nieodpowiadającej wymaganiom przewidzianym w paragrafach poprzedzających, dziedziczą je spadkobiercy ustawowi.
§ 4. Do dziedziczenia testamentowego przez osoby prawne stosuje się odpowiednio przepisy art. 160 § 2.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

2.3.2.4. Śmierć spadkodawcy przed 6 kwietnia 1982 roku

Przepisy o dziedziczeniu gospodarstw rolnych były zmieniane już w 1971 roku. Przepisy w brzmieniu ustalonym nowelizacją z 1971 roku[144] mają moc wsteczną, co oznacza, że znajdą zastosowanie do spadków otwartych jeszcze przed wejściem w życie tej nowelizacji, czyli przed 4 listopada 1971 roku, chyba że przed tym dniem nastąpił już dział spadku, a także do spadków otwartych między 4 listopada 1971 roku a 5 kwietnia 1982 roku.

W tym czasie gospodarstwo rolne mogli odziedziczyć: dzieci spadkodawcy (ew. jego wnuki, gdyby któreś z dzieci nie przeżyło spadkodawcy) i małżonek spadkodawcy (grupa I dziedziczenia) lub małżonek, rodzice spadkodawcy i rodzeństwo spadkodawcy (grupa II dziedziczenia) pod warunkiem, iż spełniali przynajmniej jeden z warunków wymienionych w przepisach KC. Przewidziano również różne przypadki dziedziczenia zastępczego na wypadek, gdyby „właściwy spadkobierca" nie mógł dziedziczyć.

UWAGA:
W wersji pierwotnej art. 1063 KC stanowił, iż w sytuacji, gdy żaden z żyjących krewnych spadkodawcy nie mógł dziedziczyć po nim spadku lub do dziedziczenia uprawnione były tylko osoby trwale niezdolne do pracy, to gospodarstwo rolne przypadało Skarbowi Państwa. Trybunał Konstytucyjny uznał tę zasadę za rażące naruszenie Konstytucji RP i wyrokiem z dnia 31 stycznia 2001 roku o sygn. P 4/99 pozbawił ów przepis mocy obowiązującej w pełnym zakresie (za cały czas jego funkcjonowania w obrocie prawnym, a nie tylko od 14 lutego 2001 roku). Oznacza to, iż sąd rozpoznający kwestię ustalenia spadkobierców gospodarstwa rolnego po spadkodawcy zmarłym przed dniem 6 kwietnia 1982 roku nie będzie nigdy stosował tego przepisu, a w sytuacji braku krewnych mogących dziedziczyć gospodarstwo rolne, gospodarstwo to będzie podlegało dziedziczeniu na zasadach ogólnych dziedziczenia.

Przepisy o dziedziczeniu gospodarstw rolnych brzmiały w tym okresie następująco:

Art. 1058. *Przepisy tytułów poprzedzających księgi niniejszej stosuje się do dziedziczenia gospodarstw rolnych ze zmianami wynikającymi z przepisów poniższych.*

Art. 1059. *§ 1. Dzieci spadkodawcy dziedziczą z ustawy gospodarstwo rolne, jeżeli*

1. *bezpośrednio przed otwarciem spadku pracowały w tym gospodarstwie albo*
2. *w chwili otwarcia spadku są członkami rolniczej spółdzielni produkcyjnej lub pracują w gospodarstwie rolnym takiej spółdzielni, albo*
3. *w chwili otwarcia spadku bądź prowadzą inne indywidualne gospodarstwo rolne, bądź też pracują w gospodarstwie rolnym swoich rodziców, małżonka lub jego rodziców, albo*

[144] Ustawa z dnia 26 października 1971 r. zmieniająca ustawę Kodeks cywilny (Dz.U. z 1971 r., nr 27, poz. 252).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

4. w chwili otwarcia spadku bądź są małoletnie, bądź też pobierają naukę zawodu lub uczęszczają do szkół, albo w chwili otwarcia spadku są trwale niezdolne do pracy.

§ 2. Jeżeli żadne z dzieci spadkodawcy nie odpowiada jednemu z warunków przewidzianych w punktach 1, 2 lub 3 paragrafu poprzedzającego, dziedziczą z ustawy gospodarstwo te spośród nich, które mają kwalifikacje do prowadzenia gospodarstwa rolnego i nie później niż przed upływem sześciu miesięcy od otwarcia spadku oświadczą w sądzie lub w państwowym biurze notarialnym gotowość prowadzenia gospodarstwa należącego do spadku.

Art. 1060. *§ 1. Przepisy artykułu poprzedzającego stosuje się odpowiednio do dziedziczenia z ustawy przez małżonka spadkodawcy, jak również do dziedziczenia z ustawy przez wnuków spadkodawcy powołanych stosownie do przepisu art. 931 § 2. Dalsi zstępni spadkodawcy nie są powołani z ustawy do dziedziczenia gospodarstwa rolnego.*

§ 2. W granicach określonych w art. 931 § 2 wnuki spadkodawcy, które bezpośrednio przed otwarciem spadku pracowały w należącym do spadku gospodarstwie rolnym i dla których ta praca stanowiła główne źródło utrzymania, dziedziczą gospodarstwo także w wypadku, gdy ich ojciec lub matka nie mogą gospodarstwa dziedziczyć dla braku warunków przewidzianych w art. 1059.

Art. 1061. *Rodzice spadkodawcy dziedziczą z ustawy gospodarstwo rolne, jeżeli mają kwalifikacje do prowadzenia gospodarstwa albo jeżeli w chwili otwarcia spadku są trwale niezdolni do pracy. Są oni powołani z ustawy do dziedziczenia gospodarstwa rolnego także w wypadku, gdy zstępni spadkodawcy nie mogą tego gospodarstwa dziedziczyć dla braku warunków przewidzianych w art. 1059 lub w art. 1060 § 2.*

Art. 1062. *§ 1. Bracia i siostry spadkodawcy dziedziczą z ustawy gospodarstwo rolne, jeżeli odpowiadają jednemu z warunków przewidzianych w art. 1059.*

§ 2. Ci spośród rodzeństwa spadkodawcy, którzy bezpośrednio przed otwarciem spadku pracowali w należącym do spadku gospodarstwie rolnym i dla których ta praca stanowiła główne źródło utrzymania, dziedziczą gospodarstwo także w wypadku, gdy zstępni spadkodawcy nie mogą tego gospodarstwa dziedziczyć dla braku warunków przewidzianych w art. 1059 lub w art. 1060 § 2.

§ 3. W granicach określonych w art. 934 dzieci rodzeństwa spadkodawcy, które bezpośrednio przed otwarciem spadku pracowały w należącym do spadku gospodarstwie rolnym i dla których ta praca stanowiła główne źródło utrzymania, dziedziczą gospodarstwo także w wypadku, gdy ich ojciec lub matka nie mogą gospodarstwa dziedziczyć dla braku warunków przewidzianych w art. 1059 lub w art. 1062 § 2. Dalsi zstępni rodzeństwa spadkodawcy nie są powołani z ustawy do dziedziczenia gospodarstwa rolnego.

Art. 1063. *§ 1. Jeżeli ani małżonek spadkodawcy, ani żaden z jego krewnych powołanych do dziedziczenia z ustawy nie odpowiada warunkom przewidzianym dla dziedziczenia gospodarstwa rolnego, gospodarstwo przypada Skarbowi Państwa jako spadkobiercy ustawowemu.*

§ 2. Skarb Państwa uważany jest za spadkobiercę ustawowego gospodarstwa rolnego także wtedy, gdy do dziedziczenia uprawnione są wyłącznie osoby, które w chwili otwarcia spadku są trwale niezdolne do pracy; w wypadku takim Skarb Państwa dokonuje na rzecz

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

tych osób spłat odpowiadających wartości ich udziałów w gospodarstwie spadkowym po odliczeniu długów związanych z prowadzeniem tego gospodarstwa.
§ 3. Przepis § 2 nie dotyczy osób, dla których praca w tym gospodarstwie stanowiła główne źródło utrzymania, jeżeli wykażą, że mają warunki do prowadzenia tego gospodarstwa przy pomocy małżonka lub osób bliskich posiadających kwalifikacje do prowadzenia gospodarstwa rolnego.

Art. 1064. *Rozporządzenie Rady Ministrów określi wypadki, w których pobieranie nauki zawodu lub uczęszczanie do szkół uprawnia do dziedziczenia gospodarstwa rolnego, zasady i tryb stwierdzania trwałej niezdolności do pracy oraz zasady i tryb stwierdzania kwalifikacji do prowadzenia gospodarstwa rolnego. Rozporządzenie Rady Ministrów może również określić, jakie gospodarstwo uważa się za gospodarstwo rolne.*

Art. 1065. *Osoba, która nie jest powołana z ustawy do dziedziczenia gospodarstwa rolnego, może na podstawie testamentu dziedziczyć je w całości lub części, jeżeli w chwili otwarcia spadku odpowiada warunkom określonym w art. 216 § 1 pkt 1, 2 lub 5. Jeżeli gospodarstwo rolne zostało przeznaczone w testamencie osobie nieodpowiadającej tym warunkom, dziedziczą je spadkobiercy ustawowi. Do dziedziczenia testamentowego przez osoby prawne stosuje się odpowiednio przepisy art. 160 § 2.*

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Testament III

3.1. Zagadnienia ogólne

3.1.1. Istota testamentu

Testament (w znaczeniu materialnym) jest jednostronną czynnością prawną, za pomocą której spadkodawca rozrządza swym majątkiem na wypadek śmierci[1]. Pod wskazanym pojęciem rozumie się także (w znaczeniu formalnym) dokument, w którym zawarta jest „ostatnia wola" testatora. Sporządzenie testamentu aktualnie pozwala przyszłemu spadkodawcy w sposób stosunkowo precyzyjny wpłynąć na to, kto, co i jakim rozmiarze będzie po nim dziedziczył.

Testament jest klasyfikowany jako czynność prawna dokonywana na wypadek śmierci (*mortis causa*) i charakteryzuje się wywoływaniem określonych skutków prawnych dopiero z chwilą śmierci osoby dokonującej tej czynności[2]. Oznacza to, że dopóki jego autor żyje testament nie wiąże testatora, nie nakłada na niego żadnych obowiązków, a nadto nie mogą występować żadne prawne ograniczenia dotyczące możliwość odwołania czy zmiany testamentu[3], co wynika wprost z art. 943 KC.

---

1 E. Bystrzyńska-Fornal, *Oznaczenie (określenie) osoby spadkobiercy w testamencie*, PS 2004, nr 2, s. 55.

2 Szerzej o czynnościach prawnych na wypadek śmierci zob. W. Borysiak, *Konstrukcja czynności prawnych mortis causa w polskim prawie cywilnym*, PPUW 2006, nr 2, s. 7–37.

3 Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2007, s. 224.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

3.1.2. Pozatestamentowa dyspozycja majątkiem na wypadek śmierci

Treść art. 941 KC wskazuje, że rozrządzić majątkiem na wypadek śmierci można jedynie poprzez testament. Oznacza to, że generalnie wszelkie inne czynności prawne, w których dana osoba rozporządza całością bądź częścią spadku po sobie są nieważne jako sprzeczne z prawem (art. 58 § 1 KC). Nie jest zatem prawnie skuteczne zawarcie z drugą osobą umowy o dziedziczenie[4] czy dokonanie darowizny na wypadek śmierci[5]. Istnieją jednak przepisy szczególne, które pozwalają danej osobie zadysponować określonymi składnikami swojego majątku poza testamentem. Najważniejszymi w praktyce będą art. 831 § 1 KC (tzw. uposażenie) oraz art. 56 UPB (tzw. zapis bankowy)[6].

3.1.3. Zdolność do sporządzenia i odwołania testamentu

Sporządzić testament może tylko osoba fizyczna mająca pełną zdolność do czynności prawnych[7], przy czym musi ona uczynić to osobiście (nie może dokonać tej czynności przez przedstawiciela – art. 943 § 2 KC). Nie może zatem sporządzić takiego oświadczenia woli np. uprawniony do reprezentacji organ spółki, fundacji, stowarzyszenia. Zdolność do testowania ma tylko człowiek działający we własnym imieniu. Nie można również w testamencie upoważnić innej osoby do wskazania spadkobiercy bądź zapisobiercy. Podkreślić należy, że przyszły spadkodawca musi mieć pełną zdolność do czynności prawnych w chwili sporządzania testamentu, a zatem późniejsza jej utrata nie wywołuje dla jego ważności żadnych konsekwencji. Testament sporządzony przez podmiot inny niż osoba fizyczna mająca pełną zdolność do czynności prawnych jest bezwzględnie nieważny.

Opisane powyżej zasady dotyczą również odwołania testamentu.

3.1.4. Wady oświadczenia woli przy sporządzaniu i odwoływaniu testamentu

Co do zasady, wady oświadczenia woli regulują przepisy ogólne Kodeksu cywilnego (art. 82–88 KC).Testament jest jednak szczególną czynnością prawną. Prawo polskie zawiera w tym względzie specyficzne, a przy tym kompleksowe regulacje odnoszące

---

[4] Na temat umowy dziedziczenia zob. E. Rott-Pietrzyk, *Umowa dziedziczenia – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, Rej. 2006, nr 2, s. 162–179.

[5] E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom IV. Spadki*, LEX 2012, kom. do art. 941 KC, teza nr 5; kwestia prawnej dopuszczalności zawierania umowy darowizny na wypadek śmierci jest wysoce dyskusyjna, zob. J. Górecki, *Umowa darowizny na wypadek śmierci*, Rej. 2006, nr 2, s. 29–43 i literatura tam podana.

[6] Szerzej o tych instytucjach zob. podrozdział 1.3.6. i 1.3.8.

[7] Pełną zdolność do czynności prawnych ma osoba pełnoletnia i nieubezwłasnowolniona, a przy tym taka, dla której nie ustanowiono tzw. doradcy tymczasowego, stosownie do art. 548–551 KPC. Kobieta nabywa pełnoletność przed ukończeniem 18. roku życia, jeżeli ukończy 16 lat i za zgodą sądu zawrze związek małżeński (art. 10 § 2 KC w zw. z art. 10 § 1 KRO).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

się wyłącznie do testamentu (art. 945 KC). Wprawdzie w przepisie tym mowa jedynie o sporządzeniu testamentu, jednak przyjmuje się, że odnosi się on również do czynności odwołania testamentu[8]. Przepisy art. 82–88 KC nie znajdą w tej sytuacji zastosowania.

Zgodnie z art. 945 § 1 KC, aby testament był ważny, nie może zostać sporządzony:

1) w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli;
2) pod wpływem błędu uzasadniającego przypuszczenie, że gdyby spadkodawca nie działał pod wpływem błędu, nie sporządziłby testamentu tej treści;
3) pod wpływem groźby.

Stan wyłączający świadome i swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli może być spowodowany m.in. chorobą psychiczną, zaburzeniami psychicznymi pourazowymi, otępieniem, niedorozwojem umysłowym, stanem depresyjnym, alkoholizmem, wysoką gorączką, hipnozą, zażywaniem narkotyków, stanem upojenia alkoholowego, głodu narkotycznego, odurzeniem lekami. Każdorazowo zachodzi konieczność wystąpienia omawianego stanu w chwili sporządzania testamentu, ale również stwierdzenia, że w kontekście określonej sytuacji testator działał bez zrozumienia znaczenia swojego postępowania (brak świadomości) lub z wyłączeniem możliwości swobodnego ukierunkowania swojego zachowania (brak swobody)[9]. Ustalenia omawianej przesłanki nieważności testamentu dokonuje się w postępowaniu sądowym przy pomocy biegłego lekarza psychiatry.

Błąd to niezgodność między obiektywną rzeczywistością a jej odbiciem w świadomości człowieka[10]. Błąd może występować w postaci nieświadomości[11] albo urojenia[12]. Z treści art. 945 § 1 KC wynika, że towarzyszący sporządzaniu testamentu błąd musi być istotny, a jego waga wyraża się w istnieniu uzasadnionego przypuszczenia, że gdyby spadkodawca nie działał pod wpływem błędu, nie sporządziłby testamentu tej treści. Ocena istotności błędu dokonywana jest wyłącznie w kategoriach subiektywnych[13] – bada się jedynie, jakie znaczenie taki błąd miałby dla tego konkretnego spadkodawcy. *Nie ma znaczenia, czy testator oceniał sprawy rozsądnie, czy też kierował się względami nieracjonalnymi. (...) Postępowanie spadkodawcy nie podlega ocenie z punktu widzenia zasad zdrowego rozsądku. Dąży się bowiem do respektowania woli spadkodawcy, a nie jej oceny*[14].

---

[8] B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Wady oświadczenia woli przy sporządzaniu testamentu*, [w:] B. Kordasiewicz, E. Łętowska (red.), *Prace z prawa cywilnego wydane dla uczczenia pracy naukowej profesora Józefa Stanisława Piątkowskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985, s. 203.

[9] Tamże, s. 204–206.

[10] Z. Radwański, *Prawo*…, *op. cit.*, s. 269.

[11] W świadomości spadkodawcy nie znajdują odbicia elementy rzeczywistości; na przykład, gdy testator nie jest świadomy faktu, że jest ojcem jeszcze jednego dziecka.

[12] W świadomości testatora istnieją okoliczności, których w rzeczywistości nie ma; na przykład, gdy przyszły spadkodawca jest przekonany, że jego brat jest żonaty, gdy w rzeczywistości jest on kawalerem.

[13] B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Wady*…, *op. cit.*, s. 208.

[14] Tamże, s. 208–209.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Błąd może dotyczyć zarówno faktów, jak i prawa. Mylne wyobrażenie może odnosić się przykładowo do osoby spadkobiercy, cech tej osoby, nieuzasadnionego przekonania o wypełnianiu przez nią obowiązków rodzinnych, jak również do każdej innej okoliczności, byle jej znaczenie dla spadkodawcy było takie, że gdyby w błędzie co do niej nie pozostawał, rozrządziłby majątkiem inaczej, aniżeli to uczynił albo w ogóle nie sporządziłby testamentu. Błąd mógł wywołać sam testator, przyszły spadkobierca bądź osoba trzecia. Przedmiotem błędu może być kwestia przeszła, teraźniejsza albo przyszła. Konieczne jest wykazanie związku przyczynowego pomiędzy wystąpieniem błędu a dokonanym rozrządzeniem testamentowym.

Groźba zachodzi wówczas, gdy jedna osoba, działając w zamiarze przymuszenia innej osoby do złożenia określonego oświadczenia woli, zapowiada sprowadzenie ujemnych skutków w razie niezłożenia żądanego oświadczenia woli[15]. Każda groźba może być przyczyną nieważności testamentu, nie musi ona być obiektywnie poważna. Nie jest również istotne od kogo groźba pochodzi i czy jest skierowana przeciwko spadkodawcy czy innemu podmiotowi[16]. Bez znaczenia pozostaje czy odnosi się ona do osoby czy majątku. Aby mówić o groźbie jako wadzie oświadczenia woli testatora, oprócz zachowania nakierowanego na wywołanie obawy, musi również wystąpić stan obawy. Wywołanie takiego stanu nie musi być obiektywnie uzasadnione. Kwestię tą należy oceniać z punktu widzenia testatora – według kryteriów subiektywnych[17]. Ponadto, podobnie jak to ma miejsce przy błędzie, należy wykazać związek przyczynowy pomiędzy stanem zagrożenia a dokonaniem danych rozrządzeń przez spadkodawcę. Groźba nie musi stanowić wyłącznej przyczyny złożenia oświadczenia woli przez testatora[18].

Z treści art. 945 § 2 KC wynika, że na nieważność testamentu z omówionych powyżej przyczyn nie można się powoływać po upływie lat trzech od dnia, w którym osoba mająca w tym interes dowiedziała się o przyczynie nieważności, a w każdym razie po upływie lat dziesięciu od otwarcia spadku. Wskazane terminy biegną osobno dla każdego z podmiotów, który miałby interes w wykazaniu, że dane rozrządzenia testamentowe są nieważne. *Upływ terminu przewidzianego w art. 945 § 2 KC wyłącza możliwość powołania się na nieważność testamentu przez osobę zainteresowaną oraz uwzględnienie tej nieważności przez sąd z urzędu*[19]. „Powołanie się na nieważność testamentu" należy rozumieć jako wskazanie przez osobę zainteresowaną faktów, które stanowią przyczynę nieważności[20].

Niejako na marginesie należy zauważyć, iż wykazanie w postępowaniu sądowym istnienia omówionych wad oświadczenia prowadzi wyłącznie do ustaleń negatywnych.

---

[15] E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki*, Warszawa 2003, s. 82.

[16] Z. Czerski, *Testamenty*, Warszawa 1983, s. 9.

[17] E. Skowrońska-Bocian, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2009, s. 76.

[18] E. Skowrońska-Bocian, *Testament w prawie polskim*, Warszawa 2004, s. 45.

[19] Postanowienie SN z dnia 8 sierpnia 2007 r., sygn.: I CSK 140/07, OSNC 2008, nr 10, poz. 118.

[20] J. Preussner-Zamorska, *Nieważność czynności prawnych w prawie cywilnym*, Warszawa 1983, s. 191.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Nie pozwala to natomiast nigdy na dowiedzenie, że gdyby spadkodawca nie złożył wadliwego oświadczenia woli, to wówczas rozrządziłby majątkiem w określony sposób[21]. Podobnie, nie można podważyć testamentu poprzez wykazanie, że spadkodawca go nie odwołał pozostając w błędzie czy pod wpływem groźby, gdyby natomiast czynniki takie nie wystąpiły, testament by odwołał. Nieważność testamentu skutkuje uznaniem jego postanowień za niebyłe i nie bierze się ich pod uwagę przy ustalaniu kręgu uprawnionych ze spadku ani określaniu udziałów, w jakich spadkobiercy dziedziczą. Może się zdarzyć, że jedynie niektóre rozrządzenia testamentu będą dotknięte wadą, wskutek czego testament będzie nieważny tylko częściowo.

Przykład 1: Spadkodawca oznajmił rodzinie, że zaczął spisywać testament własnoręczny, w którym spadkobiercą mieszkania uczynił Adama, a samochodu – Annę. Chce również, aby jego dom przypadł w całości Edycie. Anna oznajmiła mu, że Edyta zginęła w wypadku samochodowym, co nie było zgodne z prawdą. Spadkodawca oznajmił rodzinie, że skoro Edyta nie żyje, dom odziedziczy Marek i dokonał takiego rozrządzenia w testamencie.
W takim przypadku testament będzie nieważny jedynie w części dotyczącej rozrządzenia, którego przedmiotem jest dom, ponieważ zostało ono dokonane pod wpływem istotnego błędu. Dyspozycje co do dziedziczenia przez Adama i Annę pozostaną w mocy. Edyta nie zostanie powołana do dziedziczenia, ponieważ nie ujęto jej jako spadkobierczyni w testamencie.

3.1.5. Język testamentu

Co do zasady, aktualny porządek prawny nie przewiduje wprost żadnych wymogów dotyczących języka, w którym można sporządzić testament. W szczególności nie jest konieczne, aby testament został napisany, ewentualnie wypowiedziany w języku polskim. Istotne jednak jest, aby język testamentu był spadkodawcy na tyle znany i zrozumiały, aby móc przy jego pomocy świadomie wyrazić swoją „ostatnią wolę". Nie ma również przeszkód, aby testator złożył oświadczenie woli posługując się językiem migowym[22] albo pismem stenograficznym.

Jeżeli testator składa oświadczenie woli w formie aktu notarialnego, to wówczas testament spisywany jest przez notariusza w języku polskim. Na żądanie spadkodawcy notariusz może dodatkowo sporządzić testament w języku, którym posługuje się spadkodawca, wykorzystując własną znajomość tego języka albo pomoc tłumacza przysięgłego[23].

Niektóre formy testamentu wymagają udziału świadków w czynności jego sporządzania. W takim wypadku oświadczenie woli spadkodawcy musi zostać złożone w języku, którym włada osoba mająca być świadkiem. Jeżeli dana osoba nie włada

[21] B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Wady*…, *op. cit.*, s. 213.
[22] Zob. np. postanowienie SN z dnia 14 stycznia 1982 r., sygn. III CRN 169/81, OSNC 1982, nr 5–6, poz. 91.
[23] Zob. art. 2 § 3 UPN.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

językiem, w którym testator sporządza testament, nie może być ona świadkiem (art. 956 pkt 4 KC), a jej udział w takim charakterze przy dokonywaniu omawianej czynności prawnej może prowadzić do nieważności testamentu[24].

3.1.6. Kwalifikacja dokumentu jako testament

O tym, czy dany dokument jest czy nie jest testamentem decyduje analiza jego treści, a nie wyłącznie posłużenie się tym pojęciem w dokumencie. Może się zatem okazać, iż nawet mimo zatytułowania pisma jako testament, nie będzie ono spełniać warunków, aby zostać za taki uznane[25]. Zaistnieć może również sytuacja odwrotna – dokument będzie testamentem mimo braku zastosowania takiego nazewnictwa w jego treści. W orzecznictwie Sadu Najwyższego wskazano nawet, że *niezamieszczenie w treści testamentu wzmianki, iż jest to rozporządzenie na wypadek śmierci nie ma znaczenia przy ocenie jego ważności*[26]. Dla oceny, czy mamy do czynienia z testamentem w rozumieniu prawa spadkowego konieczne jest ustalenie, czy autor dokumentu wyraża w nim wolę testowania (*animustestandi*), o której może świadczyć zarówno sama treść oświadczenia i użyte do jej wyrażenia sformułowania, jak również okoliczności złożenia tego oświadczenia[27].

Należy w tym miejscu zauważyć, iż testament własnoręczny nie musi być osobnym dokumentem, lecz może stanowić część innego pisma[28]. Niekwestionowana w literaturze i orzecznictwie jest dopuszczalność sporządzenia testamentu w postaci listu do innej osoby czy zawarcia w liście rozrządzeń na wypadek śmierci, skutkujących uznaniem tego dokumentu za testament. Nic nie stoi zatem na przeszkodzie, aby testament (własnoręczny) zawarty został w treści również innych dokumentów, np. pamiętnika. Pamiętać jednak należy, że aby takie rozrządzenie było ważne i skuteczne, należy spełnić wszelkie rygory dotyczące formy testamentu[29].

3.1.7. Interpretacja testamentu

Każdy testament podlega wykładni (interpretacji) ukierunkowanej na odczytanie towarzyszącej spadkobiercy woli w momencie sporządzania testamentu. Wskazuje się, że dążenie do poszanowania tej woli jest naczelnym założeniem prawa spadkowego[30].

---

[24] Z uwagi na zbyt małą liczbę świadków przy sporządzaniu testamentu.

[25] Na przykład, gdy nie będzie zawierał żadnych rozrządzeń na wypadek śmierci.

[26] Postanowienie SN z dnia 28 września 1989 r., sygn.: III CRN 292/89, LEX nr 8988.

[27] Postanowienie SN z dnia 22 grudnia 1997 r., sygn.: III CKN 542/97, OSNC 1998, nr 7–8, poz. 118.

[28] Zob. E. Skowrońska, *Jeszcze o podpisie na testamencie holograficznym*, NP 1982, nr 5–6, s. 61.

[29] Szerzej zob. podrozdział 3.2.

[30] B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Wady*…, *op. cit.*, s. 202.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Zgodnie z art. 948 § 1 KC testament należy tak tłumaczyć, ażeby zapewnić możliwie najpełniejsze urzeczywistnienie woli spadkodawcy. Może się jednak zdarzyć, zwłaszcza przy mało precyzyjnym jego sformułowaniu, że interpretacja postanowień testamentu prowadzić będzie do kilku odmiennych wyników. W takim przypadku należy odwołać się do § 2 wskazanego przepisu i przyjąć taką wykładnię, która pozwala utrzymać rozrządzenia spadkodawcy w mocy i nadać im rozsądną treść. Należy zatem spośród rozbieżnych interpretacji najpierw wybrać takie, które nie doprowadzą do nieważności danego rozrządzenia, a następnie wśród tak wyselekcjonowanych – przyjąć tę, która będzie najrozsądniejsza[31]. Słusznie bowiem wskazuje się w literaturze, iż spadkodawca dokonuje rozrządzeń testamentowych właśnie w tym celu, aby były one skuteczne prawnie, a zarazem rozsądne życiowo[32].

Aby możliwie najbardziej urzeczywistnić wolę spadkodawcy należy odwołać się bardziej do okoliczności natury subiektywnej dotyczącej testatora, aniżeli obiektywnej, jak ma to miejsce w przypadku innych oświadczeń woli, o czym stanowi art. 65 § 1 KC[33]. Rzeczywistą wolę autora testamentu należy jednak ustalać z uwzględnieniem wszelkich okoliczności, które mogą być ku temu pomocne, m.in. sformułowań zastosowanych w testamencie, okoliczności sporządzenia testamentu, charakteru spadkodawcy, panujących w danej społeczności zwyczajów. Należy dążyć do możliwie najwierniejszego odtworzenia, w jaki sposób treść swojego testamentu rozumiał spadkodawca.

3.1.8. Sporządzenie testamentu wspólnie z inną osobą

W polskim systemie prawnym kładzie się duży nacisk na zapewnienie spadkodawcy swobody testowania, tzn. umożliwienie mu zadysponowania swoim mieniem na wypadek śmierci wedle jego woli. Wskazuje się również niekiedy, że jednym z przejawów swobody testowania jest możliwość sporządzenia testamentu łącznie z inną osobą bądź osobami[34]. Swoboda testowania doznaje jednak pewnych ograniczeń. Przepisy Kodeksu cywilnego nie umożliwiają skonstruowania prawnie skutecznego testamentu wspólnego, tj. takiego, w którym znalazłyby się dyspozycje dotyczące majątku więcej niż jednego spadkodawcy. W świetle art. 942 KC testament taki jest bezwzględnie nieważny. Uwaga ta dotyczy jednak w istocie wyłącznie testamentu własnoręcznego i notarialnego, czyli faktycznie zakaz ten polega na niedopuszczalności połączenia oświadczeń ostatniej woli dwóch lub więcej osób w jednym dokumencie. Bezwzględnie nieważny będzie więc testament własnoręczny i testament notarialny sporządzony

[31] E. Skowrońska-Bocian, *Testament*…, *op. cit*., s. 26.

[32] Z. Radwański, *Wykładnia testamentów*, KPP 1993, z. 1, s. 8.

[33] Zgodnie z art. 65 § 1 KC *oświadczenie woli należy tak tłumaczyć, jak tego wymagają ze względu na okoliczności, w których złożone zostało, zasady współżycia społecznego oraz ustalone zwyczaje.*

[34] W. Kłyta, *Testamenty wspólne*, Rej. 2006, nr 2, s. 98.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

przez dwie osoby i przez nie podpisany[35]. Omawiany zakaz nie powoduje natomiast nieważności rozrządzeń dokonanych w formie testamentu allograficznego (art. 951 KC) czy któregokolwiek z testamentów szczególnych (art. 952–954 KC)[36].

3.1.9. Odwołanie albo zmiana testamentu

Testament może być odwołany w całości lub w części w każdym czasie po jego sporządzeniu, oczywiście przed śmiercią testatora. Należy dokonać tego osobiście (art. 944 § 2 KC). W chwili odwoływania testamentu jego autor musi mieć pełną zdolność do czynności prawnych. Należy również wskazać, iż wszelkie zobowiązania ograniczające swobodę odwołania przez przyszłego spadkodawcę testamentu w całości lub w części są z mocy prawa nieważne jako sprzeczne z prawem (art. 58 § 1 KC w zw. z art. 943 KC). Z art. 946 KC wynika, że odwołanie testamentu może nastąpić poprzez:

a) sporządzenie nowego testamentu,
b) zniszczenie testamentu w zamiarze jego odwołania,
c) pozbawienie testamentu cech, od których zależy jego ważność, w zamiarze jego odwołania,
d) dokonanie w testamencie zmian, z których wynika wola odwołania jego postanowień.

Odwołanie testamentu poprzez **sporządzenie nowego testamentu** może nastąpić w sposób wyraźny[37] bądź dorozumiany[38]. Jeżeli spadkodawca nie odwoła testamentu w sposób wyraźny, wówczas odwołaniu ulegają jedynie te postanowienia poprzedniego testamentu, których nie można pogodzić z treścią nowego testamentu (art. 947 KC). Może się zatem okazać, że „ostatnia wola" spadkodawcy zostanie wyrażona w kilku czy nawet kilkunastu testamentach, które nie będąc ze sobą sprzeczne, stanowić będą podstawę dla dziedziczenia wskazanych w nich spadkobierców.

Nowy testament, w którym odwołano poprzedni, nie musi zostać sporządzony w tej samej formie co testament odwoływany. Nie ma przy tym żadnej hierarchii form testamentu, dlatego, dla przykładu, testament własnoręczny czy ustny może odwoływać testament notarialny i odwrotnie. Skutek w postaci odwołania wcześniejszego

---

[35] E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks*…, *op. cit.*, kom. do art. 942 KC, teza 5.

[36] Zakaz z art. 942 KC nie obejmuje również pisma, które potwierdza sporządzenie testamentu allograficznego bądź szczególnego. Zob. uchwałę SN z dnia 22 marca 1971 r., sygn.: III CZP 91/70, OSNC 1971, nr 10, poz. 168; także: uchwała SN z dnia 12 grudnia 1972 r., sygn.: III CZP 88/72, LEX nr 7196; na temat form testamentu zob. podrozdział 3.2.

[37] Użycie w nowym testamencie sformułowań „odwołuję", „cofam", „pozbawiam ważności", „niweczę" itp.

[38] Sporządzenie nowego testamentu bez wyraźnego odwołania poprzedniego, ale zawierającego postanowienia sprzeczne z postanowieniami poprzedniego testamentu.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

testamentu w całości lub w części wystąpi jedynie wówczas, gdy późniejszy testament jest ważny[39].

Zniszczenie testamentu może polegać na jego podarciu, spaleniu, pocięciu, wrzuceniu do niszczarki dokumentów itp. Z natury rzeczy może dotyczyć jedynie dokumentów zawierających rozrządzenie testatora. Nie można zatem zniszczyć, dla przykładu, niespisanego jeszcze testamentu szczególnego. Zniszczenie testamentu jest formą jego odwołania, dlatego, zgodnie z art. 944 § 2 KC, może zostać dokonane przez testatora wyłącznie osobiście[40]. Omawianej czynności towarzyszyć musi zamiar odwołania w ten sposób testamentu. Przypadkowe zniszczenie testamentu, bądź dokonanie takiego aktu bez woli odwołania poczynionych w testamencie rozrządzeń albo przez inną niż jego autor osobę, nie powoduje skutku odwołania poprzedniego testamentu.

Również **pozbawienie testamentu cech, od których zależy jego ważność**, musi zostać poczynione w celu odwołania testamentu, aby wywołać taki skutek. Nastąpić to może dla przykładu poprzez oderwanie części zawierającej podpis autora testamentu własnoręcznego, co pozbawi taki dokument niezbędnego dla jego ważności elementu[41].

Dokonanie w testamencie zmian, z których wynika wola odwołania jego postanowień może nastąpić w różnorakiej formie, np. poprzez przekreślenie poszczególnych postanowień, ich zamazanie, napisanie adnotacji „anuluję" itp. Zmiany muszą zostać dokonane w tym samym testamencie, co odwoływane postanowienia. Każdorazowo należy ustalić, czy wprowadzone zmiany stanowią emanację woli testatora co do odwołania niektórych bądź wszystkich postanowień testamentu.

3.1.10. Problem istnienia kilku testamentów

Polski system prawny nie przewiduje obowiązku rozrządzenia przez przyszłego spadkodawcę całym swoim majątkiem w jednym testamencie. Może się okazać, że testator sporządzi kilka testamentów. W takiej sytuacji istotna jest przede wszystkim treść każdego z nich. Jeżeli nie pozostają one ze sobą w sprzeczności, jak również w żadnym z nich nie ma wzmianki o odwołaniu innych testamentów, wówczas każdy z nich może być ważny i skuteczny. Jeżeli jednak niektóre rozrządzenia różnych testamentów pozostają ze sobą w sprzeczności, wówczas istotne jest ustalenie, który z testamentów został później sporządzony. Odwołaniu ulegają postanowienia wcześniejszego testamentu, których nie można pogodzić z treścią nowego testamentu (art. 947 KC).

Przykład 2: W skład spadku po spadkodawcy wchodzi samochód, mieszkanie i gospodarstwo rolne. Spadkodawca w odstępach miesięcznych sporządził trzy testamenty własnoręczne:

[39] E. Skowrońska-Bocian, *Testament*…, *op. cit*., s. 193.

[40] Odmiennie: E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks*…, *op. cit.*, kom. do art. 946 KC, teza 3.

[41] K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Legalis 2012, kom. do art. 946 KC, teza 16.1.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

w pierwszym wskazał, że samochód przypadnie jego córce, w drugim rozrządził mieszkaniem na rzecz swojego syna, w trzecim jako spadkobiercę gospodarstwa rolnego wskazał swoją żonę. W żadnym z testamentów nie było wzmianki o odwołaniu poprzednich.
W takiej sytuacji podstawą dziedziczenia będą wszystkie trzy testamenty.

Przykład 3: W skład spadku po spadkodawcy wchodzi samochód, mieszkanie i gospodarstwo rolne. Spadkodawca w odstępach miesięcznych sporządził trzy testamenty własnoręczne: w pierwszym wskazał, że samochód i mieszkanie ma odziedziczyć jego syn, w drugim, że mieszkanie i gospodarstwo rolne ma odziedziczyć córka, a w trzecim, że własność samochodu oraz gospodarstwa rolnego ma przypaść żonie. W żadnym z testamentów nie było wzmianki o odwołaniu poprzednich.
W takiej sytuacji podstawą dziedziczenia będą testament trzeci – w całości oraz postanowienie dotyczące mieszkania zawarte w drugim testamencie. Rozrządzenia z pierwszego testamentu nie dają się pogodzić z późniejszymi testamentami, a zatem ulegają odwołaniu. Rozrządzenie w przedmiocie gospodarstwa rolnego zawarte w drugim testamencie jest sprzeczne z treścią trzeciego testamentu, a więc ulega odwołaniu. Rozrządzenie z drugiego testamentu dotyczące mieszkania da się pogodzić z późniejszym testamentem, a zatem nie ulega odwołaniu. Spadkobiercami testamentowymi będą zatem żona oraz córka.

3.1.11. Dziedziczenie częściowo na podstawie testamentu i częściowo na podstawie ustawy

Zasadą w polskim prawie spadkowym jest dziedziczenie ustawowe. Spadkodawca za pomocą testamentu może wskazać podmioty, które mają po nim dziedziczyć i wówczas testament ma „pierwszeństwo" przed ustawą. Testator nie ma obowiązku ujęcia w testamencie całego swojego majątku, który zgromadził za życia.

Testament może zawierać rozrządzenia dotyczące całości mienia jego autora, bądź tylko jego części. W wypadku rozrządzenia przez testatora jedynie częścią (udziałem w całości) majątku, co do pozostałej jego części dziedziczenie odbędzie się na zasadach ustawowych. Podobna sytuacja zaistnieje, kiedy którakolwiek z kilku osób, które spadkodawca powołał do całości spadku odrzuci spadek, albo nie będzie mogła zostać spadkobiercą (np. z uwagi na fakt, iż nie dożyje otwarcia spadku) – art. 926 § 3 KC, a jednocześnie spadkodawca wyłączy w testamencie działalnie instytucji przyrostu (art. 965 KC)[42].

Przykład 4: Spadkodawca w testamencie wskazał jedynie, że powołuje swoją córkę do połowy spadku po nim.
W takiej sytuacji połowę spadku odziedziczy na mocy testamentu córka, a co do drugiej połowy dziedziczenie odbędzie się na podstawie ustawy.

[42] Na temat wyłączenia przyrostu zob. podrozdział 3.3.2.4.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Przykład 5: Spadkodawca do całości spadku powołał swojego syna i córkę w udziałach po 1/2, wskazując jednocześnie, iż na wypadek, gdyby któraś z tych osób nie chciała lub nie mogła być spadkobiercą, wyłącza on działalnie instytucji przyrostu. Córka umyślnie przerobiła (sfałszowała) testament ojca, co zostało wykryte i sąd uznał ją za niegodną dziedziczenia (art. 928 § 1 pkt 3 KC).
W takiej sytuacji 1/2 spadku dziedziczy na mocy testamentu syn testatora, a w odniesieniu do udziału, który miał przypaść córce zastosowanie znajdą reguły dziedziczenia ustawowego.

Przykład 6: Spadkodawca sporządził testament, w którym powołał do dziedziczenia połowy spadku po nim swoją córkę i syna bez wskazywania udziałów, które w tej połowie spadku mają mieć ci spadkobiercy. Testator wyłączył jednocześnie działanie instytucji przyrostu. Syn odrzucił spadek.
W tym przypadku uznaje się, że udziały dzieci spadkodawcy we wskazanej w testamencie części spadku po nim będą równe (art. 960 KC). Skoro syn spadkodawcy odrzucił przysługujący mu na mocy testamentu udział w połowie spadku, spadek nabędzie na podstawie testamentu córka (w 25%), a pozostała część spadku będzie podlegać dziedziczeniu ustawowemu.

3.1.12. Zagubienie, utrata, zniszczenie, ukrycie testamentu a dziedziczenie na jego podstawie

Dziedziczenie testamentowe odbywa się na podstawie ustalenia faktu sporządzenia przez spadkodawcę testamentu, jego treści i ważności. Najczęściej ustalenia te czyni się w oparciu o dokument zawierający treść „ostatniej woli" testatora. Jeżeli jednak takiego dokumentu brak, w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku można wykazywać powyższe okoliczności, za pomocą wszelkich środków dowodowych znanych procedurze cywilnej[43], np. przesłuchania świadków. Można zatem dążyć w takim postępowaniu do odtworzenia treści testamentu i w ten sposób doprowadzić do dziedziczenia testamentowego.

3.1.13. Testament negatywny

W polskim systemie prawnym, z uwagi na funkcjonowanie zasady swobody testowania, istnieje możliwość sporządzenia tzw. testamentu negatywnego, przez który rozumie się takie oświadczenie woli, w którym testator nie tyle powołuje konkretne osoby do spadku, ale wskazuje, że nie chce, aby dane podmioty były jego spadko-

[43] Zob. uchwała SN z dnia 29 maja 1987 r., sygn.: III CZP 25/87, OSNC 1988, nr 9, poz. 117.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

biercami. Spadkodawca w ten sposób wyłącza od dziedziczenia[44] określoną osobę należącą do kręgu spadkobierców ustawowych po nim, nie powołując w jej miejsce żadnego innego podmiotu[45]. Nie należy mylić omawianej instytucji z wydziedziczeniem[46]. Zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego *testamentem negatywnym będzie tylko bądź takie rozrządzenie, w którym spadkodawca nie podał przyczyny wyłączenia od dziedziczenia, bądź też takie, w którym przyczyna ta nie mieści się w dyspozycji art. 1008 KC. Wyłączenie bowiem z przyczyn wyszczególnionych w art. 1008 KC jest wydziedziczeniem, a więc instytucją odrębną*[47].

W literaturze istnieje rozbieżność co do kwestii, czy tą drogą można wyłączyć od dziedziczenia Skarb Państwa, jako spadkobiercę ustawowego. Z jednej strony wskazuje się na panującą swobodę testowania i okoliczność, że żadne ograniczenie w analizowanym zakresie nie wypływa wprost z przepisów[48], z drugiej natomiast, iż w świetle prawa polskiego spadek nie może pozostać bez spadkobiercy[49]. Należy stanąć na stanowisku, iż nie jest możliwe testamentowe wyłączenie Skarbu Państwa od dziedziczenia ustawowego, skoro mogłoby to doprowadzić do pozostawienia spadku bez spadkodawcy, co jest sytuacją niedopuszczalną[50].

Rezultatem testamentu negatywnego jest wyłączenie danego podmiotu od dziedziczenia ustawowego. Osobę taką traktuje się tak, jakby nie dożyła otwarcia spadku[51]. Przedmiotowa dyspozycja testatora nie pozbawia jednak takiej osoby zachowku, o ile oczywiście, na mocy art. 991 KC, jest ona uprawniona do jego otrzymania.

Przykład 7: Spadkodawca sporządził testament, w którym wskazał jedynie, że wyłącza od dziedziczenia swoją żonę. W chwili śmierci był on żonaty i miał jedno dziecko. Zostawił on spadek o wartości 100 000 zł. Żona testatora w chwili otwarcia spadku miała 40 lat i nie była trwale niezdolna do pracy.

---

[44] Oprócz testamentu negatywnego wyłączenie od dziedziczenia ma miejsce również w wypadku: wydania przez sąd orzeczenia uznającego spadkobiercę za niegodnego dziedziczenia (art. 928 § 2 KC) albo wyłączającego małżonka spadkodawcy od dziedziczenia (art. 940 KC), wydziedziczenia (art. 1008 KC), odrzucenia przez spadkobiercę spadku (art. 1020 KC) oraz zawarcia przez spadkodawcę ze spadkobiercą umowy o zrzeczenie się dziedziczenia (art. 1049 § 2 KC); szerzej zob. H. Witczak, *Skutki wyłączenia od dziedziczenia*, Rej. 2009, nr 3, s. 73–96.

[45] E. Niezbecka, *Skutki prawne testamentu negatywnego i wydziedziczenia*, Rej. 1992, nr 7–8, s. 19.

[46] Na temat wydziedziczenia zob. podrozdział 3.3.3.

[47] Uchwała SN z dnia 10 kwietnia 1975 r., sygn.: III CZP 14/75, OSNCP 1976, nr 2, poz. 28.

[48] E. Skowrońska-Bocian, *Testament*…, *op. cit.*, s. 155.

[49] K. Mikucka, *Testament negatywny i wydziedziczenie jako przejaw swobody testowania*, Biul. WP UwB 2008, nr 15, s. 8.

[50] Przeciwny pogląd zakłada, że gdyby z uwagi na przedmiotową dyspozycję testamentową w danej sytuacji nikt ze spadkobierców ustawowych nie dziedziczył spadku, to wówczas porządek dziedziczenia będzie kształtował się zgodnie z przepisami ustawy, zob. E. Skowrońska-Bocian, *Testament*…, *op. cit.*, s. 155. Spór wydaje się tu czysto akademicki, ponieważ w istocie rezultat przyjęcia obu rozwiązań sprowadza się do tego samego – Skarb Państwa, który zawsze dziedziczy jako ostatni spadkobierca ustawowy, nie zostanie poprzez omawiane postanowienie testamentowe skutecznie wyłączony od dziedziczenia ustawowego.

[51] A. Rojek, *Wydziedziczenie i testament negatywny*, PS 2006, nr 9, s. 107–108.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Gdyby testamentu o wskazanej treści nie było, na mocy art. 931 KC do spadku powołana byłaby żona i dziecko spadkodawcy w częściach równych – obie te osoby otrzymałyby udział o wartości 50 000 zł. Skoro jednak żona jest wyłączona od dziedziczenia, spadek przypadnie w całości dziecku. Na mocy art. 991 KC żona może domagać się od dziecka kwoty, stanowiącej połowę wartości udziału, który by jej przypadł, gdyby nie została wyłączona od dziedziczenia. Żona może zatem żądać od dziecka zapłaty sumy 25 000 zł.

3.1.14. Otwarcie i ogłoszenie testamentu[52]

Jednym z obowiązków sądu związanych z problematyką spadku jest ustalenie, czy spadkodawca pozostawił po sobie testament i u kogo on się znajduje. Ma to umożliwić sądowi prawidłowe orzekanie w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku[53] albo pomóc notariuszowi poprawnie sporządzić akt poświadczenia dziedziczenia. Jeżeli dokument zawierający ostatnią wolę spadkodawcy albo pismo stwierdzające treść testamentu ustnego znajduje się w posiadaniu innej osoby, ma ona obowiązek, pod rygorem wymierzenia grzywny i poniesienia odpowiedzialności odszkodowawczej, dostarczyć testament do sądu, chyba że złożyła go u notariusza (art. 646 KPC). Sąd może również nakazać danej osobie złożenie testamentu w wyznaczonym terminie.

Otwarcie i ogłoszenie testamentu ma charakter przede wszystkim zabezpieczający oraz informacyjny wobec zainteresowanych jego treścią, nie bada się tu ani ważności testamentu ani skuteczności zawartych w nim rozrządzeń[54]. Sąd albo notariusz otwiera i ogłasza znajdujący się w jego posiadaniu testament, gdy ma dowód śmierci jego autora[55] i spisuje z tej czynności protokół, a nadto czyni wzmiankę o jej dacie na testamencie. O zaplanowanym terminie tej czynności nie zawiadamia się nikogo, jednakże osoby zainteresowane mogą wziąć w niej udział. O ile jest to możliwe, o dokonanym otwarciu i ogłoszeniu testamentu zawiadamia się osoby, których rozrządzenia w nim zawarte dotyczą, wykonawcę testamentu i kuratora spadku (art. 652 KPC). Otwarcia i ogłoszenia testamentu można dokonać również w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku lub przedmiotu zapisu windykacyjnego (art. 670 KPC) albo podczas sporządzania przez notariusza aktu poświadczenia dziedziczenia (art. 95d UPN).

---

[52] Wzór wniosku o otwarcie i ogłoszenie testamentu zamieszczono w podrozdziale 9.4.

[53] Zob. uchwała SN z dnia 25 czerwca 2003 r., sygn.: III CZP 14/03, Wok. 2004, nr 1, poz. 8.

[54] T. Żyznowski, [w:] H. Dolecki, T. Wiśniewski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Artykuły 506–729*, LEX 2011, kom. do art. 649 KPC, teza nr 2.

[55] Dowodem śmierci spadkodawcy jest najczęściej akt zgonu. Może jednak takim dowodem być również orzeczenie sądowe o uznaniu za zmarłego (art. 526–534 KPC) lub o stwierdzeniu zgonu (art. 535–538 KPC).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

3.1.15. Koszty sporządzenia i odwołania testamentu

Co do zasady, ze sporządzeniem i odwołaniem testamentu nie wiążą się żadne dodatkowe koszty, z wyjątkiem testamentu w formie aktu notarialnego i allograficznego.

Maksymalna opłata[56] za sporządzenie testamentu w formie notarialnej to aktualnie 50 zł. Jeżeli testament zawiera zapis, polecenie lub pozbawienie uprawnionego prawa do zachowku, opłata nie może być większa niż 150 zł. Za sporządzenie aktu notarialnego dokumentującego odwołanie testamentu (bez względu na formę odwoływanego testamentu) pobierana jest opłata nieprzekraczająca 30 zł. Dodatkowe koszty związane są z wydaniem przez notariusza wypisu testamentu (6 zł za każdą stronę dokumentu). Wskazane sumy są kwotami netto, zatem konieczne jest doliczenie do nich należności z tytułu podatku VAT (aktualnie 23%). Czynności te nie podlegają również żadnemu podatkowi, w tym w szczególności podatkowi od spadków i darowizn ani podatkowi od czynności cywilnoprawnych.

Sporządzenie protokołu testamentu allograficznego podlega opłacie skarbowej w wysokości 22 zł[57] płatnej na rzecz właściwego urzędu.

3.1.16. Notarialny Rejestr Testamentów

W Polsce aktualnie nie funkcjonuje żadna państwowa ani sądowa baza danych zawierająca informację o sporządzonych testamentach. W dniu 5 października 2011 roku Krajowa Rada Notarialna, na podstawie swoich wewnętrznych regulacji, uruchomiła Notarialny Rejestr Testamentów (NORT). Celem tej bazy danych jest zmniejszenie ryzyka, że testament pozostanie nieznany lub będzie ujawniony z opóźnieniem oraz ułatwienie ujawnienia tegoż testamentu po śmierci spadkodawcy. Rejestr ma charakter poszukiwawczy – zawiera informacje o zarejestrowanych testamentach, nie zawiera natomiast treści testamentów.

Informacja o sporządzeniu testamentu umieszczana jest w Notarialnym Rejestrze Testamentów wyłącznie na wniosek spadkodawcy złożony u dowolnego notariusza. Rejestracji podlegają testamenty sporządzone w formie aktu notarialnego oraz własnoręcznej[58]. Rejestracja testamentu jest bezpłatna. Płatne jest natomiast wyszukanie informacji o testamencie (ok. 100–150 zł). Sprawdzenie, czy dana osoba zarejestrowała testament jest możliwe dopiero po jej śmierci, konieczne jest okazanie aktu zgonu spadkodawcy. Dostęp do przedmiotowej bazy danych mają wyłącznie notariusze. Zarejestrować testament bądź wyszukać informacje o testamencie można w dowolnej kancelarii notarialnej.

---

[56] Maksymalne stawki taksy notarialnej za dokonanie omawianych czynności reguluje § 8 i 12 RMSTN.

[57] Zob. załącznik do UOS.

[58] W wypadku formy własnoręcznej, w kancelarii notarialnej należy zdeponować oryginał testamentu.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

3.1.17. Prawo właściwe czasowo w przypadku zmiany przepisów

Może się zdarzyć, iż pomiędzy chwilą sporządzenia testamentu, ewentualnym jego odwołaniem a śmiercią testatora nastąpi zmiana przepisów, która będzie miała wpływ na rezultat danej sprawy. Potencjalnie zmienić mogą się m.in. wymogi co do formy testamentu, dopuszczalność wprowadzenia do testamentu określonych rozrządzeń i ich skutki czy katalog wad oświadczeń woli. W takim przypadku powstanie problem sprowadzający się do odpowiedzi na pytanie: które przepisy należy zastosować – obowiązujące w dacie sporządzania testamentu, jego odwoływania, otwarcia spadku czy w jeszcze innym momencie?

Zgodnie z treścią art. LI przepisów wprowadzających KC (UPWKC) zasadą jest, że do spraw spadkowych stosuje się prawo obowiązujące w chwili śmierci spadkodawcy. Powyższą regułę modyfikuje jednak kolejny przepis tej ustawy – art. LII UPWKC, z którego wynika, iż do testamentów i ich odwołania w zakresie zdolności osób (do sporządzenia testamentu albo jego odwołania) oraz formy testamentów i wad oświadczenia woli, miarodajne jest prawo obowiązujące w chwili, odpowiednio, sporządzania testamentu albo jego odwoływania.

Przykład 8: Spadkodawca sporządził testament w dniu 1 czerwca 2012 roku, a w dniu 15 lipca 2014 roku testament odwołał. Testator zmarł 30 grudnia 2015 roku.
W takiej sytuacji do oceny zdolności testowania, zachowania wymogów związanych z formą testamentu oraz do ustalenia istnienia wad oświadczenia woli przy sporządzaniu testamentu zastosowanie znajdą przepisy obowiązujące w dniu 1 czerwca 2012 roku. W pozostałym zakresie stosować będziemy przepisy obowiązujące w dniu 30 grudnia 2015 roku.
Do oceny zdolności odwołującego testament do dokonania tej czynności, zachowania wymogów związanych z formą odwołania testamentu oraz do ustalenia istnienia wad oświadczenia woli przy odwoływaniu testamentu zastosowanie znajdą przepisy obowiązujące w dniu 15 lipca 2014 roku. W pozostałym zakresie stosować będziemy przepisy obowiązujące w dniu 30 grudnia 2015 roku.

3.1.18. Prawo właściwe miejscowo dla testamentów z elementem zagranicznym

W pewnych sytuacjach może powstać problem ustalenia kwestii, którego kraju prawo należy zastosować do oceny ważności sporządzenia i odwołania testamentu. Stanie się tak przede wszystkim, gdy testament sporządzi mieszkający na stałe w Polsce cudzoziemiec, bądź gdy obywatel polski zgromadzi majątek położony częściowo w Polsce, a częściowo poza granicami kraju i rozdysponuje nim w testamencie sporządzonym w kraju albo za granicą. W takich przypadkach pomocne są tzw. reguły kolizyjne, które pozwalają ustalić prawo właściwe. Zasady te zawarte są głównie w ustawie – Prawo prywatne międzynarodowe (UPPM) oraz w konwencjach międzynarodowych.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Przede wszystkim należy wskazać, że spadkodawca w testamencie może poddać sprawę spadkową swojemu prawu ojczystemu, prawu miejsca swojego zamieszkania albo prawu miejsca swojego zwykłego pobytu z chwili dokonania tej czynności lub z chwili swojej śmierci (art. 64 ust. 1 UPPM). Jeżeli tego nie uczyni, stosuje się prawo ojczyste spadkodawcy z chwili jego śmierci (art. 64 ust. 1 UPPM). Reguły te odnoszą się jednak nie tyle do określenia prawa właściwego dla oceny sporządzenia czy odwołania testamentu, ale do wyboru prawa właściwego do, ogólnie rzecz ujmując, oceny skutków jego rozrządzeń[59].

Jeżeli sporządzenie bądź odwołanie testamentu nie jest związane z elementem obcym, stosuje się przepisy prawa polskiego[60]. Jeżeli jednak występuje jakikolwiek łącznik z innym krajem, ustalenie prawa właściwego zależy od tego, co jest tym łącznikiem. Zgodnie z art. 65 UPPM o ważności testamentu, z wyjątkiem spełnienia wymogów co do formy (o czym niżej), rozstrzyga prawo ojczyste spadkodawcy z chwili dokonania tej czynności. Prawu temu podlegać będzie zatem ocena:

- wymagań dotyczących zdolności do sporządzenia testamentu,
- wad oświadczenia woli (tak przesłanek, jak i skutków),
- dopuszczalnej treści testamentu[61].

Wskazana powyżej zasada obejmuje swoim zasięgiem również ocenę odwołania testamentu. O tym, czy odwołanie testamentu jest w danych okolicznościach dopuszczalne i skuteczne rozstrzyga nie prawo ojczyste testatora z chwili odwołania testamentu, ale z chwili jego sporządzenia[62].

Ważność testamentu i jego odwołania, w zakresie formy tych oświadczeń woli, należy ustalić z zastosowaniem reguł Konwencji haskiej z 1961 roku[63]. Zgodnie z art. 1 tego aktu prawnego czynności te są ważne pod względem formy, jeżeli jest ona zgodna z prawem wewnętrznym:

a) miejsca, w którym spadkodawca dokonał rozporządzenia, albo
b) obowiązującym w państwie, którego obywatelem był spadkodawca bądź w chwili dokonywania rozporządzenia, bądź w chwili śmierci, albo
c) miejsca, w którym spadkodawca miał miejsce zamieszkania bądź w chwili dokonywania rozporządzenia, bądź w chwili śmierci, albo
d) miejsca, w którym spadkodawca miał miejsce zwykłego pobytu bądź w chwili dokonywania rozporządzenia, bądź w chwili śmierci, albo
e) w odniesieniu do nieruchomości – miejsca ich położenia.

---

[59] Chodzi tu o kwestie takie, jak m.in. zdolność do dziedziczenia, niegodność dziedziczenia, powołanie do dziedziczenia, przyjęcie albo odrzucenie spadku, kwestie związane z zachowkiem, odpowiedzialność za długi spadkowe, dział spadku.

[60] Na przykład, obywatel polski sporządza w Polsce testament, w którym wszelkie rozrządzenia czyni na rzecz Polaków mieszkających w Polsce, a jego cały majątek znajduje się w również w naszym kraju.

[61] Por. M. Pazdan, *Prawo prywatne międzynarodowe*, Warszawa 2012, s. 300.

[62] Tamże, s. 300.

[63] Konwencja dotycząca kolizji praw w przedmiocie formy rozporządzeń testamentowych, sporządzona w Hadze 5 października 1961 r. (Konwencja haska).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Reguły wyznaczone w tym zakresie przez Konwencję haską są szczególnie użyteczne dla testatorów posiadających majątek znajdujący się w więcej niż jednym państwie, ponieważ mogą oni rozdysponować swoim mieniem za pomocą jednego testamentu[64].

3.2. Forma testamentu

3.2.1. Uwagi ogólne

Polskie prawo spadkowe ustanawia wymóg spełnienia określonych kryteriów dotyczących formy, w której sporządzany jest testament. Zgodnie z art. 958 KC testament sporządzony z naruszeniem przepisów o jego formie jest nieważny[65], chyba że inny skutek przewidują regulacje szczególne.

W Kodeksie cywilnym dokonano rozróżnienia na zwykłe i szczególne formy testamentu. Do pierwszej z wymienionych grup zaliczamy testament własnoręczny (tzw. holograficzny), notarialny oraz allograficzny. Drugi zbiór tworzą testament ustny, podróżny i wojskowy. Podstawowym rodzajem testamentów są formy zwykłe, których zastosowanie dopuszczalne jest w każdym czasie. Możliwość posłużenia się formami szczególnymi zachodzi wówczas, gdy ze względu na niecodzienne, ponadstandardowe okoliczności, wskazane każdorazowo w przepisach, odstępstwo od formy zwykłej jest uzasadnione. Z założenia, okoliczności te po pewnym czasie przemijają, na powrót przywracając sytuację, w której można bez problemów sporządzić testament zwykły. Dlatego też, zgodnie z art. 955 KC, testament szczególny zasadniczo traci moc z upływem sześciu miesięcy od ustania wspomnianych okoliczności. Warto nadmienić, że nie występuje żadna „hierarchia ważności" form testamentów[66].

Należy w tym miejscu wspomnieć, iż w poszczególnych krajach przepisy dotyczące form testamentów, jak i samego dziedziczenia, różnią się od siebie w mniejszym bądź większym stopniu[67]. Na szczeblu międzynarodowym podejmuje się zatem próby konstruowania ponadpaństwowych przepisów, które wprowadziłyby jednolitą, akceptowaną w wielu krajach formę omawianego oświadczenia woli. Jedną z takich prób było uchwalenie Konwencji waszyngtońskiej z dnia 26 października 1973 roku

---

64 K. Osajda, *Testament międzynarodowy i jego forma*, KPP 2007, z. 4, s. 1091.

65 Konsekwencją nieważności czynności prawnej (w tym testamentu) jest uznanie, że nie wywołała ona żadnych skutków prawnych, które by powstały, gdyby czynność była ważna; szerzej zob. M. Gutowski, *Nieważność czynności prawnej*, Warszawa 2008, s. 406 i n.

66 Testament zwykły nie jest ważniejszy od szczególnego i odwrotnie. Dla przykładu, poprzez sporządzenie testamentu ustnego można odwołać wcześniejszy testament notarialny i odwrotnie.

67 Podstawowe informacje na temat zasad dziedziczenia i form testamentów występujących w każdym z krajów Unii Europejskiej dostępne są na stronie: http://www.successions-europe.eu/pl/home, stan na dzień 14 kwietnia 2012 r.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

o formie testamentu międzynarodowego[68]. Owa „międzynarodowość" testamentu przejawia się w tym, że ta sama forma stanowi element wewnętrznego porządku prawnego wielu państw, a w konsekwencji, testament sporządzony z zachowaniem warunków przewidzianych dla tej formy będzie traktowany jako ważny we wszystkich krajach, które są stronami Konwencji waszyngtońskiej, bez względu na miejsce sporządzenia testamentu, miejsce położenia majątku, narodowość testatora czy jego miejsce zamieszkania[69]. Testament międzynarodowy to dodatkowa forma testamentu, niezależna od form przewidzianych w prawodawstwach poszczególnych krajów, które konwencję ratyfikowały. Aktualnie stronami przedmiotowej umowy międzynarodowej jest 20 państw[70], nie ma jednak wśród nich Polski, a zatem jeżeli testament zostanie sporządzony zgodnie z regułami Konwencji waszyngtońskiej, a jednocześnie sprzecznie z polskimi przepisami dotyczącymi form takiego oświadczenia woli, w świetle prawa polskiego będzie on nieważny[71].

3.2.2. Świadkowie testamentu

Wszelkie przewidziane w Kodeksie cywilnym formy testamentu, z wyjątkiem testamentu holograficznego i ustnego, wymagają dla ważności przedmiotowego oświadczenia woli uczestnictwa osób trzecich (świadków) w akcie sporządzania testamentu. Świadkiem testamentu jest osoba (fizyczna) obecna przy składaniu oświadczenia woli przez spadkodawcę, do której kieruje on swoje oświadczenie woli, przy czym osoba taka musi być świadoma swojej roli i rozumieć treść oświadczenia testatora[72]. Nie można jednak uznać za świadka osoby, która będąc obecna w trakcie składania oświadczenia woli przez spadkodawcę, odmówiła pełnienia takiej roli[73] albo znalazła się w obecności testatora przypadkowo i to nie do niej spadkobierca kierował swoje oświadczenie

---

[68] Tekst konwencji w języku angielskim, francuskim, hiszpańskim i rosyjskim dostępny na stronie: http://www.unidroit.org/english/conventions/1973wills/main.htm, stan na dzień: 14 kwietnia 2012 r.; przekład w języku polskim: KPP 2007, z. 4, s. 1134 i n.

[69] K. Osajda, *Testament*…, *op. cit.*, s. 1107–1108.

[70] Są to: Belgia, Bośnia i Hercegowina, Czechy, Cypr, Ekwador, Federacja Rosyjska, Francja, Iran, Kanada, Laos, Libia, Niger, Portugalia, Sierra Leone, Słowacja, Słowenia, Stany Zjednoczone Ameryki, Watykan, Wielka Brytania, Włochy, dane za stroną: http://www.unidroit.org/english/implement/i-73.pdf, stan na dzień 14 kwietnia 2012 r.

[71] Szeroko na temat przesłanek ważności testamentu międzynarodowego zob. K. Osajda, *Testament*…, *op. cit.*, s. 1087–1131.

[72] M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 450–1088 KC, t. 2*, Warszawa 2011, s. 1118.

[73] Postanowienie SN z dnia 4 marca 1997 r., sygn.: I CKN 35/97, Legalis.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

woli[74]. Świadków można podzielić na zwykłych i kwalifikowanych[75]. Do obu grup znajdą zastosowanie przepisy art. 956–957 KC, omówione poniżej.

Nie każda osoba fizyczna posiada zdolność do bycia świadkiem przy sporządzaniu testamentu. Kwestię istnienia zdolności bądź niezdolności do bycia świadkiem ocenia się, co do zasady, w odniesieniu do chwili sporządzania testamentu.Wyróżnić należy niezdolność bezwzględną i względną.

3.2.2.1. Bezwzględna niezdolność do bycia świadkiem

Niezdolność bezwzględna zachodzi wówczas, gdy dany podmiot nie może być świadkiem żadnego testamentu. Dzieje się tak, gdy osoba taka (art. 956 pkt 1–3 i 5 KC):

a) nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych,
b) jest niewidoma, głucha lub niema,
c) nie może czytać i pisać,
d) jest skazana prawomocnie wyrokiem sądowym za fałszywe zeznania.

Pełną zdolność do czynności prawnych ma osoba pełnoletnia i nieubezwłasnowolniona, a przy tym taka, dla której nie ustanowiono tzw. doradcy tymczasowego, stosownie do art. 548–551 KPC. Kobieta nabywa pełnoletność przed ukończeniem 18. roku życia, jeżeli ukończy 16 lat i za zgodą sądu zawrze związek małżeński (art. 10 § 2 KC w zw. z art. 10 § 1 KRO). Brak jest w przepisach wyraźnego zakazu, aby świadkiem przy sporządzaniu testamentu została, przykładowo, mająca pełną zdolność do czynności prawnych osoba z zaburzeniami psychicznymi czy nawet cierpiąca na chorobę psychiczną. Przyjmuje się jednak, że świadkiem nie może być osoba, która w chwili składania oświadczenia woli przez testatora znajdowała się w stanie wyłączającym świadome przyjęcie czy zrozumienie oświadczenia spadkodawcy, przy czym nie ma znaczenia, co było źródłem wystąpienia tego stanu (np. choroba psychiczna, upojenie alkoholowe, wysoka gorączka)[76].

Pod pojęciem **niewidomego, głuchego oraz niemego** należy rozumieć jedynie osobę, która, odpowiednio, całkowicie nie widzi, nie słyszy albo nie potrafi mówić. Jeżeli osoba taka widzi, słyszy bądź mówi, chociażby bardzo słabo, nie jest spełniona

---

[74] Postanowienie SN z dnia 11 marca 2011 r., sygn.: II CSK 379/10, LEX nr 784916; podobnie: postanowienie SN z dnia 14 lipca 2005 r., sygn.: III CSK 688/04, LEX nr 380963.

[75] Świadkowie kwalifikowani to podmioty, które muszą uczestniczyć w czynności sporządzania testamentu z uwagi na pełnienie przez nich określonych funkcji (głównie zawodowych). Są to: notariusz i jego zastępca (przy testamencie notarialnym – art. 950 KC), wójt, burmistrz, prezydent miasta, starosta, marszałek województwa, sekretarz powiatu, sekretarz gminy oraz kierownik urzędu stanu cywilnego (przy testamencie allograficznym – art. 951 § 1 KC), dowódca statku powietrznego albo morskiego i jego zastępca (przy testamencie podróżnym – art. 953 KC) oraz sędzia wojskowy (przy testamencie wojskowym – art. 954 KC).

[76] E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks*…, *op. cit.*, kom. do art. 956 KC, teza nr 5.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

omawiana przesłanka. Wystarczy, aby wystąpiła przynajmniej jedna z wymienionych ułomności, mogą one tym bardziej wystąpić wspólnie[77].

Osoba, która nie może czytać i pisać to zarówno taka, której nie pozwala na to stan zdrowia, jak i taka, która nie posiada umiejętności czytania i pisania. Nie wystarczy tu jednak niemożność czytania i pisania w danym języku, musi zaistnieć niemożność całkowita. Zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego *może być świadkiem testamentu osoba nie mogącą czytać i pisać w języku, w którym spadkodawca sporządził testament, jeżeli może ona czytać i pisać w innym języku oraz włada językiem, w którym testament został sporządzony*[78].

Podmiot prawomocnie skazany za fałszywe zeznania to osoba, której sąd karny w wyroku przypisał winę za popełnienie czynu z art. 233 § 1 KK, a jednocześnie od tego wyroku nie przysługuje już zwyczajny środek zaskarżenia. Z uwagi na użycie przez ustawodawcę sformułowania „fałszywe zeznania" należy uznać, iż zdolności do bycia świadkiem nie traci osoba prawomocnie skazana za inne przestępstwo[79]. Niezdolność trwa od uprawomocnienia się wyroku sądu karnego do chwili jego wzruszenia za pomocą nadzwyczajnych środków odwoławczych[80], bądź do momentu zatarcia skazania[81]. Jeżeli po sporządzeniu testamentu dany podmiot zostanie skazany prawomocnie za składanie fałszywych zeznań, nie będzie to miało wpływu na ocenę jego zdolności do bycia świadkiem przy dokonywaniu przez spadkodawcę tych rozrządzeń na wypadek śmierci, nawet wówczas, gdy przestępstwo takie zostało popełnione jeszcze przed sporządzeniem testamentu. Jeżeli w chwili składania przez testatora oświadczenia woli świadek był prawomocnie skazany za fałszywe zeznania, a następnie skazanie uległo zatarciu bądź wyrok został wzruszony, sąd w postępowaniu spadkowym prowadzonym po tych zdarzeniach winien przyjąć, iż osoba taka nie spełniała omawianej przesłanki bezwzględnej niezdolności do bycia świadkiem[82].

Skutkiem zaistnienia przynajmniej jednej z przesłanek niezdolności bezwzględnej do bycia świadkiem, jest nieważność całego testamentu, w którego sporządzaniu uczestniczył świadek, którego niezdolność ta dotyczy. Rezultat taki nie wchodzi jednak w grę w sytuacji, gdy oprócz osoby niezdolnej do bycia świadkiem, w czynności bierze udział co najmniej wymagana przepisami liczba świadków zdolnych do pełnienia takiej roli.

---

[77] K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks*…, *op. cit*., kom. do art. 956 KC, teza 32.

[78] Uchwała SN z dnia 21 kwietnia 1972 r., sygn.: III CZP 11/72, OSNCP 1972, nr 10, poz. 174.

[79] W szczególności za fałszywe oskarżenie innej osoby o popełnienie czynu zabronionego (art. 234 § 1 KK) czy przestępstwo polegające na przedstawieniu przez biegłego, rzeczoznawcę lub tłumacza fałszywej opinii lub tłumaczenia mającego służyć za dowód w postępowaniu sądowym lub w innym postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy (art. 233 § 4 KK).

[80] Kasacja (art. 518–539 KPK) oraz wznowienie postępowania (art. 540–548 KPK).

[81] Zob. art. 106–108 KK. Zgodnie z art. 106 KK, z chwilą zatarcia skazania uważa się je za niebyłe. Oznacza to, że ustają wszelkie jego skutki i przyjmuje się swoistą fikcję, że do tego konkretnego skazania, które uległo zatarciu, nigdy nie doszło.

[82] Tak też: K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks*..., *op. cit.*, kom. do art. 956, teza 47.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Przykład 9: Spadkodawca sporządził testament allograficzny (art. 951 KC), składając oświadczenie woli wobec burmistrza w obecności trzech świadków zwykłych. Następnie okazało się, że jeden ze świadków zwykłych nie miał pełnej zdolności do czynności prawnych.
W takiej sytuacji testament jest ważny, ponieważ art. 951 § 1 KC wymaga obecności dwóch świadków. Skoro świadków było trzech, a jeden był niezdolny do pełnienia takiej roli, to w dalszym ciągu w czynności brały udział dwie osoby zdolne do bycia świadkami, a zatem wymóg ustawowy jest spełniony.

Przykład 10: Spadkodawca sporządził testament allograficzny (art. 951 KC), składając oświadczenie woli wobec sekretarza powiatu w obecności trzech świadków zwykłych. Następnie okazało się, że sekretarz powiatu był prawomocnie skazany za składanie fałszywych zeznań.
W takiej sytuacji testament jest nieważny, ponieważ sekretarz powiatu (świadek kwalifikowany) nie był zdolny do pełnienia roli świadka. Wyklucza się go zatem z kręgu świadków, co powoduje przyjęcie, że testator nie złożył oświadczenia wobec kwalifikowanego świadka i w konsekwencji nie spełniono wymogów ustawowych z art. 951 KC.
Gdyby w podanym przykładzie spadkodawca oświadczył swoją ostatnią wolę wobec dwóch świadków kwalifikowanych (np. sekretarza powiatu i starosty), a jeden z nich nie byłby zdolny do pełnienia roli świadka, testament byłby ważny, ponieważ nawet po wykluczeniu tej jednej osoby z kręgu świadków, zostałyby spełnione ustawowe wymagania przewidziane dla testamentu allograficznego.

3.2.2.2. Względna niezdolność do bycia świadkiem

Niezdolność względna ma miejsce wówczas, gdy dana osoba nie może pełnić roli świadka jedynie przy sporządzaniu konkretnego testamentu (w określonym języku lub przez oznaczone osoby) albo przy dokonywaniu niektórych rozrządzeń. Regulacje w tym zakresie zawiera art. 956 pkt 4 KC oraz art. 957 KC.

Zgodnie z art. 956 pkt 4 KC nie może być świadkiem przy sporządzaniu testamentu **osoba niewładająca językiem, w którym spadkodawca składa oświadczenie woli**. Ograniczenie to nie występuje zatem w odniesieniu do innych testamentów sporządzanych w języku, którym świadek włada, nawet przez tego samego spadkodawcę. Osoba włada danym językiem, jeżeli posiada umiejętność mowy w tym języku[83]. Za wystarczającą należy uznać taką znajomość języka, która zapewni precyzyjne zrozumienie i odtworzenie treści oświadczenia woli spadkodawcy[84].

Z treści art. 957 § 1 KC wynika, że świadkiem przy sporządzaniu konkretnego testamentu nie może być **osoba, dla której** w tym testamencie **została przewidziana jakakolwiek korzyść**, a nadto małżonek takiej osoby, jej krewni i powinowaci do

[83] Uchwała SN z dnia 21 kwietnia 1972 r., sygn. III CZP 11/72, OSNCP 1972, nr 10, poz. 174.
[84] K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks…*, *op. cit.*, kom. do art. 956, teza 42.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

drugiego stopnia[85] oraz podmioty pozostające z nią w stosunku przysposobienia[86]. Wskazane więzi prawne między świadkiem a osobą, dla której przewidziano korzyść w testamencie, muszą być aktualne w chwili dokonywania tej czynności przez testatora[87]. Nie mają przy tym znaczenia żadne stosunki natury faktycznej, np. pozostawanie w konkubinacie przez świadka i osobę przysporzoną w testamencie. Świadkiem nie może być również osoba fizyczna pełniąca funkcję organu osoby prawnej, na rzecz której przewidziano w testamencie korzyść[88].

„Korzyść" w ujęciu art. 957 § 1 KC należy rozumieć jako każde przysporzenie majątkowe, które zostało przewidziane w testamencie, bez względu na jego wartość czy rodzaj. Może ono polegać na powołaniu do całości lub części spadku, w tym również przez podstawienie, a także na ustanowieniu zapisu zwykłego bądź windykacyjnego. Nie jest przy tym istotne, czy wraz z taką korzyścią wiąże się obciążenie zapisami lub poleceniami oraz odpowiedzialność za inne, nawet znaczne długi spadkowe[89]. Może chodzić zarówno o zwiększenie aktywów, jak i zmniejszenie pasywów (np. zwolnienie z długu). Korzyścią może być także ustanowienie na rzecz danej osoby polecenia testamentowego, o ile ma ono wartość majątkową. Za korzyść należy także uznać ustanowienie danej osoby wykonawcą testamentu, skoro podmiot taki pełni swoje obowiązki odpłatnie (art. 989 KC)[90].

Skutki prawne zaistnienia niezdolności do bycia świadkiem są dwojakie. W wypadku ziszczenia się przesłanki z art. 964 pkt 4 KC osoba dotknięta niezdolnością nie może być świadkiem w odniesieniu do całości testamentu, a jeżeli oświadczenie woli spadkodawcy zostało złożone przy jej udziale, testament jest w całości nieważny. W przypadku wystąpienia przyczyn z art. 957 KC nieważne są tylko konkretne rozrządzenia, które przyznają korzyść świadkowi, jego małżonkowi, krewnym lub powinowatym pierwszego i drugiego stopnia albo osobie pozostającej z nim w stosunku przysposobienia. Wyjątek od tej reguły zachodzi, gdy z treści „ostatniej woli"

---

[85] Chodzi o rodziców, dziadków, rodzeństwo, dzieci i wnuki świadka albo jego obecnego bądź byłego małżonka. Należy bowiem pamiętać, że powinowactwo trwa nadal mimo ustania małżeństwa (art. 61^8 § 1 KRO).

[86] Stosunek przysposobienia istnieje, gdy na mocy przysposobienia („adopcji") powstają miedzy danymi podmiotami więzi prawne. Przy przysposobieniu pełnym więzi takie powstają między przysposobionym i jego zstępnymi a przysposabiającym i jego krewnymi (art. 121 § 1 i 2 i 4 KRO). Przy przysposobieniu niepełnym powstaje więź prawna jedynie pomiędzy przysposobionym i jego zstępnymi a przysposabiającym (art. 124 § 11 KRO).

[87] Małżeństwo trwa również wtedy, gdy orzeczono między małżonkami separację, jednak zgodnie z art. 61^4 § 1 KRO orzeczenie separacji ma, co do zasady, skutki takie, jak rozwiązanie małżeństwa przez rozwód. Małżonków nie łączy węzeł powinowactwa, dlatego małżonek prawomocnie rozwiedziony albo pozostający w separacji może być w omawianej sytuacji świadkiem. Stosunek przysposobienia może ustać tylko wskutek rozwiązania przysposobienia przez sąd na podstawie art. 125 KRO.

[88] E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks*…, *op. cit.*, kom. do art. 957 KC, teza nr 3.

[89] J. Kremis, K. Górska, [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 1588.

[90] Tak też: S. Wójcik, F. Zoll, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System Prawa Prywatnego, t. 10, Prawo Spadkowe*, Warszawa 2009, s. 329; odmiennie: K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks*…, *op. cit.*, kom. do art. 957, teza nr 8.1.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

spadkodawcy albo z okoliczności wynika, że bez takiego nieważnego postanowienia testator nie sporządziłby testamentu danej treści. Wówczas testament jest nieważny w całości (art. 957 § 2 KC).

Podobnie jak przy niezdolności bezwzględnej, przedstawione powyżej skutki nie odnoszą się do uczestnictwa w sporządzaniu testamentu tzw. świadków nadliczbowych. Nieważność części bądź całości testamentu zachodzi zatem tylko wówczas, gdy nie licząc osoby niezdolnej do pełnienia omawianej roli, liczba świadków niezbędnych dla sporządzenia testamentu uległaby zmniejszeniu poniżej ustawowego minimum[91].

3.2.3. Testamenty zwykłe

Testament zwykły charakteryzuje się tym, że jego ważność nie zależy od zaistnienia żadnych nietypowych okoliczności, inaczej niż ma to miejsce w przypadku testamentów szczególnych. W zasadzie należy przyjąć, że w dzisiejszych czasach w bardzo nielicznych sytuacjach nie jest faktycznie (fizycznie) możliwe sporządzenie testamentu zwykłego, w jednej z trzech ustawowych form[92]. Kodeks cywilny w omawianym zakresie wyróżnia testament holograficzny (własnoręczny), notarialny i allograficzny.

3.2.3.1. Testament własnoręczny (holograficzny)[93]

Zgodnie z treścią art. 949 § 1 KC spadkodawca może sporządzić testament w ten sposób, że napisze go w całości pismem ręcznym, podpisze i opatrzy datą. Jest to najbardziej powszechna forma testamentu, a przy tym jedyna, która nie wymaga angażowania do sporządzenia oświadczenia woli osób trzecich, nie umożliwia jednak ustanowienia w testamencie zapisu windykacyjnego (art. 981^1 § 1 KC). Forma ta dostępna jest dla osób umiejących czytać i pisać w języku, w którym sporządzany jest testament. Testament holograficzny może być częścią innego dokumentu, np. listu czy pamiętnika. Jako testament może być potraktowany jedynie oryginał dokumentu. Jego kserokopia, skan, odbitka przez kalkę, odwzorowanie czy fotografia mogą natomiast stanowić dowód istnienia oryginału.

W modelowej sytuacji wystarczy, że testator nakreśli pismem ręcznym swoją ostatnią wolę na kartce papieru, zamieści w dokumencie datę jego stworzenia oraz złoży

---

[91] Zob. postanowienie SN z dnia 28 czerwca 1976 r., sygn. III CRN 101/76, Legalis.

[92] Musiałaby dla przykładu zaistnieć sytuacja, w której testator nie ma dostępu do notariusza ani żadnej osoby uprawnionej do odebrania testamentu allograficznego, a jednocześnie nie może sporządzić testamentu własnoręcznego.

[93] Wzór testamentu własnoręcznego zamieszczono w podrozdziale 9.5.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

na nim swój podpis[94]. Może się jednak zdarzyć, że w konkretnych okolicznościach pojawią się wątpliwości co do spełnienia formalnych wymogów ważności testamentu, konieczne jest zatem omówienie poszczególnych przesłanek ważności tej formy oświadczenia woli spadkodawcy.

3.2.3.1.1. Własnoręczność pisma

Reguły ogólne prawa cywilnego konstruują możliwość dokonania czynności prawnej w formie pisemnej. Zgodnie z art. 78 § 1 zd. 1 KC do zachowania formy pisemnej wystarcza złożenie własnoręcznego podpisu na dokumencie obejmującym treść oświadczenia woli. Oznacza to, że forma pisemna jest zachowana nie tylko w wypadku własnoręcznego sporządzenia całego dokumentu, ale także, na przykład, napisania go na komputerze czy maszynie do pisania, a następnie opatrzenia go własnoręcznym podpisem. Testament jest jednak czynnością szczególną, dla której ustawodawca przewidział zaostrzone wymogi formalne. Dla swojej ważności oświadczenie woli spadkodawcy musi bowiem zostać spisane w całości pismem ręcznym (art. 949 § 1 KC). Jeżeli wziąć po uwagę, że testament można sporządzić tylko osobiście (art. 944 § 2 KC), oczywiste jest, że omawiana czynność musi zostać dokonana w całości pismem ręcznym testatora. Spisanie w ten sposób tylko części testamentu, powoduje jego nieważność w całości.

Kodeks cywilny nie zawiera definicji pisma ręcznego. Przyjmuje się, że **własnoręczność pisma nie oznacza, że spadkobierca musi sporządzić testament swoją ręką**, może natomiast użyć np. protezy czy innej części ciała, np. stopy czy ust[95]. Pismo ręczne musi wskazywać na indywidualne cechy spadkodawcy, dlatego wyłącza się możliwość stworzenia testamentu poprzez posłużenie się alfabetem Braille'a[96]. Konsekwentnie należy zatem wykluczyć również możliwość wykorzystania w tym celu alfabetu Morse'a. Dla samej ważności testamentu nie jest istotny stopień jego czytelności. Jeżeli jednak oświadczenie woli zostanie spisane pismem nieczytelnym, to wówczas nie będzie można odtworzyć woli spadkodawcy i testament nie wywoła zamierzonych skutków.

Testator może użyć w zasadzie **dowolnego urządzenia nadającego się do pisania**, jak również nanieść pismo na dowolny nośnik. W praktyce najczęściej oczywiście występują testamenty napisane na kartce papieru ołówkiem, długopisem bądź piórem, możliwe jest jednak także, przykładowo, sporządzenie testamentu pędzlem na płótnie, kredą na tablicy czy poprzez wyrycie „ostatniej woli" w drewnie. Testament może zostać napisany na dowolnej liczbie kartek (tablic, desek itp.), byleby istniała między nimi ścisła więź pozwalająca na jednoznaczne ustalenie, że poszczególne kartki są elementami większej całości. W takiej sytuacji wystarczy jeden podpis i data.

---

[94] Przykładowo wystarczy zatem, że spadkodawca na kartce papieru napisze: *Chcę, żeby moim jedynym spadkobiercą myła moja żona Anna*, nakreśli na kartce datę i podpis.

[95] Zob. E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz*…, *op. cit.*, s. 94.

[96] E. Skowrońska-Bocian, *Testament*…, *op. cit*., s. 65.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Osoba trzecia nie może spisać żadnej części testamentu, choćby pod dyktando spadkodawcy. Może jednak służyć testatorowi pomocą intelektualną (np. doradzanie jak prawidłowo sformułować myśl, poprawa błędów ortograficznych), o ile zostanie zachowana swoboda w sporządzeniu testamentu, a jego treść nie będzie narzucana przez osobę trzecią.

W testamencie mogą pojawić się **poprawki i skreślenia**. Jeżeli powstaną one w trakcie jego pisania, wówczas postanowienia skreślone lub poprawione uważa się za niespisane, o ile oczywiście wspomniane czynności zostały dokonane pismem ręcznym spadkodawcy[97]. Jeżeli testator poprawi, skreśli bądź dopisze postanowienia testamentu po jego ukończeniu, powinien również te zmiany podpisać i opatrzyć datą. Jeżeli na ukończonym i podpisanym dokumencie zawierającym „ostatnią wolę" spadkodawcy skreślenia, poprawki bądź dopiski poczyni osoba trzecia, wówczas nie wpływa to na ważność ani treść sporządzonego testamentu – nie bierze się tych zmian po uwagę. W zależności jednak od ilości i charakteru naniesionych przez osobę trzecią modyfikacji, testament może stać się nieczytelny, co z kolei może prowadzić do braku możliwości odtworzenia treści poczynionych w nim rozrządzeń.

Brak zachowania wymogu własnoręczności całego testamentu prowadzi w każdym przypadku do jego nieważności.

3.2.3.1.2. Podpis

Kwestia ważność testamentu z uwagi na konieczność złożenia pod jego postanowieniami podpisu nie budzi wątpliwości w zasadzie jedynie wówczas, gdy spadkodawca podpisuje się własnoręcznie przynajmniej swoim nazwiskiem. Pojęcie „podpisu" nie zostało jednak ustawowo zdefiniowane, co prowadzi do rozbieżności w poglądach dotyczących tego, co można, a czego nie można uznać za podpis.

W literaturze podejmuje się próby ustalenia znaczenia omawianego terminu poprzez odwołanie się do funkcji podpisu[98]. Jedną z nich jest ułatwienie stwierdzenia autorstwa testamentu[99]. Funkcję tą wypełni zatem każdy znak bądź zespół znaków, który umożliwia ustalenie tożsamości osoby składającej podpis, a tym samym osoby testatora. W takim rozumieniu, za podpis mogłaby służyć także m.in. odbitka (odcisk) palca, parafa, nakreślenie samego imienia bądź pseudonimu (gdy wiadomo do kogo konkretnie się one odnoszą) czy ciągu znaków używanych powszechnie przez daną osobę do podpisywania się[100]. Inną funkcją podpisu jest ułatwienie stwierdzenia, że testament został ukończony i nie mamy do czynienia jedynie z jego projektem czy

[97] Podobnie: J. Kremis, K. Górska, [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks*…, *op. cit*., s. 1572.

[98] Zob. S. Michór, *Testament notarialny osoby umiejącej czytać i skreślić swój podpis, a nieposiadającej umiejętności pisania*, Rej. 2008, nr 5, s. 86.

[99] Chodzi tu zarówno o możliwość „zorientowania się" do kogo może należeć autorstwo testamentu, jak i możliwość weryfikacji, czy rzeczywiście ono do tej osoby należy.

[100] Na przykład imię Jan pisane wspak – Naj.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

niedokończoną wersją. Podpis wskazuje również na fakt, że spadkodawca miał wolę testowania i chciał swoim rozrządzeniom nadać moc obowiązującą.

Wydaje się, że **immanentną cechą podpisu jest jego własnoręczność**[101], co pozwala wyłączyć możliwość posłużenia się w takim charakterze znakami, które nie zostały przez spadkodawcę w testamencie osobiście napisane. Nie jest zatem dopuszczalne „podpisanie się" przez testatora m.in. pieczątką z jego odwzorowanym podpisem czy tuszowym odciskiem (odbitką) palca[102].

W nauce prawa spadkowego funkcjonują dwa konkurencyjne stanowiska, z których jedno wskazuje, że podpis pod testamentem powinien zawierać przynajmniej nazwisko testatora[103], a drugie, że nazwisko nie jest niezbędnym elementem podpisu[104]. Orzecznictwo Sądu Najwyższego przychyla się bardziej do drugiego z zaprezentowanych poglądów[105]. Wydaje się, że z uwagi na brak ustawowej definicji podpisu, jak również wyraźnych wskazówek interpretacyjnych, ustalenie minimalnej treści koniecznej do uznania ciągu znaków za podpis jest niemożliwe. Odwołanie się do funkcji podpisu również nie pozwala rozstrzygnąć poruszonego problemu, ponieważ nie można uznać, że wyłącznie posłużenie się przez testatora w podpisie przynajmniej nazwiskiem przesądza o istnieniu woli testowania czy świadczy o ukończeniu testamentu, skoro te okoliczności można wywieść również z podpisów innej treści[106]. Podobnie, w odniesieniu do testamentu holograficznego, podpis tylko w niewielkim stopniu spełnia funkcję identyfikacyjną, skoro przeważnie ustalenie osoby testatora będzie możliwe na podstawie treści dokonanych rozrządzeń, a weryfikacja, czy rzeczywiście testament został napisany przez tą osobę możliwa jest poprzez przeprowadzenie badań porównawczych pisma, którym spisano treść rozrządzeń i nakreślono podpis.

Jak wskazano powyżej, orzecznictwo Sądu Najwyższego podchodzi do analizowanego zagadnienia liberalnie. Można się zatem spodziewać, że w razie wynikłego na tym tle sporu w postępowaniu cywilnym, sąd rozpoznający sprawę uzna za ważnie sporządzony testament opatrzony podpisem w postaci imienia albo pseudonimu spad-

---

[101] Tak też: uchwała SN z dnia 30 grudnia 1993 r., sygn.: III CZP 146/93, OSNC 1994, nr 5, poz. 94.

[102] Argumentację tę wspiera m.in. fakt, iż art. 87 § 1 pkt 4 UPN wyraźnie rozróżnia pojęcie podpisu od tuszowego odcisku palca.

[103] Tak m.in. J. Gwiazdomorski, *Podpis na testamencie holograficznym*, NP 1962, nr 7–8, s. 943–954; także: E. Skowrońska, *Jeszcze*…, *op. cit*., s. 59.

[104] Tak m.in. J. Kremis, K. Górska, [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks*…, *op. cit.*, s. 1570; także: S. Wójcik, F. Zoll, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit.*, s. 303.

[105] Tak m.in. uchwała SN z dnia 23 kwietnia 1960 r., sygn.: III CO 8/60, OSNCK 1961, nr 1, poz. 27; także: uchwała 7 sędziów SN z dnia 28 kwietnia 1973 r., sygn. III CZP 78/72, OSNC 1973, nr 12, poz. 207 – uchwała ta ma moc zasady prawnej, co oznacza, że pogląd zaprezentowany w tym orzeczeniu jest wiążący dla Sądu Najwyższego przy rozpoznawaniu innych spraw, a żeby móc orzec odmiennie, dany skład orzekający SN musiałby przedstawić zagadnienie prawne do rozstrzygnięcia pełnemu składowi danej izby SN.

[106] Na przykład, nie sposób uznać, że przy dwóch testamentach o tożsamej treści, różniących się tylko tym, że na jednym jako podpis widnieje nazwisko spadkodawcy, a na drugim jego imię i numer PESEL, tylko pierwszy z nich wskazywać będzie na istnienie woli testowania czy ukończenie sporządzania oświadczenia woli.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

kodawcy czy w formie określenia relacji rodzinnych łączących go z adresatem pisma zawierającego testament (np. Twój brat). Skoro nie jest jednak możliwe jednoznaczne, abstrakcyjne określenie minimalnej koniecznej treści podpisu, dla bezpieczeństwa i uwolnienia się od mogących wystąpić wątpliwości interpretacyjnych, należy testament podpisać swoim pełnym imieniem i nazwiskiem, a najlepiej podać również datę urodzenia i numer PESEL.

Kolejną, mniej kontrowersyjną, kwestią jest ustalenie miejsca (na dokumencie), w którym testator powinien nakreślić swój podpis, aby dokonane przez niego rozrządzenia wywołały zamierzone skutki prawne. Ustawa nie reguluje, w którym miejscu należy złożyć podpis. Przyjmuje się jednak, że powinien on znaleźć się pod dokonanymi rozrządzeniami, a zatem na końcu testamentu. Według Sądu Najwyższego, w razie zamieszczenia podpisu w innym miejscu testament jest ważny tylko wówczas, gdy związek podpisu z treścią rozrządzenia jest oczywisty[107]. Co do zasady, **podpis powinien znaleźć się bezpośrednio pod zakończonym testamentem**, jednakże możliwe jest umieszczenie go również w pewnej odległości od miejsca ukończenia testamentu, zwłaszcza gdy testament jest częścią innego dokumentu, np. listu. Rozrządzenia znajdujące się poniżej podpisu są nieważne, chyba że również one zostaną podpisane.

Brak złożenia własnoręcznego podpisu spadkodawcy pod testamentem skutkuje jego nieważnością w całości.

3.2.3.1.3. Data

Umieszczenie daty służy do osiągnięcia dwóch celów: ustalenia czy spadkodawca w chwili sporządzania testamentu miał zdolność testowania oraz ustalenia kolejności kilku sporządzonych testamentów[108]. Kodeks cywilny nie określa elementów, które powinna zawierać data na testamencie holograficznym. Należy przyjąć, że chodzi o podanie danych umożliwiających osiągnięcie wskazanych powyżej celów. Niekiedy wystarczające będzie zatem podanie samego roku, w którym złożono oświadczenie woli, czasem natomiast potrzebne będzie określenie daty bardziej precyzyjnie. Jeżeli spadkodawca sporządzi kilka testamentów w tym samym dniu, celowe jest podanie również godziny, aby można było łatwo ustalić kolejność ich napisania.

Podawana data musi być prawdziwa, inaczej należy ją traktować jako niewskazaną[109]. Nie ma znaczenia sposób określenia daty. Można uczynić to wprost (np. 05.05.2012 r.) albo opisowo (np. w pierwszy dzień wiosny 2012 roku, w dniu moich siedemdziesiątych urodzin, dokładnie na tydzień przed zabiegiem itp.).

---

[107] Uchwała 7 sędziów SN z dnia 5 czerwca 1992 r., sygn. III CZP 41/92, OSNC 1992, nr 9, poz. 147.

[108] E. Skowrońska-Bocian, *Prawo*…, *op. cit.*, s. 89.

[109] Nie dotyczy to sytuacji, gdy oczywiste jest, że nastąpiła omyłka pisarska, np. 1099 rok, zamiast 1999 rok.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Odmiennie niż w przypadku podpisu, **nie ma znaczenia w którym miejscu na dokumencie zostanie umieszczona data**[110].Według stanowiska Sadu Najwyższego, data powinna zostać nakreślona własnoręcznie, aczkolwiek nieważności testamentu nie powoduje samo tylko opatrzenie dokumentu datą poczynioną inaczej aniżeli w ten sposób. W takim przypadku uznaje się, że testament nie zawiera daty[111].

Z treści art. 949 § 2 KC wynika, że brak daty na testamencie holograficznym pociąga za sobą jego nieważność tylko wówczas, gdy fakt ten wywołuje wątpliwości co do:

1) zdolności spadkodawcy do sporządzenia testamentu, lub
2) treści testamentu, lub
3) wzajemnego stosunku kilku testamentów.

Wątpliwości co do zdolności spadkodawcy do sporządzenia testamentu to takie, które dotyczą kwestii czy spadkodawca miał czy nie miał w dacie sporządzania testamentu pełnej zdolności do czynności prawnych[112].

Wątpliwości co do treści testamentu to takie, które dotyczą interpretacji testamentu.

Przykład 11: Spadkodawca sporządził testament własnoręczny i nie opatrzył go datą. Testator w chwili śmierci miał trzech synów. W testamencie uczynił jedynym spadkobiercą swojego najmłodszego syna.
W takim przypadku może pojawić się wątpliwość, który z synów powołany jest do spadku. Nie wiadomo, czy w chwili sporządzania testamentu spadkodawca był już ojcem wszystkich trzech synów. W konsekwencji takie postanowienie może oznaczać, w zależności od daty jego sporządzenia, że testator powołał do spadku swojego drugiego bądź trzeciego syna. Jeżeli te wątpliwości nie zostaną usunięte w postępowaniu sądowym, testament będzie nieważny, co w braku wcześniejszych testamentów spowoduje dziedziczenie ustawowe, a zatem powołany do spadku zostanie także najstarszy syn.

Wątpliwości co do wzajemnego stosunku kilku testamentów to takie, które dotyczą kolejności ich sporządzenia. Postanowienia późniejszego testamentu sprzeczne z postanowieniami wcześniejszego powodują odwołanie wcześniejszych postanowień[113].

Warto zauważyć, że nieważność testamentu z uwagi na brak daty ma miejsce jedynie wtedy, gdy ewentualnych wątpliwości nie uda się wyjaśnić w toku postępowania sądowego za pomocą wszelkich dostępnych środków dowodowych[114].

Podsumowując, aby prawidłowo sporządzić testament holograficzny i być pewnym jego poprawności co do formy, należy w całości napisać go własnoręcznie, umieścić własnoręczny podpis pod tekstem testamentu oraz opatrzyć go napisaną własnoręcznie

[110] Dopuszcza się umieszczenie daty nawet poniżej podpisu.
[111] Postanowienie SN z dnia 26 listopada 2004 r., sygn.: I CK 306/04, MoP 2005, nr 1, s. 11.
[112] Szerzej zob. podrozdział 3.1.3.
[113] Szerzej zob. podrozdział 3.1.10.
[114] Uchwała 7 sędziów SN z dnia 23 października 1992 r., sygn.: III CZP 90/92, OSNCP 1993, nr 1–2, poz. 4.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

datą, wskazującą na rok, miesiąc i dzień, a najlepiej również godzinę sporządzenia (podpisania) testamentu.

3.2.3.2. Testament notarialny[115]

Sporządzenie aktu notarialnego zawierającego testament jest jedną z czynności notarialnych, dlatego zastosowanie znajdą tu przepisy UPN, a zwłaszcza art. 79–95 tej ustawy. Z uwagi na charakter niniejszego opracowania, szczegółowe omówienie zasad sporządzania omawianego aktu notarialnego oraz problemów, które mogą się przy tej czynności pojawić nie jest celowe. Warto jednak zwrócić uwagę na kilka podstawowych kwestii istotnych przede wszystkim z punktu widzenia spadkodawcy.

Omawiany akt notarialny zawierający testament może sporządzić notariusz albo zastępca notariusza, przy czym czynność odbywa się zasadniczo w kancelarii notarialnej, a wyjątkowo także poza kancelarią[116]. Odebrać „ostatnią wolę" od obywatela polskiego przebywającego za granicą i sporządzić akt notarialny może również konsul, pod warunkiem uzyskania od Ministra Sprawiedliwości pisemnego upoważnienia[117]. Notariusz jest osobą zaufania publicznego, a przy tym wykwalifikowanym prawnikiem, co powoduje duże bezpieczeństwo sporządzenia ważnego i w pełni zgodnego z wolą spadkodawcy testamentu. Akt notarialny jest dokumentem urzędowym (art. 244 KPC), co oznacza, że korzysta z domniemania autentyczności[118] oraz zgodności z prawdą[119]. Wprawdzie teoretycznie oba domniemania można w postępowaniu sądowym obalić i podważyć w ten sposób testament, jest to jednak zdecydowanie trudniejsze, aniżeli zanegowanie testamentu holograficznego.

Testament w formie aktu notarialnego może dotyczyć także rozrządzeń osób, które nie mogą bądź nie umieją czytać ani pisać czy nie mogą bądź nie potrafią się podpisać[120]. Oryginały aktów notarialnych przechowywane są przez notariusza, stronom czynności wydawane są natomiast wypisy, które mają moc prawną oryginału, co zapewnia bezpieczeństwo przez zaginięciem czy zniszczeniem testamentu.

W aktualnym stanie prawnym istotną „przewagą" testamentu notarialnego nad pozostałymi formami tej czynności prawnej (tak zwykłymi, jak i szczególnymi) jest

---

[115] Wzór testamentu notarialnego zamieszczono w podrozdziale 9.6.

[116] Na przykład, gdy spadkodawca jest obłożnie chory albo przebywa w zakładzie karnym notariusz może przybyć do miejsca jego pobytu.

[117] Zob. art. 19 ust. 4 UFKRP.

[118] Przyjmuje się, że dokument pochodzi od osoby lub organu wskazanego jako jego wystawca, a zatem, że nie jest on sfałszowany.

[119] Zakłada się, że zaświadcza on prawdziwy stan rzeczy. Jeżeli ktoś twierdzi przeciwnie, musi to wykazać (udowodnić).

[120] Zgodnie z art. 87 § 1 UPN, jeżeli osoba biorąca udział w czynnościach nie umie lub nie może pisać, powinna na dokumencie złożyć tuszowy odcisk palca; obok tego odcisku zaś inna osoba wpisze imię i nazwisko osoby nieumiejącej lub niemogącej pisać, umieszczając swój podpis.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

możliwość ustanowienia zapisu windykacyjnego (art. 981[1] i n. KC), która jest zarezerwowana wyłącznie dla formy aktu notarialnego[121]. Sporządzenie takiego testamentu nie wymaga nadto angażowania do tej czynności żadnych świadków zwykłych, a jedynie notariusza bądź jego zastępcy.

Wyrażenie „ostatniej woli" w omawianej formie łączy się z poniesieniem przez spadkodawcę kosztów, które są jednak niewielkie[122]. Testament notarialny może zostać odwołany w podobny sposób, jak każdy inny testament.

Skutkiem naruszenia przepisów UPN przy sporządzaniu testamentu w formie aktu notarialnego jest jego nieważność w całości.

3.2.3.3. Testament allograficzny[123]

Czynność prawna obejmująca oświadczenie woli spadkodawcy może również przybrać postać testamentu allograficznego[124]. Z formy tej nie mogą skorzystać osoby głuche, nieme i głuchonieme (art. 951 § 3 KC). Do sporządzenia omawianego testamentu konieczne jest zaangażowanie zarówno świadków zwykłych, jak i kwalifikowanych.

Zgodnie z art. 951 KC sporządzenie testamentu allograficznego następuje w czterech kolejnych etapach:

1) spadkodawca w obecności dwóch świadków zwykłych oświadcza swoją ostatnią wolę ustnie wobec wójta (burmistrza, prezydenta miasta), starosty, marszałka województwa, sekretarza powiatu albo gminy lub kierownika urzędu stanu cywilnego;
2) następnie oświadczenie woli testatora zostaje spisane w protokole z podaniem daty jego złożenia;
3) w dalszej kolejności dochodzi do odczytania przez urzędnika testamentu spadkodawcy w obecności świadków zwykłych;
4) procedura sporządzania testamentu kończy się podpisaniem protokołu przez spadkodawcę, urzędnika oraz świadków zwykłych. Jeżeli testator nie może podpisać protokołu, urzędnik winien to odnotować w protokole podając jednocześnie przyczynę braku podpisu.

Jedynym możliwym sposobem przekazania przez spadkodawcę treści swojego oświadczenia woli jest **forma ustna**, a zatem testator musi ową treść przekazać wypowiadając słowa. Żadna inna forma przekazu, np. użycie języka migowego, nie jest dopuszczalna[125]. Uznaje się za dozwolone posługiwanie się przez testatora dokumentami

[121] Szerzej zob. podrozdział 3.3.4.2.

[122] Szerzej zob. podrozdział 3.1.15.

[123] Wzór protokołu testamentu allograficznego zamieszczono w podrozdziale 9.7.

[124] Organy administracji publicznej, przed którymi możliwe jest sporządzenie testamentu allograficznego zazwyczaj wymagają uprzedniego złożenia w tym celu pisemnego wniosku i ustalenia terminu dokonania czynności z odpowiednim wyprzedzeniem.

[125] Zob. E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz*…, *op. cit*., s. 108.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

i notatkami[126], przy czym należy zastrzec, że notatki powinny zostać spisane samodzielnie[127] przez spadkodawcę albo przez inną osobę, ale pod dyktando spadkodawcy. Z uwagi na charakter testamentu należy przyjąć, że przy składaniu oświadczenia nie można ograniczyć się do samego odczytania treści sporządzonej nie przez testatora lub nie pod jego dyktando. Akt testowania nie może, tym bardziej, ograniczyć się do zaakceptowania przez spadkodawcę przygotowanego bez jego udziału i odczytanego przez kogo innego oświadczenia woli[128].

Ustawa wprost wymaga obecności dwóch świadków zwykłych przy składaniu przez testatora oświadczenia, należy jednak przyjąć, że chodzi tu o ich minimalną liczbę. Innymi słowy, towarzystwo większej liczby świadków nie spowoduje naruszenia przepisów i w konsekwencji nieważności testamentu. Należy wręcz postulować, aby akt testowania odbył się w obecności większej niż minimalna liczby świadków, aby zabezpieczyć się przed możliwą nieważnością testamentu, gdyby okazało się, że niektórzy świadkowie byli niezdolni do pełnienia takiej roli[129].

Spadkobierca **musi złożyć oświadczenie wobec świadka kwalifikowanego – urzędnika**. Wystarczająca jest obecność jednej z osób wymienionych w art. 951 § 1 KC. Jeżeli dojdzie do jednoczesnej obecności większej liczby świadków kwalifikowanych przy akcie testowania (np. prezydenta miasta i kierownika urzędu stanu cywilnego), sporządzenie testamentu będzie skuteczne[130].

Z treści art. 951 § 1 KC wynika **konieczność jednoczesnej obecności** zarówno **świadków** zwykłych, jak i kwalifikowanych **oraz** oczywiście **spadkodawcy** przy akcie testowania. Wymóg ten będzie spełniony, gdy wszystkie wskazane osoby będą równocześnie przebywały w swoim towarzystwie w trakcie składania oświadczenia woli przez testatora. Ustawa nie wskazuje przy tym, czy podmioty te muszą przebywać w tym samym pomieszczeniu, jednym budynku itp. Wydaje się, że świadkowie muszą znajdować się w takim miejscu, aby mogli dokładnie słyszeć i obserwować testatora[131].

Oświadczenie spadkodawcy należy spisać w protokole, przy czym ustawa nie precyzuje ani tego, kto ma to uczynić, ani w którym momencie należy tej czynności dokonać, ani też w jakiej formie należy spisać protokół. Słuszne wydaje się stanowisko Sądu Najwyższego, który stwierdził, że protokolantem może być jeden ze świadków lub

---

[126] Tak: M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks*…, *op. cit*., s. 1102.

[127] Nie oznacza to, że muszą one zostać spisane własnoręcznie.

[128] Podobnie: uchwała SN z dnia 26 lutego 1993 r., sygn. III CZP 24/92, OSNCP 1993, nr 7–8, poz. 134.

[129] Szerzej zob. podrozdział 3.2.2.

[130] Możliwe są tu dwie interpretacje: 1) każdego kolejnego świadka kwalifikowanego uznaje się za nadliczbowego, albo 2) dochodzi to sporządzenia tylu testamentów allograficznych ilu jest świadków kwalifikowanych. Może się zdarzyć, że świadek kwalifikowany okaże się niezdolny do pełnienia tej roli (art. 956, 957 KC). Wówczas, niezależnie od interpretacji, praktyczny skutek złożenia oświadczenia woli przez testatora wobec dwóch albo większej liczby świadków kwalifikowanych będzie taki sam – wola testatora zostanie ucieleśniona w ważnym testamencie.

[131] Wymóg umożliwienia obserwacji wydaje się uzasadniony choćby dlatego, że świadkowie powinni mieć sposobność weryfikacji czy oświadczenie składa w istocie dana osoba, czy czyni ona to w sposób swobodny itp.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

osoba trzecia[132]. Nie może funkcji tej pełnić sam spadkodawca[133]. Protokół może zostać sporządzony zarówno po ukończeniu składania oświadczenia woli przez testatora, jak i być spisywany na bieżąco podczas tej czynności. Nie została przez ustawę zastrzeżona żadna szczególna forma spisania protokołu, przyjmuje się jednak, że powinien on mieć postać materialną (nie elektroniczną), skoro należy na nim złożyć podpis, którego, jak już wcześniej wskazano, immanentną cechą jest własnoręczność.

Protokół musi zawierać datę jego sporządzenia[134]. Brak daty, odmiennie niż przy testamencie holograficznym, pociąga za sobą naruszenie przepisów o formie testamentu skutkujące jego nieważnością[135]. Ustawa nie wymaga, aby podczas sporządzania protokołu obecni byli świadkowie, należy zatem uznać, że niema takiej konieczności, jest to natomiast dopuszczalne.

Po spisaniu protokołu **należy go odczytać spadkodawcy w obecności świadków**. Czynność ta musi się odbyć w obecności tych samych świadków, którzy towarzyszyli testatorowi również przy składaniu przez niego oświadczenia wobec urzędnika. Jeżeli jednak świadków podczas składania oświadczenia było więcej niż ich wymagana liczba, wówczas testament będzie ważny, gdy podczas odczytania protokołu obecna będzie co najmniej minimalna wymagana ich liczba, a jednocześnie będą to osoby, które uczestniczyły w składaniu przez testatora oświadczenia.

Przykład 12: Spadkodawca oświadczył swoją ostatnią wolę wobec wójta i w obecności trzech świadków zwykłych – Jana, Tomasza i Marka. Podczas odczytywania testatorowi spisanego uprzednio protokołu obecny był wójt oraz dwóch świadków – Tomasz i Marek. Testament będzie ważny.

Przykład 13: Spadkodawca oświadczył swoją ostatnią wolę wobec wójta i w obecności trzech świadków zwykłych – Jana, Tomasza i Marka. Podczas odczytywania testatorowi spisanego uprzednio protokołu obecny był wójt oraz dwóch świadków – Tomasz i Wacław. Testament będzie nieważny, ponieważ spośród świadków zwykłych, zarówno przy składaniu oświadczenia, jak i odczytywaniu protokołu obecny był tylko Tomasz, podczas gdy wymagana jest obecność przynajmniej dwóch świadków.

Ostatnim etapem sporządzania testamentu allograficznego jest **złożenie na protokole podpisu**[136] **przez spadkodawcę oraz świadków**. Brak możliwości podpisania przez testatora protokołu należy zaznaczyć w jego treści, a nadto odnotować przyczynę takiego stanu rzeczy.

---

[132] Zob. uchwała SN z dnia 27 listopada 1969 r., sygn.: III CZP 76/69, OSNCP 1970, nr 6, poz. 104.

[133] Tak też: K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks…*, *op. cit.*, kom. do art. 951, teza nr 41.

[134] W kwestii koniecznych elementów daty zob. podrozdział 3.2.3.1.3.

[135] W dawniejszym orzecznictwie można spotkać pogląd, wedle którego brak daty w protokole testamentu allograficznego należy oceniać analogicznie jak brak daty na testamencie własnoręcznym – zob. postanowienie SN z dnia 28 listopada 1977 r., sygn.: IV CR 494/77, OSNCP 1978, nr 11, poz. 208. Pogląd ten został jednak słusznie skrytykowany w literaturze.

[136] W kwestii wymagań stawianych podpisowi zob. podrozdział 3.2.3.1.2.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Protokół stwierdzający fakt złożenia przez spadkodawcę oświadczenia woli i jego treść jest dokumentem urzędowym, podobnie jak akt notarialny zawierający testament. Korzysta zatem z domniemania autentyczności oraz zgodności z prawdą (art. 244 KPC).

Z uwagi na szereg wymogów formalnych, których niedopełnienie skutkuje nieważnością testamentu, należy nader ostrożnie uciekać się do sporządzania testamentu allograficznego. O ile bowiem zachowanie wymogów formalnych przy testamencie holograficznym zależy w zasadzie wyłącznie od spadkodawcy, a przy testamencie notarialnym – od testatora i wykwalifikowanego prawnika, to już ważność testamentu allograficznego zależy od zachowania wymogów łącznie przez spadkodawcę, urzędnika oraz świadków zwykłych, przy czym żaden z tych podmiotów nie musi być prawnikiem. Problem ten stanowi realne zagrożenie dla skuteczności rozrządzeń testatora, w orzecznictwie odnotowano bowiem przypadki nieważności testamentu allograficznego m.in. z powodu mylnego przekonania spadkobiercy, że składa on oświadczenie woli wobec urzędnika uprawnionego w świetle przepisów do jego przyjęcia[137], jak również z powodu braku zachowania przez urzędnika wymogów prawem przewidzianych[138].

W celu „ratowania" sporządzonych wadliwie testamentów allograficznych wykształcono w orzecznictwie **możliwość przekształcenia (tzw. konwersji) takiego testamentu w testament ustny**, uznając, że błędne przekonanie co do ważności testamentu allograficznego może stanowić okoliczność szczególną umożliwiającą sporządzenie testamentu ustnego (art. 952 KC)[139]. Jeżeli zatem akt ostatniej woli spadkodawcy zostanie dokonany z naruszeniem reguł przewidzianych dla testamentu allograficznego (art. 951 KC), ale jednocześnie wypełnione zostaną wymogi ważności testamentu ustnego (art. 952 KC), wówczas rozrządzenia testatora będą skuteczne. Pamiętać jednak należy, że taki testament ustny będzie ważny jedynie przez okres 6 miesięcy, od kiedy spadkodawca dowiedział się o nieważności testamentu allograficznego[140].

3.2.4. Testamenty szczególne

Testament szczególny charakteryzuje się tym, że jego ważność zależy od zaistnienia określonych okoliczności, uznanych przez prawodawcę za uzasadniające brak zachowania formy testamentu zwykłego. Okoliczności te są każdorazowo wskazane w przepisach, przy czym są one różne dla każdej form testamentów szczególnych przewidzianych w polskim porządku prawnym. Ponadto, odmiennie niż w przypadku

[137] Zob. np. uchwała SN z dnia 22 marca 1982 r., sygn.: III CZP 5/82, OSPiKA 1982, nr 11, poz. 186; także: postanowienie SN z dnia 27 lutego 1998 r., sygn.: II CKU 151/97, LEX nr 519912.

[138] Zob. np. orzeczenie SN z dnia 21 października 1961 r., sygn. IV CR 644/61, OSNC 1962, nr 4, poz. 145.

[139] Uchwała 7 sędziów SN z dnia 22 marca 1971 r., sygn.: III CZP 91/70, OSNCP 1971, nr 10, poz. 168.

[140] Uchwała SN z dnia 9 lutego 1981 r., sygn.: III CZP 68/80, OSNCP 1981, nr 6, poz. 103.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

testamentów zwykłych, ważność testamentu szczególnego jest czasowo ograniczona do upływu 6 miesięcy od chwili ustania wskazanych okoliczności, chyba że testator zmarł przed upływem tego terminu (art. 955 KC)[141]. Kodeks cywilny ustanawia trzy rodzaje testamentów szczególnych – ustny, podróżny i wojskowy.

3.2.4.1. Testament ustny[142]

Testament ustny charakteryzuje się stosunkowo niewielkimi wymogami, których zachowanie gwarantuje jego ważność. Z jednej strony, jest to istotne ułatwienie dla spadkodawcy w chwili wystąpienia nadzwyczajnych okoliczności[143], z drugiej jednak prowadzić może do wypaczenia woli spadkodawcy czy nawet poważnych nadużyć (np. sfałszowania testamentu), wskutek czego od wielu lat pojawiają się w literaturze propozycje dokonania głębokich zmian w konstrukcji tej formy testamentu[144] czy wręcz jej wyeliminowania z polskiego porządku prawnego[145]. Do chwili obecnej regulacje Kodeksu cywilnego dotyczące testamentu ustnego obowiązują jednak w niezmienionym kształcie od czasu jego wejścia w życie w 1965 roku.

3.2.4.1.1. Dopuszczalność sporządzenia testamentu ustnego

Możliwość sporządzenia testamentu w formie ustnej uwarunkowana jest:

a) zaistnieniem obawy rychłej śmierci spadkodawcy (art. 952 § 1 KC), lub
b) wystąpieniem szczególnych okoliczności, wskutek których sporządzenie testamentu zwykłego jest niemożliwe lub bardzo utrudnione (art. 952 § 1 KC), lub
c) odbywaniem przez spadkodawcę podróży na polskim statku morskim lub powietrznym, przy jednoczesnym braku możliwości sporządzenia testamentu podróżnego (art. 953 zd. 3 KC)[146].

Pojęcie **„obawy rychłej śmierci”** jest terminem niedookreślonym, wywołującym istotne rozbieżności w literaturze i orzecznictwie. Istota sporu sprowadza się do odpowiedzi na pytanie, czy owa obawa musi być obiektywnie uzasadniona. Stanowisko

[141] Bieg tego terminu ulega jednak zawieszeniu przez czas, w ciągu którego spadkodawca nie ma możliwości sporządzenia testamentu zwykłego (art. 955 zd. 2 KC). Zawieszenie biegu terminu ma taki skutek, że czasu, w którym występowała przyczyna zawieszenia nie wlicza się do okresu wspomnianych 6 miesięcy. Sumuje się zatem jedynie okres od ustania przyczyny uzasadniającej sporządzenie testamentu szczególnego do momentu zaistnienia przyczyny zawieszenia oraz okres po ustaniu przyczyny zawieszenia.

[142] Wzór pisma stwierdzającego treść testamentu ustnego zamieszczono w podrozdziale 9.8.

[143] Często w praktyce testament ustny jest sporządzany „na łożu śmierci”.

[144] Zob. np. J. Czerwiakowski, *Testament ustny w świetle praktyki*, Pal. 1987, nr 10–11, s. 46–51.

[145] Zob. np. B. Pręda, *W sprawie przyszłości testamentu ustnego*, Rej. 2009, nr 5, s. 87–99.

[146] Szerzej zob. podrozdział 3.2.4.2.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

subiektywne kładzie nacisk wyłącznie na odczucia testatora[147]. Koncepcja przeciwna zakłada, że owa obawa musi być obiektywnie uzasadniona, zwłaszcza w świetle wiedzy medycznej lub doświadczenia życiowego[148]. Podzielić należy natomiast stanowisko pośrednie. Obawa rychłej śmierci wystąpi, jeżeli spadkobierca w chwili sporządzania testamentu będzie miał poczucie, że w nieodległym czasie grozi mu śmierć[149], a fakt posiadania przez niego takiego poczucia będzie uzasadniony. Odczucie testatora najczęściej będzie uzasadnione obiektywnym stanem rzeczy, może jednak wynikać np. z usprawiedliwionego błędnego przeświadczenia, że wystąpiła obiektywna sytuacja, która powoduje obawę śmierci w nieodległym czasie[150].

Przykład 14: Pacjent szpitala poczuł się gorzej i poddał badaniom, w których stwierdzono istnienie dużego tętniaka, który w każdej chwili może pęknąć powodując wylew krwi do mózgu i ryzyko śmierci pacjenta. Pacjent sporządził zatem testament ustny. Następnie okazało się, że diagnoza był błędna.
Testament będzie ważny, pomimo braku obiektywnego niebezpieczeństwa rychłej śmierci, ponieważ istnieją obiektywne przesłanki uzasadniające przekonanie testatora o ryzyku jego śmierci w nieodległym czasie.

Przykład 15: W czasie zagranicznej wycieczki spadkodawca uległ ukąszeniu węża. Miejscowy przewodnik wycieczki podał, że wąż był jadowity, a w braku otrzymania pomocy lekarskiej spadkodawca umrze w ciągu kilku godzin. Jednocześnie nie było możliwe otrzymanie pomocy lekarskiej w ciągu kilku godzin. Spadkodawca sporządził zatem testament ustny. Następnego dnia udzielono mu pomocy medycznej. Po przeprowadzeniu badań okazało się, że wstrzyknięta przez węża dawka jadu nie mogła być śmiertelna.
Testament będzie ważny.

Przykład 16: Przed przystąpieniem do rozbrajania ładunku wybuchowego, o konstrukcji wcześniej mu nieznanej, saper sporządził testament ustny. Okazało się, że bomba była jednak tylko atrapą.
Testament będzie ważny.

Warto podkreślić, że spadkodawca musi mieć poczucie tego, że śmierć może być **„rychła”**. Nie jest możliwe precyzyjne i abstrakcyjne wyznaczenie okresu, w jakim zgon miałby nastąpić, aby być uznany za rychły, należy zatem stanąć na stanowisku,

---

[147] Wedle takiego rozumienia obawa rychłej śmierci zachodzi wówczas, gdy spadkobierca uważa, że w nieodległym czasie grozi mu śmierć, niezależnie od tego, czy obiektywnie zagrożenie takie istnieje. Tak np. uchwała SN z dnia 7 stycznia 1992 r., sygn.: III CZP 135/91, OSP 1993, nr 1, poz. 4.

[148] Wedle takiego rozumienia nie będzie można sporządzić testamentu ustnego, jeżeli wprawdzie spadkodawca był przekonany, że grozi mu rychła śmierć np. z powodu choroby nowotworowej, a w rzeczywistości obiektywnie nie było takiego zagrożenia. Tak np. E. Skowrońska-Bocian, *Testament*…, *op. cit.*, s. 107.

[149] Co wcale nie oznacza, że musi on w chwili testowania pozostawać w lęku czy strachu przed śmiercią, zob. postanowienie SN z dnia 15 lutego 2008 r., sygn.: I CSK 381/07, LEX nr 465921.

[150] Podobnie: postanowienie SN z dnia 8 lutego 2006 r., sygn.: II CSK 128/05, LEX nr 192038.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

że chodzi tu o przewidywalną, niedaleką przyszłość[151]. Jeżeli zachodzi obawa rychłej śmierci, spadkodawca może sporządzić testament ustny niezależnie od tego, czy możliwe jest w danej chwili złożenie oświadczenia woli na wypadek śmierci w formie zwykłej.

Sporządzenie testamentu ustnego jest możliwe również wtedy, gdy na skutek wystąpienia **szczególnych okoliczności, zachowanie formy zwykłej jest niemożliwe lub bardzo utrudnione**. Mogą tu wejść w grę rozmaite niecodzienne zdarzenia, które dadzą się wskazać jedynie przykładowo[152], ustawa nie zawiera bowiem żadnego ich wyliczenia. Wspomniane szczególne okoliczności muszą być tego rodzaju, że skutkują brakiem możności bądź znacznymi utrudnieniami w sporządzeniu testamentu zwykłego. Niemożliwe bądź bardzo utrudnione ma być zachowanie każdej ze zwykłych form testamentu, a nie tylko niektórych z nich. Brak możności bądź trudności należy odnosić wyłącznie do osoby konkretnego spadkobiercy, co oznacza, iż nie ma żadnego znaczenia fakt, że ktoś inny byłby w stanie w takiej samej, a nawet tej samej, sytuacji sporządzić testament zwykły[153].

3.2.4.1.2. Procedura sporządzenia testamentu ustnego

Sporządzenie omawianego testamentu następuje poprzez złożenie przy świadkach oświadczenia woli przez spadkodawcę ustnie, przez co należy rozumieć **konieczność wyrażenia treści testamentu za pomocą mowy**. Odmiennie niż w przypadku testamentu allograficznego, **dopuszcza się** tu **także możliwość posłużenia się językiem migowym**, z uwagi na brak wyraźnego wyłączenia przez ustawę możliwości skorzystania z testamentu ustnego przez osoby głuche lub nieme[154]. Uznaje się za dozwolone posługiwanie się przez testatora dokumentami i notatkami, przy czym należy zastrzec, że notatki powinny zostać spisane samodzielnie przez spadkodawcę albo przez inną osobę, ale pod dyktando spadkodawcy. Przy składaniu oświadczenia nie można ograniczyć się do samego odczytania treści sporządzonej nie przez testatora lub nie pod jego dyktando. Akt testowania nie może, tym bardziej, ograniczyć się do zaakceptowania przez spadkodawcę przygotowanego bez jego udziału i odczytanego przez kogo innego oświadczenia woli.

---

[151] Tak też: S. Wójcik, F. Zoll., [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit.*, s. 311; podobnie wypowiedział się SN, wskazując, iż „rychły" znaczy bliski, czyli taki stan, który nastąpi niebawem, zob. postanowienie SN z dnia 3 grudnia 2010 r., sygn.: I CSK 37/10, LEX nr 694228.

[152] Na przykład: klęska żywiołowa, epidemia. Za taką szczególną okoliczność orzecznictwo uznaje również błędne przekonanie spadkodawcy co do ważności testamentu allograficznego. W takim przypadku dopuszcza się tzw. konwersję nieważnego testamentu allograficznego na ważny testament ustny – szerzej zob. podrozdział 3.2.3.3.

[153] Tak słusznie: K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks*…, *op. cit*., kom. do art. 952 KC, teza 28.

[154] Zob. np. postanowienie SN z dnia 14 stycznia 1982 r., sygn.: III CRN 169/81, OSNCP 1982, nr 5–6, poz. 91.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Testator musi oświadczyć swoją ostatnią wolę przy **jednoczesnej obecności co najmniej trzech świadków zwykłych**. Wymóg ten będzie spełniony, podobnie jak w przypadku testamentu allograficznego, gdy wszystkie wskazane osoby będą równocześnie przebywały w swoim towarzystwie w trakcie składania oświadczenia woli przez testatora.

3.2.4.1.3. Stwierdzenie treści testamentu ustnego

Kodeks cywilny przewiduje obowiązek stwierdzenia treści testamentu ustnego dla zachowania jego prawnej skuteczności. Treść taka może zostać stwierdzona na **dwa sposoby** – **pisemny** (art. 952 § 2 KC) **i sądowy** (art. 952 § 3 KC).

W pierwszym przypadku jeden ze świadków obecnych przy składaniu przez spadkodawcę oświadczenia woli, ewentualnie osoba trzecia, w ciągu jednego roku od aktu testowania utrwala treść testamentu **w formie pisemnej** (niekoniecznie własnoręcznie). W piśmie takim należy podać datę[155] oraz miejsce zarówno złożenia przez testatora oświadczenia, jak i sporządzenia pisma, a nadto oznaczyć osobę spadkodawcy i wymienić przynajmniej dokonane przez testatora rozrządzenia na wypadek śmierci. Dla ważności testamentu ustnego wymagane jest **podpisanie**[156] takiego dokumentu łącznie **przez spadkodawcę i dwóch świadków albo przez wszystkich świadków**[157]. Możliwe jest utrwalenie treści testamentu w jednym bądź większej liczbie pism, byleby każde z nich zostało sporządzone we wskazanym wyżej terminie i zawierało wymagane elementy[158]. Stwierdzenie treści testamentu w opisany wyżej sposób może nastąpić także po śmierci spadkodawcy, o ile zachowany zostanie roczny termin do sporządzenia pisma.

Sądowe stwierdzenie treści testamentu może zostać dokonane tylko wówczas, gdy treści tej nie stwierdzono uprzednio pisemnie z zachowaniem przytoczonych powyżej reguł, jak również wyłącznie po śmierci spadkodawcy. Zgodnie z dosłowną treścią art. 952 § 3 KC sądowe stwierdzenie treści testamentu następuje poprzez złożenie przez świadków testamentu zgodnych zeznań przed sądem w terminie 6 miesięcy od dnia otwarcia spadku. W orzecznictwie przyjęto jednak, że wskazany termin jest zachowany także m.in. wtedy, gdy przed jego upływem wniesiono do sądu pismo w trybie art. 661 § 1 KPC[159] albo złożono wniosek o stwierdzenie nabycia spadku, w którym wymienio-

---

[155] W kwestii koniecznych elementów daty zob. podrozdział 3.2.3.1.3.

[156] W kwestii rozumienia pojęcia „podpis" zob. podrozdział 3.2.3.1.2.

[157] Nie wystarczy zatem podpisanie dokumentu jedynie przez trzech świadków, jeżeli w akcie testowania uczestniczyła ich większa liczba; odmiennie: K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks*…, *op. cit*., kom. do art. 952 KC, teza 102.

[158] Zob. postanowienie SN z dnia 23 grudnia 1975 r., sygn.: III CRN 343/75, LEX nr 7785.

[159] Art. 661 § 1 KPC: *Kto dowie się o śmierci spadkodawcy oraz o tym, że treść testamentu ustnego nie została spisana, obowiązany jest niezwłocznie zawiadomić o tym sąd spadku oraz podać imiona, nazwiska i adresy świadków testamentu, jeżeli okoliczności te są mu znane*; zob. uchwała SN z dnia 27 czerwca 1969 r., sygn.: III CZP 31/69, OSNCP 1970, nr 2, poz. 23.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

no personalia i adresy świadków[160], choćby sam akt złożenia przez świadków zeznań nastąpił już po upływie 6 miesięcy od śmierci spadkodawcy.

Z treści art. 953 § 3 zd. 2 KC wynika, że **zeznania winno złożyć**, co do zasady, **trzech świadków**, a jeżeli przesłuchanie jednego z nich jest niemożliwe lub istotnie utrudnione, sąd może poprzestać na zgodnych zeznaniach dwóch świadków[161]. Zeznania muszą być zgodne co do treści rozrządzeń testatora. W wypadku braku zgodności co do wszystkich rozrządzeń, należy przyjąć ważność tych postanowień, które zostały przez świadków jednomyślnie wskazane.

Przesłuchanie świadków testamentu ustnego następuje w szczególnym postępowaniu, które ma za przedmiot li tylko stwierdzenie treści oświadczenia spadkodawcy (art. 661–662 KPC). Sąd w tym postępowaniu nie bada i nie ustala ważności testamentu ustnego. Postępowanie to nie skutkuje nigdy wydaniem rozstrzygnięcia co do istoty sprawy, ale zostaje zakończone z chwilą przesłuchania świadków[162]. Może ono, lecz nie musi, toczyć się równolegle ze sprawą o stwierdzenie nabycia spadku. Przesłuchanie świadków testamentu ustnego odbywa się zasadniczo według reguł ogólnych (art. 258 i n. KPC), z tym, że świadkom nie wolno odmówić złożenia zeznań ani udzielenia odpowiedzi na pytania, jak również nie mogą być oni zwolnieni od złożenia przyrzeczenia (art. 662 zd. 2 KPC). Z przesłuchania świadków testamentu ustnego sporządza się protokół, który przechowuje się tak, jak oryginał testamentu – w przeznaczonej do tego celu kasie pancernej znajdującej się w sądzie – a kopię protokołu pozostawia się w aktach sprawy[163].

3.2.4.2. Testament podróżny[164]

Testament podróżny (art. 953 KC) jest formą raczej rzadko spotykaną w praktyce. Okolicznością umożliwiającą jego sporządzenie jest odbywanie przez spadkodawcę podróży na polskim statku morskim[165] lub powietrznym[166]. Nie jest tu konieczne wystąpienie żadnych dodatkowych przyczyn sporządzenia testamentu (np. bezpośredniego

---

[160] Uchwała SN z dnia 3 października 1969 r., sygn.: III CZP 75/69, OSPiKA 1970, nr 4, poz. 87.

[161] Wymóg złożenia zeznań przez trzech świadków dotyczy również testamentów, przy których sporządzaniu obecna była większa liczba świadków; odmiennie: M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks*…, *op. cit*., s. 1112.

[162] Postanowienie SN z dnia 14 grudnia 2000 r., sygn.: I CKN 668/00, OSNC 2001, nr 10, poz. 151.

[163] Zob. § 143 ust. 2 i § 144 RRUSP.

[164] Wzór pisma stwierdzającego treść testamentu podróżnego zamieszczono w podrozdziale 9.9.

[165] Polskim statkiem morskim jest w świetle art. 2 § 1 Kodeksu morskiego i art. 10 § 1 i 2 KM każde urządzenie pływające przeznaczone lub używane do żeglugi morskiej, o polskiej przynależności, tj. statek stanowiący polską własność lub uważany za polską własność, jak też statek niestanowiący polskiej własności, który (choćby czasowo) uzyskał polską przynależność.

[166] Polskim statkiem powietrznym jest w świetle art. 2 pkt 1 i 2 ustawy – Prawo lotnicze oraz art. 31 ust. 1 pkt 1 UPL urządzenie zdolne do unoszenia się w atmosferze na skutek oddziaływania powietrza innego niż oddziaływanie powietrza odbitego od podłoża, używane przez Siły Zbrojne RP lub jednostki orga-

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

zagrożenia życia). Możliwość sporządzenia testamentu podróżnego nie jest zależna od braku możliwości sporządzenia testamentu zwykłego[167]. Nie ma również ograniczeń podmiotowych występujących w testamencie allograficznym (art. 951 § 3 KC), mimo że obie formy są do siebie zbliżone[168]. Uprawnienie do złożenia oświadczenia woli w omawianej formie przysługuje od momentu wejścia na pokład statku do jego opuszczenia w związku z ukończeniem podróży (osiągnięciem docelowego portu morskiego bądź lotniczego).

Testament podróżny sporządza się w kilku kolejnych etapach:

1) spadkodawca oświadcza swoją wolę wobec dowódcy statku lub jego zastępcy (świadkowie kwalifikowani), przy jednoczesnej obecności przynajmniej dwóch świadków zwykłych,
2) osoba, wobec której wolę oświadczono utrwala ją na piśmie podając datę[169] jej spisania,
3) następnie osoba ta w obecności świadków odczytuje spadkodawcy pismo,
4) w dalszej kolejności pod pismem składają podpisy: spadkodawca, świadkowie zwykli oraz odbiorca oświadczenia testatora.

Oświadczenie woli można złożyć jedynie wobec dowódcy danego statku lub jego zastępcy[170]. Osoby te muszą odebrać oświadczenie osobiście. Odmiennie niż w przypadku testamentu allograficznego, ustawa nie wymaga tutaj ustnej formy przekazania rozrządzeń, dlatego należy przyjąć, że każdy przekaz dostatecznie ujawniający wolę testatora jest dopuszczalny. Dowódca statku (bądź jego zastępca), który odebrał oświadczenie od testatora musi spisać pismo osobiście (aczkolwiek niekoniecznie własnoręcznie) z podaniem daty sporządzenia dokumentu, a następnie również osobiście odczytać spadkodawcy pismo w obecności świadków, którzy uprzednio uczestniczyli w akcie testowania[171]. Świadkowie (kwalifikowani i zwykli) powinni się podpisać[172] pod treścią rozrządzeń spisanych w takim dokumencie. Podpis winien złożyć również sam spadkodawca, chyba że jest to niemożliwe. Wówczas w piśmie należy podać przyczynę braku jego podpisu (art. 953 zd. 2 KC). Uchybienie opisanym powyżej wymogom skutkuje nieważnością testamentu.

Jeżeli zachowanie wymogów ważności testamentu podróżnego jest niemożliwe, ustawa dopuszcza sporządzenie testamentu ustnego (art. 953 zd. 3 KC). Odbywanie

---

nizacyjne Straży Granicznej, Policji i Państwowej Straży Pożarnej, jak również wpisane do polskiego rejestru cywilnych statków powietrznych.

[167] Z formy tej będzie mógł zatem skorzystać również m.in. w pełni sprawny i potrafiący pisać człowiek, podróżujący statkiem w towarzystwie notariusza oraz burmistrza i kilku innych osób mogących być świadkami zwykłymi.

[168] Mówi się nawet niekiedy, że testament podróżny jest formą testamentu allograficznego.

[169] W kwestii koniecznych elementów daty zob. podrozdział 3.2.3.1.3.

[170] Dowódcą statku morskiego jest jego kapitan (art. 53 § 1 KM), a statku powietrznego – wyznaczony członek jego załogi (art. 113 ust. 2 UPL).

[171] Zob. również mające tu zastosowanie uwagi dotyczące świadków testamentu allograficznego – podrozdział 3.2.3.3.

[172] W kwestii rozumienia pojęcia „podpis" zob. podrozdział 3.2.3.1.2.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

przez spadkodawcę podróży na polskim statku morskim lub powietrznym, przy jednoczesnym braku możliwości sporządzenia testamentu podróżnego jest zatem osobną, niezależną przesłanką dopuszczalności sporządzenia testamentu w formie ustnej. Nie występuje w takim przypadku konieczność zaistnienia obawy rychłej śmierci czy innych szczególnych okoliczności. Sporządzenie testamentu ustnego oraz stwierdzenie jego treści następuje według reguł ustalonych w art. 952 KC[173].

Jednym z obowiązków kapitana statku morskiego jest przekazanie testamentu (nie tylko podróżnego) osoby zmarłej na statku sądowi rejonowemu właściwemu dla pierwszego portu polskiego, do którego statek zawinął, a za granicą polskiemu urzędowi konsularnemu (art. 71 § 3 KM). Brak w przepisach analogicznego unormowania obowiązków dowódcy statku powietrznego.

3.2.4.3. Testament wojskowy

Polski ustawodawca przewidział również możliwość sporządzenia testamentu wojskowego i odesłał (art. 954 KC) w tym zakresie do rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej (RTW). Dopuszczalność posłużenia się tą formą jest ograniczona tak podmiotowo[174], jak i przedmiotowo[175], co aktualnie powoduje nikłe jej występowanie w praktyce. Należy w tym miejscu wskazać, iż okoliczności dopuszczające sporządzenie testamentu wojskowego nie wyłączają możliwości dokonania tej czynności prawnej w innej przewidzianej przez Kodeks cywilny formie, jeżeli oczywiście spełnione są warunki dopuszczalności złożenia przez testatora oświadczenia woli w danej formie.

Zgodnie z § 3 RTW **sporządzenie testamentu wojskowego może nastąpić zasadniczo na jeden z czterech sposobów**:

1) spadkodawca oświadcza swą ostatnią wolę ustnie sędziemu wojskowemu, który spisuje ją w protokole z podaniem miejsca i daty jego sporządzenia, odczytuje protokół spadkodawcy i sporządza o tym wzmiankę; następnie protokół podpisują spadkodawca i sędzia, a jeżeli spadkodawca nie może się podpisać, sędzia wojskowy powinien zamieścić w protokole uwagę wyjaśniającą powód braku podpisu spadkodawcy;
2) spadkodawca oświadcza swą ostatnią wolę ustnie w obecności dwóch świadków jednocześnie obecnych, z których jeden spisuje wolę spadkodawcy, podając miejsce

[173] Szerzej zob. podrozdziały 3.2.4.1.2. oraz 3.2.4.1.3.

[174] Testament taki mogą sporządzić jedynie osoby wskazane w § 2 RTW, a zatem żołnierze Sił Zbrojnych pełniący czynną służbę wojskową, pracownicy cywilni zatrudnieni w Siłach Zbrojnych, określone osoby cywilne towarzyszące Siłom Zbrojnym oraz inne osoby cywilne, jeżeli znajdują się na obszarze będącym pod wyłącznym zarządem organów wojskowych albo na jednostce pływającej Marynarki Wojennej lub na statku powietrznym należącym do Sił Zbrojnych.

[175] Testament taki można sporządzić jedynie w czasie mobilizacji lub wojny albo przebywania przez testatora w niewoli.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

i datę jej spisania, a następnie tak sporządzony testament podpisują spadkodawca i dwaj świadkowie;

3) jeżeli spadkodawca nie może się podpisać, oświadcza ustnie swą ostatnią wolę w obecności trzech świadków jednocześnie obecnych, z których jeden spisuje wolę spadkodawcy podając miejsce i datę jej spisania wraz z wyjaśnieniem powodu braku podpisu spadkodawcy; tak sporządzony testament po odczytaniu go spadkodawcy i dokonaniu o tym wzmianki podpisują wszyscy trzej świadkowie;

4) w razie obawy rychłej śmierci spadkodawcy wskutek odniesionych ran lub choroby albo jeżeli wskutek szczególnych okoliczności zachowanie formy testamentu określonej w pkt 1–3 powyżej jest niemożliwe lub bardzo utrudnione, testament wojskowy może być sporządzony również w tej formie, że spadkodawca oświadcza swą ostatnią wolę ustnie wobec dwóch świadków, choćby niejednocześnie obecnych; stwierdzenie treści takiego testamentu może nastąpić w sposób przewidziany w art. 952 § 2 i 3 KC[176].

3.3. Treść testamentu

3.3.1. Uwagi ogólne

Z testamentu powinno wynikać przede wszystkim to, kto go sporządził. Jego autor powinien dokonać rozrządzeń na wypadek swojej śmierci. Kodeks cywilny w zasadzie nie ogranicza zakresu możliwych rozrządzeń, hołdując regule swobody testowania. Spadkodawca w szczególności może rozporządzić całym swoim majątkiem bądź tylko niektórymi jego składnikami. Dopuszczalne jest również zawarcie w testamencie postanowień, które nie odnoszą się do majątku testatora (np. jego życzeń co do tego kto ma uczestniczyć w jego pogrzebie, wskazówek co do kierunku dalszego kształcenia przez dane osoby, prośby do członków rodziny o prowadzenie pobożnego życia). Obecność takich elementów nie powoduje nieważności testamentu, jednak zasadniczo nie są one źródłem żadnego prawnego obowiązku dla osób, których dotyczą, chyba że przyjmą postać polecenia (o czym dalej).

Najistotniejszymi i najbardziej typowymi elementami testamentu są: wskazanie spadkobierców, wydziedziczenie określonych osób, ustanowienie zapisów i poleceń oraz powołanie wykonawcy testamentu, dlatego zasadne wydaje się ich szersze omówienie. Wspomniane zostaną również inne wynikające z rozmaitych przepisów rozrządzenia, które można zamieścić w testamencie. Zaznaczyć w tym miejscu należy,

[176] W kwestii stwierdzenia treści testamentu zob. podrozdział 3.2.4.1.3.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

że o kwalifikacji danego rozrządzenia decyduje jego treść, a nie samo posłużenie się określonym pojęciem[177].

3.3.2. Powołanie spadkobiercy

Zgodnie z art. 959 KC spadkodawca może powołać do całości lub części spadku jedną lub więcej osób. Spadkobiercami takimi mogą być osoby fizyczne (bez względu na ich wiek), osoby prawne oraz tzw. ułomne osoby prawne (art. 33^1 § 1 KC – np. spółka jawna)[178]. Możliwe jest także sporządzenie testamentu bez powoływania kogokolwiek do spadku[179]. Do wyłącznej dyspozycji testatora należy decyzja kogo powoła do spadku i w jakiej części. Skuteczność ustanowienia spadkobiercy może jednak być uzależniona od szczególnych regulacji ustawowych[180].

Kodeks cywilny zabrania powoływania spadkobierców z zastrzeżeniem warunku[181] **lub terminu**[182] (art. 962 KC). Dołączenie takich elementów zasadniczo traktowane jest jako nieistniejące, chyba że z treści testamentu wynika, iż bez takich zastrzeżeń, dana osoba nie zostałaby ustanowiona spadkobiercą. W takim przypadku powołanie jej do dziedziczenia jest nieważne. O ile zastrzeżenie warunku bądź terminu musi nastąpić w samym testamencie, aby art. 962 KC znalazł zastosowanie, o tyle już ustalenia czy spadkodawca bez takiego zastrzeżenia powołałby dany podmiot do dziedziczenia należy dokonać zarówno na podstawie testamentu, jak i przy uwzględnieniu wszelkich okoliczności towarzyszących[183].

Jeżeli warunek się ziści, a termin upłynie przed otwarciem spadku, to warunkowe (terminowe) powołanie spadkobiercy jest w pełni ważne i skuteczne (art. 962 zd. 2 KC).

Przykład 17: Spadkodawca powołał do dziedziczenia swojego syna, wskazując, że będzie on dziedziczył po nim tylko, jeżeli przed śmiercią ojca zdobędzie prawo jazdy, a jeżeli tego nie zrobi, to całość spadku odziedziczy jego siostra. Spadkobierca przed śmiercią ojca uzyskał prawo jazdy.
W tej sytuacji powołanie syna spadkodawcy do dziedziczenia będzie skuteczne, ponieważ warunek ziścił się przed otwarciem spadku. Gdyby warunek się nie ziścił do tego czasu, syn

---

[177] Na przykład, jeżeli treść rozrządzenia będzie odpowiadała prawnej konstrukcji zapisu, a testator określi tą dyspozycję jako polecenie, to i tak będzie to zapis.

[178] Szerzej zob. podrozdział 2.1.1.

[179] Na przykład testament zawierający tylko polecenie, testament negatywny – szerzej zob. podrozdział 3.1.13.

[180] Na przykład ograniczenia w nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców, zob. art. 7 ust. 3 UNNC.

[181] Uzależnienie skuteczności powołania do dziedziczenia od zdarzenia przyszłego i niepewnego (np. X zostanie spadkobiercą, jeżeli się ożeni).

[182] Uzależnienie skuteczności powołania do dziedziczenia od zdarzenia przyszłego i pewnego (np. X będzie spadkobiercą do dnia 31 grudnia 2019 r.).

[183] E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz*…, *op. cit.*, s. 136.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

nie doszedłby do dziedziczenia, ponieważ z treści testamentu wynika, że bez zastrzeżenia warunku nie byłby on ustanowiony spadkobiercą.

3.3.2.1. Sposób ustanowienia spadkobiercy

Spadkodawca może powołać swojego sukcesora wyłącznie osobiście. Nie jest dopuszczalne udzielenie w testamencie określonemu podmiotowi pełnomocnictwa do wskazania spadkobiercy po testatorze[184].

Oznaczenie osoby spadkobiercy w testamencie powinno zawierać informacje umożliwiające indywidualizację podmiotu prawa cywilnego powołanego do dziedziczenia[185]. Następca prawny testatora musi zatem być w testamencie oznaczony albo oznaczalny[186]. Może to nastąpić zarówno poprzez podanie imienia i nazwiska osoby fizycznej, czy nazwy osoby prawnej, jak również w każdy inny sposób. Ważne, aby dało się ustalić, że spadkodawca powołał daną, ściśle określoną osobę a nie inną[187].Wydaje się również dopuszczalne ustanowienie spadkobiercą osoby, której zindywidualizować nie potrafi sam spadkodawca, mimo że podaje obiektywne kryteria pozwalające na ustalenie takiego podmiotu[188].

Niepewność może zaistnieć zwłaszcza w przypadku podania jedynie nazwy spadkobiercy, bez określenia jego formy prawnej, może się bowiem okazać, że pod daną nazwą funkcjonuje kilka podmiotów, choćby ze sobą kapitałowo powiązanych (np. Biżuteria – spółka akcyjna i Biżuteria – spółka jawna). Nie spełnia również wymogów stawianych oznaczeniu spadkobiercy określenie pewnej kategorii zbiorowej[189], jeżeli nie istnieją dodatkowe wskazania pozwalające na indywidualizację sukcesorów. Warto zatem, aby osobę spadkobiercy określić możliwie najdokładniej, aby nie powstały żadne wątpliwości interpretacyjne w tym względzie[190].

Jeżeli osoba spadkobiercy nie zostanie wskazana w testamencie, bądź też kryteria określenia osoby spadkobiercy są tego rodzaju, że uniemożliwiają jego identyfikację, nieważne będzie tylko rozrządzenie dotyczące ustanowienia spadkobiercy, chyba że bez

---

184 K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks*…, *op. cit.,* kom. do art. 959 KC, teza 9.

185 Podobnie: postanowienie SN z dnia 13 czerwca 2001 r., sygn.: II CKN 543/00, Biul. SN 2001, nr 8, poz. 6.

186 E. Bystrzyńska-Fornal, *Oznaczenie*…, *op. cit.*, s. 59.

187 Można zatem posłużyć się sformułowaniami typu: „powołuję do dziedziczenia mojego ojca", „chcę, aby moim spadkobiercą był mój sąsiad Waldek", „ustanawiam dziedzicem fundację, której byłem prezesem w latach 2000–2012" itp., o ile nie będzie to rodzić wątpliwości, który konkretnie podmiot testator miał na myśli.

188 Na przykład: „ustanawiam spadkobiercą pierwszego Polaka, który strzeli gola w finale Ligi Mistrzów w piłce nożnej"; odmiennie: E. Skowrońska-Bocian, *Testament*…, *op. cit*., s. 136.

189 Na przykład: „osoby biedne z naszej dzielnicy", „polscy katolicy" itp.

190 Należy postulować podawanie dodatkowych danych identyfikacyjnych danego spadkobiercy, jak np. data urodzenia, numer PESEL, numer KRS.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

postanowienia dotkniętego nieważnością testament nie zostałby sporządzony (art. 58 § 3 KC)[191]. Powołanie takiej osoby do spadku będzie zatem traktowane jako niebyłe.

3.3.2.2. Określenie udziału spadkowego

Spadkodawca powinien w testamencie wskazać, do dziedziczenia jakiego udziału w spadku lub jego części powołuje on danego spadkobiercę. Może to uczynić w sposób bezpośredni, wyraźnie wskazując wielkość udziałów przypadających na osoby powołane do spadku (np. po 1/2), albo pośredni, podając pewne kryteria umożliwiające ustalenie tych udziałów.

Przykład 18: Spadkodawca powołał do całości spadku swoją córkę i syna zaznaczając, iż chce, aby córka odziedziczyła czterokrotnie więcej niż syn.
Określenie udziałów spadkowych w ten sposób jest prawidłowe, ponieważ na podstawie interpretacji treści testamentu można określić ich wysokość (córka – 80%, syn – 20%).

Co do zasady, nie jest natomiast dopuszczalne oznaczenie udziałów spadkowych poprzez przyznanie danym osobom konkretnych przedmiotów majątkowych[192], z wyjątkiem testamentu sporządzonego w formie aktu notarialnego, w którym można ustanowić tzw. zapisy windykacyjne[193]. Jeżeli testator przeznaczy w testamencie (innym niż notarialny) określony przedmiot dla oznaczonej osoby, beneficjenta takiego rozrządzenia nie uznaje się za spadkobiercę, ale za zapisobiercę[194].

Wyjątkiem od opisanej reguły jest sytuacja, w której poprzez przyznanie konkretnych przedmiotów majątkowych na rzecz jednego bądź większej liczby podmiotów, zostanie wyczerpany cały albo prawie cały spadek (art. 961 KC)[195]. W takim przypadku poczytuje się takie podmioty za spadkobierców powołanych do całego spadku, chyba że nie ma wątpliwości, iż intencją testatora było uczynienie na ich rzecz zapisów. Udziały tak ustalonych spadkobierców określa się na podstawie wartości, jaką przedstawiają poszczególne przedmioty w chwili sporządzenia testamentu[196] zestawionej z wartością wszystkich przedmiotów, którymi rozrządził testator.

---

[191] Tak słusznie: E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks*…, *op. cit.*, kom. do art. 959 KC, teza 7.

[192] Na przykład: przyznanie spadkobiercy danego samochodu spadkodawcy.

[193] Uwaga ta nie dotyczy jednak testamentu sporządzonego przed dniem 23 października 2011 r. Do tego czasu nie istniała w polskim systemie prawnym instytucja zapisu windykacyjnego. Szerzej na temat zapisu windykacyjnego zob. podrozdział 3.3.4.2.

[194] Na temat zapisu szerzej zob. podrozdział 3.3.4.1.

[195] Choć ustawa nie formułuje w tym zakresie żadnych wskazówek interpretacyjnych, należy uznać, że spadek zostanie wyczerpany prawie w całości, jeżeli w chwili sporządzania testamentu łączna wartość przedmiotów, którymi rozdysponowano, w porównaniu z łączną wartością przedmiotów przeznaczonych w testamencie dla konkretnej osoby (osób) będzie nieznaczna, marginalna.

[196] Tak słusznie: S. Wójcik, F. Zoll., [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *t. 10*, *op. cit*., s. 366.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Przykład 19: W skład spadku wchodzi mieszkanie o wartości 300 tysięcy zł, dom o wartości 700 tysięcy zł oraz samochód o wartości 10 tysięcy zł. Testator przyznał w testamencie własnoręcznym mieszkanie na rzecz swojego syna, a dom na rzecz córki. Innych testamentów nie sporządzono.
W takiej sytuacji należy uznać, że został wyczerpany prawie cały spadek, ponieważ łączna wartość przedmiotów, którymi zadysponował testator wynosi 1 milion złotych, a przedmiot, którym nie rozrządził, w porównaniu ze wskazanymi powyżej, prezentuje wartość nieznaczną. Spadkobiercami będą syn w udziale 30%, a córka w udziale 70%. W takim samym udziale odziedziczą oni samochód po spadkodawcy.

Przykład 20: W skład spadku wchodzi mieszkanie o wartości 300 tysięcy zł, dom o wartości 700 tysięcy zł oraz samochód o wartości 10 tysięcy zł. Testator przyznał w testamencie własnoręcznym samochód na rzecz swojego syna, a dom na rzecz córki. Innych testamentów nie sporządzono.
W takim przypadku nie sposób uznać, iż przedmioty, którymi rozrządzono w testamencie wyczerpują prawie cały spadek. W efekcie córka i syn nie będą traktowani jako spadkobiercy testamentowi, tylko jako zapisobiercy. W grę wejdzie dziedziczenie ustawowe, a spadkobiercy będą obciążeni obowiązkiem wykonania zapisów na rzecz syna i córki spadkodawcy (art. 967 § 1 KC).

Może się również zdarzyć, że **spadkodawca w ogóle nie określi w testamencie udziałów**, a jedynie ustanowi spadkobierców. Niekiedy sporządzonych zostaje więcej niż jeden testament, w których do spadku zostają powołane osoby bez wskazania w jakim zakresie mają one dziedziczyć[197]. Sytuacje takie mogą wystąpić zarówno w odniesieniu do dziedziczenia całości, jak i części spadku. We wskazanych przypadkach, stosownie do art. 960 KC, przyjmuje się, że udziały spadkobierców są równe. Pamiętać jednak należy, że przekonanie o braku określenia udziałów spadkowych może być uzasadnione dopiero wtedy, gdy zostanie stwierdzone nie tylko to, że spadkodawca wyraźnie nie wskazał udziałów w testamencie, ale również to, że mimo zastosowania wykładni (interpretacji) treści tego testamentu nie można dojść do wniosku, iż akt ten pośrednio wyraża także wolę spadkodawcy co do wielkości udziałów poszczególnych spadkobierców[198].

3.3.2.3. Podstawienie

W testamencie można zamieścić również tzw. podstawienie (zwykłe)[199], na mocy którego **ustanawia się spadkobiercę testamentowego na wypadek, gdyby inna osoba powołana** jako sukcesor ustawowy lub testamentowy **nie chciała lub nie mogła**

[197] Na przykład, gdy w jednym testamencie powołany jest jeden spadkobierca, bez określenia udziału spadkowego, a następnie zostaje sporządzony drugi testament ze wskazaniem, że dodatkowo dziedziczą jeszcze dwie inne osoby, również bez podania w jakim zakresie one dziedziczą.

[198] L. Stecki, *Wielkość udziałów spadkowych nie określonych w testamencie*, NP 1978, nr 4, s. 575.

[199] Podstawienie nazywa się też substytucją. W literaturze wyróżnia się podstawienie zwykłe (art. 963 KC) i powiernicze (art. 964 KC).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

być spadkobiercą (art. 963 KC). Dopuszcza się konstruowanie dalszych podstawień, na wypadek, gdyby podmiot dziedziczący na podstawie substytucji nie chciał albo nie mógł być spadkobiercą. Możliwe jest nadto ustanowienie sukcesorem w ramach podstawienia więcej niż jednej osoby na wypadek, gdyby powołany do dziedziczenia w pierwszej (bliższej) kolejności nie mógł bądź nie chciał być spadkobiercą. Analogicznie, można w testamencie notarialnym ustanowić substytuta dla beneficjenta zapisu windykacyjnego (art. 981^5 KC).

Osoba, powołana do dziedziczenia **nie chce być spadkobiercą**, gdy spadek odrzuci (art. 1012 KC) albo – w odniesieniu jedynie do dziedziczenia ustawowego – zrzeknie się dziedziczenia w umowie zawartej ze spadkodawcą za jego życia (art. 1048 KC). Brak możliwości dziedziczenia umożliwiający ustanowienie substytuta należy odnieść do konkretnej sytuacji, w której dany podmiot byłby powołany do dziedziczenia z uwagi na treść testamentu bądź ustawy. **Nie może** natomiast **dziedziczyć** w rozumieniu art. 963 KC:

1) osoba fizyczna, która nie żyje w chwili otwarcia spadku (art. 927 § 1 KC),
2) osoba prawna i jednostka organizacyjna, o której mowa w art. 33^1 KC, która nie istnieje w chwili otwarcia spadku (art. 927 § 1 KC),
3) dziecko poczęte, które urodziło się nieżywe (art. 927 § 2 KC),
4) powołana w testamencie fundacja, która nie została zarejestrowana w ciągu dwóch lat od ogłoszenia testamentu (art. 927 § 3 KC),
5) osoba uznana przez sąd za niegodną dziedziczenia (art. 928 KC),
6) małżonek spadkodawcy wyłączony od dziedziczenia ustawowego z uwagi na pozostawanie w separacji z testatorem (art. 935^1 KC),
7) małżonek spadkodawcy wyłączony przez sąd od dziedziczenia ustawowego (art. 940 KC),
8) osoba wydziedziczona (art. 1008 KC),
9) osoba wyłączona od dziedziczenia ustawowego z uwagi na zawarcie przez jej wstępnego umowy o zrzeczenie się dziedziczenia (art. 1049 § 1 KC)[200].

Dopuszcza się możliwość posłużenia się podstawieniem z ograniczeniem jego skuteczności do wystąpienia tylko jednej albo kilku wskazanych powyżej przesłanek[201]. Nie jest jednak możliwe ustanowienie substytuta na wypadek, gdyby dany spadkobierca zmarł przed złożeniem oświadczenia o przyjęciu bądź odrzuceniu spadku i przed upływem terminu do jego złożenia (art. 1015 § 1 KC). W takiej sytuacji znajdzie zastosowanie art. 1017 KC[202].

Ustawa nie daje możliwości skutecznego ustanowienia **podstawienia powierniczego**, które polega na tym, że w testamencie zostaje powołana do dziedziczenia osoba, na którą nakłada się jednocześnie obowiązek zachowania spadku i pozostawienia go innej osobie. Zgodnie bowiem z art. 964 KC, postanowienie takie skutkuje wyłącznie

[200] W literaturze podaje się jednak, w ocenie autora niesłusznie, węższy katalog przesłanek umożliwiających zastosowanie podstawienia, zob. np. E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz…, op. cit.*, s. 137.

[201] Tak m.in.: K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks*…, *op. cit*., kom. do art. 963 KC, teza nr 6.

[202] Szerzej zob. podrozdział 5.1.6.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

tym, że owa inna osoba jest traktowana jak substytut spadkobiercy, wywiera ono zatem taki sam skutek jak podstawienie zwykłe[203]. Jeżeli jednak z treści testamentu lub z okoliczności wynika, iż dany sukcesor bez takiego ograniczenia nie byłby powołany, powołanie spadkobiercy jest nieważne.

Należy podkreślić, że podstawienie (tak zwykłe, jak i powiernicze) można zastosować na wypadek braku chęci bądź możności dziedziczenia tak ustawowego, jak i testamentowego. Przy dziedziczeniu ustawowym omawiana instytucja powoduje, że osoby, które byłyby uprawnione do dziedziczenia w dalszej kolejności, nie są powołane do spadku, jeżeli uprawniony w bliższej kolejności ma substytuta. Przy dziedziczeniu testamentowym substytucja wyłącza działanie instytucji przyrostu (art. 965 KC)[204]. **Spadkobierca podstawiony dziedziczy tak, jakby był powołany do spadku już w chwili jego otwarcia**.

3.3.2.4. Wyłączenie przyrostu

Instytucja przyrostu została uregulowana w art. 965 KC, zgodnie z którym, jeżeli spadkodawca powołał kilku spadkobierców testamentowych, a jeden z nich nie chce lub nie może być spadkobiercą[205], przeznaczony dla niego udział, w braku odmiennej woli spadkodawcy, przypada pozostałym spadkobiercom testamentowym w stosunku do przypadających im udziałów. **Przyrost powoduje** zatem **proporcjonalne zwiększenie udziałów pozostałych sukcesorów testamentowych**. Wbrew dosłownemu brzmieniu ustawy przyjmuje się słusznie, że omawiana instytucja dotyczy sytuacji, gdy po wyeliminowaniu z kręgu spadkobierców podmiotów, które nie chcą albo nie mogą dziedziczyć, pozostaje przynajmniej jeden spadkobierca testamentowy[206], a nie tylko takiej, gdy wyłącznie jeden ze spadkobierców nie chce albo nie może dziedziczyć. Przyrost ma zastosowanie do spadku po testatorze w takim zakresie, w jakim rozrządził on nim poprzez testament.

Przykład 21: Spadkodawca powołał w testamencie swoją córkę i syna do dziedziczenia połowy spadku po nim. Co do drugiej połowy spadku testator nie rozrządził w testamencie. Córka odrzuciła spadek po ojcu przypadający jej na mocy testamentu.
W takiej sytuacji syn spadkodawcy na podstawie testamentu i wskutek przyrostu odziedziczy połowę spadku, ponieważ takim ułamkiem zadysponował testator poprzez czynność prawną. W odniesieniu do pozostałej części majątku spadkodawcy, w grę wejdzie dziedziczenie ustawowe.

---

[203] F. Longchamps de Berier, *Podstawienie powiernicze*, KPP 1999, z. 2, s. 337.

[204] Postanowienie SN z dnia 12 października 1973 r., sygn.: III CRN 234/72, LEX nr 7318.

[205] W kwestii katalogu spadkobierców, którzy nie chcą albo nie mogą dziedziczyć zob. podrozdział 3.3.2.3., z tym zastrzeżeniem, że przyrost dotyczy jedynie powołania do spadku w testamencie, a nie dziedziczenia ustawowego.

[206] Postanowienie SN z dnia 12 października 1973 r., sygn.: III CRN 234/72, LEX nr 7318.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Aby nie dopuścić do powstania opisanych powyżej skutków, **spadkodawca jest władny w testamencie wyłączyć działanie instytucji przyrostu**. Można to uczynić w sposób wyraźny bądź dający się wyinterpretować z treści testamentu. Przyrost jest wyłączony również w wypadku zastosowania podstawienia (art. 963–964 KC).

3.3.3. Wydziedziczenie

Jednym z bardziej istotnych rozrządzeń, które może umieścić spadkodawca w testamencie (i tylko w testamencie) jest wydziedziczenie. Stanowi ono w prawie polskim mechanizm pozwalający testatorowi dotkliwie ukarać **spadkobiercę uprawnionego do zachowku**[207] za jego określone naganne zachowanie[208], **pozbawia** go bowiem **tego uprawnienia**, generując tym samym zdecydowanie dalej idące skutki prawne niż samo tylko pominięcie danej osoby w testamencie jako spadkobiercy czy sporządzenie testamentu negatywnego[209]. Jego skuteczność uzależniona jest od istnienia określonych w ustawie szczególnych przyczyn uzasadniających wydziedziczenie (art. 1008 KC), od zamieszczenia tych przyczyn w treści testamentu (art. 1009 KC), a także od ważności samego testamentu, w którym takie postanowienie zamieszczono.

Możliwość wydziedziczenia nie istnieje, jeżeli przed momentem jego dokonania spadkodawca **przebaczył** spadkobiercy jego zachowanie, które uzasadniałoby wydziedziczenie (art. 1010 KC). Jeżeli jednak testator najpierw wydziedziczył spadkobiercę, a dopiero następnie mu przebaczył, wydziedziczenie będzie w dalszym ciągu mieć moc prawną, a do jej unicestwienia potrzebne jest odwołanie tego rozrządzenia testamentowego stosownie do art. 946 KC[210].

Sposób ujęcia wydziedziczenia w testamencie jest w zasadzie dowolny. Może zostać ono dokonane wyraźnie (np. „wydziedziczam X") albo w sposób dający się jasno wyinterpretować z treści ostatniej woli spadkodawcy (np. „nie chcę, aby X otrzymał zachowek"). **W testamencie należy precyzyjnie oznaczyć osobę, która ma zostać wydziedziczona oraz podać zaistniałe przyczyny (konkretne fakty), które uzasadniają wydziedziczenie.**

---

[207] Wydziedziczone mogą zostać tylko podmioty uprawnione do zachowku, a zatem zstępni, małżonek oraz rodzice spadkodawcy; szerzej zob. podrozdział 4.2. niniejszej książki.

[208] M. Załucki, *Wydziedziczenie w prawie polskim na tle porównawczym*, Warszawa 2010, s. 354.

[209] Szerzej zob. podrozdział 3.1.13.

[210] Do przebaczenia przy wydziedziczeniu należy również odnieść uwagi poczynione w podrozdziale 2.1.3.5.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

3.3.3.1. Przyczyny

Przepis art. 1008 KC wskazuje powody, których zaistnienie umożliwia spadkodawcy wydziedziczenie swoich zstępnych, małżonka lub rodziców. Skuteczne dokonanie takiego rozrządzenia w testamencie jest możliwe tylko i wyłącznie w wypadku wystąpienia podanych w tym przypisie sytuacji (i żadnych innych). Testator może dokonać wydziedziczenia, jeżeli uprawniony do zachowku:

1) wbrew woli spadkodawcy postępuje uporczywie w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego, lub
2) dopuścił się względem spadkodawcy albo jednej z najbliższych mu osób umyślnego przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności albo rażącej obrazy czci, lub
3) uporczywie nie dopełnia względem spadkodawcy obowiązków rodzinnych.

Pierwsza z podanych trzech przyczyn wydziedziczenia wymaga łącznego zaistnienia trzech przesłanek, tj. **postepowania sprzecznego z zasadami współżycia społecznego**, uporczywości takiego zachowania i czynienia tego wbrew woli spadkodawcy. Zasady współżycia społecznego określane są jako ogólnie uznane normy moralne, zawierające reguły postępowania w stosunkach między ludźmi[211]. Ich katalog jest bardzo pojemny i niemożliwy do precyzyjnego czy wyczerpującego określenia[212]. Uporczywość postępowania należy rozumieć jako jego długotrwałość, charakteryzująca się powtarzalnością zachowań. Zachowania te muszą przy tym wypływać z negatywnego nastawienia (złej woli) osoby w ten sposób postępującej[213]. Uporczywe, sprzeczne z zasadami współżycia społecznego postępowanie musi się odbywać wbrew woli spadkodawcy, co oznacza, że testator nie tylko nie może go akceptować, ale musi, choćby w sposób dorozumiany, wyrazić swój sprzeciw wobec takiego zachowania osoby uprawnionej do zachowku. Dopiero, gdy osoba taka w dalszym ciągu, pomimo wiadomego jej stanowiska spadkodawcy, nie zmienia swojego postępowania, aktualizuje się możliwość jej wydziedziczenia.

Kolejną przyczyną wydziedziczenia jest popełnienie względem spadkodawcy lub jego osoby najbliższej przez uprawnionego do zachowku **umyślnego przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności albo dopuszczenie się względem tych osób rażącej obrazy czci**. Umyślnym przestępstwem przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności będzie takie, które godzi w te wartości społeczne[214], a sprawca popełniając je

---

[211] A. Szpunar, *Uwagi o nadużyciu prawa podmiotowego*, [w:] *II Kongres Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej*, Poznań–Kluczbork 1999, s. 340.

[212] Przykładowo postępowaniem sprzecznym z zasadami współżycia społecznego będzie popełnianie przestępstw, prostytuowanie się, nadużywanie alkoholu czy substancji odurzających, hulaszczy tryb życia, utrzymywanie się z nielegalnych źródeł.

[213] Tak słusznie: M. Załucki, *Wydziedziczenie…*, *op. cit.*, s. 386–387.

[214] Nie chodzi wyłącznie o czyny z rozdziałów XIX KK – zatytułowanego: przestępstwa przeciwko zdrowiu i życiu oraz XXIII KK – zatytułowanego: przestępstwa przeciwko wolności. Katalog znajdujących tu zastosowanie typów przestępstw jest szerszy.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

działa z zamiarem, tj. chce je popełnić, albo na jego popełnienie się godzi (art. 9 § 1 KK). Przestępstwo musi zostać popełnione na szkodę spadkodawcy bądź osoby mu najbliższej. O tym, czy dana osoba jest „najbliższa" decydować powinna ocena więzi łączącej z nią spadkodawcę[215]. Dla powstania możliwości wydziedziczenia danej osoby nie jest konieczne uprzednie czy późniejsze skazanie jej w procesie karnym za to przestępstwo. Sąd cywilny może stwierdzić ten fakt we własnym zakresie, należy jednak zauważyć, iż będzie on związany ustaleniami co do popełnienia czynu zabronionego poczynionymi w zapadłym wcześniej w sprawie karnej prawomocnym wyroku skazującym (art. 11 KPC). Obraza czci może być skutkiem przestępstwa[216], ale także działań niewypełniających znamion czynu zabronionego w ustawie karnej, a stanowiących naruszenie dóbr osobistych[217]. Obraza czci musi być rażąca, a zatem „rzucająca się w oczy", wyraźna, o dużym ciężarze gatunkowym, powodująca istotne naruszenie dobrego imienia bądź godności osobistej spadkodawcy. Oceny w tym względzie należy każdorazowo dokonywać w oparciu o okoliczności konkretnego przypadku.

Ostatnią z przewidzianych przez Kodeks cywilny przyczyną wydziedziczenia jest **uporczywe niedopełnianie** przez uprawnionego do zachowku **obowiązków rodzinnych** względem spadkodawcy. Uporczywość należy rozumieć analogicznie jak w przypadku pierwszej z opisanych podstaw wydziedziczenia. Katalog obowiązków rodzinnych, których naruszenie może skutkować zasadnością wydziedziczenia nie został przez ustawę określony, nie ulega jednak wątpliwości, że obowiązki te będą różne, w zależności od tego kogo dotyczy wydziedziczenie[218]. Istnieją jednak pewne powinności rodzinne wspólne dla małżonka, zstępnych i rodziców spadkodawcy, np. obowiązek udzielenia opieki, pomocy w chorobie. Zaniedbywanie obowiązków rodzinnych może również następować poprzez wszczynanie ciągłych awantur, kierowanie pod adresem spadkodawcy nieuzasadnionych i krzywdzących zarzutów, wyrzucenie go z domu, brak udziału w jego życiu, choćby poprzez wizyty w jego miejscu zamieszkania, czy okazywanie zainteresowania jego sprawami[219].

---

[215] P. Księżak, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks*…, *op. cit.*, kom. do art. 1008 KC, teza 16.

[216] Zwłaszcza przestępstwa zniesławienia (art. 212 KK), znieważenia (art. 216 KK), naruszenia nietykalności cielesnej (art. 217 KK).

[217] Dla przykładu, niepubliczne znieważające wypowiedzi formułowane pod nieobecność ich adresata nie wypełniają znamion przestępstwa, godzą natomiast w cześć tej osoby. W literaturze przeważa jednak koncepcja przeciwna, uznająca, że dla istnienia możliwości wydziedziczenia konieczne jest w tym zakresie dopuszczenie się przez uprawnionego do zachowku umyślnego przestępstwa przeciwko czci, zob. np. M. Załucki, *Wydziedziczenie*…, *op. cit*., s. 404; także: P. Księżak, *Zachowek w polskim prawie spadkowym*, Warszawa 2010, s. 174.

[218] Małżonek naruszy obowiązki rodzinne, gdy m.in. nie będzie wypełniał powinności wspólnego pożycia, wzajemnej pomocy i wierności (art. 23 KRO) czy zaspokajania potrzeb rodziny (art. 27 KRO). Rodzice i dzieci są zobowiązani do wzajemnego szacunku i wspierania się (art. 87 KRO). Rodzice obowiązani są do świadczeń alimentacyjnych względem dziecka, które nie jest jeszcze w stanie utrzymać się samodzielnie (art. 133 § 1 KRO).

[219] Wyrok SN z dnia 7 listopada 2002 r., sygn.: II CKN 1397/00, LEX nr 75286.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Jak już wskazano powyżej, **przyczyna wydziedziczenia musi wynikać z treści testamentu**. Nie wystarczy jednak posłużyć się jedynie ustawowym określeniem przesłanki[220], ale konieczne jest zawarcie w testamencie konkretnych zarzutów (okoliczności, faktów) spadkodawcy względem uprawnionego do zachowku[221].

3.3.3.2. Skutki

Z treści art. 1008 KC wynika, że skutkiem wydziedziczenia jest utrata uprawnienia do otrzymania zachowku[222]. Nie jest to jednak jedyny jego efekt. Przyjmuje się bowiem, że **wydziedziczenie zawiera w sobie dwa rozrządzenia: pozbawienie zachowku oraz wyłączenie od dziedziczenia**. Co więcej, brak wypełnienia dyspozycji art. 1008 KC i art. 1009 KC nie powoduje bezskuteczności wyłączenia od dziedziczenia, a jedynie bezskuteczność pozbawienia prawa do zachowku[223]. Nieuzasadnione wydziedziczenie, bądź takie, którego przyczyny nie wynikają z testamentu, ma zatem skutek testamentu negatywnego[224]. Wydziedziczonego nieskutecznie, w kontekście dziedziczenia ustawowego traktuje się tak, jakby nie dożył otwarcia spadku, nie może on zatem być sukcesorem ustawowym. Przysługuje mu jednak prawo do zachowku.

Wydziedziczenie wywołuje również szereg innych, pomniejszych skutków prawnych, do których należy zaliczyć w szczególności wyłączenie uprawnienia małżonka do dziedziczenia tzw. zapisu naddziałowego (art. 939 § 1 KC) oraz brak uwzględniania wydziedziczonego przy ustalaniu udziału spadkowego stanowiącego podstawę do obliczenia zachowku (art. 992 KC).

3.3.4. Zapis

Kodeks cywilny umożliwia spadkodawcy dokonanie rozrządzenia z jego majątku na korzyść dowolnie wybranych podmiotów, bez ustanawiania ich spadkobiercami. W systemie prawa polskiego wola zmarłego przeznaczająca danym osobom ściśle określone rzeczy lub prawa jest traktowana wyłącznie jako wskazówka co do podziału spadku, niewiążąca jednak bezwzględnie w trakcie dokonywania działu. Spadkobiercy – w zakresie działu spadku – nie są prawnie związani wolą zmarłego i tylko od nich zależy, czy woli tej się podporządkują. Jeżeli testator chce dokonać ściśle określonego przysporzenia na rzecz osoby wskazanej w testamencie, może zrealizować swój

[220] Na przykład: „wydziedziczam syna z uwagi na uporczywe niedopełnianie względem mnie obowiązków rodzinnych".

[221] Zob. wyrok SA w Poznaniu z dnia 13 stycznia 2011 r., sygn.: I ACa 1021/10, LEX nr 898627.

[222] Szerzej na temat podmiotów, którym przysługuje zachowek zob. podrozdział 4.2.

[223] Uchwała SN z dnia 14 czerwca 1971 r., sygn.: III CZP 24/71, OSNC 1972, nr 2, poz. 23.

[224] Szerzej na temat testamentu negatywnego zob. podrozdział 3.1.13.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

zamiar – z reguły – w drodze ustanowienia zapisobiercy bądź też w drodze zapisu windykacyjnego[225]. Dokonanie takich rozrządzeń jest możliwe tylko w testamencie, aby zatem były one skuteczne, ów akt ostatniej woli spadkodawcy nie może być dotknięty nieważnością.

Aktualnie, wskutek nowelizacji, która weszła w życie 23 października 2011 roku, w polskim Kodeksie cywilnym występują **dwa rodzaje zapisu – zwykły** (art. 968 KC) **oraz windykacyjny** (art. 981^1 § 1 KC)[226]. Przed wskazaną datą możliwe było ustanowienie w testamencie jedynie zapisu zwykłego, zwanego poprzednio po prostu „zapisem". Żaden z testamentów sporządzonych przed podanym dniem nie zawiera zatem zapisu windykacyjnego.

Zgodnie z art. 981^6 KC, poza regulacjami dotyczącymi wprost zapisu windykacyjnego do tej instytucji stosuje się odpowiednio przepisy o zapisie zwykłym. Należy zatem w pierwszej kolejności omówić problematykę zapisu zwykłego, a następnie wskazać na różnice występujące w konstrukcji zapisu windykacyjnego.

3.3.4.1. Zapis zwykły

Zgodnie z art. 986 KC zapis zwykły polega na tym, że spadkodawca przez rozrządzenie testamentowe **zobowiązuje spadkobiercę ustawowego lub testamentowego do spełnienia określonego świadczenia majątkowego na rzecz oznaczonej osoby**[227]. Testator może również nałożyć taki obowiązek na beneficjenta zapisu zwykłego[228] i windykacyjnego. Zapis zwykły może być uczyniony w testamencie sporządzonym w każdej prawnie dopuszczalnej formie. Osoby uprawnione z zapisu muszą mieć zdolność dziedziczenia[229]. Mogą one zostać uznane za niegodne[230]. Możliwe jest zastrzeżenie warunku lub terminu przy ustanawianiu zapisu zwykłego.

Zapisobierca nie nabywa przedmiotu zapisu z chwilą otwarcia spadku, ale pomiędzy nim a zobowiązanym z zapisu zwykłego zawiązuje się stosunek zobowiązaniowy. Zapisobierca staje się wierzycielem i może żądać (również sądownie), aby osoba obciążona takim obowiązkiem spełniła na jego rzecz określone świadczenie

---

[225] E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks*…, *op. cit.*, kom. do art. 968 KC, teza 4.

[226] Dla porządku należy wskazać, że w literaturze i orzecznictwie pewne instytucje prawne związane z prawem spadkowym również określane są jako zapisy (zapis naddziałowy – art. 939 § 1 KC, zapis bankowy – art. 56 UPB). Kodeks cywilny posługuje się jednak wskazanym pojęciem na określenie zapisu zwykłego (w tym także tzw. zapisu dalszego) bądź windykacyjnego.

[227] Przykładowo w testamencie zapis może mieć następujące brzmienie: „zobowiązuję X, aby darował Y portret Ludwika XIII", „chcę, abyś umorzył dług twojego brata".

[228] W takiej sytuacji mówi się o tzw. dalszym zapisie – ta sama osoba jest uprawniona i zobowiązana z zapisu, zapisy takie mogą być wielostopniowe, np. spadkodawca zobowiązuje spadkobiercę X do darowania Y samochodu, a Y do użyczenia Z lokalu mieszkalnego, z kolei Z do przekazania kwoty 1000 zł na rzecz A.

[229] Zob. podrozdział 2.2.1.

[230] Zob. podrozdział 2.1.3.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

niezwłocznie po ogłoszeniu testamentu[231], chyba że spadkodawca oznaczył w nim inną chwilę. Zapisobierca nie ponosi odpowiedzialności za długi spadkowe.

Zobowiązany z dalszego zapisu może powstrzymać się z jego wykonaniem do momentu spełnienia na jego rzecz świadczenia, będącego przedmiotem zapisu „bliższego". Osoba taka może natomiast zwolnić się od wykonania dalszego zapisu poprzez scedowanie na swojego wierzyciela roszczenia o wykonanie owego „bliższego" zapisu (w trybie art. 509 KC), a jeżeli zapis ten został już wykonany – poprzez bezpłatne przeniesienie na niego wszelkich praw, które sama na jego mocy otrzymała (art. 974 KC).

Obciążony zapisem może być spadkobierca ustawowy lub testamentowy, a także podmiot uprawniony z zapisu zwykłego i beneficjent zapisu windykacyjnego (art. 981^4 KC). Osoba ta powinna zostać wskazana w testamencie w sposób umożliwiający jej indywidualizację. W przeciwnym wypadku dłużnikami zapisobiercy będą wszyscy spadkobiercy (albo „bliżsi" zapisobiercy), a ich odpowiedzialność będzie proporcjonalna do udziałów w spadku (przedmiocie zapisu). Nie będą oni odpowiadać solidarnie, chyba że spadkodawca tak postanowi w testamencie.

Zobowiązany z zapisu nie musi spełnić świadczenia osobiście, chyba że wynika to z treści testamentu, z ustawy albo z właściwości (natury, istoty) tego świadczenia (art. 356 § 1 KC)[232]. Jeżeli obciążony zapisem spadkobierca testamentowy nie chce albo nie może dziedziczyć[233], podmiot, któremu przypadł udział spadkowy takiej osoby (choćby w części czy na podstawie przyrostu bądź podstawienia) staje się zobowiązanym z zapisu, o ile kwestii tej nie uregulowano inaczej w testamencie (art. 967 KC). Jeżeli natomiast to zapisobierca nie chce albo nie może dziedziczyć, obciążony zapisem nie musi wykonać nałożonego nań obowiązku. W takiej sytuacji jest jednak zobowiązany zrealizować dalsze zapisy, którymi obciążony byłby ów niechcący bądź niemogący dziedziczyć zapisobierca, przy czym testator może w testamencie zwolnić go z tej powinności (art. 973 KC). Zobowiązany z zapisu zwykłego jest również odpowiedzialny względem zapisobiercy za wady rzeczy będącej przedmiotem zapisu (art. 978 i 980 KC).

Kodeks cywilny przewiduje możliwość stosunkowego zmniejszenia zapisów zwykłych obciążających spadkobierców, którzy są jednocześnie zobowiązani do zaspokojenia roszczenia z tytułu zachowku (art. 1003–1006 KC). W razie zmniejszenia zapisu zwykłego obciążonego dalszym zapisem, dalszy zapis podlega stosunkowemu zmniejszeniu (art. 1004 § 2 KC)[234].

---

[231] W kwestii ogłoszenia testamentu szerzej zob. podrozdział 3.1.14.

[232] Tak też: E. Niezbecka, *Zapis*, Lublin 1990, s. 71–72.

[233] W kwestii katalogu spadkobierców, którzy nie chcą albo nie mogą dziedziczyć zob. podrozdział 3.3.2.3., z tym zastrzeżeniem, że niniejszy przypadek dotyczy jedynie powołania do spadku w testamencie, a nie dziedziczenia ustawowego.

[234] Szerzej zob. podrozdział 4.4.1.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Przedmiotem zapisu zwykłego może być tylko **świadczenie**[235] i tylko o charakterze majątkowym[236]. Jeżeli testator chce zobowiązać daną osobę do spełnienia określonego świadczenia niemajątkowego, musi skorzystać z instytucji polecenia (art. 982 KC). Przyjmuje się, że spadkodawca musi w testamencie określić świadczenie precyzyjnie[237]. Spadkodawca może zobowiązać obciążonego zapisem w szczególności do:

a) przeniesienia własności:
   - rzeczy oznaczonej co do tożsamości[238],
   - rzeczy oznaczonej tylko co do gatunku[239],
   - przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego,
   - udziału w rzeczy, przedsiębiorstwie, gospodarstwie rolnym,
b) ustanowienia odrębnej własności lokalu,
c) zapłaty oznaczonej sumy pieniędzy (jednorazowo bądź cyklicznie),
d) umorzenia długu,
e) wykonania określonego dzieła (np. namalowania obrazu),
f) świadczenia określonych usług (np. zawożenia danej osoby do lekarza w razie potrzeby),
g) ustanowienia ograniczonego prawa rzeczowego – art. art. 244 § 1 KC (np. umożliwienia sąsiadowi przechodzenia przez daną nieruchomość),
h) oddania rzeczy (samochodu, mieszkania itp.) do bezpłatnego korzystania.

Świadczeniem, o którym tu mowa, nie może być natomiast cały spadek ani jego część nabyta w drodze spadkobrania przez obciążonego zapisem sukcesora. W takim bowiem przypadku mamy do czynienia z tzw. podstawieniem powierniczym (art. 964 KC)[240].

Jeżeli spadkodawca w testamencie przeznaczy określonej osobie bądź osobom przedmioty majątkowe, których wartość wyczerpuje prawie cały spadek, osoby takie uznaje się w razie wątpliwości nie za zapisobierców, ale za spadkobierców – z wszystkimi tego konsekwencjami (np. odpowiedzialność za długi spadkowe)[241].

---

[235] Świadczenie to oznaczone zachowanie, do którego jest zobowiązany dłużnik względem wierzyciela, może polegać na działaniu albo zaniechaniu.

[236] Świadczenie ma charakter majątkowy, jeżeli łączy się z korzyścią majątkową dla zapisobiercy.

[237] W szczególności, nie może określić świadczenia alternatywnie (np. „przenieś na syna własność samochodu albo zapłać mu 10 000 zł), zob. M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks*…, *op. cit*., s. 1141.

[238] Określonej w sposób umożliwiający jej indywidualizację – np. wazon z porcelany, którego właścicielem jest spadkodawca (przy założeniu, że jest on właścicielem tylko jednego wazonu z porcelany); zgodnie z art. 976 KC, w braku odmiennej woli spadkodawcy, zapis rzeczy oznaczonej co do tożsamości jest bezskuteczny, jeżeli rzecz ta nie należy do spadku w chwili jego otwarcia albo jeżeli spadkodawca był w chwili swej śmierci zobowiązany do jej zbycia.

[239] Określonej poprzez wskazanie cech rodzajowych rzeczy – np. sztabka złota pierwszej próby o wadze pół kilograma; zgodnie z art. 979 KC, jeżeli przedmiotem zapisu są rzeczy oznaczone tylko do co gatunku, obciążony tym zapisem powinien świadczyć rzeczy średniej (przeciętnej) jakości, z uwzględnieniem potrzeb uprawnionego z zapisu. Przyjmuje się, że spadkodawca może wskazać w testamencie, jakiej jakości rzeczy mają być świadczone.

[240] Szerzej zob. podrozdział 3.3.2.3.

[241] Szerzej zob. podrozdział 3.3.2.2.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Roszczenia z tytułu zapisu zwykłego przedawniają się w upływem 5 lat od dnia jego wymagalności, ustalonego na podstawie art. 970 KC.

3.3.4.2. Zapis windykacyjny[242]

Zapis windykacyjny to wprowadzona do polskiego porządku prawnego pod koniec 2011 roku instytucja, która umożliwia spadkodawcy **postanowienie, że oznaczona osoba nabędzie przedmiot zapisu z chwilą otwarcia spadku** (art. 981^1 § 1 KC). Do zapisu windykacyjnego stosuje się odpowiednio przepisy o zapisie zwykłym, główne różnice między tymi dwoma rodzajami zapisów są natomiast następujące:

1) możliwość ustanowienia zapisu windykacyjnego istnieje tylko w testamencie sporządzonym w formie aktu notarialnego – art. 981^1 § 1 KC,
2) nie występuje tu osoba obciążona zapisem,
3) przedmiot zapisu windykacyjnego nie wchodzi do spadku,
4) przedmiot zapisu windykacyjnego uprawniony nabywa już z chwilą śmierci spadkodawcy,
5) niedopuszczalne jest zastrzeżenie warunku lub terminu przy ustanawianiu zapisu windykacyjnego (takie postanowienie ma skutki podobne do powołania spadkobiercy pod warunkiem lub zastrzeżeniem terminu)[243]; jeżeli z tego powodu zapis windykacyjny jest nieważny, traktuje się go jako zapis zwykły, chyba że co innego wynika z testamentu lub towarzyszących okoliczności – art. 981^3 § 2 KC,
6) zapisobierca windykacyjny odpowiada – w pewnym zakresie – za długi spadkowe (art. 1034^1–1034^3 KC),
7) zapis windykacyjny upada niezależnie od woli spadkodawcy, jeśli przedmiot zapisu nie wchodzi do spadku w chwili jego otwarcia – art. 981^2 KC,
8) nikt nie odpowiada za wady przedmiotu zapisu windykacyjnego,
9) spadkodawca może rozdysponować swoim majątkiem nawet w całości poprzez zapisy windykacyjne – nie znajdzie tu zastosowania zasada z art. 961 KC[244],
10) jeżeli zapisobierca windykacyjny nie chce lub nie może być zapisobiercą, to zasadniczo jego przedmiot staje się częścią masy spadkowej i podlega dziedziczeniu,
11) przedmiotem zapisu windykacyjnego nie może być dowolnie obrane świadczenie majątkowe, a w szczególności kwota pieniężna, ale tylko i wyłącznie (art. 981^1 § 2 KC):
    - rzecz oznaczona co do tożsamości,
    - zbywalne prawo majątkowe[245],

---

[242] Wzór testamentu notarialnego z zapisem windykacyjnym zamieszczono w podrozdziale 9.6.

[243] Zob. podrozdział 3.3.2.

[244] Tak też: E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks*…, *op. cit.*, kom. do art. 981^1 KC, teza nr 7.

[245] Chodzi tu o prawa, na podstawie których osobie uprawnionej przysługują pewne korzyści majątkowe i jednocześnie takie, które mogą być przenoszone na inne osoby za pomocą czynności prawnej – np. wierzytelność o zwrot pożyczki, prawa majątkowe wynikające z akcji czy obligacji.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

- przedsiębiorstwo[246] lub gospodarstwo rolne[247],
- ustanowienie na rzecz zapisobiercy użytkowania[248] lub służebności[249],

12) istnieje możliwość sądowego bądź notarialnego stwierdzenia nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego (art. 1029^1 KC w zw. z art. 1025 KC).

3.3.5. Polecenie

Zgodnie z art. 982 KC spadkodawca może w testamencie włożyć na spadkobiercę lub na zapisobiercę obowiązek oznaczonego działania lub zaniechania, nie czyniąc nikogo wierzycielem (polecenie). Jest to figura prawna zbliżona do omówionego powyżej zapisu zwykłego. Istnieje jednak między tymi instytucjami zasadnicza różnica przejawiająca się w tym, że zapis zwykły stwarza stosunek zobowiązaniowy pomiędzy osobą obciążoną zapisem a zapisobiercą, który generuje zapisobiercy możliwość żądania spełnienia świadczenia (także na drodze sądowej), podczas gdy polecenie takiej sytuacji nie tworzy[250]. Zasadniczo zatem uprawniony nie może żądać (także sądownie) wykonania polecenia przez zobowiązanego.

Ustanowić polecenie może tylko spadkodawca i wyłącznie w ważnym testamencie. Może to zrobić w sposób wyraźny[251] albo dający się ustalić na podstawie interpretacji treści testamentu[252]. Polecenie może zostać dokonane z określeniem jego beneficjenta[253] albo bez wskazania żadnej konkretnej osoby, która miałaby bezpośrednio skorzystać z jego wykonania[254]. Koniecznymi elementami polecenia jest określenie osoby nim

---

[246] Przedsiębiorstwo to zorganizowany zespół składników materialnych i niematerialnych przeznaczony do prowadzenia działalności gospodarczej – art. 55^1 KC; przedmiotem zapisu windykacyjnego może być również tzw. zorganizowana część przedsiębiorstwa (np. jeden z wchodzących w skład przedsiębiorstwa zakładów produkcyjnych).

[247] Za gospodarstwo rolne uważa się grunty rolne wraz z gruntami leśnymi, budynkami lub ich częściami, urządzeniami i inwentarzem, jeżeli stanowią lub mogą stanowić zorganizowaną całość gospodarczą, oraz prawami związanymi z prowadzeniem gospodarstwa rolnego.

[248] Użytkowanie to prawo do używania rzeczy i pobierania jej pożytków (np. płodów rolnych) – art. 252 KC.

[249] Służebność to prawo obciążające nieruchomość, które może polegać na tym, że beneficjent zapisu windykacyjnego będzie mógł korzystać w oznaczonym zakresie z tej nieruchomości, albo jej właściciel nie będzie mógł wykonywać w stosunku do niej określonych działań albo przysługujących mu na mocy prawa własności uprawnień – art. 285 § 1 KC.

[250] B. Walaszek, *Polecenie testamentowe w polskim prawie spadkowym*, St.Cyw. 1961, t. I, s. 162.

[251] Na przykład poprzez postanowienie następującej treści: „chcę, aby X dał Y swój samochód, nie czynię jednak Y wierzycielem X".

[252] Na przykład: „zobowiązuje Twojego ojca, żeby kupił Ci wycieczkę do Hiszpanii, ale nie możesz tego od niego żądać".

[253] Odmiennie niż przy zapisie zwykłym spadkodawca może jako beneficjenta oznaczyć nawet siebie, inną osobę zmarłą, osobę prawną nieistniejącą w chwili otwarcia spadku, podmiot obciążony zapisem itp.: „zobowiązuję X do wybudowania nagrobka mojej zmarłej żonie A", „zobowiązuję X, aby kupił sobie mieszkanie w Warszawie". Beneficjent polecenia nie musi cechować się zdolnością dziedziczenia.

[254] Na przykład: „ zobowiązuję X, aby chodził do kościoła przynajmniej 1 raz w tygodniu".

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

obciążonej i podanie zachowania, do którego się ją zobowiązuje, a nadto brak ustanowienia roszczenia o wykonanie polecenia[255]. Możliwe jest nadto zastrzeżenie warunku lub terminu przy ustanawianiu polecenia.

Zobowiązanym do wykonania polecenia można uczynić spadkobiercę (tak testamentowego, jak i ustawowego), a nadto zapisobiercę zwykłego lub windykacyjnego[256]. Zapisobierca zwykły obciążony poleceniem może powstrzymać się z jego wykonaniem aż do chwili wykonania na jego rzecz zapisu przez spadkobiercę albo (w wypadku dalszego zapisu) przez zapisobiercę (art. 983 KC). Jeżeli obciążony poleceniem zapisobierca (zwykły) nie chce albo nie może dziedziczyć, podmiot, który został zwolniony z obowiązku wykonania zapisu, powinien zrealizować polecenie, którym obciążony byłby ów niechcący bądź niemogący dziedziczyć zapisobierca, przy czym testator może w testamencie zwolnić go z tej powinności (art. 984 KC).

Przykład 22: Spadkobierca ustanowił swoją żonę jedynym spadkobiercą oraz obciążył ją zapisem polegającym na obowiązku przekazania ich synowi kwoty 5000 zł. Na syna, jako zapisobiercę, nałożył obowiązek zapalania znicza na jego grobie co najmniej jeden raz w miesiącu. Syn nie dożył otwarcia spadku.
W takim przypadku syn nie może być zapisobiercą, ponieważ nie ma zdolności dziedziczenia (art. 972 KC w zw. z art. 927 § 1 KC). Żona spadkodawcy jest zatem zwolniona z obowiązku wykonania zapisu (art. 973 KC). Powinna ona jednak wykonać polecenie i zapalać znicz na grobie męża co najmniej jeden raz w miesiącu (art. 984 KC).

Kodeks cywilny przewiduje możliwość stosunkowego zmniejszenia zapisów zwykłych i poleceń obciążających spadkobierców, którzy są jednocześnie zobowiązani do zaspokojenia roszczenia z tytułu zachowku (art. 1003–1006 KC). W razie zmniejszenia zapisu zwykłego obciążonego poleceniem, także ono podlega stosunkowemu zmniejszeniu (art. 1004 § 2 KC)[257].

Przedmiotem polecenia może być bardzo szeroka grupa zachowań – zdecydowanie szersza aniżeli przy zapisie zwykłym. Przede wszystkim zachowania te mogą, ale nie muszą, polegać na spełnieniu świadczenia majątkowego. **Jedynie polecenie daje testatorowi możliwość nałożenia na konkretne osoby obowiązku spełnienia świadczenia o charakterze niemajątkowym**[258]. Przedmiot polecenia nie może być jednak sprzeczny z prawem, z zasadami współżycia społecznego ani prowadzić do obejścia

[255] Brak wierzyciela może być wskazany wyraźnie, bądź wynikać z wykładni testamentu.

[256] Należy jednak zauważyć, iż w tym zakresie przepisy są istotnie nieprecyzyjne, ponieważ art. 981^4 KC wskazuje wyraźnie, że zapisem zwykłym można obciążyć beneficjenta zapisu windykacyjnego, brak natomiast analogicznego postanowienia co do polecenia. Wydaje się jednak, że skoro można nałożyć na uprawnionego z zapisu windykacyjnego dający się wyegzekwować obowiązek, to tym bardziej można nań nałożyć taki, którego wykonania uprawniony nie może się domagać.

[257] Szerzej zob. podrozdział 4.4.1.

[258] Na przykład: zobowiązanie do podjęcia nauki języka obcego, napisania biografii spadkodawcy, zorganizowania pogrzebu spadkodawcy itp.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

prawa (art. 58 KC)[259]. Polecenie musi być nadto obiektywnie wykonalne w chwili jego ustanawiania, w przeciwnym razie będzie nieważne[260].

W treści art. 985 KC ustawodawca przewidział możliwość żądania wykonania polecenia przez trzy grupy podmiotów:

1) spadkobierców – w każdym przypadku, z wyjątkiem sytuacji, gdy polecenie ma na celu wyłącznie korzyść obciążonego poleceniem;
2) wykonawcę testamentu (jeżeli został powołany) – w każdym przypadku, z wyjątkiem sytuacji, gdy polecenie ma na celu wyłącznie korzyść obciążonego poleceniem;
3) właściwy organ państwowy – jeżeli polecenie ma na względzie interes społeczny, z wyjątkiem sytuacji, gdy polecenie ma na celu wyłącznie korzyść obciążonego poleceniem.

Jeżeli w testamencie spadkodawca oznaczy inne od wskazanych powyżej podmioty, które mogą żądać wykonania polecenia, należy uznać, że w istocie doszło do powołania wykonawcy testamentu, którego jedynym uprawnieniem i zadaniem jest możliwość żądania wykonania polecenia[261]. Możliwość żądania wykonania polecenia oznacza uprawnienie do wystąpienia do sądu ze stosownym powództwem[262], jak również na drogę egzekucji za pomocą przymusu państwowego.

3.3.6. Ustanowienie wykonawcy testamentu

Spadkobierca ma możliwość powołania wykonawcy bądź wykonawców testamentu (art. 986 KC). Funkcję tę mogą pełnić wyłącznie osoby fizyczne posiadające pełną zdolność do czynności prawnych, co stanowi jedyne ograniczenie w doborze przez testatora wykonawcy. Dopuszczalne jest jego ustanowienie także pod warunkiem lub z zastrzeżeniem terminu[263], jak również powołanie go do sprawowania zarządu całym spadkiem albo jego zorganizowaną częścią, oznaczonym składnikiem masy spadkowej czy przedmiotem zapisu windykacyjnego (art. 986^1 KC, art. 990^1 § KC).

Skuteczność omawianego rozrządzenia jest uzależniona przede wszystkim od ważności testamentu oraz od woli powołanej do tej funkcji osoby, może ona bowiem nie przyjąć tego obowiązku, składając w tym zakresie stosowne oświadczenie w sądzie – ustnie do protokołu albo w piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym (art. 987 KC, art. 664 KPC).

---

[259] Spadkodawca nie może zatem zobowiązać danej osoby np. do wstąpienia do zorganizowanej grupy przestępczej, zażywania narkotyków czy zaprzestania realizacji obowiązków rodzinnych względem innych osób.

[260] Na przykład, zobowiązanie do wjechania na szczyt Mount Everest rowerem.

[261] M. Niedośpiał, *Zasadnicze rozrządzenia testamentowe*, St.Prawn. 1997, nr 2, s. 65.

[262] Tak też: P. Księżak, *Żądanie wykonania polecenia*, PS 2006, nr 4, s. 61.

[263] L. Bełza, *Wykonawca testamentu*, MoP 1994, nr 6, s. 174.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Stosownie do woli spadkodawcy wykonawca testamentu obowiązany jest ściśle wykonać rozrządzenia testatora. W braku odmiennych dyspozycji spadkodawcy, powinien on (art. 988 § 1 i 3 KC):

- zarządzać majątkiem spadkowym,
- spłacić długi spadkowe (w szczególności wykonać zapisy zwykłe i polecenia),
- (w dalszej kolejności) wydać spadkobiercom majątek spadkowy zgodnie z dyspozycją testatora, a nadto
- wydać osobie, na której rzecz został uczyniony zapis windykacyjny, przedmiot tego zapisu.

Wykonawca testamentu posiada szereg uprawnień i funkcji procesowych. W szczególności przysługuje mu kompetencja, aby:

- pozywać i być pozwanym w sprawach wynikających z zarządu spadkiem, jego zorganizowaną częścią lub oznaczonym składnikiem (art. 988 § 2 zd. 1 KC),
- pozywać w sprawach o prawa należące do spadku (art. 988 § 2 zd. 2 KC),
- być pozwanym w sprawach o długi spadkowe (art. 988 § 2 zd. 2 KC),
- żądać wykonania poleceń (art. 985 KC),
- żądać zabezpieczenia spadku (art. 635 § 2 KPC),
- żądać sporządzenia spisu inwentarza (art. 637 § 1 KPC),
- zostać zawiadomionym o otwarciu i ogłoszeniu testamentu (art. 652 KPC),
- żądać wyjawienia przedmiotów spadkowych (art. 655 § 1 KPC).

W celu prawidłowej realizacji swoich obowiązków, wykonawca testamentu może uzyskać od sądu albo notariusza na swój wniosek zaświadczenie o pełnieniu tej funkcji (art. 665 § 1 KPC). Co do zasady przysługuje mu również wynagrodzenie, które zalicza się do długów spadkowych (art. 989 KC).

Istnieje możliwość zwolnienia wykonawcy testamentu przez sąd z pełnienia jego obowiązków, ale tylko z ważnych powodów (art. 990 KC). Muszą one dotyczyć samego wykonawcy testamentu[264]. Do złożenia wniosku o zwolnienie wykonawcy testamentu uprawniona jest każda osoba zainteresowana (art. 691 § 1 KPC), w tym w szczególności spadkobierca, zapisobierca, beneficjent polecenia[265] oraz sam wykonawca.

3.3.7. Inne możliwe rozrządzenia testamentowe

Oprócz omówionych powyżej rozrządzeń spadkodawca ma możliwość zamieszczenia w testamencie szeregu innych postanowień, które wywołają określone skutki prawne. Istnieje oczywiście również szereg możliwych dyspozycji, które nie są dla nikogo wiążące prawnie, a co najwyżej moralnie.

[264] Na przykład: poważna choroba, nieudolne wykonywanie obowiązków, działanie na szkodę spadkobierców czy wierzycieli spadku, sprawowanie nienależytego zarządu spadkiem.

[265] T. Żyznowski, [w:] H. Dolecki, T. Wiśniewski (red.), *Kodeks…*, *op. cit.*, kom. do art. 691 KPC.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Prawnie skuteczne będą m.in. następujące rozrządzenia:

1) postanowienie, że prawa majątkowe nabyte przez dziedziczenie lub zapis wchodzą do majątku wspólnego spadkobiercy (zapisobiercy) i jego małżonka (art. 33 pkt 2 KRO),
2) postanowienie, że przedmioty zwykłego urządzenia domowego służące do użytku obojga małżonków, nabyte przez dziedziczenie lub zapis, wchodzą do majątku osobistego spadkobiercy albo zapisobiercy (art. 34 KRO),
3) zastrzeżenie, że przedmioty przypadające dziecku z tytułu testamentu nie będą objęte zarządem sprawowanym przez rodziców, połączone z ewentualnym wyznaczeniem zarządcy (art. 102 KRO),
4) wskazanie osoby opiekuna dla małoletniego dziecka testatora pozostającego pod opieką (art. 149 KRO).

Wiążące prawnie nie będą natomiast m.in.:

1) dyspozycja co do sposobu dokonania działu spadku po testatorze (tzw. testament działowy),
2) dyspozycja co do dokonania podziału majątku małżeńskiego spadkodawcy i jego małżonka,
3) życzenia spadkodawcy, które nie przyjmą postaci polecenia.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Zachowek IV

4.1. Istota zachowku

Wśród najważniejszych funkcji, jakie pełnią przepisy prawa spadkowego wymienia się funkcję ochrony rodziny zmarłego[1]. Zadanie to pełni w głównej mierze instytucja zachowku uregulowana w Kodeksie cywilnym w art. 991–1011, która stanowi poważne ograniczenie obowiązującej w prawie polskim zasady swobody testowania umożliwiającej spadkodawcy zadysponowanie swoim mieniem na wypadek śmierci wedle jego woli.

W ujęciu ogólnym, **zachowek to pewna minimalna korzyść z majątku spadkodawcy gwarantowana przez normy prawne najbliższym członkom jego rodziny**. W systemie prawa polskiego instytucja zachowku została ukształtowana jako wierzytelność, tj. roszczenie o zapłatę określonej sumy pieniężnej[2]. Jego wysokość oraz krąg podmiotów uprawnionych do jego otrzymania jest zależny od rozmaitych czynników. Będzie o tym mowa szerzej w dalszej części niniejszego rozdziału, w tym miejscu należy jedynie wskazać, iż zgodnie z art. 991 KC zachowek przysługuje zstępnym, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy, a jego wysokość uzależniona jest m.in. od wieku uprawnionego, jego zdolności do pracy, należnego mu na mocy dziedziczenia ustawowego udziału w spadku oraz oczywiście od wartości spadku.

---

1 J. Biernat, *Ochrona osób bliskich spadkodawcy w prawie spadkowym*, Toruń 2002, s. 11.

2 E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom IV. Spadki*, LEX 2012, kom. do art. 991 KC, teza nr 2.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Prawo do zachowku powstaje z mocy prawa z chwilą otwarcia spadku[3], a jego realizacja może nastąpić również wskutek dochodzenia roszczeń w postępowaniu sądowym, a następnie egzekucyjnym. Ochrona osób najbliższych w prawie spadkowym jest tak silna, że spadkodawca ma bardzo ograniczoną możliwość modyfikacji prawa do zachowku, a powody nieotrzymania z tego tytułu korzyści przez uprawnionego w zasadzie zawsze będą zależne od jego osoby.

Zachowek jest instytucją powszechnie znaną systemom prawnym państw europejskich[4]. Jej celem jest zabezpieczenie najbliższych członków rodziny przed możliwością pozbawienia ich korzyści z majątku spadkodawcy, który mógłby nim rozdysponować z pominięciem rodziny w testamencie, bądź poprzez darowizny dokonane u schyłku swego życia. Ustawodawca daje zatem prymat zasadzie ochrony rodziny zmarłego nad przyznaną mu swobodą testowania.

4.2. Podmioty uprawnione do zachowku

Kodeks cywilny ściśle określa krąg podmiotów, które mają uprawnienie do żądania od zobowiązanych sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia bądź uzupełnienia zachowku. Zgodnie z art. 991 § 1 KC prawo takie mają zstępni spadkodawcy, jego małżonek oraz jego rodzice. Należy jednak zauważyć, iż jest to katalog podmiotów, które jedynie potencjalnie mogą mieć prawo do domagania się zachowku po konkretnym spadkodawcy. Aby danej osobie przysługiwało uprawnienie do żądania zachowku po danym spadkodawcy konieczny jest taki układ osobowy spadkobierców, w którym ta osoba zostałaby powołana do dziedziczenia z ustawy. Ustalenie zatem, kto w danym stanie faktycznym wskazane prawo posiada, wymaga odniesienia do realiów konkretnej sprawy.

4.2.1. Zachowek w wypadku dziedziczenia ustawowego

Z treści art. 991 § 1 KC wynika, że uprawnionym przysługuje zachowek, jeżeli „byliby powołani do spadku z ustawy". Z uwagi na takie sformułowanie omawianego przepisu pojawiły się wątpliwości, czy zachowek przysługuje również wówczas, gdy

[3] P. Księżak, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Legalis 2012, kom. do art. 991 KC, teza nr 1.

[4] Szerzej zob. W. Borysiak, *Ochrona członków rodziny spadkodawcy na tle historycznym oraz prawnoporównawczym*, Zesz.Pr.UKSW 2008, nr 2, s. 162–163.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

dochodzi do dziedziczenia ustawowego, słowo „byliby" może bowiem sugerować, że uprawnieni nie mogą dziedziczyć z ustawy, aby mieć roszczenie o zachowek[5].

Zarówno, w przeważającej części, orzecznictwo, jak i przedstawiciele doktryny stoją na słusznym stanowisku, że **zachowek przysługuje również wówczas**, **gdy osoba uprawniona dziedziczy z ustawy**[6]. Chodzi tu głównie o sytuację, w której spadkodawca rozdysponował swoim majątkiem poprzez darowizny na rzecz osób „obcych" tak, że wartość samego spadku w porównaniu z tymi darowiznami jest nieznaczna. W grę może również wejść przypadek, kiedy uprawniony do zachowku zostanie powołany do dziedziczenia tylko części spadku, ponieważ inną częścią spadkodawca zadysponuje poprzez testament, w którym pominie swoją najbliższą rodzinę. Jeżeli uprawniony do zachowku, dziedziczący z ustawy, nie otrzymał należnego mu zachowku w postaci darowizny, udziału w spadku albo zapisu (zwykłego bądź windykacyjnego), ma przeciwko zobowiązanym[7] roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku albo jego uzupełnienia[8].

Przykład 1: Spadkodawca miał mieszkanie o wartości 300 000 zł, które wespół z ruchomościami nikłej wartości stanowiło cały jego majątek. Za życia spadkodawca darował swojej konkubinie mieszkanie i nie zostawił testamentu. Spadkodawca nie miał żony, ale miał dwójkę dzieci.
W takiej sytuacji dzieci spadkodawcy będą spadkobiercami ustawowymi. Każde z nich będzie miało do konkubiny ojca roszczenie o zapłatę stosownej kwoty potrzebnej do pokrycia należnego mu zachowku.

Przykład 2: Spadkodawca miał tylko jedno dziecko, nie miał żony. Spadkodawca sporządził testament, w którym wskazał tylko, że 4/5 spadku ma dziedziczyć jego brat.
W takiej sytuacji w odniesieniu do 4/5 spadku wejdzie w grę dziedziczenie testamentowe i spadkobiercą w takim stosunku zostanie brat testatora. W odniesieniu do pozostałej części spadku dojdzie do dziedziczenia ustawowego, a zatem udział w spadku, w wysokości 1/5, odziedziczy dziecko spadkodawcy. Dziecko to będzie miało roszczenie do swojego wujka o zapłatę różnicy pomiędzy wysokością należnego zachowku, a wartością 1/5 części spadku.

---

5 Tak: A. Rzetecka-Gil, *Glosa do wyroku SN z dnia 13 lutego 2004 r., sygn. akt II CK 444/02*, OSP 2007, z. 4, poz. 51.

6 Tak m.in. P. Księżak, *Roszczenie z tytułu zachowku, a dziedziczenie ustawowe*, MoP 2008, nr 6, s. 321–324; także: W. Borysiak, *O prawie spadkobierców ustawowych do zachowku – polemicznie*, PiP 2008, nr 5, s. 111–117; także: wyrok SN z dnia 30 stycznia 2008 r., sygn.: III CSK 255/07, OSNC 2009, nr 3, poz. 47.

7 Na temat podmiotów zobowiązanych z zachowku zob. podrozdział 4.4.

8 Zob. wyrok SN z dnia 13 lutego 2004 r., sygn.: II CK 444/02, OSP 2007, nr 4, poz. 51; na temat wysokości zachowku, którego może żądać uprawniony zob. podrozdział 4.3.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

4.2.2. Podmioty wyłączone od zachowku

Prawa do zachowku w żadnym wypadku nie mają osoby spoza katalogu podmiotów wymienionych w art. 991 § 1 KC. Wyłączone od zachowku są zatem osoby, które nie są albo zstępnymi albo małżonkiem albo rodzicami spadkodawcy.

Uprawnienie do otrzymania zachowku nie jest prawem absolutnym. Istnieje możliwość pozbawienia uprawnionego zachowku. Może do tego dojść zarówno za jego zgodą, jak i bez takiej zgody.

Przede wszystkim, testator może wydziedziczyć (art. 1008–1011 KC) w testamencie swojego bliskiego, przez co ten straci uprawnienie do zachowku[9]. Nie jest przy tym dopuszczalne, aby spadkodawca mógł modyfikować wysokość należnego zachowku, np. przez wydziedziczenie częściowe. Jeżeli dana osoba zostanie skutecznie wydziedziczona utraci ona prawo do zachowku w całości, niezależnie od odmiennych rozrządzeń testamentu[10]. Należy zauważyć, iż wydziedziczenie uprawnionego do zachowku nie rozciąga się na jego zstępnych – przysługuje im własne roszczenie o zachowek (art. 1011 KC).

Innymi przyczynami pozbawienia prawa do zachowku mogą być:

1) uznanie spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia (art. 928 § 2 KC)[11],
2) odrzucenie przez spadkobiercę spadku przypadającego mu z ustawy (art. 1020 KC)[12],
3) umowne zrzeczenie się dziedziczenia przez spadkobiercę lub jego wstępnego (art. 1049 § 2 KC)[13],
4) wyłączenie od dziedziczenia w trybie art. 940 KC[14] – tylko w odniesieniu do małżonka spadkodawcy,
5) orzeczenie separacji w małżeństwie spadkodawcy (art. 935^1 KC) – tylko w odniesieniu do jego małżonka[15],

Konsekwencją pozbawienia prawa do zachowku jest uznanie, że prawo do otrzymania sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku lub jego uzupełniania nie powstaje. Nie wpływa to jednak w żaden sposób na ważność ewentualnych darowizn dokonanych przez spadkodawcę za jego życia na rzecz pozbawionego prawa do zachowku. W szczególności nie jest on zobowiązany do zwrotu przedmiotu darowizny, która zostałaby zaliczona na poczet pokrycia zachowku, gdyby uprawnienie do jego otrzymania mu przysługiwało. Podobnie, spadkobierca, który zawarł umowę o zrzecze-

---

[9] Szerzej na temat wydziedziczenia zob. podrozdział 3.3.3.

[10] E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki*, Warszawa 2003, s. 182.

[11] Szerzej na temat uznania za niegodnego zob. podrozdział 2.1.3.

[12] Szerzej na temat odrzucenia spadku zob. podrozdział 5.3.

[13] Szerzej na temat umownego zrzeczenia się dziedziczenia zob. rozdział 8.2.

[14] Szerzej na temat wyłączenia małżonka od dziedziczenia w trybie art. 940 KC zob. podrozdział 2.2.1.1.3.2.

[15] J. Rezmer, *Zakres związanej z zachowkiem odpowiedzialności spadkobiercy*, Toruń 2002, s. 21.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

nie się dziedziczenia oraz małżonek wyłączony od dziedziczenia na mocy art. 935[1] KC i art. 940 KC, nie traci uprawnienia do otrzymania na mocy testamentu określonych korzyści, które uległyby zaliczeniu na poczet zachowku.

4.2.3. Ustalenie kręgu uprawnionych do zachowku w konkretnej sprawie

Aby ustalić kto, w konkretnej sprawie będzie uprawniony do zachowku **należy określić, kto zostałby powołany do spadku**, **gdyby dziedziczenie odbywało się zgodnie z ustawą**[16]. Należy zatem badać kolejność nabywania prawa do dziedziczenia w ściśle zindywidualizowanym stanie faktycznym (art. 931 i n. KC)[17]. Konieczne jest tu uwzględnienie, czy doszło do wystąpienia omówionych powyżej przyczyn wyłączających dane osoby od zachowku.

W pierwszej kolejności uprawnienie do zachowku będzie przysługiwało dzieciom[18] spadkodawcy i jego małżonkowi, oni bowiem powołani są do spadku jako pierwsi (art. 931 § 1 KC). Jeżeli dziecko spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku (albo traktuje się je tak, jakby nie dożyło otwarcia spadku) wówczas uprawnienie do zachowku przechodzi na jego dzieci (art. 931 § 2 KC). Ta sama zasada obowiązuje, gdy którykolwiek z wnuków spadkodawcy nie dożył otwarcia spadku (albo traktuje się go tak, jakby nie dożył otwarcia spadku) itd. Jeżeli zatem w konkretnej sprawie uprawnionym do zachowku będzie dziecko spadkodawcy, to nie będzie nim jednocześnie jego dziecko (wnuk spadkodawcy) itd.

Rodzice spadkodawcy nabywają prawo do otrzymania po nim zachowku tylko wówczas, gdy nie ma on żadnych zstępnych (art. 932 § 1 KC). Dla uzyskania takiego uprawnienia przez rodziców nie ma znaczenia okoliczność, czy w danym stanie faktycznym występuje małżonek spadkodawcy czy też nie. Fakt ten wpływa jedynie na wysokość zachowku, którego pokrycia bądź uzupełnienia będą się oni mogli domagać. Analogicznie, dla nabycia prawa do zachowku przez jednego z rodziców nie ma znaczenia okoliczność, czy drugi z nich dożył otwarcia spadku (albo czy traktuje się go tak, jakby nie dożył otwarcia spadku).

Jeżeli nie ma ani małżonka, ani zstępnych, ani rodziców spadkodawcy, albo są oni wyłączeni od zachowku, prawo do domagania się zapłaty określonej sumy z tytułu zachowku po tym spadkodawcy nie przysługuje nikomu.

Przykład 3: Spadkodawca sporządził testament, w którym do całości spadku powołał swojego sąsiada. Spadkodawca w chwili śmierci miał żonę, dwójkę wnuków oraz ojca.

---

[16] Jak już wcześniej wskazano, nie ma przy tym znaczenia, czy w tym konkretnym przypadku dziedziczenie odbywa się na zasadzie ustawy, na podstawie testamentu czy też częściowo na zasadzie ustawy, a częściowo na podstawie testamentu.

[17] Na temat kolejności powołania do spadku z ustawy zob. podrozdział 2.2.

[18] Dotyczy to również osób przysposobionych, szerzej zob. podrozdział 2.2.1.1.2.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

W takiej sytuacji uprawnienie do zachowku będzie przysługiwać żonie spadkodawcy i jego wnukom. Rodzic nie będzie uprawniony, ponieważ spadkodawca miał zstępnych (wnuków).

Przykład 4: Spadkodawca sporządził testament, w którym powołał do 1/2 spadku swoją babcię, a dzieci wydziedziczył. Innych rozrządzeń testament nie zawierał. W chwili śmierci spadkodawca miał żonę, matkę, dwójkę dzieci oraz jednego wnuka.
W tym przypadku uprawnieni do zachowku będą żona spadkodawcy i jego wnuk. Dzieci spadkodawcy nie będą posiadać tego uprawnienia, ponieważ zostały wydziedziczone, traktuje się je zatem tak, jakby nie dożyły otwarcia spadku. W takim przypadku do dziedziczenia z ustawy doszedłby wnuk spadkodawcy, a zatem jemu przysługuje prawo do zachowku. Rodzic spadkodawcy nie będzie uprawniony, ponieważ spadkodawca miał zstępnych. Bez znaczenia jest fakt, iż do dziedziczenia doszło częściowo na podstawie ustawy, a częściowo na podstawie testamentu.

Przykład 5: Spadkodawca za życia rozporządził niemalże całym swoim majątkiem w formie darowizn na rzecz swojej matki. Nie sporządził testamentu. W chwili śmierci spadkodawca miał żonę, trzy córki – A, B i C, matkę, brata oraz dwoje wnuków (Y – dziecko córki A oraz Z – dziecko córki B). Spadkodawca miał też prawnuka – syna wnuka Y. W chwili śmierci spadkodawca pozostawał w separacji z żoną. Córka A została uznana za niegodną dziedziczenia.
W tej sytuacji uprawnienie do zachowku będzie przysługiwało córkom B i C oraz wnukowi Y. Małżonek spadkodawcy będzie wyłączony od dziedziczenia ustawowego (a tym samym od prawa do zachowku) z uwagi na fakt, iż pozostawał ze spadkodawcą w separacji (art. 935[1] KC). Córka A została uznana za niegodną dziedziczenia (art. 928 KC), a zatem traktuje się ją tak, jakby nie dożyła otwarcia spadku. Jej udział spadkowy (i prawo do zachowku) przechodzi zatem na jej zstępnego, czyli wnuka Y. Córki B i Y są powołane do spadku jako dzieci spadkodawcy, dlatego też przysługuje im zachowek. Córka B żyje, a zatem zachowek nie należy się jej dziecku – wnukowi Z. Wnuk Y żyje, a zatem zachowek nie należy się jego dziecku (prawnukowi spadkodawcy). Rodzic spadkodawcy nie będzie uprawniony, ponieważ spadkodawca miał zstępnych. Bratu nie przysługuje zachowek, ponieważ nie jest ani zstępnym, ani małżonkiem, ani rodzicem spadkodawcy, a tylko takie podmioty mogą być uprawnione do zachowku. Bez znaczenia jest okoliczność, iż nie sporządzono testamentu.

Przykład 6: Spadkodawca za życia rozporządził niemalże całym swoim majątkiem w formie darowizn na rzecz swojej konkubiny. Spadkodawca w chwili śmierci nie miał dzieci ani żadnych innych zstępnych, nie żyli jego rodzice oraz siostra, żył natomiast brat oraz córka siostry.
W tym przypadku uprawnienie do zachowku nie przysługuje nikomu. Zarówno brat, jak i siostrzenica spadkodawcy nie należą do kręgu osób uprawnionych do zachowku, mimo iż w tej konkretnej sytuacji dziedziczyliby oni po spadkodawcy z ustawy (art. 932 § 4 i 5 KC).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

4.3. Wysokość zachowku

Wielkość zachowku przysługującego konkretnej osobie jest zależna od kilku czynników, do których należy zaliczyć w szczególności liczbę uprawnionych, ich sytuację osobistą oraz wartość darowizn i zapisów windykacyjnych doliczanych do spadku[19]. Wysokość zachowku, o której tu mowa, należy odróżnić od wielkości samego roszczenia o jego pokrycie bądź uzupełnienie. Aby określić wielkość roszczenia trzeba będzie bowiem porównać wartość otrzymanych przez uprawnionego przysporzeń z wysokością przysługującego mu zachowku.

Wielkość zachowku obliczana jest dla każdego uprawnionego odrębnie. W celu jej ustalenia należy dokonać niekiedy stosunkowo skomplikowanych operacji matematycznych, a sposób postępowania można tu podzielić na kilka etapów. W pierwszej kolejności należy określić udział spadkowy, który jest podstawą do obliczania zachowku, a następnie ustalić ułamek, przez który należy ów udział pomnożyć, określić wartość spadku oraz wartość określonych korzyści, które do spadku należy doliczyć.

4.3.1. Udział spadkowy

Udział spadkowy, stanowiący podstawę do obliczenia zachowku, to ustalany udział danego uprawnionego w spadku po konkretnym spadkodawcy, który by przypadł uprawnionemu na mocy reguł dziedziczenia ustawowego z uwzględnieniem art. 992 KC, w ściśle określonym stanie faktycznym. Chodzi tu o udział ustalony na postawie art. 931 i n. KC[20]. Przystępując do obliczenia wysokości zachowku należy zatem w pierwszej kolejności ustalić w jakim udziale (hipotetycznie) dana osoba zostałaby powołana do spadku, gdyby była spadkobiercą ustawowym.

Przykład 7: Uprawniony do zachowku jest m.in. mąż spadkodawczyni. W chwili śmierci spadkodawczyni miała męża i piątkę dzieci.
W takim przypadku udział stanowiący podstawę obliczania zachowku będzie wynosić 1/4, ponieważ taki właśnie udział w spadku po żonie przypadłby w tym stanie faktycznym mężowi (art. 931 § 1 zd. 2 KC).

Przykład 8: Spadkodawca w chwili śmierci nie miał zstępnych, miał za to małżonka, matkę oraz dwoje braci. Jego ojciec nie żył.
W tej sytuacji udział spadkowy stanowiący podstawę obliczania zachowku będzie wynosić 1/2 – dla małżonka oraz 1/4 dla matki. Do spadku byliby bowiem powołani z ustawy na

[19] P. Księżak, *Zachowek w polskim prawie spadkowym*, Warszawa 2010, s. 218.
[20] Szerzej na temat ustalania tego udziału zob. rozdział 2.2.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

podstawie art. 932 KC małżonek (w udziale 1/2 – art. 933 § 1 KC), matka (w udziale 1/4 – art. 932 § 2 KC) oraz bracia spadkodawcy (w udziale po 1/8 – art. 932 § 4 KC).

Zgodnie z art. 992 KC przy ustalaniu przedmiotowego udziału spadkowego uwzględnia się także spadkobierców niegodnych oraz spadkobierców, którzy spadek odrzucili, natomiast nie uwzględnia się tych, którzy zrzekli się dziedziczenia albo zostali wydziedziczeni. Jeżeli zatem w danym stanie faktycznym potencjalny spadkobierca zostałby uznany za niegodnego albo odrzucił spadek, to wówczas niejako pomija się te fakty i ustala udział spadkowy tak, jakby one nie nastąpiły.

Przykład 9: Spadkodawca w testamencie ustanowił spadkobiercą swojego sąsiada w udziale 1/2 oraz swoich dwóch synów w udziale po 1/4. Spadkodawca w chwili śmierci miał dwóch synów A i B, nie miał żony, nie miał wnuków ani dalszych zstępnych. Spadkobierca A został uznany za niegodnego. Syn B chce domagać się zachowku.
W takiej sytuacji udział spadkowy syna B stanowiący podstawę obliczania zachowku wynosi 1/2. Gdyby w stosunku do całości spadku doszło do dziedziczenia na podstawie ustawy, powołany do spadku byłby wprawdzie tylko B, ponieważ A został uznany za niegodnego i nie pozostawił zstępnych, jednakże na potrzeby obliczania zachowku nie uwzględnia się faktu uznania A za niegodnego. Pomijając zatem uznanie za niegodnego A, dziedziczyliby A i B w udziałach po 1/2, dlatego taki też udział stanowi podstawę obliczania zachowku należnego B.

Inaczej należy postąpić w odniesieniu do spadkobierców wydziedziczonych i tych, którzy zrzekli się dziedziczenia – okoliczności te należy uwzględnić jako skutkujące wyłączeniem tych osób od dziedziczenia dla potrzeb określenia udziału będącego podstawą obliczania zachowku. W konkretnym przypadku takie wyłączenie nie spowoduje żadnych praktycznych konsekwencji, jeżeli wyłączony pozostawił zstępnych, którzy nie zostali wydziedziczeni albo których nie objęło zrzeczenie się dziedziczenia przez wyłączonego.

Przykład 10: Spadkodawca w testamencie wydziedziczył swojego syna A, ustanowił jedynym spadkobiercą całości spadku córkę B, a także pominął zupełnie w testamencie swoją żonę C. Spadkodawca miał dwójkę wnuków – dzieci syna A. Żona chce się domagać zachowku.
W tym przypadku udział spadkowy żony C stanowiący podstawę obliczania jej zachowku wynosi 1/3. Gdyby doszło do dziedziczenia ustawowego, spadkobiercami byliby żona C w udziale 1/3, córka B w udziale 1/3 oraz synowie A w udziale po 1/6. Wydziedziczenie A nie spowodowało zatem żadnych konsekwencji dla ustalenia udziału B na potrzeby obliczania zachowku, ponieważ na miejsce wydziedziczonego A weszli jego zstępni.

Przykład 11: Spadkodawca w testamencie wydziedziczył swojego syna A, ustanowił jedynym spadkobiercą całości spadku córkę B, a także pominął zupełnie w testamencie swoją żonę C. Spadkodawca nie miał wnuków. Żona chce się domagać zachowku.
W takiej sytuacji udział spadkowy żony C stanowiący podstawę obliczania jej zachowku wynosi 1/2. Gdyby doszło do dziedziczenia ustawowego, spadkobiercami byliby córka B

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

i żona C w udziałach po 1/2. Na miejsce wydziedziczonego nie wszedłby nikt. Wydziedziczenie spowodowało zatem zwiększenie udziałów córki B i żony C.

Może się zdarzyć, że w konkretnym stanie faktycznym dojdzie do zaistnienia zdarzeń zarówno branych po uwagę, jak i pomijanych przy ustalaniu przedmiotowego udziału.

Przykład 12: Spadkodawca w testamencie rozrządził połową spadku i ustanowił spadkobiercą swojego sąsiada w udziale 1/2 oraz swoich dwóch synów A i B w udziale po 1/4. Spadkodawca w chwili śmierci miał trzech synów A, B i C, nie miał żony, miał dwójkę wnuków – synów A i C. Za życia spadkodawcy syn C zawarł z nim umowę, w której zrzekł się po nim dziedziczenia, a zrzeczenie to obejmowało również jego zstępnych. Spadkobierca A odrzucił spadek przypadający mu na mocy testamentu i ustawy. Syn B chce domagać się zachowku.
W takiej sytuacji udział spadkowy syna B stanowiący podstawę obliczania należnego mu zachowku wynosi 1/2. Gdyby w opisanym stanie faktycznym nie doszło do zrzeczenia się dziedziczenia przez C i odrzucenia spadku przez A, do dziedziczenia na podstawie ustawy zostaliby powołani wszyscy synowie w udziale po 1/3. Taki też byłby udział stanowiący podstawę obliczania zachowku każdego z nich. Spadkobierca A odrzucił spadek, jednak na potrzeby ustalenia zachowku nie bierze się tego pod uwagę. Fakt zrzeczenia się dziedziczenia przez C rozciąga się również na jego zstępnych, a zatem na jego miejsce nie będzie dziedziczył jego syn. Przy nieuwzględnieniu okoliczności odrzucenia spadku przez A oraz uwzględnieniu faktu zrzeczenia się dziedziczenia przez C do spadku powołani byliby A i B w udziałach po 1/2. Taki właśnie udział będzie stanowił podstawę obliczania należnego B zachowku.

4.3.2. Ułamek

Zgodnie z art. 991 § 1 KC uprawnionym do zachowku należy się połowa wartości udziału spadkowego obliczonego w sposób określony powyżej. Jeżeli jednak uprawniony jest trwale niezdolny do pracy albo jest małoletnim zstępnym, należy mu się 2/3 wartości tego udziału. Matematycznie rzecz ujmując, udział spadkowy stanowiący podstawę obliczania zachowku należy pomnożyć przez **1/2 albo 2/3**, w zależności od zaistnienia podstaw do zastosowania korzystniejszego dla uprawnionego mnożnika.

Małoletnim jest osoba, która nie ma ukończonych lat 18 i nie uzyskała pełnoletności poprzez zawarcie małżeństwa (art. 10 KC). Każdy małoletni zstępny (dzieci, wnuki, prawnuki itp.) jest uprawniony do otrzymania 2/3 udziału spadkowego niezależnie od jakichkolwiek innych czynników, a w szczególności tego, czy jest zdolny do pracy, posiada majątek pozwalający mu na utrzymanie, pracuje zarobkowo itp.

Kodeks cywilny nie definiuje w żaden sposób pojęcia osoby „**trwale niezdolnej do pracy**", przyznając jednak takiemu podmiotowi uprawnienie do zastosowania korzystniejszego dla siebie mnożnika przy obliczaniu należnego mu zachowku. Milczy

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

w tym przedmiocie również orzecznictwo, a w literaturze wypowiedzi na ten temat są jednostkowe i przeważnie zdawkowe. Wydaje się, że nie można w oderwaniu od realiów konkretnego przypadku określić poziomu niezdolności gwarantującego wyższy zachowek[21]. Z pewnością spełni wymóg ustawowy stan całkowitej niezdolności do pracy w rozumieniu art. 12 UFUS[22]. Wydaje się, że wejdzie tu też w grę stan trwałej całkowitej niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym w rozumieniu art. 21 ust. 5 i 6 UUSR[23]. Uprawnienie do wyższego zachowku będzie miał również inwalida wojenny lub wojskowy[24], a także osoba niepełnosprawna o znacznym stopniu niepełnosprawności[25]. Wątpliwości mogą się już jednak pojawić w sytuacji, gdy w rozumieniu UFUS dana osoba będzie jedynie częściowo niezdolna do pracy[26] albo będzie niezdolna do pracy w gospodarstwie rolnym jedynie okresowo, w rozumieniu UUSR[27], a zwłaszcza, gdy uprawnionym do zachowku będzie osoba niepełnosprawna o stopniu niepełnosprawności umiarkowanym[28]. Przepisy dotyczące ubezpieczeń społecznych czy rehabilitacji zawodowej i społecznej winny każdorazowo stanowić wskazówkę do oceny konkretnego przypadku.

Kolejną niewyjaśnioną przez ustawodawcę kwestią jest **moment**, **do którego należy odnosić** ewentualne **wystąpienie przesłanki** uprawniającej do zastosowania korzystniejszego mnożnika. Mimo braku jakiejkolwiek wzmianki w tym przedmiocie w przepisach, słusznie przyjmuje się, że chwilą tą jest data otwarcia spadku. Wyższy zachowek przysługuje zatem jedynie wówczas, gdy w chwili śmierci spadkodawcy uprawniony jest trwale niezdolny do pracy lub małoletni. Nie ma tu znaczenia pojawie-

---

[21] P. Księżak, *Zachowek*…, *op. cit*., s. 228.

[22] Zgodnie z art. 12 ust. 1 i 2 UFUS, całkowicie niezdolną do pracy jest osoba, która utraciła zdolność do wykonywania jakiejkolwiek pracy, z powodu naruszenia sprawności organizmu i nie rokuje odzyskania zdolności do pracy po przekwalifikowaniu.

[23] Za trwale i całkowicie niezdolną do pracy w gospodarstwie rolnym uważa się osobę, która z powodu naruszenia sprawności organizmu utraciła zdolność do osobistego wykonywania pracy w gospodarstwie rolnym i nie rokuje odzyskania zdolności do osobistego wykonywania pracy w gospodarstwie rolnym.

[24] Zob. art. 6 i 30 UZIWW.

[25] Zob. art. 4 ust. 1 URZS – *Do znacznego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej i wymagającą, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji*.

[26] Zgodnie z art. 12 ust. 1 i 3 UFUS, częściowo niezdolną do pracy jest osoba, która w znacznym stopniu utraciła zdolność do pracy zgodnej z poziomem posiadanych kwalifikacji, z powodu naruszenia sprawności organizmu i nie rokuje odzyskania zdolności do pracy po przekwalifikowaniu.

[27] Zgodnie z art. 21 ust. 7 UUSR, całkowitą niezdolność do pracy w gospodarstwie rolnym uznaje się za okresową, jeżeli ubezpieczony rokuje odzyskanie zdolności do osobistego wykonywania pracy w gospodarstwie rolnym.

[28] Zgodnie z art. 4 ust. 2 URZS, do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej lub wymagającą czasowej albo częściowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

nie się stanu trwałej całkowitej niezdolności do pracy w okresie pomiędzy otwarciem spadku a datą orzekania w przedmiocie zachowku[29].

4.3.3. Substrat zachowku

Kolejnym etapem wyliczania wysokości przysługującego zachowku jest pomnożenie uzyskanego wskutek opisanych powyżej operacji matematycznych wyniku przez tzw. substrat zachowku. Ten z kolei **ustala się poprzez dodanie do tzw. czystej wartości spadku**, **wartości** określonych **darowizn** dokonanych przez spadkodawcę, uczynionych przezeń **zapisów windykacyjnych**, **a także niektórych innych korzyści**.

4.3.3.1. Czysta wartość spadku

Czysta wartość spadku to różnica pomiędzy stanem czynnym spadku (aktywami) a jego stanem biernym (pasywami, długami spadkowymi). W procesie o zachowek sąd samodzielnie ustala skład i wartość spadku. Dla określenia składu spadku miarodajna jest chwila śmierci spadkodawcy[30], natomiast dla ustalenia jego wartości – ceny z momentu orzekania o roszczeniach z zachowku[31].

Czysta wartość spadku to w istocie **suma wartości (dodatniej bądź ujemnej) poszczególnych jego składników**. Wycena elementów spadku w procesie należeć będzie zasadniczo do biegłych, ponieważ z reguły będzie ona wymagać wiadomości specjalnych (art. 278 § 1 KPC). Sąd ani biegły nie jest tu związany ani określoną ewentualnie w testamencie wartością całego spadku czy jego poszczególnych składników, ani wartością spadku ustaloną w spisie inwentarza, ani też wartością ustaloną w postępowaniu o dział spadku. Nie ma przeszkód, aby strony procesu o zachowek zgodnie ustaliły wartość spadku, wówczas nie będzie konieczne uciekanie się do pomocy biegłego, co zredukuje koszty postępowania. Biegli otrzymują bowiem wynagrodzenie za sporządzenie opinii (w tym wyceny), które przeważnie będzie musiała ostatecznie zapłacić strona przegrana (art. 98 KPC). Brak zgody co do wartości spadku będzie jednak występował w praktyce w przeważającej części przypadków, dlatego też osoba dochodząca zachowku powinna w pozwie zamieścić również wniosek o powołanie biegłego w celu ustalenia czystej wartości spadku.

Zgodnie z art. 993 KC **przy obliczaniu zachowku nie uwzględnia się zapisów zwykłych i poleceń**. W literaturze przyjmuje się zgodnie, że **również samo roszczenie o zachowek**, które jest przecież długiem spadkowym, **nie podlega uwzględnieniu** przy

[29] Tak m.in. P. Księżak, *Zachowek*…, *op. cit*., s. 229; także: J. Rezmer, *Zakres*…, *op. cit*., s. 31.
[30] Zob. wyrok SN z dnia 14 marca 2008 r., sygn.: IV CSK 509/07, LEX nr 445279.
[31] Uchwała 7 sędziów SN z dnia 26 marca 1985 r., sygn.: III CZP 75/84, OSNCP 1985, nr 10, poz. 147.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

kalkulacji zachowku[32]. Wartości zapisów, poleceń oraz zachowku pomija się zatem przy ustalaniu wysokości stanu biernego spadku, a więc nie powodują one umniejszenia czystej wartości spadku. Podobnie, nie rzutuje na taką wartość podatek od spadków i darowizn, który będą musieli zapłacić spadkobiercy. Wspomniana należność publicznoprawna nie jest bowiem częścią składową spadku i długiem spadkodawcy, ale zobowiązaniem ciążącym na spadkobiercach[33]. Do długów spadkowych, które podlegają uwzględnieniu przy obliczaniu zachowku należy jednak tzw. zapis naddziałowy (art. 939 KC)[34] – jego istnienie pomniejsza czystą wartość spadku, a w konsekwencji należny uprawnionym zachowek[35].

4.3.3.2. Doliczanie darowizn i zapisów windykacyjnych

Aby uzyskać substrat zachowku, do czystej wartości spadku należy dodać wartość niektórych innych przysporzeń. Zgodnie z art. 993 KC doliczeniu podlegają uczynione przez spadkodawcę darowizny oraz zapisy windykacyjne. Kolejne przepisy Kodeksu cywilnego precyzują, które ze wskazanych kategorii przysporzeń podlegają, a które nie podlegają tutaj uwzględnieniu.

4.3.3.2.1. Przysporzenia podlegające doliczeniu

Należy wskazać, iż doliczeniu do czystej wartości spadku podlegają zapisy windykacyjne[36] i (niektóre) darowizny niezależnie od tego, czy przedmiot tych przysporzeń w chwili obliczania zachowku nadal istnieje, w jakim jest stanie i czyją stanowi własność. Istotny jest tu jedynie fakt dokonania określonego rozrządzenia swoim majątkiem przez spadkodawcę. Wartość przedmiotów darowizny oraz zapisu windykacyjnego określa się według ich stanu z chwili otwarcia spadku, a cen z momentu ustalania wysokości zachowku (art. 995 KC).

Na gruncie przepisów o zachowku w literaturze istnieje rozbieżność co do **interpretacji terminu „darowizny"**, która ma podlegać doliczeniu do spadku. Według jednego zapatrywania, pod tym pojęciem należy rozumieć tylko umowy darowizny, o których mowa w art. 888 i n. KC[37]. Zdaniem jednak niektórych, pojęcie to należy interpretować szerzej i oprócz darowizn *sensu stricto* doliczeniu podlegają również inne nieodpłatne przysporzenia dokonane przez spadkodawcę z jego majątku, które

---

[32] Tak m.in. P. Księżak, *Zachowek*…, *op. cit*., s. 257.

[33] Odmiennie, aczkolwiek błędnie: wyrok SA w Warszawie z dnia 13 września 2005 r., sygn.: I ACa 256/05, LEX nr 158187.

[34] Szerzej zob. podrozdział 1.1.2.

[35] P. Księżak, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks*…, *op. cit*., kom. do art. 993 KC, teza nr 2.

[36] Szerzej na temat zapisów windykacyjnych zob. podrozdział 3.3.4.2.

[37] Tak m.in. M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 450–1088 KC*, *t. 2*, Warszawa 2011, s. 1175.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

powodują uszczuplenie spadku (np. tzw. zapis bankowy – art. 56 UPB)[38]. Wydaje się, że w świetle aktualnego stanu prawnego prawidłowe jest stanowisko uznające możliwość doliczenia jedynie darowizn, o których mowa w art. 888 i n. KC. Doliczanie owych innych nieodpłatnych przysporzeń, choć słuszne, stanowić może obecnie jedynie postulat kierowany do prawodawcy.

Warto odnotować stanowisko wyrażone w orzecznictwie, wedle którego w sytuacji, gdy spadkodawca wraz ze swoim małżonkiem poczynili darowiznę z ich majątku wspólnego, dla celów obliczania zachowku należy uwzględnić jedynie połowę jej wartości[39]. Słusznie jednak podnosi się, że jeżeli przed orzekaniem w przedmiocie zachowku ustalono nierówne udziały w majątku wspólnym spadkodawcy i jego małżonka (art. 43 KRO), dla obliczania zachowku należy wówczas uwzględnić taki procent wartości darowizny poczynionej przez małżonków, jaki posiadał w ich majątku wspólnym spadkodawca[40].

4.3.3.2.2. Przysporzenia niepodlegające doliczeniu

Jak już powyżej wskazano, aby ustalić substrat zachowku, do czystej wartości spadku należy doliczyć wartość zapisów windykacyjnych oraz niektórych darowizn. Oznacza to przede wszystkim, że nie podlegają tutaj uwzględnieniu żadne inne przysporzenia, a w szczególności wartość tzw. uposażenia – art. 831 KC, zapisu bankowego – art. 56 UPB, służebności mieszkania – art. 301 § 2 KC, umowy o dożywocie – art. 908 KC czy koszty wychowania i wykształcenia zstępnego – 997 KC.

Przy obliczaniu zachowku należy doliczyć wartość wszystkich zapisów windykacyjnych. Kodeks cywilny nie pozwala natomiast uwzględnić wszystkich dokonanych przez spadkodawcę darowizn. Zgodnie z art. 994 KC **nie podlegają doliczeniu**:

1) drobne darowizny przyjęte zwyczajowo w danych stosunkach (niezależnie od tego, kiedy i na czyją rzecz zostały dokonane oraz dla kogo obliczany jest zachowek);
2) darowizny dokonane co najmniej na dziesięć lat przed datą otwarcia spadku, na rzecz osób niebędących spadkobiercami ani uprawnionymi do zachowku (niezależnie od tego, dla kogo obliczany jest zachowek);
3) darowizny dokonane w czasie, gdy spadkodawca nie miał jeszcze zstępnych i w okresie 299 dni poprzedzających urodzenie się zstępnego (tylko w przypadku obliczania zachowku należnego zstępnemu spadkodawcy oraz niezależnie od tego, na czyją rzecz darowizny zostały dokonane);
4) darowizny dokonane przed zawarciem małżeństwa (tylko w przypadku obliczania zachowku należnego małżonkowi spadkodawcy oraz niezależnie od tego na czyją rzecz darowizny zostały dokonane).

---

[38] Tak m.in. E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks*…, *op. cit.*, kom. do art. 993 KC, teza nr 4; także: P. Księżak, *Zachowek*…, *op. cit*., s. 271.

[39] Wyrok SN z dnia 12 maja 2000 r., sygn.: II CKN 542/00, LEX nr 559927.

[40] Zob. P. Księżak, *Zachowek*…, *op. cit*., s. 266.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Nie jest możliwe precyzyjne i jednoznaczne określenie, które darowizny należy uznać za drobne i jednocześnie przyjęte w danych stosunkach. Można jedynie wskazać, iż pojęcie „drobne" należy odnosić do obiektywnej wartości darowizny, ale już nie do wartości majątku spadkodawcy czy obdarowanego[41]. Nie będą podlegały doliczeniu w szczególności niewielkiej wartości prezenty ślubne, urodzinowe, kieszonkowe, nagrody za osiągnięcia w nauce itp.

Krąg osób uprawnionych do zachowku lub będących spadkobiercami należy ustalić w oparciu o realia konkretnego stanu faktycznego. Chodzi tu wyłącznie o te osoby, które rzeczywiście (a nie jedynie potencjalnie) zostały spadkobiercami po danej osobie, albo przysługuje im prawo do zachowku. Wszelkie poczynione na rzecz takich osób darowizny, z wyjątkiem drobnych i zwyczajowo w danych stosunkach przyjętych, podlegają doliczeniu, niezależnie od tego kiedy one nastąpiły. Darowizny dokonane na rzecz pozostałych podmiotów uwzględnia się tylko wówczas, jeżeli zostały one wykonane w ciągu 10 lat przed otwarciem spadku.

Przy obliczaniu zachowku należnego zstępnemu nie dolicza się do czystej wartości spadku darowizn uczynionych w czasie, kiedy spadkodawca w ogóle nie miał zstępnych, a nie tylko darowizn dokonanych przed urodzeniem zstępnego, który domaga się zachowku. Zasadniczo zatem wszystkie darowizny uczynione na mniej niż 300 dni przed urodzeniem się pierwszego zstępnego powinny być uwzględniane przy obliczaniu zachowku[42], chyba że następnie zstępny ten zmarł i nastąpił okres, w którym spadkodawca ponownie nie miał żadnych zstępnych. Darowizny dokonane w takim okresie, a jednocześnie co najmniej na 300 dni przed ewentualnym urodzeniem kolejnego zstępnego nie będą podlegać doliczeniu na potrzeby ustalenia zachowku zstępnego. Wydaje się, że analogiczne zasady dotyczą osoby przysposobionej przez spadkodawcę, a zatem należy do wartości spadku doliczać darowizny poczynione po uprawomocnieniu się orzeczenia o przysposobieniu i w okresie 299 dni przed tą datą[43].

Przy obliczaniu zachowku należnego małżonkowi nie dolicza się do spadku darowizn, które spadkodawca uczynił przed zawarciem z nim małżeństwa. Chodzi tu oczywiście tylko o małżonka, który jest uprawniony w konkretnej sytuacji do zachowku. Nie dolicza się zatem m.in. poczynionych na jego rzecz darowizn w momencie, kiedy spadkodawca pozostawał w związku małżeńskim z inną osobą. Wątpliwości mogą natomiast powstać w sytuacji, gdyby spadkodawca kilkukrotnie wstępował w związek małżeński z tą samą osobą uprawnioną do zachowku i jednocześnie poczynił na jej rzecz darowiznę w okresie po ustaniu jednego małżeństwa, a przed zawarciem kolejnego. W takim przypadku należy przyjąć, że darowizna taka również nie będzie podlegać doliczeniu do spadku na potrzeby ustalenia wysokości zachowku.

---

41 Podobnie: P. Księżak, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks*…, *op. cit*., kom. do art. 994 KC, teza nr 1; odmiennie: E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks*…, *op. cit*., kom. do art. 994 KC, teza nr 2.

42 E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks*…, *op. cit.*, kom. do art. 994 KC, teza nr 7.

43 Tak też: P. Księżak, *Zachowek*…, *op. cit*., s. 295.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

4.3.4. Sposoby pokrycia zachowku

Zgodnie z art. 991 § 2 KC, art. 996 KC oraz art. 997 KC uprawionemu przysługuje **roszczenie o zapłatę** sumy potrzebnej do pokrycia albo uzupełnienia zachowku tylko wówczas, gdy nie otrzymał należnego mu zachowku w postaci darowizny, powołania do spadku, zapisu zwykłego, zapisu windykacyjnego lub w formie poniesionych przez spadkodawcę ponadprzeciętnych kosztów wychowania i wykształcenia ogólnego lub zawodowego tego uprawnionego. Ustawa przewiduje zatem pięć sposobów pokrycia przez spadkodawcę należnego uprawnionemu zachowku, przy czym może ono nastąpić zarówno za życia spadkodawcy, jak i z chwilą jego śmierci. Uprawnione jest wobec tego twierdzenie, że to spadkodawcy przysługuje wybór co do sposobu zapewnienia uprawionemu należnego mu zachowku[44].

Darowizny podlegają zaliczeniu na poczet zachowku w takim samym stopniu, w jakim zostały one doliczone do substratu zachowku. Nie wszystkie z nich będą zatem uwzględnianie przy obliczaniu stopnia pokrycia zachowku należnego danemu uprawnionemu[45]. Jeżeli darowizna dokonana na rzecz uprawnionego wchodzi do majątku wspólnego jego i jego małżonka należy zaliczyć na poczet zachowku tylko połowę jej wartości[46], chyba że ustalone zostaną nierówne udziały w tym majątku wspólnym (art. 43 KRO).

Należy zauważyć, iż zasadniczo wymienione powyżej przysporzenia muszą zostać dokonane bezpośrednio na rzecz uprawnionego, aby podlegać zaliczeniu na poczet zachowku należnego tej konkretnej osobie. Zgodnie jednak z art. 996 zd. 2 KC, jeżeli uprawnionym do zachowku jest dalszy zstępny spadkodawcy, zalicza się na należny mu zachowek także zapisy windykacyjne oraz darowizny dokonane przez spadkodawcę na rzecz jego wstępnego[47].

Wspomniane powyżej **koszty wychowania i wykształcenia** zalicza się na zachowek tylko wówczas, gdy uprawnionym do jego otrzymania jest zstępny spadkodawcy i wyłącznie wtedy, kiedy przekraczają one „przeciętną miarę przyjętą w danym środowisku" (art. 997 KC). Może tu chodzić w szczególności o koszty zagranicznych szkoleń, wysokie czesne w prywatnej uczelni czy czynsz najmu dużego mieszkania. Ocena, czy dane koszty przekraczają przeciętną miarę przyjętą w danym środowisku wymaga odwołania się do okoliczności konkretnego przypadku i uwzględnienia warunków życia danej rodziny[48]. Zaliczeniu na należny zstępnemu zachowek podlega jedynie poniesiona przez spadkodawcę nadwyżka nad przeciętnymi kosztami wychowania i wykształcenia przyjętymi w danym środowisku.

---

[44] M. Pogonowski, *Roszczenie z tytułu zachowku i jego realizacja*, MoP 2008, nr 16, s. 856.

[45] Szerzej zob. podrozdział 4.3.3.2.2.

[46] Wyrok SN z dnia 12 maja 2000 r., sygn.: II CKN 542/00, LEX nr 559927.

[47] Zaliczeniu na zachowek należny dalszemu zstępnemu będzie zatem podlegać także darowizna uczyniona na rzecz jego rodzica. Nie istnieje natomiast relacja odwrotna – na zachowek uprawnionego nie zalicza się darowizn poczynionych na rzecz jego dzieci.

[48] Szerzej zob. E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz…*, *op. cit*., s. 169–170.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Należy zaznaczyć, że wartość zapisów windykacyjnych zalicza się na należny zachowek tylko w odniesieniu do spadków otwartych nie wcześniej niż w dniu 23 października 2011 roku, kiedy to w życie weszła ustawa nowelizująca KC, która wprowadziła do polskiego systemu prawnego instytucję zapisu windykacyjnego.

4.3.5. Ustalenie wysokości roszczenia o zachowek w konkretnej sprawie

Ustalenie wysokości konkretnego roszczenia o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do uzupełnienia albo pokrycia zachowku (art. 991 § 2 KC) wymaga porównania wysokości należnego danej osobie zachowku z wartością przysporzeń podlegających zaliczeniu na zachowek. Matematycznie rzecz ujmując, **od kwoty należnej uprawnionemu z tytułu zachowku odejmuje się wartość podlegających zaliczeniu przysporzeń**.

Przykład 13: X został pominięty w testamencie. Jedynym spadkobiercą został Y. W testamencie nie ustanowiono żadnych zapisów. Wysokość należnego X zachowku wynosi 150 000 zł. Spadkodawca za życia poczynił na rzecz X darowiznę samochodu o wartości 100 000 zł. W takiej sytuacji na poczet zachowku należnego X, należy zaliczyć wartość darowizny. W konsekwencji X ma roszczenie do Y o zapłatę kwoty 50 000 zł, ponieważ jego zachowek został już w 100 000 zł pokryty przez darowiznę.

Przykład 14: Spadkodawca pozostawił po sobie spadek o wartości 40 000 zł i sporządził testament, w którym do dziedziczenia jego całości powołał swojego kolegę w udziale 9/10 i swoją matkę w udziale 1/10, a nadto uczynił na rzecz matki zapis windykacyjny przedmiotu o wartości 5000 zł oraz zapis zwykły przedmiotu o wartości 500 zł. Spadkodawca w chwili śmierci miał ojca, nie miał jednak zstępnych, rodzeństwa ani małżonka. Wartość zachowku należnego matce to 10 000 zł.
W takim przypadku od kwoty należnego matce zachowku odejmuje się sumę 5500 zł (łączna wartość zapisu zwykłego i windykacyjnego) oraz wartość 1/10 spadku – 4000 zł. Matka spadkodawcy będzie zatem mogła żądać kwoty 500 zł.

4.4. Podmioty zobowiązane z tytułu zachowku

Uprawnienie do żądania zachowku jest skierowane **przede wszystkim przeciwko spadkobiercom**. To głównie na nich ciąży obowiązek zaspokojenia roszczeń zstępnych, małżonka lub rodziców spadkodawcy. W pewnych sytuacjach istnieje jednak możliwość pociągnięcia, w określonych granicach, do odpowiedzialności cywilnej również **beneficjentów zapisów windykacyjnych** oraz **osób obdarowanych** przez spadkodawcę za jego życia. Odmienność ich sytuacji prawnej wymaga osobnego jej omówienia w odniesieniu do każdej z tych kategorii podmiotów.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Należy w tym miejscu wskazać, iż uprawnienie do żądania pokrycia bądź uzupełnienia zachowku od wskazanych grup podmiotów cechuje się **sekwencyjnością**. W pierwszej kolejności uprawniony może skierować swoje roszczenie przeciwko spadkobiercom. Jeżeli nie może on otrzymać od nich należnego zachowku, może żądać zaspokojenia od beneficjentów zapisów windykacyjnych. Dopiero wówczas, gdy nie może on otrzymać pełni zachowku ani od spadkobierców ani od beneficjentów zapisów windykacyjnych, może żądać zapłaty od obdarowanych.

Opisana powyżej sekwencyjność występuje również wtedy, gdy ta sama osoba zobowiązana należy do więcej niż jednej z wymienionych grup podmiotów (np. jest równocześnie jednym ze spadkobierców i obdarowanym). W takim przypadku uprawniony może żądać od tej osoby zapłaty w pierwszej kolejności w granicach jej wzbogacenia z tytułu spadku, a jeżeli od niej i od innych spadkobierców nie może otrzymać należnego zachowku, aktualizują się (sekwencyjnie) pozostałe podstawy odpowiedzialności.

Przykład 15: Spadkodawca ustanowił w testamencie spadkobiercami swoją konkubinę oraz jej rodziców w udziale po 1/3. Wartość spadku to 30 000 zł. Za życia spadkodawca poczynił na rzecz swojej konkubiny darowiznę o wartości 10 000 zł, a w testamencie ustanowił na rzecz jej ojca zapis windykacyjny, którego przedmiotem był samochód o wartości 5000 zł. W chwili śmierci spadkodawca miał jednego syna, nie miał żony. Syn był dorosły i w pełni zdolny do pracy.
W tym przypadku udział spadkowy każdego ze spadkobierców jest wart 4000 zł. Wysokość zachowku uprawnionego syna spadkodawcy to 22 500 zł (30 000 + 10 000 + 5000 = 45 000 × 1/2). Uprawniony może żądać zapłaty od ojca konkubiny jako beneficjenta zapisu windykacyjnego tylko wówczas, jeżeli nie będzie on mógł otrzymać całości zachowku od spadkobierców, a od konkubiny jako obdarowanej tylko wówczas, gdy nie będzie mógł uzyskać całości zachowku od osób odpowiedzialnych z tytułu spadkobrania i beneficjenta zapisu windykacyjnego.

4.4.1. Odpowiedzialność spadkobierców

Z treści art. 991 § 2 KC wynika, że obowiązek zapłaty kwoty potrzebnej do pokrycia bądź uzupełnienia zachowku uprawnionego spoczywa na spadkobiercy. Spadkobierca, co do zasady, odpowiedzialny jest za zadośćuczynienie roszczeniu uprawnionego z zachowku, na takich samych zasadach jak za inne długi spadkowe (art. 1030 i n. KC)[49]. **Jeżeli jednak dany spadkobierca sam jest uprawniony do zachowku**, **jego odpowiedzialność za zachowki innych jest ograniczona tylko do wysokości nadwyżki przekraczającej jego własny zachowek** (art. 999 KC). Owa nadwyżka stanowi różnicę pomiędzy czystą wartością otrzymanego udziału spadkowego a wysokością należnego mu zachowku.

[49] Szerzej zob. podrozdział 5.5.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Przykład 16: Spadkodawca ustanowił w testamencie jako spadkobierców swojego syna A w udziale 1/3 i swojego wspólnika w udziale 2/3. Za życia spadkodawca poczynił na rzecz syna A darowiznę o wartości 1500 zł. Spadkodawca w chwili śmierci nie miał żony, ale miał trzech synów – A, B i C. Wszyscy byli pełnoletni i w pełni zdolni do pracy. Czysta wartość spadku to 12 000 zł.
W takiej sytuacji czysta wartość udziału spadkowego otrzymanego przez A to 4000 zł, a przez wspólnika spadkodawcy – 8000 zł. Uprawnionymi do zachowku są synowie A, B i C. Wysokość zachowku należnego każdemu z nich to 2250 zł (12 000 + 1500 = 13 500 × 1/3 × 1/2). Syn A ponosi zatem odpowiedzialność za zachowki B i C jako spadkobierca tylko do kwoty 1750 zł (4000 – 2250). Wspólnik spadkodawcy ponosi odpowiedzialność w pełnym zakresie. Jeżeli B i C nie będą mogli uzyskać należnego im zachowku w pełnej wysokości od A jak spadkobiercy i od wspólnika spadkodawcy, wówczas A będzie odpowiadał dodatkowo do kwoty 1500 zł, jako obdarowany.

Zgodnie z art. 998 § 1 KC, jeżeli uprawniony do zachowku jest powołany do dziedziczenia, ponosi on **odpowiedzialność za zapisy zwykłe i polecenia** tylko do wysokości nadwyżki przekraczającej wartość udziału spadkowego, który stanowi podstawę do obliczenia należnego uprawnionemu zachowku. Chodzi tu o wartość udziału, który przypadłby (hipotetycznie) danemu uprawnionemu, gdyby został on powołany do spadku z ustawy, pomnożonego przez odpowiedni ułamek stosownie do art. 991 § 1 KC. Udział ten oblicza się na podstawie art. 931 i n. KC z modyfikacją wynikającą z art. 992 KC[50]. Nie podlegają tutaj doliczeniu żadne darowizny ani zapisy windykacyjne. Spadkobierca odpowiada zatem za zapisy zwykłe i polecenia tylko w granicach różnicy pomiędzy czystą wartością otrzymanego przezeń udziału spadkowego a czystą wartością udziału spadkowego, który by otrzymał, gdyby dziedziczenie odbyło się na zasadach ustawowych z uwzględnieniem art. 991 § 1 i 992 KC[51].

Przykład 17: Spadkodawca powołał do dziedziczenia w testamencie swoich synów A – w udziale 2/5 i B – w udziale 3/5. Syna A obciążył obowiązkiem wykonania na rzecz swojej bratowej zapisu zwykłego w postaci przeniesienia własności samochodu o wartości 4000 zł. Testator ustanowił również zapis windykacyjny na rzecz żony A, którego przedmiotem był naszyjnik o wartości 1000 zł. Za życia spadkodawca poczynił darowiznę o wartości 5000 zł na rzecz syna A. Czysta wartość spadku to 15 000 zł. W chwili śmierci spadkodawca nie miał żony, miał dwóch synów A i B, którzy byli pełnoletni i zdolni do pracy.
W tym przypadku wartość udziału spadkowego, który otrzymał na mocy testamentu A to 6000 zł, a B – 9000 zł. Gdyby doszło do dziedziczenia wyłącznie na podstawie ustawy każdy z nich byłby powołany do połowy spadku, a zatem czysta wartość ich udziałów spadkowych wynosiłaby po 7500 zł. Kwotę tą należy pomnożyć przez 1/2, aby otrzymać wartość udziału spadkowego, który stanowi podstawę do obliczenia należnego uprawnionemu zachowku. Wartość ta wynosi zatem 3750 zł. Żadne darowizny ani zapisy windykacyjne nie podlegają

[50] Szerzej zob. podrozdział 4.3.1.

[51] Podobnie: P. Księżak, *Zachowek*…, *op. cit*., s. 370–371; odmiennie: E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz*…, *op. cit*., s. 169–170.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

tu doliczeniu. W konsekwencji A jest odpowiedzialny za wykonanie zapisu zwykłego na rzecz swojej bratowej do kwoty 2250 zł (6000 zł – 3750 zł).

Jeżeli wykonanie zapisu, którego przedmiot nie da się podzielić, przekracza granice odpowiedzialności spadkobiercy określone w art. 998 § 1 KC, zapisobierca może żądać wykonania zapisu uiszczając tak określoną sumę[52].

Zgodnie z art. 998 § 2 KC podobne do opisanych powyżej zasady odpowiedzialności za zapisy i polecenia obowiązują w wypadku, gdy zapis zwykły na rzecz uprawnionego do zachowku został **obciążony dalszym zapisem lub poleceniem albo uczyniony pod warunkiem lub z zastrzeżeniem terminu**. Z przepisu tego wynikają zatem dwie reguły:

a) odpowiedzialność zapisobiercy obciążonego dalszym zapisem bądź poleceniem i jednocześnie uprawnionego do zachowku, będzie ograniczać się do nadwyżki wartości zapisu zwykłego nad wartością udziału spadkowego, który stanowi podstawę do obliczenia należnego uprawnionemu zachowku,
b) jeżeli ograniczony warunkiem lub terminem zapis zwykły został ustanowiony na rzecz uprawnionego do zachowku, warunek bądź termin odnosi się tylko do części zapisu, która przewyższa wartość udziału spadkowego, który stanowi podstawę do obliczenia należnego uprawnionemu zachowku; w pozostałym zakresie uznaje się, że warunku bądź terminu nie zastrzeżono[53], a zatem uprawniony może w tym zakresie żądać wykonania zapisu mimo braku nadejścia terminu czy ziszczenia się warunku.

Warto również wskazać, iż spadkobierca zobowiązany do zaspokojenia roszczenia z tytułu zachowku może w pewnym zakresie żądać rekompensaty kosztem zapisobierców i uprawnionych z polecenia. Może on domagać się bowiem **zmniejszenia zapisów zwykłych i poleceń**[54], przy czym następuje ono w stosunku do wartości tych przysporzeń, chyba że spadkodawca w testamencie przewidział inne kryterium albo w ogóle wyłączył możliwość żądania zmniejszenia zapisów bądź poleceń (art. 1003 KC i 1004 § 1 KC). W razie zmniejszenia zapisu zwykłego obciążonego dalszym zapisem lub poleceniem dalszy zapis lub polecenie również podlega stosunkowemu zmniejszeniu (art. 1004 § 2 KC).

Choć nie ma w tym względzie wyraźnego unormowania wydaje się, że w braku rozrządzeń testamentowych w tym przedmiocie **zapisy zwykłe bądź polecenia ulegają redukcji w takim stosunku do swojej wartości**, **w jakim kwota**, **którą spadkobierca jest zobowiązany zapłacić na pokrycie bądź uzupełnienie zachowków, pozostaje do czystej wartości jego udziału spadkowego**[55]. Można to przedstawić za pomocą następującego wzoru:

---

[52] Uchwała SN z dnia 31 stycznia 2001 r., sygn.: III CZP 50/00, OSP 2001, nr 10, poz. 139.

[53] Podobnie: E. Niezbecka, *Zapis*, Lublin 1990, s. 168.

[54] Wzór pozwu o zmniejszenie zapisu zwykłego zamieszczono w podrozdziale 9.10.

[55] Odmiennie: J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1985, s. 270.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

$$\frac{Zach}{W} = \frac{X}{Zap}$$

$$X = \frac{Zach}{W} \times Zap$$

W – czysta wartość udziału spadkowego
Zach – kwota potrzebna do uzupełnienia bądź pokrycia zachowku, której zapłata obciąża danego spadkobiercę
Zap – wartość zapisu zwykłego bądź polecenia
X – kwota, o którą ma nastąpić zmniejszenie zapisu zwykłego bądź polecenia

Podlegający redukcji zapis zwykły uczyniony na rzecz osoby uprawnionej do zachowku ulega zmniejszeniu co najwyżej o wysokość nadwyżki przekraczającej ów zachowek (art. 1005 § 2 KC). Jeżeli natomiast spadkobierca zobowiązany do zaspokojenia roszczenia z tytułu zapisu zwykłego bądź polecenia sam jest uprawniony do zachowku, może on żądać zmniejszenia zapisów zwykłych i poleceń w takim stopniu, ażeby pozostał mu jego własny zachowek (art. 1005 § 1 KC). Reguła ta ma praktyczne znaczenie wówczas, gdy od tego spadkobiercy żąda się zarówno wykonania zapisów i poleceń, jak i pokrycia bądź uzupełnienia należnego innym osobom zachowku. W takim przypadku istnieje groźba konieczności spełnienia świadczenia także z części należnego zobowiązanemu zachowku, przed czym uchronić ma uprawnienie z art. 1005 § 1 KC[56].

Jeżeli wskutek opisanych powyżej okoliczności zmniejszeniu podlega zapis zwykły, którego przedmiot nie da się podzielić bez istotnej zmiany lub bez znacznego zmniejszenia jego wartości, zapisobierca może żądać całkowitego wykonania zapisu, uiszczając odpowiednia sumę pieniężną (art. 1006 KC).

Przykład 18: Spadkodawca w testamencie uczynił na rzecz swojego szwagra zapis zwykły, którego przedmiotem był samochód wart 11 000 zł. Spadkobiercą został jedyny syn testatora. Spadkodawca nie miał żony, miał jednak pełnoletnią córkę. W chwili śmierci spadkodawcy, jego syn był małoletni. Czysta wartość spadku to 15 000 zł. Spadkobierca wystąpił z żądaniem stosunkowego zmniejszenia zapisu zwykłego (o kwotę 2750 zł), które zostało uwzględnione.
Wysokość należnego synowi spadkodawcy zachowku to 5000 zł. Wysokość należnego córce spadkodawcy zachowku to 3750 zł. Syn spadkodawcy jest zobowiązany do zapłaty na rzecz swojej siostry kwoty potrzebnej do pokrycia jej zachowku. Jego żądanie zmniejszenia zapisu zwykłego zostało uwzględnione i zmniejszono stosunkowo zapis zwykły o kwotę 2750 zł. Szwagier spadkodawcy może żądać od spadkobiercy wykonania zapisu zwykłego, płacąc mu sumę 2750 zł.

[56] Szerzej zob. P. Księżak, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks*…, *op. cit*., kom. do art. 1005 KC, teza nr 1 i 2.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Zmniejszenia zapisów i poleceń można dochodzić przed sądem wytaczając w tym przedmiocie powództwo. Uprawniony może również bronić się w wytoczonym przeciwko niemu postępowaniu o wykonanie zapisów bądź poleceń w ten sposób, że zażąda stosunkowej ich redukcji.

4.4.2. Odpowiedzialność beneficjentów zapisów windykacyjnych

Zgodnie z art. 999^1 § 1zd. 1 KC, **jeżeli uprawniony nie może otrzymać od spadkobiercy należnego mu zachowku**, może on żądać od osoby, na której rzecz został uczyniony zapis windykacyjny, sumy pieniężnej potrzebnej do uzupełnienia zachowku. Odpowiedzialność beneficjenta zapisu windykacyjnego za zachowek jest zatem subsydiarna względem odpowiedzialności spadkobierców. Takie rozwiązanie ustawowe budzi zdziwienie w kontekście art. 1034^1–1034^3 KC, na mocy których beneficjent zapisu windykacyjnego odpowiada razem ze spadkobiercami za długi spadkowe. Powstaje paradoksalna niespójność: zapisobierca windykacyjny odpowiada za wszystkie długi spadkowe solidarnie ze spadkobiercami (po dziale spadku proporcjonalnie do wartości przysporzeń) z jednym wyjątkiem: za zachowek odpowiada jedynie wtedy, gdy nie można uzyskać zaspokojenia od spadkobierców[57].

Brak możliwości otrzymania od spadkobiercy należnego zachowku może być spowodowany przyczynami natury faktycznej[58] **lub prawnej**[59]. Jeżeli uprawniony do zachowku kieruje swoje żądanie przeciwko beneficjentowi zapisu windykacyjnego, zobowiązany jest on wykazać, że nie może otrzymać należnego mu zachowku od żadnego ze spadkobierców, a nie tylko niektórych z nich.

Zobowiązane, i to zarówno do pokrycia jak i uzupełnienia zachowku, są wszystkie podmioty, na których rzecz uczyniono zapis windykacyjny. Odpowiedzialność ta jest jednak ograniczona w dwojaki sposób. Przede wszystkim, podobnie jak spadkobierca (art. 999 KC), beneficjent zapisu windykacyjnego odpowiada jedynie do wysokości nadwyżki nad należnym mu zachowkiem (jeżeli oczywiście sam jest uprawniony do jego otrzymania) – art. 999^1 § 2 KC. Ponadto osoba taka ponosi odpowiedzialność jedynie w granicach wzbogacenia będącego skutkiem zapisu windykacyjnego.Wzbogacenie ma miejsce wtedy, gdy majątek tego, kto korzyść uzyskał, jest większy niż byłby, gdyby nie ustanowiono na jego rzecz zapisu windykacyjnego[60]. Przy ustalaniu granic odpowiedzialności zapisobiercy należy odjąć od wartości przedmiotu zapisu windykacyjnego wszelkie obciążające go zobowiązania spadkodawcy oraz ewentualny

---

[57] Tamże, kom. do art. 999^1 KC, teza nr 1.

[58] Na przykład bezskuteczność egzekucji z majątku spadkobierców.

[59] M.in. ograniczenie odpowiedzialności spadkobierców do nadwyżki przekraczającej ich zachowek (art. 999 KC), ograniczenie odpowiedzialności spadkobierców do wartości spadku z uwagi na przyjęcie go z dobrodziejstwem inwentarza (art. 1031 § 2 KC).

[60] Szerzej zob. P. Księżak, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks*…, *op. cit*., kom. do art. 999^1 KC, teza nr 9 i 10.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

spadek jego wartości, uszkodzenia, zmiany cen itp.[61] Oceny czy i w jakich granicach istnieje wzbogacenie z tytułu zapisu windykacyjnego należy dokonać w odniesieniu do chwili zgłoszenia przez uprawnionego żądania zapłaty sumy potrzebnej do pokrycia bądź uzupełnienia zachowku.

Ustawodawca przewidział dla beneficjenta zapisu windykacyjnego **alternatywną metodę uwolnienia się od odpowiedzialności z tytułu zachowku**. Zgodnie bowiem z art. 999[1] § 3 KC skutek taki można osiągnąć również poprzez wydanie uprawnionemu przedmiotu zapisu windykacyjnego. Uprawniony do zachowku nie może jednak żądać, aby w zamian za zwolnienie beneficjenta z odpowiedzialności został mu wydany przedmiot zapisu windykacyjnego. Ustawa nie precyzuje tutaj żadnych wymogów, choćby odnośnie do stanu tego przedmiotu, należy zatem uznać, iż od odpowiedzialności zwalnia jego wydanie, choćby znajdował się on w stanie gorszym niż w chwili jego nabycia w drodze zapisu windykacyjnego. Jeżeli jednak stan ten będzie znacząco gorszy, a sama wartość przedmiotu zapisu windykacyjnego zdecydowanie niższa od tej, którą prezentował on w chwili jego nabycia przez zobowiązanego, skorzystanie przez ten podmiot z omawianego uprawnienia może stanowić nadużycie prawa i okazać się niemożliwe (art. 5 KC)[62].

Jeżeli dany spadkodawca uczynił zapisy windykacyjne na rzecz kilku podmiotów, ich odpowiedzialność za zachowek jest solidarna[63]. W stosunkach wewnętrznych (między sobą) odpowiadają oni proporcjonalnie do wartości otrzymanych zapisów windykacyjnych. Jeżeli zatem niektórzy z nich zaspokoją uprawnionego z zachowku w wyższym stopniu niż by to wynikało z zestawienia wartości ich zapisów windykacyjnych z pozostałymi przysporzeniami tego typu, mogą oni żądać od pozostałych zapisobierców zwrotu owej nadwyżki (art. 999[1] § 4 KC).

Odmiennie niż to zostało uregulowane w odniesieniu do spadkobierców (art. 1003–1006 KC), **beneficjentom zapisów windykacyjnych nie przysługuje uprawnienie do żądania zmniejszenia obciążających ich zapisów zwykłych i poleceń**. Podobnie, osoby takie nie korzystają z ograniczenia odpowiedzialności za zapisy zwykłe i polecenia, które przewiduje art. 998 KC.

4.4.3. Odpowiedzialność obdarowanych

Jeżeli **uprawniony z zachowku nie może go otrzymać od wszystkich spadkobierców ani od wszystkich beneficjentów zapisów windykacyjnych**, może on swoje roszczenie skierować przeciwko podmiotom, na rzecz których spadkodawca dokonał

[61] Por. E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks*…, *op. cit*., kom. do art. 999[1] KC, teza nr 3.

[62] P. Księżak, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks*…, *op. cit*., kom. do art. 999[1] KC, teza nr 14.

[63] Oznacza to, że uprawniony może żądać, wedle swojego wyboru, całości bądź części kwoty potrzebnej do pokrycia bądź uzupełnienia należnego mu zachowku, od wszystkich beneficjentów zapisów windykacyjnych łącznie albo tylko od niektórych z nich, względnie tylko od jednego z nich.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

za swego życia określonych darowizn (art. 1000 § 1 KC). Zobowiązanymi są tu tylko **osoby**, **które otrzymały darowizny podlegające doliczeniu do spadku na potrzeby obliczania zachowku**[64].

W przeciwieństwie do beneficjentów zapisów windykacyjnych **obdarowani nie są zobowiązani w sposób solidarny**, lecz w ramach tej grupy występuje **subsydiarność odpowiedzialności za zachowek**. Obdarowany wcześniej ponosi bowiem odpowiedzialność tylko wówczas, gdy uprawniony do zachowku nie może uzyskać jego pokrycia bądź uzupełnienia od podmiotu, który został obdarowany później (art. 1001 KC). Aby zatem móc skierować żądanie przeciw danemu obdarowanemu, uprawniony musi wykazać, że nie mógł uzyskać pełnej kwoty potrzebnej do pokrycia bądź uzupełnienia jego zachowku łącznie ani od wszystkich spadkobierców, ani też wszystkich beneficjentów zapisów windykacyjnych, ani wreszcie od wszystkich obdarowanych później od tego konkretnego zobowiązanego.

Z kolei, podobnie jak beneficjent zapisu windykacyjnego, obdarowany:

a) który sam jest uprawniony do zachowku ponosi odpowiedzialność względem innych uprawnionych do zachowku tylko do wysokości nadwyżki przekraczającej jego własny zachowek (art. 1000 § 2 KC),
b) odpowiada w granicach wzbogacenia będącego skutkiem darowizny (art. 1000 § 1 zd. 2 KC),
c) może zwolnić się od obowiązku zapłaty sumy potrzebnej do pokrycia bądź uzupełnienia zachowku przez wydanie przedmiotu darowizny (art. 1000 § 3 KC).

4.4.4. Ustalenie kręgu zobowiązanych z tytułu zachowku w konkretnej sprawie

Określenie kręgu podmiotów odpowiedzialnych za pokrycie bądź uzupełnienie zachowku w konkretnym stanie faktycznym wymagać może ustalenia czy spadkobierca ustanowił jakiekolwiek zapisy windykacyjne oraz czy dokonał za życia darowizn, które podlegają doliczeniu do spadku. Jeżeli wskazanych przysporzeń nie było, odpowiedzialni będą wyłącznie spadkobiercy, co oznacza, że w braku uzyskania od tych osób pełnego zaspokojenia uprawnionego z zachowku, nie będzie to możliwe od żadnych innych podmiotów. Katalog osób zobowiązanych w indywidualnym przypadku zależny jest również od tego, czy uprawniony może uzyskać pełne pokrycie należnego mu zachowku od podmiotów odpowiedzialnych w bliższej kolejności. Wówczas odpowiedzialność osób odpowiedzialnych w dalszej kolejności nie powstaje.

Przykład 19: Spadkodawca poczynił za życia darowiznę o wartości 5000 zł na rzecz swojego siostrzeńca. W testamencie powołał do całości spadku wyłącznie swojego syna oraz ustanowił na rzecz swojej teściowej zapis windykacyjny o wartości 1000 zł. W chwili śmierci

[64] Szerzej na temat doliczania darowizn do spadku zob. podrozdział 4.3.3.2.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

spadkodawca miał dwoje pełnoletnich i zdolnych do pracy dzieci – syna i córkę. Czysta wartość spadku to 50 000 zł. Córka spadkodawcy żąda zachowku.
W opisanym przypadku zachowek należny obu dzieciom spadkodawcy ma wartość po 14 000 zł. Syn spadkodawcy jako spadkobierca, który sam jest uprawniony do otrzymania zachowku, odpowiada za zachowek należny siostrze tylko nadwyżką nad swoim zachowkiem (50 000 zł – 14 000 zł = 36 000 zł). Zakładając, że okoliczności natury faktycznej (np. bezskuteczność egzekucji) nie uniemożliwiają uzyskania przez siostrę zachowku od brata, tylko on będzie tutaj odpowiedzialny z zachowku. Gdyby niemożliwe okazało się uzyskanie zachowku od syna spadkodawcy, krąg zobowiązanych zwiększyłby się o jego teściową, a dopiero gdyby i od tych osób łącznie nie było możliwości uzyskania pełnego pokrycia zachowku, krąg ten rozszerzyłby się jeszcze o siostrzeńca spadkodawcy.

4.5. Wymagalność roszczeń z tytułu zachowku i ich przedawnienie

Jak już uprzednio wskazano, uprawnienie do zachowku powstaje z mocy prawa z chwilą śmierci spadkodawcy. Nie oznacza to jednak, że już z tą chwilą konkretne roszczenie o zachowek staje się w każdym przypadku wymagalne[65].

Zasadniczo roszczenie jest wymagalne, jeżeli upłynął ustalony termin spełnienia świadczenia; wymagalność może też wynikać z właściwości zobowiązania (art. 455 zd. 1 KC). W literaturze istnieje spór co do określenia momentu, w którym roszczenie o zachowek staje się wymagalne[66]. Należy stanąć na stanowisku, że gdy zobowiązanym z zachowku jest spadkobierca moment ten jest różny w zależności od tego, czy dochodzi do dziedziczenia z ustawy czy na podstawie testamentu. **W przypadku spadkobrania na podstawie testamentu momentem tym będzie chwila jego ogłoszenia** (art. 1007 § 1 KC)[67]. **W przypadku dziedziczenia ustawowego należy przyjąć**, **że**

[65] Wymagalność roszczenia oznacza, że można go dochodzić na drodze sądowej. Zanim nastąpi wymagalność, żądanie w tym przedmiocie jest przedwczesne; zob. wyrok SN z dnia 22 marca 2001 r., sygn. V CKN 769/00, OSNC 2001, nr 11, poz. 166. Ponadto, wymagalność roszczenia ma znaczenie m.in. dla rozpoczęcia biegu jego przedawnienia (art. 120 KC) oraz możliwości żądania odsetek za nieterminową płatność, które przysługują od chwili, gdy dłużnik opóźnia się ze spełnieniem wymagalnego świadczenia pieniężnego (np. kwoty potrzebnej do pokrycia zachowku) – art. 481 § 1 KC.

[66] Przeciwstawne poglądy dotyczące omawianej kwestii opisał szeroko P. Księżak, zob. P. Księżak, *Zachowek…*, *op. cit.*, s. 422–427.

[67] Tak też m.in. A. Szpunar, *Przedawnienie uprawnień z tytułu zachowku*, Rej. 2001, nr 9, s. 63; także: E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz…*, *op. cit.*, s. 179; odmiennie: P. Księżak, *Zachowek…*, *op. cit.*, s. 425–426, którego zdaniem roszczenie o zachowek staje się wymagalne dopiero z chwilą wezwania zobowiązanego do zapłaty kwoty potrzebnej do pokrycia zachowku; inaczej jeszcze kwestię tą ujmuje się niekiedy w orzecznictwie, przyjmując, że omawiane roszczenie jest wymagalne z chwilą określenia

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

chwilą tą będzie data otwarcia spadku[68]. Od nastąpienia wskazanych zdarzeń istnieje zatem możliwość dochodzenia roszczenia o zachowek przed sądem, z tym momentem zobowiązany pozostaje w opóźnieniu i uprawniony zyskuje możliwość żądania odsetek za nieterminową płatność, zasadniczo zaczyna wówczas również biec termin przedawnienia.

Ustalenie daty wymagalności roszczenia ma znaczenie dla określenia momentu, w którym roszczenie to się przedawnia[69]. Jeżeli dojdzie do dziedziczenia na podstawie testamentu, roszczenie o zachowek przedawni się z upływem 5 lat od chwili ogłoszenia testamentu (art. 1007 § 1 KC). W przypadku spadkobrania ustawowego nastąpi to z upływem 5 lat od otwarcia spadku. Należy jednak zauważyć, że pięcioletni termin przedawnienia został wprowadzony do Kodeksu cywilnego dopiero w dniu 23 października 2011 roku. Wcześniej termin przedawnienia wynosił tu 3 lata. Do roszczeń o zachowek powstałych przed wskazaną datą i w tym dniu jeszcze nieprzedawnionych, stosuje się pięcioletni termin przedawnienia[70].

Przykład 20: Spadkodawca zmarł w dniu 20 września 2008 roku. W dniu 20 października 2008 roku ogłoszono testament.
W tej sytuacji przedawnienie nastąpi w dniu 20 października 2011 roku, ponieważ wówczas obowiązywał trzyletni termin przedawnienia. W dniu 23 października 2011 roku, kiedy termin przedawnienia został wydłużony do lat pięciu, roszczenie o zachowek było już przedawnione, dlatego ten dłuższy termin nie znajdzie tu zastosowania.

Przykład 21: Spadkodawca zmarł w dniu 24 października 2008 roku. Nie zostawił testamentu.
W takim przypadku przedawnienie nastąpiłoby z dniem 24 października 2011 roku. Jednakże, z uwagi na fakt, iż w dniu 23 października 2011 roku roszczenie to nie było jeszcze przedawnione, znajduje zastosowanie pięcioletni termin przedawnienia, który upłynie z dniem 24 października 2013 roku.

Termin przedawnienia może ulec zawieszeniu albo zostać przerwany. Różnica między tymi stanami jest taka, że w przypadku zawieszenia termin nie biegnie przez czas trwania zawieszenia, w wypadku przerwania – termin zaczyna biec na nowo. Przyczyny zawieszenia biegu przedawnienia określa art. 121 KC, za to zdarzenia skutkujące jego

przez sąd jego wysokości; zob. wyrok SA w Warszawie z dnia 18 listopada 1997 r., sygn.: I ACa 690/97, MoP (Zestawienie Tez) 1999, nr 5, s. 2.

[68] Pogląd ten zdaje się przeważać w literaturze, zob. np.: M. Pogonowski, *Roszczenie…*, *op. cit*., s. 861; także: E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz…*, *op. cit*., s. 178–179; odmiennie: P. Księżak, *Zachowek…*, *op. cit.*, s. 425–426.

[69] Przedawnienie ma taki skutek, że osoba zobowiązana do zapłaty zachowku może uchylić się od uiszczenia stosownej kwoty i nie ma prawnej możliwości przymusowego wyegzekwowania długu.

[70] Zob. art. 8 ustawy z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2011 r., nr 85, poz. 458.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

przerwaniem – art. 123 § 1 KC[71]. Skutecznym i stosunkowo prostym oraz niedrogim[72] sposobem na przerwanie terminu przedawnienia jest złożenie w sądzie właściwym ze względu na miejsce zamieszkania zobowiązanego wniosku o zawezwanie do próby ugodowej (przeprowadzenie postępowania pojednawczego) w trybie art. 185 KPC.

Należy również odnotować, że poczynione powyżej uwagi dotyczą także sytuacji, kiedy zobowiązanym do pokrycia bądź uzupełnienia zachowku jest beneficjent zapisu windykacyjnego albo obdarowany, z tym zastrzeżeniem, że wymagalność takiego roszczenia następuje z chwilą otwarcia spadku, a przedawnia się ono z upływem 5 lat od tego momentu (art. 1007 § 2 KC). Z kolei realizacja uprawnienia spadkobierców do żądania zmniejszenia zapisów zwykłych i poleceń staje się możliwa z chwilą ogłoszenia testamentu i przedawnia się z upływem 5 lat od tego momentu (art. 1007 § 1 KC)[73].

4.6. Dziedziczenie roszczenia o zachowek

Kodeks cywilny ujmuje roszczenie o zachowek jako dziedziczne, jednak wprowadza **swoiste**, wręcz hybrydowe, **zasady jego dziedziczenia**. Zgodnie z art. 1002 KC roszczenie z tytułu zachowku przechodzi na spadkobiercę osoby uprawnionej do zachowku **tylko wtedy**, **gdy spadkobierca ten należy do osób uprawnionych do zachowku po pierwszym spadkodawcy**. Jest to konstrukcja powszechnie krytykowana w literaturze, wprowadza bowiem nieuzasadnioną modyfikację reguł dziedziczenia. Nie przewidziano przy tym w polskim prawie możliwości sądowego czy notarialnego stwierdzenia nabycia prawa do zachowku, wskutek czego w tym zakresie postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku albo zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia może nie oddawać rzeczywistego stanu prawnego.

Stosownie do dyspozycji omawianego przepisu, roszczenie o zachowek przysługujące zmarłemu dziedziczy tylko ten, kto byłby uprawniony do otrzymania zachowku po spadkodawcy, po którym zachowek ów nabył wcześniej ten zmarły. W orzecznictwie ani literaturze nie ma żadnych wątpliwości, że dziedziczą takie roszczenie **osoby**, **które potencjalnie** (a nie w konkretnym stanie faktycznym) **były uprawnione do**

---

[71] Należy wspomnieć, iż w orzecznictwie kilku krotnie pojawiła się teza, wedle której przerwanie biegu przedawnienia roszczenia o zachowek następuje również poprzez zgłoszenie zarzutu nieważności testamentu w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku; zob. wyrok SN z dnia 26 stycznia 1961 r., sygn.: I CR 193/59, OSN 1962, nr 1, poz. 34; także: uchwała SN z dnia 22 października 1992 r., sygn.: III CZP 130/92, OSNC 1993, nr 4, poz. 60; także wyrok SN z dnia 24 czerwca 2004 r., sygn.: III CK 127/03, OSNC 2005, nr 6, poz. 110. Trafną krytykę takiego stanowiska przeprowadził m.in. P. Księżak, zob. P. Księżak, *Zachowek*…, *op. cit.*, s. 452–458.

[72] Złożenie takiego wniosku podlega opłacie w wysokości 40 zł – art. 23 pkt 3 UKSC.

[73] Szerzej na temat tego uprawnienia zob. podrozdział 4.4.1.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

jego otrzymania[74]. Oznacza to, że aby odziedziczyć przysługujące spadkodawcy B roszczenie o zachowek po spadkodawcy A, spadkobiercą musi być zstępny, małżonek albo rodzic A. Nie ma przy tym żadnego znaczenia, czy roszczenie to miałoby przejść na spadkobiercę na podstawie dziedziczenia ustawowego czy testamentowego.

Przykład 22: Po spadkodawcy A roszczenie o zachowek przysługuje m.in. jego synowi B. Syn spadkodawcy sporządził testament, w którym do dziedziczenia całości spadku po nim powołał swoją babcię (matkę spadkobiercy A). B zmarł nie otrzymawszy zachowku po A. W takiej sytuacji przysługujące B roszczenie o zachowek po A zostanie odziedziczone przez babcię B na podstawie dziedziczenia testamentowego. Babcia drugiego zmarłego była zarazem potencjalnie uprawnioną do otrzymania zachowku po A, mimo że w tym stanie faktycznym akurat jej własne roszczenie o zachowek po A nie przysługiwało, ponieważ A pozostawił zstępnych.

Przykład 23: Po spadkodawcy A roszczenie o zachowek przysługuje m.in. jego synowi B. Syn spadkodawcy A zmarł nie otrzymawszy zachowku po A i nie pozostawiwszy po sobie testamentu. W chwili śmierci B miał żonę i córkę.
W tym przypadku spadek po B odziedziczą jego żona i córka w częściach równych, ale roszczenie o zachowek przysługujące B po swoim ojcu odziedziczy tylko córka B – w całości. Jest ona bowiem zstępną A, a zatem należy do kręgu osób potencjalnie uprawnionych do zachowku po A. Żona B nie należy do takich osób, a zatem nabędzie spadek po B w udziale 1/2, ale nie w części stanowiącej roszczenie o zachowek po A (czyli faktycznie córka B odziedziczy więcej po ojcu niż jej matka, mimo formalnie równych udziałów). W postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku albo zarejestrowanym akcie poświadczenia dziedziczenia nie będzie jednak o tym fakcie żadnej wzmianki.

4.7. Sądowe dochodzenie roszczenia o zachowek[75]

Dochodzenie przed sądem roszczenia o zachowek odbywa się w postępowaniu cywilnym w trybie procesowym inicjowanym przez złożenie pozwu o zapłatę żądanej sumy pieniężnej. Powództwo wytacza się wyłącznie przed sąd ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy, a jeżeli jego miejsca zamieszkania w Polsce nie da się ustalić, przed sąd miejsca, w którym znajduje się majątek spadkowy lub jego część (art. 39 KPC). Jeżeli dochodzona kwota przekracza 75 tysięcy złotych, pozew należy złożyć we właściwym miejscowo sądzie okręgowym, w przeciwnym razie – w sądzie rejonowym.

[74] Zob. uchwała SN z dnia 20 grudnia 1988 r., sygn.: III CZP 101/88, OSP 1990, nr 4, poz. 213; także m.in.: P. Księżak, *Zachowek*…, *op. cit*., s. 334–335.

[75] Wzór pozwu o zachowek zamieszczono w podrozdziale 9.11.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Standardowy pozew o zachowek powinien zawierać przynajmniej następujące elementy:

1) oznaczenie sądu, do którego jest skierowany;
2) imię i nazwisko uprawnionego (powoda) i zobowiązanego (pozwanego) oraz ewentualnie ich przedstawicieli ustawowych wraz z adresami tych osób;
3) wartość przedmiotu sporu (dochodzona kwota w zaokrągleniu w górę do pełnego złotego);
4) oznaczenie rodzaju pisma (pozew o zachowek);
5) dokładne określenie żądania (np. wnoszę o zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda kwoty X tytułem pokrycia zachowku, wraz z odsetkami od dnia wymagalności roszczenia);
6) przytoczenie okoliczności faktycznych uzasadniających żądanie oraz uzasadniających właściwość sądu;
7) wniosek o powołanie biegłego celem ustalenia wartości spadku;
8) wniosek o przeprowadzenie rozprawy również w nieobecności powoda;
9) wniosek o obciążenie pozwanego kosztami procesu i zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda zwrotu poniesionych przezeń kosztów;
10) podpis powoda albo jego przedstawiciela ustawowego;
11) wymienienie załączników.

Załącznikami do pozwu winny być przynajmniej:

a) dowód uiszczenia opłaty od pozwu,
b) odpis postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku albo odpis zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia (jeżeli jest w posiadaniu uprawnionego z zachowku),
c) odpisy pozwu wraz z załącznikami – po jednym komplecie dla każdej z osób uczestniczących w sprawie.

Przedmiotowy pozew podlega opłacie w wysokości 5% wartości przedmiotu sporu (art. 13 UKSC) zaokrąglonej w górę do pełnej złotówki (art. 21 UKSC). Opłatę można uiścić w znakach opłaty sądowej[76], które można nabyć w kasie sądu. Należność można też wpłacić bezpośrednio w kasie sądu bądź przelewem na prowadzony dlań rachunek bankowy. Jak już wskazano, dowód uiszczenia opłaty sądowej należy dołączyć do pozwu.

4.8. Opodatkowanie zachowku

Z treści art. 1 ust. 1 pkt 5 UPSD wynika, że nabycie środków finansowych z tytułu zachowku podlega podatkowi od spadków i darowizn, jeżeli zachowek ten nie został pokryty przez darowizny, powołanie do spadku albo przez zapisy. W części, w której

[76] Jeżeli nie przekracza ona kwoty 1500 zł.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

zachowek został pokryty przez wskazane przysporzenia, nie będzie on opodatkowany[77]. Obowiązek podatkowy powstaje z chwilą zaspokojenia roszczenia o zachowek lub jego części (art. 6 ust. 1 pkt 2a UPSD). Z art. 7 ust. 1 UPSD wynika, że podstawę opodatkowania stanowi wysokość zaspokojonego roszczenia. W zależności od wysokości otrzymanych środków tytułem pokrycia bądź uzupełnienia zachowku, znajdzie zastosowanie progresywna stawka podatkowa w wysokości 3%, 5% albo 7% (art. 15 UPSD). Aby uniknąć konieczności płacenia przedmiotowego podatku należy w terminie 6 miesięcy od dnia powstania obowiązku podatkowego zgłosić fakt zaspokojenia roszczenia o zachowek (w całości bądź w części) właściwemu naczelnikowi urzędu skarbowego (art. 4a ust. 1 pkt 1 UPSD).

[77] Zob. S. Babiarz, *Spadek i darowizna w prawie cywilnym i podatkowym*, Warszawa 2008, s. 241.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Przyjęcie i odrzucenie spadku oraz odpowiedzialność za długi spadkowe V

5.1. Oświadczenie o przyjęciu bądź odrzuceniu spadku[1]

5.1.1. Ogólne warunki złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku

Spadek nabywa się z momentem jego otwarcia, a zatem z chwilą śmierci spadkodawcy. Jednak nie można nikogo zmusić do nabycia spadku. Dlatego przewidziana została instytucja oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku. Od momentu złożenia oświadczenia o przyjęciu spadku, następuje definitywne potwierdzenie nabycia spadku. Definitywne, ponieważ nie można już go zmienić, ani odwołać (art. 1018 § 2 KC).

Takie oświadczenie dotyczy zarówno spadkobierców ustawowych, jak i testamentowych. Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku jest jednostronną czynnością prawną, niemającą określonego adresata.

Do podstawowych warunków złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku należy zaliczyć następujące:

- może je złożyć tylko osoba, która w danej chwili jest powołana do dziedziczenia lub jest beneficjentem zapisu windykacyjnego[2],

---

[1] Wzór oświadczenia o przyjęciu spadku patrz podrozdział 9.12.

[2] Art. 981[5] KC: *Przepisy o powołaniu spadkobiercy, przyjęciu i odrzuceniu spadku, o zdolności do dziedziczenia i o niegodności stosuje się odpowiednio do zapisów windykacyjnych*. Zgodnie z poglądem Sądu Najwyższego nie wywoła skutku oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku złożone przez osobę, która nie jest spadkobiercą, nawet jeśli byłaby powołana do dziedziczenia po spadkodawcy w dalszej kolejności lub jeśli otrzymałaby zapis; zob. wyrok SN z dnia 13 listopada 1990 r., sygn.: III CRN 365/90, OSN 1991, nr 10–12, poz. 136. Tezę tę należy ocenić jako nieaktualną w zakresie

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

- może to nastąpić dopiero po otwarciu spadku[3],
- nie można złożyć tego oświadczenia pod warunkiem lub z zastrzeżeniem terminu (art. 1018 § 1 KC),
- samodzielnie może je złożyć tylko osoba, która w chwili składania tego oświadczenia ma pełną zdolność do czynności prawnych.

Przykład 1: Spadkobierca w chwili otwarcia spadku miał 17 lat i 10 miesięcy, a złożył oświadczenie o przyjęciu spadku w wieku 18 lat i 2 miesięcy. Oświadczenie jest złożone skutecznie. Spadkobierca w chwili składania oświadczenia o przyjęciu spadku miał pełną zdolność do czynności prawnych. Natomiast 4 miesiące później został ubezwłasnowolniony wyrokiem sądu. Oświadczenie jest złożone skutecznie.

Podkreślić także należy, że ani sąd, ani notariusz nie poddają badaniu czy oświadczenie składane jest z zachowaniem terminów, o których mowa w art. 1015 § 1 KC, ani czy jest ważne (np. czy jest składane przez rzeczywistego spadkobiercę)[4].

Jeśli już spadkobierca złoży przedmiotowe oświadczenie, to zgodnie z art. 643 KPC, *o przyjęciu lub odrzuceniu spadku zawiadamia się wszystkie osoby, które według oświadczenia i przedstawionych dokumentów są powołane do dziedziczenia, choćby w dalszej kolejności*. Choć przepis nie wskazuje, na kim spoczywa ten obowiązek, w literaturze zgodnie twierdzi się, że sąd spadku powinien – po otrzymaniu oświadczenia od notariusza albo sądu, przed którym złożono oświadczenie – uczynić zadość temu obowiązkowi[5].

5.1.2. Forma

5.1.2.1. Uwagi ogólne

Oświadczenie w przedmiocie przyjęcia lub odrzucenia spadku można złożyć (art. 640 KPC):

a) przed notariuszem, bądź
b) w sądzie rejonowym właściwym dla miejsca zamieszkania lub pobytu osoby składającej takie oświadczenie, albo

---

osób, na których rzecz dokonano zapisu windykacyjnego (instytucja ta bowiem została wprowadzona do prawa polskiego w 2011 r.).

[3] Należy zatem uznać za bezskuteczne np. oświadczenie spadkobiercy, który dowiedział się, że spadkodawca właśnie sporządził testament, w którym powołał go do dziedziczenia, ale spadkodawca ten jeszcze nie zmarł. Podobnie nie będzie prawnie skuteczne oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku złożone na wypadek, gdyby dana osoba zmarła.

[4] A. Zieliński, [w:] A. Zieliński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 1082.

[5] Tamże, s. 1083.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

c) podczas toczącego się postępowania w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku, przed sądem spadku[6].

W przypadkach wskazanych powyżej w ppkt. a) i b), oświadczenie zostanie przesłane niezwłocznie (tzn. bez zbędnej zwłoki) do sądu spadku.

W związku z tym, że możliwe jest złożenie oświadczenia zarówno przed sądem, jak i przed notariuszem, może się w praktyce zdarzyć, że jeden spadkobierca złoży dwa oświadczenia, np. najpierw przed sądem o przyjęciu spadku wprost, a następnego dnia – przed notariuszem o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza. Nie ma wątpliwości, że skutki prawne wywoła jedynie pierwsze złożone oświadczenie, oczywiście jeśli było oświadczeniem ważnym[7].

Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku może być także złożone przez pełnomocnika. Pełnomocnictwo takie musi być – pod rygorem nieważności – pisemne z podpisem urzędowo poświadczonym (art. 1018 § 3 KC)[8]. W pełnomocnictwie takim powinno się znaleźć:

- określenie osoby spadkodawcy,
- upoważnienie do określonego sposobu przyjęcia spadku (wprost, z dobrodziejstwem inwentarza) lub do jego odrzucenia[9].

W oświadczeniu o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, muszą się znaleźć (art. 641 KPC):

a) imię i nazwisko spadkodawcy,
b) data i miejsce śmierci spadkodawcy,
c) miejsce ostatniego zamieszkania spadkodawcy,
d) tytuł powołania do spadku,
e) oświadczenie, które wskazuje, czy spadkobierca chce przyjąć spadek wprost, z dobrodziejstwem inwentarza, czy chce odrzucić spadek,
f) wymienienie wszystkich wiadomych składającemu oświadczenie osób należących do kręgu spadkobierców ustawowych,
g) wskazanie wszystkich testamentów, chociażby składający oświadczenie uważał je za nieważne,
h) wskazanie danych dotyczących treści i miejsca przechowania testamentów.

---

[6] Sąd spadku, zgodnie z art. 628 KPC, to sąd ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy, a jeżeli nie da się ustalić miejsca zamieszkania spadkodawcy w Polsce – sąd miejsca, w którym znajduje się majątek spadkowy lub jego część. W braku ww. podstaw – Sąd Rejonowy dla Miasta Stołecznego Warszawy.

[7] M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 450–1088, t. 2*, Warszawa 2011, s. 1197.

[8] Zgodnie z § 141 RRUSP, dokument pełnomocnictwa należy złożyć do akt sprawy.

[9] Pełnomocnictwo to nie może być pełnomocnictwem ogólnym (do wszelkich czynności zwykłego zarządu – art. 98 KC). Zdaniem niektórych przedstawicieli doktryny wystarczy, że wskazany w pełnomocnictwie będzie rodzaj czynności (tak, aby pozostawić pełnomocnikowi, po zapoznaniu się z sytuacją spadkodawcy, swobodę przyjęcia bądź odrzucenia spadku (np. M. Pazdan [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks…*, *op. cit.*, s. 1204). Z kolei, zdaniem innych, musi to być pełnomocnictwo szczególne, w którym należy podać co najmniej osobę spadkodawcy i wskazanie sposobu przyjęcia spadku albo określenie, że pełnomocnik ma spadek odrzucić (np. E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki*, Warszawa 2011, s. 216).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Do oświadczenia, załącza się:
a) wypis aktu zgonu spadkodawcy albo
b) prawomocne orzeczenie sądowe o uznaniu za zmarłego lub o stwierdzeniu zgonu.

5.1.2.2. Złożenie oświadczenia przed sądem

Jeśli oświadczenie składane będzie przed sądem, to może zostać złożone zarówno w piśmie z podpisami urzędowo poświadczonymi, jak i ustnie do protokołu[10] (art. 1018 KC). Podpis urzędowo poświadczony, to głównie podpis poświadczony przez notariusza, ale także przez konsula RP[11].

Jeżeli składający oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku nie złożył odpisu aktu zgonu spadkodawcy, sąd zakreśla mu odpowiedni termin do uzupełnienia tego braku[12]. Jeżeli z jakichkolwiek powodów sąd odmówi przyjęcia oświadczenia, jego decyzja o odmowie będzie podlegała kontroli instancyjnej przy okazji rozpoznawania środka odwoławczego od postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku[13].

Od wniosku o odebranie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku pobiera się opłatę sądową w wysokości 50 złotych (art. 49 ust. 1 pkt 4) UKSC). Dodatkowo, od wniosku o sporządzenie spisu inwentarza pobiera się opłatę sądową w wysokości 50 złotych (art. 49 ust. 1 pkt 3) UKSC)[14]. Jeżeli wnioski o stwierdzenie nabycia spadku, o odebranie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, o sporządzenie spisu inwentarza, o zabezpieczenie spadku są umieszczone w jednym piśmie albo we wniosku o dział spadku, od każdego z tych wniosków pobiera się odrębnie opłatę w wysokości 50 złotych (art. 49 ust. 2 UKSC).

5.1.2.3. Oświadczenie złożone przed notariuszem

Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku może zostać złożone przed każdym notariuszem, bez względu na miejsce położenia jego kancelarii w Polsce. Złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku przed notariuszem wymaga formy aktu notarialnego[15].

---

[10] W. Borysiak, P. Księżak, *Forma złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku przed notariuszem*, Rej. 2011, nr 7–8, s. 67.

[11] Art. 19, ust. 1, pkt 2 UFKRP.

[12] Zob. § 140 RRUSP.

[13] Art. 380 KPC: *Sąd drugiej instancji, na wniosek strony, rozpoznaje te postanowienia sądu pierwszej instancji, które nie podlegają zaskarżeniu w drodze zażalenia, a miały wpływ na rozstrzygnięcie sprawy*.

[14] W kwestii sporządzenia inwentarza zob. podrozdział 5.2.3.3.

[15] Postanowienie SN z dnia 10 listopada 2006 r., sygn.: I CSK 228/06, Legalis; odmiennie: E. Marszałkowska-Krześ, [w:] E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Legalis 2012, kom. do art. 640 KPC, teza nr 4, która uważa, że wystarczy forma z podpisem notarialnie

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Maksymalna taksa notarialna za sporządzenie aktu notarialnego zawierającego oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku wynosi 50 złotych[16]. Za każdą stronę wypisu notariusz pobierze 6 złotych. Należy liczyć się z tym, że notariusz będzie musiał zrobić wypis nie tylko dla samego spadkobiercy, który złożył oświadczenie, ale także dodatkowo – jeden, który będzie musiał przesłać do sądu spadku (art. 640 KPC).

5.1.3. Terminy

Zgodnie z art. 1015 § 1 KC, spadkobierca może złożyć oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku **w terminie 6 miesięcy od dnia, w którym dowiedział się o tytule swojego powołania.** Jest to termin zawity prawa materialnego, co w praktyce oznacza, że oświadczenie złożone po upływie tego terminu, będzie oświadczeniem bezskutecznym[17].

Bieg terminu 6-miesięcznego na złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku rozpoczyna się od momentu uzyskania informacji o powołaniu do spadku, a nie od momentu otwarcia spadku. Co istotne, w przypadku osoby niemającej zdolności do czynności prawnych, ważny jest moment uzyskania wiadomości przez przedstawiciela ustawowego[18].

W związku z tym początek biegu tego terminu, a w konsekwencji koniec, może być różny dla poszczególnych spadkobierców.

W przypadku spadkobiercy ustawowego – termin 6-miesięczny rozpocznie bieg od dnia uzyskania informacji o śmierci spadkobiercy. Jeżeli jednak spadkobierca wiedział o istnieniu innych osób, które wyłączają go od dziedziczenia z ustawy, to należy liczyć ten bieg od dnia, w którym dowiedział się o uznaniu za niegodnego dziedziczenia takiego spadkobiercy albo od dnia, w którym bliższy spadkobierca odrzucił spadek. Jak słusznie stwierdza Sąd Najwyższy: *sześciomiesięczny termin do złożenia oświadczenia rozpoczyna się – zarówno dla spadkobiercy ustawowego powołanego w testamencie do spadku, jak i dla pozostałych spadkobierców ustawowych – z dniem, w którym dowiedzieli się oni z właściwego źródła o tym, że testament – z uwagi na niezachowanie prawem przepisanej formy – jest nieważny*, a w związku z tym dojdzie do dziedziczenia ustawowego[19].

Z kolei w przypadku spadkobiercy testamentowego – początek terminu nastąpi w momencie pozyskania przez taką osobę informacji o treści testamentu.

---

poświadczonym, powołując się na art. 91 UPN (*Notariusz sporządza akt notarialny, jeżeli wymaga tego przepis prawa lub taka jest wola stron*).

16 Zob. § 8 pkt 9 RMSTN.

17 J. Pisuliński, *Niektóre problemy związane z terminem do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku*, Rej. 1992, nr 6, s. 55.

18 E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz…*, *op. cit.*, s. 241; J. Kremis, E. Gniewek, [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 1637.

19 Uchwała SN z dnia 15 stycznia 1999 r., sygn.: III CZP 75/90, OSNCP 1991, nr 5–6, poz. 6.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Dla rozpoczęcia biegu terminu z art. 1015 § 1 KC nie jest istotna świadomość tego, że termin ten zaczął biec, ale świadomość okoliczności uzasadniających powołanie do spadku spadkobiercy[20]. Aktualny pozostaje pogląd Sądu Najwyższego wyrażony na podstawie przepisów Dekretu o postępowaniu spadkowym z 1946 roku (DoPS) , zgodnie z którym „*spisanie protokołu co do oświadczenia w sprawie przyjęcia albo odrzucenia spadku nie stoi na przeszkodzie uznaniu zawartego w tym protokole oświadczenia co do spadku za skuteczne, jeżeli pisemne oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, podpisane przez spadkobierców i zawierające niezbędne dane, wpłynęło do sądu, choćby niewłaściwego, w terminie zakreślonym w art. 35 DPS* [*obecnie w art. 1015 § 1 KC – przyp. AZ*][21]. Zatem złożenie w biurze podawczym sądu takiego oświadczenia przed upływem 6 – miesięcznego terminu od dowiedzenia się o tytule do dziedziczenia, spełni wymóg zachowania terminu.

5.1.4. Skutki braku złożenia oświadczenia (milczenia)

Brak oświadczenia złożonego w ustawowym terminie, co do zasady powoduje, że uznaje się, iż spadkobierca przyjął spadek wprost[22]. Od tej zasady KC przewidział kilka wyjątków, w celu ochrony szczególnych grup podmiotów, tj. w stosunku do:

1) osób niemających pełnej zdolności do czynności prawnych[23],
2) osób, wobec których istnieje podstawa do całkowitego ubezwłasnowolnienia,
3) osób prawnych,
4) gminy albo Skarbu Państwa,
5) podmiotów upadłych – art. 119 UPUN,
6) spadkobierców, których przynajmniej jeden ze współspadkobierców złożył oświadczenie o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza,
7) spadkobierców, których przynajmniej jeden ze współspadkobierców jest osobą niemającą pełnej zdolności do czynności prawnych[24].

Brak oświadczenia, w przypadku ww. osób, powoduje, iż przyjmuje się, że przyjęły one spadek z dobrodziejstwem inwentarza.

W przypadku okoliczności wskazanych w punktach 6 i 7 powyżej, pojawia się problem, gdy spadkobiercy dowiedzieli się w różnych momentach o tym, że zostali powołani do dziedziczenia.

Przykład 2: Jeden z synów spadkobiercy – Piotr Nowak dowiedział się o śmierci ojca w dniu jego śmierci, natomiast drugi syn – Adam Nowak – dopiero po 4 tygodniach od śmierci ojca.

---

[20] J. Pisuliński, *Niektóre*…, *op. cit.*, s. 64.

[21] Postanowienie SN z dnia 23 lutego 1963 r., sygn.: I CR 109/63, OSNCP 1964, nr 3, poz. 51.

[22] Patrz podrozdział 5.2.2.

[23] Osoby małoletnie, osoby ubezwłasnowolnione, osoby, dla których ustanowiono doradcę tymczasowego (art. 549 KPC).

[24] Wyrok SN z dnia 26 lutego 1970 r., sygn.: II CR 388/69, OSN 1970, nr 12, poz. 229.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Piotr Nowak nie złożył żadnego oświadczenia, a zatem przyjmuje się (art. 1015 § 2 KC), że spadek został przyjęty przez niego wprost. Adam Nowak natomiast (6 miesięcy i 3 tygodnie po śmierci ojca) przyjął spadek z dobrodziejstwem inwentarza, a zatem zgodnie z art. 1016 § 1 KC takie przyjęcie rozciąga się także na pozostałych spadkobierców, jeśli nie złożyli żadnego oświadczenia. W związku z tym, Piotr Nowak od dnia, gdy upłynęło 6 miesięcy od śmierci ojca, do dnia złożenia oświadczenia brata o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza, odpowiada za długi całym swoim majątkiem. Natomiast od dnia złożenia oświadczenia przez brata – tylko do wartości czynnej spadku.

Jeżeli Piotr Nowak spłaci częściowo długi w okresie tych 3 tygodni, gdy odpowiadał całym swoim majątkiem, należy stosować odpowiednio art. 1032 KC[25], który przedstawia dwie sytuacje:

1. spadkobierca ten spłacił tylko niektóre długi spadkowe, nie wiedząc o istnieniu innych długów – wówczas ponosi on odpowiedzialność za niespłacone długi tylko do wysokości różnicy między wartością ustalonego w inwentarzu stanu czynnego spadku a wartością świadczeń spełnionych na zaspokojenie długów, które spłacił,
2. spadkobierca, spłacając niektóre długi spadkowe, wiedział o istnieniu innych długów spadkowych – wówczas ponosi on odpowiedzialność za te długi ponad wartość stanu czynnego spadku, jednakże tylko do takiej wysokości, w jakiej byłby obowiązany je zaspokoić, gdyby spłacał należycie wszystkie długi spadkowe.

5.1.5. Szczególne kategorie podmiotowe spadkobierców

5.1.5.1. Małoletni[26]

W związku z faktem, że osoba składająca oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku musi mieć pełną zdolność do czynności prawnych, osoby poniżej 18. roku życia oraz osoby ubezwłasnowolnione nie mogą osobiście złożyć takiego oświadczenia. Czyni to w ich imieniu ich przedstawiciel ustawowy[27].

Istotnym dla oceny tej zdolności jest moment składania oświadczenia, a zatem nie stanowi przeszkody fakt, że spadkobierca w momencie otwarcia spadku nie był osobą mającą pełną zdolność do czynności prawnych.

---

[25] B. Kordasiewicz, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System Prawa Prywatnego, t. 10. Prawo spadkowe*, Warszawa 2009, s. 433.

[26] Wzór wniosku do sądu opiekuńczego o zezwolenie rodzicowi na złożenie oświadczenia o odrzuceniu spadku w imieniu dziecka patrz podrozdział 9.13.

[27] Istnieje także mniejszościowy pogląd, zgodnie z którym osoba mająca ograniczoną zdolność do czynności prawnych, może sama złożyć takie oświadczenie, za zgodą przedstawiciela ustawowego, np. J. Gwiazdomorski (oprac. A. Mączyński), *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1990, s. 142.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Zgodnie z art. 101 § 3 KRO, rodzice nie mogą bez zezwolenia sądu opiekuńczego dokonywać czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu ani wyrażać zgody na dokonywanie takich czynności przez dziecko. W związku z tym, oświadczenie przedstawiciela ustawowego bez zgody sądu jest nieważne[28]. W doktrynie wskazuje się jedynie na wyjątek przy składaniu oświadczenia o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza, dla którego nie wymaga się zgody sądu opiekuńczego[29].

Wniosek przedstawiciela ustawowego do sądu opiekuńczego o wydanie zgody przerywa bieg 6-miesięcznego terminu, określonego w art. 1015 § 1 KC[30].

Sąd w postępowaniu o wydanie zgody na dokonanie czynności prawnej przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka, bierze pod uwagę przede wszystkim ochronę interesów majątkowych małoletniego oraz jest zobowiązany zbadać okoliczności, czy planowana czynność prawna ma na celu ochronę praw małoletniego oraz czy jest korzystna dla niego[31].

Co do zasady, postanowienia sądów opiekuńczych stają się skuteczne i wykonalne z chwilą ogłoszenia, jednak w przypadku postanowienia wyrażającego zgodę na dokonanie czynności, skuteczność następuje dopiero w chwilą uprawomocnienia się orzeczenia[32].

5.1.5.2. Ubezwłasnowolniony

Na mocy art. 156 KRO w związku z art. 175 KRO, opiekun osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie, musi uzyskać zezwolenie sądu opiekuńczego w sprawach, które dotyczą osoby lub majątku osoby pozostającej pod opieką. Podobnie prezentuje się sytuacja w przypadku osoby ubezwłasnowolnionej częściowo, dla której na mocy postanowienia sądu opiekuńczego[33] powołano kuratora do jej reprezentowania i zarządu jej majątkiem (art. 178 § 2 KRO). Jednakże przy tej kategorii ubezwłasnowolnienia, w literaturze aktualny jest spór co do tego, czy taka osoba może złożyć sama oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku.

Według niektórych autorów, osoba ubezwłasnowolniona częściowo może złożyć samodzielnie takie oświadczenie, ale za uprzednią albo równoczesną zgodą swego przedstawiciela ustawowego[34]. Natomiast inni autorzy twierdzą, wskazując na art. 65 § 1 KPC, że osoba ta nie może złożyć sama oświadczenia, a czyni to jej przedstawi-

---

28 Uchwała SN z dnia 24 czerwca 1961 r., sygn.: I CO 16/61, Legalis.

29 J.S. Piątowski, B. Kordasiewicz, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, Warszawa 2011, s. 154.

30 K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Legalis 2012, kom. do art. 1012 KC, teza nr 17.

31 Postanowienie SN z dnia 24 lutego 1995 r., sygn.: II CRN 155/94, MoP 1995, nr 11, s. 338.

32 Art. 578 § 1 KPC oraz art. 583 KPC.

33 Art. 180 KRO.

34 J.S. Piątowski, B. Kordasiewicz, *Prawo*…, *op. cit.*, s. 192; J. Gwiazdomorski, *Prawo*…, *op. cit.*, s. 142.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

ciel ustawowy[35]. Bez wątpienia najbezpieczniej będzie, jeśli takie oświadczenie złoży zarówno sama osoba ubezwłasnowolniona częściowo, jak i jej kurator.

5.1.5.3. Dziecko poczęte (*nasciturus*)

Zgodnie z aktualnym brzmieniem KC, dziecko poczęte nie ma zdolności prawnej[36]. Jednak jak już wcześniej zasygnalizowano[37], dziecko poczęte w chwili otwarcia spadku może być spadkobiercą, jeżeli urodzi się żywe.

Jeżeli dziecko poczęte zostanie ustanowione spadkobiercą, sąd opiekuńczy ustanowi dla niego kuratora (*curator ventris*). Może nim być jeden z rodziców dziecka, jeśli oczywiście nie zachodzi konflikt interesów (np. między tym dzieckiem a rodzicem).

Rola kuratora dla dziecka poczętego jest następująca:

1) jeśli postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku zostało wszczęte jeszcze przed narodzinami dziecka, kurator występuje w jego imieniu w tym postępowaniu (jednakże dla ochrony praw dziecka poczętego, postępowanie takie powinno być zawieszone do czasu ustalenia, czy dziecko urodziło się żywe),
2) kurator ma prawo dokonywać wszelkich czynności zabezpieczających[38].

Termin do przyjęcia lub odrzucenia spadku dla dziecka poczętego rozpoczyna bieg od jego żywego urodzenia. Podobnie, jak w przypadku innych małoletnich, przyjmuje się, że brak oświadczenia w terminie 6 miesięcy od chwili narodzin, oznacza przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza.

5.1.5.4. Podmioty inne niż osoby fizyczne

5.1.5.4.1. Gmina i Skarb Państwa

Należy rozróżnić sytuację, gdy podmioty te dziedziczą na podstawie ustawy (art. 935 KC) od sytuacji, gdy dziedziczą na podstawie testamentu. W pierwszej sytuacji, zgodnie z art. 1023 § 1 KC nie mogę one odrzucić spadku. Wówczas nie składają żadnego oświadczenia i zawsze dziedziczą z dobrodziejstwem inwentarza. Gdyby nawet podmioty te złożyły oświadczenie o przyjęciu spadku wprost, należałoby takie

---

[35] E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz*…, *op. cit.*, s. 205; wyrok SN z dnia 13 listopada 1998 r., sygn.: II CKU 64/98, Legalis.

[36] Art. 8 § 2 KC: *Zdolność prawną ma również dziecko poczęte; jednakże prawa i zobowiązania majątkowe uzyskuje ono pod warunkiem, że urodzi się żywe* (wszedł w życie w dniu 16 marca 1993 r. i został uchylony z dniem 4 stycznia 1997 r.).

[37] Art. 927 § 2 KC, patrz także podrozdział 2.1.1.1.

[38] Art. 634 KPC.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

oświadczenie ocenić jako nieważne, bowiem niezgodne z wyraźną normą prawną (art. 1023 § 2 KC).

W drugiej natomiast sytuacji, gmina czy Skarb Państwa mogą spadek zarówno odrzucić, jak i przyjąć wprost czy z dobrodziejstwem inwentarza. Z kolei jeśli nie złożą w terminie żadnego oświadczenia, należy zastosować art. 1015 § 2 KC i wyrażoną tam fikcję przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza, są one bowiem osobami prawnymi.

Oświadczenie o przyjęciu bądź odrzuceniu spadku, który przysługuje na mocy testamentu, w imieniu gminy złoży jej wójt[39]. Z kolei, Skarb Państwa przed sądem reprezentowany będzie przez organ państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiążą się prawa i obowiązki, wynikające z danego spadku, lub organ jednostki nadrzędnej.

5.1.5.4.2. Inne osoby prawne oraz jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi

Oświadczenie w imieniu osób prawnych składa organ uprawniony do ich reprezentacji. Kto jest tym organem, regulują przepisy szczególne. I tak np. przepisów o reprezentacji spółek kapitałowych szukać będziemy w Kodeksie spółek handlowych (spółka z ograniczoną odpowiedzialnością – art. 201 § 1 KSH, spółka akcyjna – art. 368 § 1), fundacji – w art. 10 ustawy o fundacjach.

Z kolei, w przypadku jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną (art. 331 KC), oświadczenie składają ich przedstawiciele ustawowi (np. wspólnicy w przypadku spółki osobowej – art. 29 KSH, pełnomocnik powołany jednomyślną uchwałą wspólników w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w organizacji – art. 161 § 2 KSH) bądź – jeśli jednostka takowe posiada – organy uprawnione do reprezentacji (np. zarząd w spółce partnerskiej – art. 97 KSH, zarząd w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w organizacji – art. 161 § 2 KSH)[40].

5.1.5.5. Podmiot w upadłości

Należy krótko opisać zagadnienie przyjęcia i odrzucenia spadku w przypadku, gdy powołanym do spadku zostaje upadły. Jeżeli spadkodawca zmarł już po ogłoszeniu upadłości spadkobiercy, spadek automatycznie (bez potrzeby składania oświadczenia przez syndyka, nadzorcę sądowego czy zarządcę) wchodzi do masy upadłości (art. 119 ust. 1 UPUN). Podobnie dzieje się, gdy otwarcie spadku nastąpiło przed ogłoszeniem

[39] Art. 31 USG.

[40] Zob. także: art. 89, 117, 137 KSH.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

upadłości, jeśli do momentu jej ogłoszenia nie upłynął jeszcze termin do złożenia oświadczenia o przyjęciu bądź odrzuceniu spadku, a powołany spadkobierca nie złożył jeszcze oświadczenia (art. 119 ust. 2 UPUN)[41]. Zawsze będzie to przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza. Z kolei zgodnie z art. 123 UPUN bezskuteczne w stosunku do masy upadłości jest oświadczenie upadłego o odrzuceniu spadku, złożone po ogłoszeniu upadłości[42].

5.1.6. Transmisja spadku

W praktyce może zdarzyć się tak, że spadkobierca umrze, zanim złoży oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku. Taką sytuację reguluje art. 1017 KC, zgodnie z którym oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu pierwotnego spadku, mogą złożyć spadkobiercy zmarłego spadkobiercy. Pierwszy (zmarły) spadkobierca zwany jest **transmitentem**, natomiast jego spadkobierca – **transmitariuszem**[43].

Przede wszystkim należy zwrócić uwagę, że transmitariusz nie może odrzucić spadku po transmitencie, a przyjąć spadek po pierwotnym spadkodawcy, ponieważ są one ściśle ze sobą powiązane, a zadanie transmitariusza polega jedynie na oświadczeniu, czy spadek po pierwotnym spadkodawcy wejdzie do spadku po transmitencie. Ponadto oświadczenie takie może złożyć jedynie rzeczywisty spadkobierca zmarłego spadkobiercy, a gdyby odrzucił spadek po transmitencie, straciłby on tytuł spadkobiercy.

Ustawodawca wyraźnie przewidział, że termin do złożenia oświadczenia przez transmitariusza co do pierwotnego spadku nie może się skończyć wcześniej aniżeli termin do złożenia oświadczenia co do spadku po transmitencie.

Pytanie, jakie należy postawić, dotyczy rozpoczęcia biegu terminu do złożenia takiego oświadczenia. Doktryna rozróżnia dwie sytuacje:

1) transmitent przed śmiercią dowiedział się o powołaniu do spadku, a nie zdążył jedynie złożyć oświadczenia,
2) transmitent nie dowiedział się o powołaniu do spadku.

W pierwszej sytuacji nie ma zgodnej interpretacji co do początku biegu terminu do złożenia oświadczenia przez transmitariusza. Jednak przeważający w doktrynie jest pogląd stanowiący, że skoro transmitariusz wchodzi w ogół praw transmitenta, termin ten należy liczyć od momentu, gdy transmitent dowiedział się o swoim tytule do powołania do spadku po pierwotnym spadkodawcy[44].

---

[41] Art. 119 UPUN stosuje się także w razie ustanowienia zapisów na rzecz upadłego (art. 119 ust. 3 UPUN).

[42] Zgodnie z art. 491[1] UPUN, przepisy te stosuje się także wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej (upadłość konsumencka).

[43] K.J. Matuszyk, *Kilka uwag o transmisji spadku*, Pal. 2006, nr 11–12, s. 97.

[44] E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz…*, *op. cit*., s. 244; J. Kremis, E. Gniewek, [w:] E. Gniewek (red.), *Komentarz…*, *op. cit.*, s. 1639; E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Spadki. Komentarz*, *t. IV*, Warszawa 2012, s. 276; B. Kordasiewicz, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System…*, *op. cit.*,

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Druga sytuacja natomiast nie budzi tylu kontrowersji – w związku z tym, że transmitent nie wiedział o tytule do dziedziczenia po pierwotnym spadkodawcy, dla transmitariusza termin zaczyna biec od momentu, kiedy on dowiedział się o nim.

5.2. Przyjęcie spadku

5.2.1. Uwagi ogólne

Należy ocenić moment złożenia oświadczenia o przyjęciu spadku jako bardzo doniosły w całej procedurze nabycia spadku. Mimo że spadkobierca nabywa spadek już z chwilą otwarcia spadku, a zatem śmierci spadkodawcy (art. 925 i 924 KC), to od momentu przyjęcia spadku to nabycie nabiera charakteru definitywnego[45].

Poniższe skutki złożenia oświadczenia o przyjęciu spadku dotyczą zarówno przyjęcia spadku wprost, jak i z dobrodziejstwem inwentarza:

- zgodnie z art. 1051 KC, spadkobierca może zbyć przyjęty spadek lub jego część[46],
- powstaje obowiązek podatkowy, na podstawie UPSD[47],
- na spadkobierców przechodzą zobowiązania podatkowe spadkodawcy, zgodnie z art. 98 UOP,
- jeżeli wszyscy znani spadkobiercy złożą oświadczenia[48], sąd spadku może – nawet przed upływem 6 miesięcy od otwarcia spadku – wydać postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku (art. 1026 KC),
- spadkobierca ponosi odpowiedzialność za długi spadkowe z całego swojego majątku (art. 1030 KC),
- zgodnie z art. 181 pkt 1) KPC, po złożeniu oświadczenia lub po upływie terminu do złożenia oświadczenia, sąd postanowi na wniosek strony postępowania podjąć postępowanie, które zostało, na podstawie art. 176 KPC[49], zawieszone na wniosek spadkobiercy.

---

s. 442–443. Z kolei według J. Gwiazdomorski, *Prawo*…, *op. cit.*, s. 150, termin ten biegnie od momentu, gdy transmitariusz dowiedział się o tytule powołania transmitenta do dziedziczenia po pierwotnym spadkodawcy.

45 B. Kordasiewicz, *Przyjęcie i odrzucenie spadku*, SPP 2006, nr 2, s. 46.

46 Jednak określony przedmiot można już zbyć po otwarciu spadku.

47 Jednak w przypadku nabycia w drodze zapisu windykacyjnego, obowiązek ten powstaje z chwilą uprawomocnienia się orzeczenia sądu stwierdzającego nabycie spadku, stwierdzającego nabycie przedmiotu zapisu windykacyjnego lub zarejestrowania aktu poświadczenia dziedziczenia. Art. 6 ust. 1 pkt 1) i art. 6 ust. 1 pkt 2b) UPSD. Szerzej o podatku od spadku w podrozdziale 1.5.

48 Dotyczy to także oświadczeń o odrzuceniu spadku.

49 Sąd na wniosek spadkobiercy jest zobowiązany zawiesić postępowanie cywilne, jeżeli powód dochodzi przeciwko temu spadkobiercy wykonania obowiązku należącego do długów spadkowych.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

5.2.2. Przyjęcie spadku wprost

Dwa rodzaje przyjęcia – wprost (zwane także prostym przyjęciem spadku) oraz z dobrodziejstwem inwentarza, różnią się od siebie jedynie zakresem odpowiedzialności. Spadkobierca, który przyjął spadek wprost, ponosi odpowiedzialność za długi spadkowe bez ograniczenia[50], co w konsekwencji oznacza, że odpowiada on za całe długi spadkodawcy, a nie tylko do wartości spadku – jak w przypadku spadkobiercy, który przyjął spadek z dobrodziejstwem inwentarza.

W prawie polskim, przyjęcie spadku wprost stanowi zasadę, o czym świadczy fakt, że niezłożenie oświadczenia w terminie 6 miesięcy od otwarcia spadku, powoduje – co do zasady – przyjęcie spadku wprost[51].

5.2.3. Przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza

5.2.3.1. Uwagi ogólne

Spadkobierca, który przyjmuje spadek z dobrodziejstwem inwentarza, ogranicza swoją odpowiedzialność za długi spadkowe jedynie do wartości czynnej spadku, która zostanie ustalona w spisie inwentarza.

Zawsze z dobrodziejstwem inwentarza przyjmują spadek:

a) gmina i Skarb Państwa, jeśli dziedziczą na podstawie ustawy,
b) spadkobierca, który nie złożył w terminie żadnego oświadczenia i należy do grupy określonej w podrozdziale 5.1.4.,
c) upadły (art. 119 UPUN).

W przypadku wskazanym powyżej w ppkt. b), nie ma znaczenia czy ten jeden spadkobierca złożył oświadczenie o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza czy był osobą niemającą pełnej zdolności do czynności prawnej i nie złożył w terminie oświadczenia[52]. Jednak trzeba być świadomym istnienia odmiennej interpretacji tej zależności. Otóż, według niektórych przedstawicieli doktryny, milczenie spadkobiercy (mającego pełną zdolność do czynności prawnych i co do którego nie istnieją podstawy do całkowitego ubezwłasnowolnienia) może oznaczać przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza tylko, gdy chociaż jeden z pozostałych spadkobierców złożył oświadczenie o przyjęciu z dobrodziejstwem inwentarza, a nie w sytuacji gdy milczenie innego spadkobiercy, np. ze względu na jego ubezwłasnowolnienie, było jednoznaczne z przyjęciem spadku z dobrodziejstwem inwentarza[53].

---

[50] Art. 1030 § 1 KC.

[51] Patrz: podrozdział 5.1.4.

[52] Wyrok SN z dnia 26 lutego 1970 r., sygn.: II CR 388/69, OSN 1970, nr 12, poz. 229.

[53] K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Komentarz…*, *op. cit.*, kom. do art. 1016 KC, teza nr 11.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Odpowiedzialność za długi spadkowe, w przypadku przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza, ogranicza się do wartości czynnej spadku określanej w inwentarzu[54]. Jeżeli nie sporządzono spisu inwentarza, to po złożeniu przez któregokolwiek ze spadkobierców oświadczenia o takiej treści, sąd wyda z urzędu postanowienie o sporządzeniu inwentarza (art. 644 KPC).

5.2.3.2. Dobrodziejstwo inwentarza

W przypadku złożenia oświadczenia o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza, odpowiedzialność za długi spadkowe ograniczona jest do wartości czynnej spadku określonej w inwentarzu (*pro viribus hereditatis*). Jednakże, mimo złożenia takiego oświadczenia, KC przewiduje odejście od ograniczenia odpowiedzialności, gdy wystąpi jedna bądź obie z poniższych okoliczności:

1) spadkobierca podstępnie zataił – przy sporządzaniu inwentarza – przedmioty, które należały do spadku,
2) spadkobierca podstępnie podał do inwentarza nieistniejące długi.

Oczywiście, to po stronie wierzyciela, który będzie przed sądem chciał wykazać, że takie okoliczności zaszły, leżeć będzie ciężar udowodnienia podstępnego działania spadkobiercy. Ponadto należy mieć na uwadze, że istotny przy ocenie czy takie okoliczności zachodziły, będzie moment sporządzania inwentarza. Długi spadkowe mogą bowiem jeszcze powstać po sporządzeniu inwentarza i taka sytuacja nie może obciążać spadkobiercy, który nie był świadomy istnienia tych długów[55].

Praktyczną konsekwencją przyjęcia przez spadkobiercę spadku z dobrodziejstwem inwentarza jest taka, że wierzyciel spadkodawcy może żądać zaspokojenia swojej wierzytelności zarówno z przedmiotów wchodzących w skład spadku, jak i z przedmiotów z majątku osobistego spadkobiercy – jednak tylko do łącznej wartości nieprzekraczającej wysokości udziału spadkowego danego spadkobiercy. Od tego ograniczenia odpowiedzialności prawo zna kilka wyjątków:

- art. 74 UKWiH – wierzyciel hipoteczny może dochodzić zaspokojenia z nieruchomości obciążonej hipoteką, bez względu na ograniczenie odpowiedzialności dłużnika wynikające z prawa spadkowego[56],
- art. 316 KC – zastawnik może dochodzić zaspokojenia z rzeczy obciążonej zastawem bez względu na ograniczenie odpowiedzialności dłużnika wynikające z przepisów prawa spadkowego.

---

[54] Patrz podrozdział 5.2.3.

[55] K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Komentarz…*, *op. cit.*, kom. do art. 1031 KC, teza nr 14.

[56] Jednakże zgodnie z uchwałą SN z dnia 2 września 1983 r., sygn.: III CZP 40/83, OSNCP 1984, nr 4, poz. 46. *W wypadku gdy hipoteka przymusowa została ustanowiona na podstawie tytułu egzekucyjnego zawierającego ograniczenie odpowiedzialności spadkobiercy do wartości spadku, spadkobierca dłużnika w toku egzekucji z nieruchomości obciążonej tak powstałą hipoteką przymusową może skutecznie powołać się na ograniczenie swej odpowiedzialności za długi spadkowe.*

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

5.2.3.3. Spis inwentarza

5.2.3.3.1. Uwagi ogólne

Zgodnie z art. 637 § 1 KPC, sąd spadku postanowi sporządzenie spisu inwentarza na wniosek:

1) osoby, która uprawdopodobni, że jest spadkobiercą,
2) osoby, która uprawdopodobni, że jest uprawnionym do zachowku,
3) osoby, która uprawdopodobni, że jest zapisobiercą,
4) wykonawcy testamentu,
5) wierzyciela mającego pisemny dowód należności przeciwko spadkodawcy[57],
6) właściwego urzędu skarbowego.

Jeżeli podmioty wyżej wskazane nie uprawdopodobnią bądź nie udowodnią uprawnienia do złożenia wniosku o sporządzenie inwentarza, wniosek ten zostanie oddalony.

Z kolei, zgodnie z art. 637 § 2 KPC, sąd spadku wyda postanowienie o sporządzeniu spadku z urzędu, w następujących sytuacjach:

1) złożone zostało oświadczenie o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza, a spis nie był poprzednio sporządzony – art. 644 KPC,
2) sąd ustanowił kuratora dla zarządu spadku nieobjętego, w braku uprzednio sporządzonego spisu inwentarza – art. 666 § 2 KPC.

Obowiązek wydania z urzędu przez sąd postanowienia o sporządzeniu spisu inwentarza w razie złożenia oświadczenia o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza nie dotyczy wypadku, gdy spadek został przyjęty z dobrodziejstwem inwentarza ze względu na brak oświadczenia spadkobiercy o przyjęciu lub odrzuceniu spadku (art. 1015 § 2 KC)[58].

Od postanowienia o sporządzeniu spisu inwentarza przysługuje uczestnikom apelacja[59], jednak nie ma możliwości złożenia skargi kasacyjnej (art. 5191 § 4 pkt 3 KPC). Postanowienie o sporządzeniu spisu inwentarza wykonuje na zlecenie sądu rejonowego komornik[60].

5.2.3.3.2. Koszty

Od wniosku o sporządzenie spisu inwentarza pobiera się opłatę sądową w wysokości 50 złotych (art. 49 ust. 1 pkt 3) UKSC).

Jeżeli wnioski o stwierdzenie nabycie spadku, o odebranie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, o sporządzenie spisu inwentarza, o zabezpieczenie spadku są

---

[57] Zgodnie z art. 638 KPC wierzyciel, który zażądał sporządzenia spisu inwentarza, nie może odmówić przyjęcia należnego mu świadczenia, chociażby dług nie był jeszcze wymagalny.

[58] Uchwała 7 sędziów SN z dnia 20 maja 1968 r., sygn.: III CZP 78/67, OSNCP 1968, nr 12, poz. 206.

[59] Uchwała SN z dnia 23 sierpnia 2006 r., sygn.: III CZP 52/06, OSNC 2007, nr 5, poz. 72.

[60] Zob. § 1 RZSSSI.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

umieszczone w jednym piśmie albo we wniosku o dział spadku, od każdego z tych wniosków pobiera się odrębnie opłatę w wysokości 50 złotych (art. 49 ust. 2 UKSC).

Za dokonanie spisu inwentarza albo innego spisu majątku pobiera się stałą opłatę w wysokości 10% przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego za każdą rozpoczętą godzinę pracy komornika[61].

5.2.3.4. Wyjawienie przedmiotów spadkowych

Po sporządzeniu spisu inwentarza mogą się pojawić wątpliwości, czy wszystkie przedmioty należące do spadku zostały w nich umieszczone, a także, czy wszystkie długi zamieszczone w spisie naprawdę istnieją. Wówczas albo sąd spadku z urzędu, albo na wniosek:

1) spadkobiercy,
2) wykonawcy testamentu,
3) wierzyciela spadku, ale tylko gdy uprawdopodobni, że ujawniony w spisie inwentarza stan czynny spadku nie wystarcza na zaspokojenie długów spadkowych,
4) właściwego urzędu skarbowego,

może nakazać spadkobiercy złożenie (art. 655 KPC):

a) oświadczenia, że żadnego przedmiotu spadkowego nie zataił ani nie usunął oraz że nie podał do spisu inwentarza nieistniejących długów,
b) wykazu przedmiotów spadkowych nieujawnionych w spisie inwentarza, jeżeli mu są wiadome, z podaniem miejsca przechowania ruchomości i dokumentów dotyczących praw majątkowych, jak również z wyjaśnieniem podstawy prawnej tych praw,
c) zapewnienia, że złożone oświadczenie lub wykaz są prawidłowe i zupełne.

Takie postępowanie o wyjawienie przedmiotów spadkowych musi być rozpoznane na rozprawie, na którą – prócz samego wnioskodawcy – sąd wezwie podmioty, które mogą złożyć wniosek o wyjawienie przedmiotów, a są znane sądowi. Jeżeli jeden współspadkobierca złożył wniosek o wyjawienie przedmiotów spadkowych przez innego współspadkobiercę, ten drugi będzie mógł – nie później jednak niż na rozprawie – także żądać, aby wnioskodawca złożył oświadczenie, wykaz czy zapewnienie, które zostały wskazane powyżej w punktach a–c. Od postanowienia o wyjawieniu przedmiotów spadkowych przysługuje apelacja, nie ma jednak możliwości złożenia skargi kasacyjnej[62].

[61] Art. 53 UKSE.

[62] Art. 519^1 § 4 pkt 3 KPC.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Po uprawomocnieniu się[63] postanowienia, sąd:

1) wezwie (na wniosek każdego, kto mógł złożyć wniosek o wyjawienie przedmiotów) spadkobiercę do wykonania obowiązków wskazanych w postanowieniu (złożenie oświadczenia, wykazu, zapewnienia) w określonym terminie,
2) pouczy takiego spadkobiercę, że oświadczenie może złożyć do protokołu sądowego,
3) wyznaczy posiedzenie sądowe na dzień przypadający co najmniej na 2 tygodnie po upływie terminu wskazanemu spadkobiercy,
4) wezwie na wyznaczone posiedzenie wszystkich uczestników postępowania, a jeśli przed tym posiedzeniem spadkobierca złoży oświadczenie lub wykaz, poinformuje o tym wszystkich uczestników.

Na takim posiedzeniu, zarówno sąd, jak i uczestnicy będą mogli zadawać spadkobiercy pytania. Jeżeli spadkobierca nie spełni nałożonych na niego obowiązków albo odmówi udzielenia odpowiedzi na stawiane mu pytania, sąd zastosuje wobec niego środki przymusu polegające na wymierzeniu grzywny, a na wypadek jej niezapłacenia – zamieni grzywnę na areszt[64].

5.3. Odrzucenie spadku

5.3.1. Uwagi ogólne

W przypadku, gdy spadkobierca zdaje sobie sprawę, że przyjęcie spadku wiązałoby się z ryzykiem przyjęcia na siebie większej wartości długów niż majątku, racjonalne będzie odrzucenie spadku. Odrzucić spadku jednak nie może ani gmina ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy, ani Skarb Państwa, jeśli będą powołani do dziedziczenia z ustawy. Przyjmuje się również, że fundacja, która została utworzona w testamencie, nie może odrzucić spadku[65].

Spadkobiercę, który odrzucił spadek traktuje się jakby nie dożył otwarcia spadku (art. 1020 KC). W związku z tym, w przypadku dziedziczenia ustawowego, można wyobrazić sobie m.in. następujące sytuacje:

---

[63] Uprawomocnienie się orzeczenia – sytuacja, gdy od orzeczenia nie przysługuje już zwyczajny środek odwoławczy, ponieważ albo ustawa nie przewiduje środka odwoławczego od danego typu orzeczenia, albo strona nie wniosła w ustawowym terminie środka odwoławczego, albo sąd II instancji oddalił apelację od postanowienia sądu I instancji.

[64] Art. 1052–1058 KPC, grzywna w jednym postępowaniu nie może przekroczyć 10 000 złotych, chyba że dwukrotne wymierzenie grzywny okazało się nieskuteczne. Ogólna suma grzywien nie może przekroczyć 1 miliona złotych.

[65] K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Komentarz…*, *op. cit.*, kom. do art. 1012 KC, punkt nr I; J. Kremis, E. Gniewek, [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks…*, *op. cit.*, s. 1635.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

1) jeżeli spadek odrzuci dziecko spadkodawcy, a ma on już swoje dzieci, to przysługujący mu udział w spadku przechodzi na jego dzieci (art. 931 § 2 KC),
2) jeżeli spadkodawca nie miał zstępnych i jeden z rodziców spadkobiercy odrzuci spadek, to jego udział spadkowy przypada rodzeństwu spadkodawcy w częściach równych (art. 932 § 4 KC),
3) jeżeli spadek odrzuci brat lub siostra spadkodawcy, którzy byli powołani do spadku, ich część dziedziczą ich dzieci w częściach równych (art. 932 § 5 KC),
4) jeżeli spadek odrzuci któreś z dziadków spadkodawcy powołanych do dziedziczenia, jego część przypada zstępnym tego dziadka (art. 934 § 2 KC), a jeżeli brak jest takich zstępnych – pozostali dziadkowie w częściach równych (art. 934 § 3 KC),
5) w pozostałych przypadkach, odpowiednio zwiększą się udziały spadkowe pozostałych spadkobierców.

Mając na uwadze powyższe, może zaistnieć następująca sytuacja:

Przykład 3: Adam Nowak, mający wielu dłużników, a niemający żadnego majątku, umiera, a jego jedyną spadkobierczynią jest jego 50-letnia córka – Ewa Nowak. Świadoma sytuacji finansowej ojca, Ewa Nowak odrzuca spadek. Jednakże nie czynią tego jej pełnoletnie dzieci, na które przechodzi spadek odrzucony przez matkę.

Z kolei, w przypadku dziedziczenia testamentowego, należy zwrócić uwagę na poniższe skutki odrzucenia spadku:

1) jeżeli spadkodawca przewidział w testamencie instytucję podstawienia[66] (art. 963 KC), do dziedziczenia dojdzie spadkobierca podstawiony, albo
2) zgodnie z zasadą przyrostu wyrażoną w art. 965 KC[67], udziały pozostałych spadkobierców testamentowych odpowiednio się zwiększą, albo
3) do dziedziczenia dojdą spadkobiercy ustawowi.

Należy podkreślić, że spadkobierca, który odrzuca spadek, nie może wskazać, na rzecz kogo jego część ma przypaść. To Kodeks cywilny reguluje tę kwestię. Jednakże spadkobierca może spadek przyjąć, a następnie zbyć przysługującą mu część na rzecz konkretnej osoby[68].

5.3.2. Częściowe odrzucenie spadku

Co do zasady nie można częściowo spadku przyjąć, a częściowo odrzucić (**zasada niepodzielności oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku** – art. 1014 § 3 KC). Jednak od tej reguły, dopuszczalnych jest kilka wyjątków, ponieważ spadkobierca może:

[66] Patrz podrozdział 3.3.2.3.
[67] Patrz podrozdział 3.3.2.4.
[68] Patrz podrozdział 8.3.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

1) przyjąć spadek przypadający mu z tytułu podstawienia, a odrzucić spadek przypadający z innego tytułu, bądź odwrotnie[69],
2) odrzucić spadek przypadający mu z tytułu przyrostu, a przyjąć z tytułu powołania do dziedziczenia w testamencie – jednak nie odwrotnie,
3) odrzucić spadek przypadający mu na mocy testamentu, a przyjąć spadek przypadający mu na mocy ustawy – wyjątek związany z różnymi podstawami dziedziczenia – art. 1022 KC[70].

Technicznie, przyjęcie lub odrzucenie spadku z tytułu dziedziczenia ustawowego lub testamentowego oraz z tytułu podstawienia czy przyrostu, można zawrzeć w jednym oświadczeniu bądź można podzielić na kilka oświadczeń.

5.3.3. Oświadczenia dotyczące różnych podstaw dziedziczenia – art. 1022 KC

Zgodnie z art. 1022 KC, spadkobierca powołany do spadku zarówno z mocy testamentu, jak i z mocy ustawy może spadek odrzucić jako spadkobierca testamentowy, a przyjąć spadek jako spadkobierca ustawowy. Aby zrozumieć powyższy przepis należy poddać krótkiej analizie kilka możliwych sytuacji:

Przykład 4: spadkodawca rozporządza w testamencie całością majątku i:

a) powołuje w testamencie do dziedziczenia swojego jedynego ustawowego spadkobiercę – spadkobierca taki może odrzucić spadek z tytułu testamentu, a przyjąć spadek na podstawie ustawy (tak naprawdę nie rodzi to żadnych praktycznych konsekwencji – z jakiego tytułu przyjmie spadek). Jeśli z kolei przyjmie spadek jako spadkobierca testamentowy, nie dojdzie w ogóle do dziedziczenia ustawowego.

b) powołuje w testamencie osobę, która jest jednym ze współspadkobierców ustawowych – gdy spadkobierca taki odrzuci spadek z tytułu testamentu, a przyjmie jako spadkobierca ustawowy, w rzeczywistości odrzuca częściowo spadek, ponieważ będzie dziedziczył tylko część,

c) powołuje w testamencie kilku spadkobierców, a jednocześnie nie wyłączył instytucji przyrostu (art. 965 KC), to nawet jeśli jeden ze spadkobierców testamentowych jest jednocześnie spadkobiercą ustawowym i odrzuci on spadek, w jego miejsce wejdą pozostali spadkobiercy testamentowi w stosunku do przypadających im udziałów.

Przykład 5: Gdy spadkodawca rozporządza w testamencie częścią majątku, a spadkobierca testamentowy jest także spadkobiercą ustawowym, to według przeważającej części przedsta-

[69] Spadkodawca może w testamencie zastrzec, że spadkobierca będzie mógł dziedziczyć z tytułu podstawienia, tylko gdy nie odrzuci udziału przypadającego mu z tytułu dziedziczenia ustawowego czy testamentowego; zob. K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Komentarz*…, *op. cit*., kom. do art. 1014 KC, teza nr 10.

[70] Patrz podrozdział 5.3.3.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

wicieli doktryny[71]*, możliwe są wszystkie poniższe sytuacje (z których dwie pierwsze traktuje się jako wyjątki od zasady wyrażonej w art. 1014 § 3 KC*[72]*):*

a) spadkobierca część spadku przyjmuje jako spadkobierca testamentowy, a odrzuca inną część, która mu przypada jako spadkobiercy ustawowemu,
b) spadkobierca odrzuca część spadku, do której dziedziczenia został powołany w testamencie, a przyjmuje inną część jako spadkobierca ustawowy,
c) przyjmuje części spadku zarówno na podstawie dziedziczenia testamentowego, jak i ustawowego,
d) odrzuca części spadku zarówno na podstawie dziedziczenia testamentowego, jak i ustawowego.

Oczywiście, jeśli spadkodawca przewidział zastosowanie podstawienia, na miejsce spadkobiercy testamentowego, który odrzucił spadek, wejdzie osoba wskazana przez spadkodawcę na wypadek, gdyby pierwszy spadkobierca nie chciał lub nie mógł być spadkobiercą (art. 963 KC). W opisywanych powyżej sytuacjach należy pamiętać o przejściu na spadkobiercę ustawowego obowiązku wykonania zapisów, poleceń, zgodnie z treścią art. 967 KC[73].

5.3.4. Rozliczenia ze spadkobiercą, który odrzucił spadek[74]

Zgodnie z art. 1021 KC, jeżeli spadkobierca zarządzał spadkiem, a potem go odrzucił, do stosunków między nim a spadkobiercami, którzy zamiast niego doszli do spadku, stosuje się odpowiednio przepisy o prowadzeniu cudzych spraw bez zlecenia (art. 752–757 KC). Powoduje to pewne trudności. Niedoszły spadkobierca, który najpierw zarządza spadkiem, a potem go odrzuca, nie prowadzi bowiem cudzych spraw, a swoje własne. Jednakże, z uwagi na treść art. 753 § 2 KC, można przyznać, że spadkobierca taki:

- powinien spadkobiercom, którzy zamiast niego doszli do spadku, złożyć ze swoich dotychczasowych czynności rachunek, tzn. opisać w sprawozdaniu podjęte działania związane ze spadkiem,
- powinien wydać wszystko, co przy zarządzaniu spadkiem uzyskał, osobie/osobom, które nabyły spadek,

[71] B. Kordasiewicz, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit*., s. 403–404.
[72] Patrz podrozdział 5.3.3.
[73] Patrz podrozdziały 3.3.4 i 3.3.5.
[74] Według E. Niezbeckiej, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks*…, *op. cit*., s. 284 przepisy o prowadzeniu cudzych spraw bez zlecenia, opisane w niniejszym rozdziale, stosuje się także do małżonka, który zostanie wyłączony od dziedziczenia ze względu na fakt, że spadkodawca wystąpił o orzeczenie rozwodu lub separacji z winy tego małżonka, a żądanie to było uzasadnione (art. 940 KC).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

- może żądać zwrotu uzasadnionych wydatków i nakładów wraz z ustawowymi odsetkami oraz zwolnienia od zobowiązań, które zaciągnął przy zarządzaniu spadkiem, jeżeli działał zgodnie ze swoimi obowiązkami.

Jeżeli od osoby, która najpierw zarządzała spadkiem, a następnie go odrzuciła, osoba trzecia nabyła prawo należące do spadku, nie może skorzystać z ochrony na podstawie art. 1028 KC[75]. Może natomiast powołać się na art. 169 KC, zgodnie z którym, jeżeli osoba nieuprawniona do rozporządzania rzeczą ruchomą zbywa rzecz i wydaje ją nabywcy, nabywca uzyskuje własność z chwilą objęcia rzeczy w posiadanie, chyba że działa w złej wierze.

5.3.5. Odrzucenie spadku z pokrzywdzeniem wierzycieli

Kodeks cywilny przewiduje ochronę wierzycieli spadkobiercy[76], który odrzuca spadek, będąc świadomym, że gdy otrzyma spadek, zgłoszą się do niego jego wierzyciele. Takie zachowanie krzywdzi wierzycieli spadkobiercy, ponieważ umniejsza to jego majątek (jako dłużnika), z którego jego wierzyciele mogliby się zaspokoić. Oczywiste jest, że sytuacja taka zachodzi tylko, gdy spadek miał wartość dodatnią (tzn. aktywa przewyższały pasywa[77]).

W takim przypadku podmiot, którego wierzytelność istniała w chwili odrzucenia spadku[78], może żądać, ażeby odrzucenie spadku zostało uznane za bezskuteczne w stosunku do niego. Bezpośrednio art. 1024 KC odwołuje się do przepisów regulujących tzw. skargę paulińską (art. 527–533 KC).

Wspomniane żądanie należy sformułować w pozwie przeciwko:

- spadkobiercy (X), który w wyniku odrzucenia spadku przez pierwotnego spadkobiercę (Y), odziedziczył spadek, albo
- osobie, która nabyła spadek.

Pozew taki można złożyć w ciągu sześciu miesięcy od chwili powzięcia wiadomości o odrzuceniu spadku, lecz nie później niż przed upływem trzech lat od odrzucenia spadku.

Pozwany, aby uwolnić się od uznania czynności za bezskuteczną wobec niego, a w konsekwencji od zadośćuczynienia roszczeniu wierzyciela żądającego przedmiotów wchodzących w skład spadku, może zaspokoić wierzyciela albo wskazać mienie pierwotnego spadkobiercy (Y), wystarczające do zaspokojenia wierzytelności przysługujących wierzycielom Y[79].

---

[75] Opisane dokładnie w podrozdziale 6.4.3.

[76] Nie należy tego mylić z sytuacją wierzycieli spadkodawcy, o których mowa w rozdziale 5.5.

[77] K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Komentarz*…, *op. cit.*, kom. do art. 1024 KC, teza nr 19.

[78] Nie musiała w tej chwili być wymagalna, ani nie musiała być potwierdzona tytułem egzekucyjnym, ale musiała istnieć i dlatego art. 1024 KC nie chroni wierzycieli przyszłych – odmiennie niż art. 530 KC; zob. M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks*…, *op. cit.*, s. 1212.

[79] Art. 533 KC.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Powód w takim procesie będzie musiał udowodnić, że spadkobierca będący jego dłużnikiem działał z pokrzywdzeniem wierzycieli, a więc, że na skutek odrzucenia spadku stał się on niewypłacalny w wyższym stopniu, aniżeli był przed dokonaniem tej czynności (art. 527 § 2 KC). Nie wymaga się, aby powód wykazał, że osoba, której przypadł spadek wskutek odrzucenia przez spadkobiercę – dłużnika, wiedziała lub przy dołożeniu należytej staranności mogła się dowiedzieć o działaniu dłużnika ze świadomością pokrzywdzenia wierzyciela, jako że nabycie spadku jest czynnością nieodpłatną, a zatem zastosowanie ma art. 528 KC[80].

Skutki orzeczenia o uznaniu odrzucenia spadku za bezskuteczne wobec danego wierzyciela (art. 532 KC) są następujące:

- wierzyciel będzie miał prawo zaspokoić swoją wierzytelność z przedmiotów należących do spadku, który przypadł faktycznemu spadkobiercy (X) w wyniku odrzucenia spadku przez Y,
- wierzyciel ma pierwszeństwo zaspokojenia się ze spadku, przed wierzycielami faktycznego spadkobiercy (X).

5.4. Uchylenie się od skutków złożenia albo niezłożenia oświadczenia w terminie[81]

5.4.1. Uwagi ogólne

Oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku nie można zmienić, jednak w dwóch przypadkach można się uchylić od jego skutków prawnych:

1) gdy oświadczenie zostało złożone pod wpływem błędu,
2) gdy oświadczenie zostało złożone pod wpływem bezprawnej groźby.

Przesłanki te stanowią podstawy względnej nieważności oświadczenia, a zatem powołując się na nie można uchylić się od skutków złożonego oświadczenia. Z kolei, gdyby oświadczenie zostało złożone w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji, to – zgodnie z art. 82 KC, byłoby ono bezwzględnie nieważne, a zatem należałoby je traktować za niebyłe i w konsekwencji stosować przepisy regulujące skutki braku oświadczenia (art. 1015 § 2 KC).

---

[80] J. Kremis, E. Gniewek, [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks*…, *op. cit.*, s. 1646.

[81] Zgodnie z art. 981[5] KC, przepisy o przyjęciu i odrzuceniu spadku stosuje się odpowiednio do beneficjentów zapisów windykacyjnych. Zatem należy przyjąć, że również ta kategoria podmiotów może uchylić się od skutków prawnych złożenia albo niezłożenia oświadczenia o przyjęciu bądź odrzuceniu zapisu windykacyjnego.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Co ciekawe, jedynie spadkobiercy powołujący się na błąd lub groźbę, będą mogli w postępowaniu sądowym po uchyleniu swego pierwotnego wadliwego oświadczenia złożyć oświadczenie niewadliwe. Taka sytuacja powoduje słabszą ochronę spadkobiercy, którego oświadczenie zostało złożone w stanie wyłączającym swobodne albo świadome powzięcie decyzji[82].

5.4.2. Błąd

Aby móc uchylić się od skutków prawnych oświadczenia, musi zaistnieć zarówno błąd co do treści samej czynności prawnej, jak i błąd, który uzasadnia przypuszczenie, że gdyby spadkobierca nie działał pod wpływem błędu i oceniał sprawę rozsądnie, nie złożyłby oświadczenia takiej treści (błąd istotny)[83]. Można wyróżnić pewne grupy takich błędów[84]:

1) **błąd co do osoby spadkodawcy**, co prawda bardzo rzadki, ale może wystąpić, gdy np. spadkobierca przyjmuje spadek po bardzo dalekim krewnym i doszło do pomyłki w oznaczeniu jego imienia czy nazwiska,
2) **błąd co do tytułu dziedziczenia**,
3) **błąd co do przedmiotu spadku**, np. nieświadomość spadkobiercy co do stanu zadłużenia spadkodawcy; błąd w spisie inwentarza, który miał wpływ na treść oświadczenia spadkobiercy,
4) **błąd co do prawa**, ale tylko w ograniczonym zakresie, np. spadkobierca ustawowy nie składa oświadczenia, ponieważ wie, że spadkodawca sporządził testament na rzecz kogoś innego. Jednak nie wie, że testament ten jest nieważny[85]. Nie można jednak powoływać się na nieznajomość prawa (*ignorantia iuris nocet*), np. na to, że dana osoba nie wiedziała, że brak oświadczenia w terminie oznacza przyjęcie spadku wprost[86].

Mimo że w art. 1019 KC nie znajdziemy wyraźnego wskazania podstępu jako podstawy do uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu czy odrzuceniu spadku, to nie ma wątpliwości, że gdy np. jeden z pozostałych spadkobierców podstępnie przedstawi fałszywy obraz stanu zadłużenia spadkodawcy (wyolbrzymiając wielkość długów), to spadkobierca, który w wyniku zastosowania takiego podstępnego działania, odrzucił spadek, będzie mógł się uchylić od swego oświadczenia[87].

W orzecznictwie i literaturze pojawia się spór co do kwestii czy można uzależnić możliwość uchylenia się od skutków oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku

---

[82] B. Kordasiewicz, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit*., s. 556.
[83] Art. 84 § 2 KC.
[84] A. Szpunar, *Wady oświadczenia woli o przyjęciu lub odrzuceniu spadku*, NP 1986, nr 7–8, s. 24 i n.
[85] K. Osajda, [w:] K. Osajda (red.), *Komentarz*…, *op. cit.*, kom. do art. 1019 KC, teza nr 50.
[86] J. Kremis, E. Gniewek, [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks*…, *op. cit.*, s. 1641.
[87] Wyrok SN z dnia 4 lipca 1986 r., sygn.: III CZP 36/86, OSN 1987, nr 8, poz. 107.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

od dochowania należytej staranności w ustalaniu składu majątku spadkowego. Sąd Najwyższy stwierdził, że błędem będącym podstawą do uchylenia się od skutków na podstawie art. 1019 KC, nie jest *nieznajomość przedmiotu spadku pozostająca w związku przyczynowym z brakiem należytej staranności spadkobiercy w ustalaniu rzeczywistego stanu majątku spadkowego*[88]. Z kolei w glosie krytycznej do tego orzeczenia, W. Borsiak uznał, że nie ma podstawy do tego, aby uzależnić te dwie kwestie[89]. Należy stanąć na stanowisku, że spadkobierca nie może usprawiedliwiać się brakiem wiedzy co do przedmiotu spadku.

5.4.3. Groźba

W celu powołania się na groźbę, jako podstawę uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu bądź odrzuceniu spadku, groźba tak musi być:

1) **bezprawna** – tzn. sprzeczna z prawem lub zasadami współżycia społecznego,
2) **realna** – tzn. z okoliczności wynikało, że osoba składająca oświadczenie, mogła się obawiać realizacji groźby,
3) **poważna** – tzn. jeśli zostałaby zrealizowana, pociągałaby za sobą poważne niebezpieczeństwo osobiste lub majątkowe.

O groźbie możemy mówić zarówno wówczas, gdy na skutek jej zastosowania ucierpiałaby osoba składająca oświadczenie o przyjęciu bądź odrzuceniu spadku, jak i inna osoba (np. osoba bliska składającemu oświadczenie). Nie ma również znaczenia czy groźba była stosowana przez innego współspadkobiercę, czy przez osobę trzecią.

5.4.4. Postępowanie w przedmiocie uchylenia się od skutków oświadczenia[90]

Aby uchylić się od skutków oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, spadkobierca musi złożyć do sądu spadku wniosek o wszczęcie postępowania w tym przedmiocie. Następnie, przed tym sądem, musi uchylić się od skutków prawnych złożonego wcześniej oświadczenia (albo ustnie, albo składając pismo z podpisem urzędowo poświadczonym), a jednocześnie oświadczyć, czy i jak (wprost czy z dobrodziejstwem inwentarza) przyjmuje spadek czy też go odrzuca. Poza wnioskodawcą, uczestnikami takiego postępowania są wszyscy spadkobiercy[91].

---

[88] Postanowienie SN z dnia 30 czerwca 2005 r., sygn.: IV CK 799/04, OSNC 2006, nr 5, poz. 94.

[89] P. Księżak, *Glosa krytyczna do postanowienia SN z dnia 30 czerwca 2005 r., sygn.: IV CK 799/04*, Pal. 2009, nr 5–6, s. 296–301.

[90] Wzór oświadczenia o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu spadku z wnioskiem o jego zatwierdzenie patrz podrozdział 9.14.

[91] Art. 510 § 1 KPC.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Spadkobierca, który zamierza uchylić się od swego oświadczenia, musi pamiętać o następujących terminach:

1) uprawnienie do uchylenia się od skutków w razie błędu, wygasa z upływem roku od jego wykrycia,
2) uprawnienie do uchylenia się od skutków w razie groźby, wygasa z upływem roku od chwili, kiedy stan obawy ustał (art. 88 § 2 KC).

Spadkobierca może się uchylić nie tylko od złożonego oświadczenia, ale także od skutków prawnych niezachowania terminu do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku (milczenia), jeśli wynikało to z błędu lub groźby. Jak już wcześniej wspomniano[92], brak oświadczenia w 6-miesięcznym terminie skutkuje uznaniem, że spadkobierca przyjął spadek wprost bądź z dobrodziejstwem inwentarza.

Po wszczęciu przedmiotowego postępowania, sąd jest zobowiązany przeprowadzić rozprawę (art. 690 KPC). Jeśli wnioskodawca przekona sąd, że złożył oświadczenie pod wpływem błędu lub groźby, postępowanie skończy się zatwierdzeniem przez sąd uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku. Od takiego postanowienia, przysługuje zarówno apelacja, jak i następnie skarga kasacyjna[93].

Jeżeli wskutek wydania postanowienia, zatwierdzającego uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, zmienią się osoby, co do których zostało już stwierdzone nabycie spadku albo został zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia, sąd jest obowiązany zmienić postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku (ewentualnie uchylić zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia) – art. 690 § 2 KPC[94].

5.5. Odpowiedzialność za długi spadkowe

5.5.1. Zagadnienia ogólne

Analizując zagadnienie zakresu odpowiedzialności za długi spadkowe, warto mieć przed oczami oś czasową z następującymi przedziałami:

- od śmierci spadkodawcy do chwili złożenia oświadczenia o przyjęciu spadku,
- od chwili złożenia oświadczenia o przyjęciu spadku do działu spadku,
- po dziale spadku.

---

92 Patrz podrozdział 5.1.4.

93 Art. 518 KPC, 519^1 § 1 KPC.

94 O wzruszalności czynności prawnej ze względu na groźbę oraz błąd szerzej zob. M. Gutowski, *Wzruszalność czynności prawnej*, Warszawa 2010, s. 53 i n., 125 i n.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

W pierwszym okresie spadkobierca odpowiada za długi spadkowe tylko ze spadku[95]. W drugim okresie odpowiada swoim majątkiem osobistym, bowiem z chwilą przyjęcia spadku, spadek wchodzi do majątku osobistego spadkobiercy. W zależności od tego czy spadkobierca złożył oświadczenie o przyjęciu spadku wprost czy z dobrodziejstwem inwentarza, odpowiedzialność będzie albo niczym nieograniczona albo ograniczona jedynie do wartości składników wskazanych w inwentarzu[96].

Aż do działu spadku, spadkobiercy odpowiadają solidarnie za długi spadkowe[97], co oznacza w praktyce, że wierzyciel spadkodawcy może żądać całości lub części świadczenia:

- albo od wszystkich spadkobierców łącznie,
- albo od kilku z nich,
- albo od każdego z osobna.

Jeżeli którykolwiek spadkobierca zaspokoi żądania wierzyciela, pozostali spadkobiercy będą z długu zwolnieni (art. 366 KC). Oczywiście w takim przypadku, taki spadkobierca ma prawo żądać od pozostałych spadkobierców zwrotu wartości, którą zapłacił wierzycielowi, w odpowiednich częściach – proporcjonalnie do wielkości ich udziałów spadkowych (regres – art. 376 KC).

Natomiast w trzecim przedziale czasowym – po dziale spadku – każdy ze spadkobierców odpowiada za długi spadkowe w stosunku do wielkości swojego udziału.

Choć pojawiają się w orzecznictwie głosy dopuszczające możliwość powołania się na zasady współżycia społecznego celem ograniczenia czy nawet wyłączenia odpowiedzialności spadkobiercy[98], to należy być bardzo ostrożnym w zwolnieniu spadkobiercy, który przyjął spadek, od odpowiedzialności za długi spadkowe[99]. Podaje się w literaturze jeden przypadek, który uzasadniałby powołanie się na względy słuszności celem ograniczenia odpowiedzialności – gdy spadkobierca nie dochowa 6-miesięcznego terminu do złożenia oświadczenia o przyjęciu bądź odrzuceniu spadku, a w konsekwencji jego odpowiedzialność za długi spadkowe będzie nieograniczona. Definitywnie odmawia się takiej możliwości w sytuacji, gdy spadkobierca złożył oświadczenie (powinien bowiem być pouczony przez sąd czy przez notariusza o konsekwencjach przyjęcia spadku)[100].

---

[95] Art. 836 KPC: *Do czasu przyjęcia spadku egzekucja na zaspokojenie długu spadkodawcy dopuszczalna jest tylko ze spadku. Przed przyjęciem spadku nie może być z niego prowadzona egzekucja na zaspokojenie osobistego długu spadkobiercy*.

[96] Jednak zgodnie z art. 1033 KC, odpowiedzialność z tytułu zapisów zwykłych i poleceń, ogranicza się – bez względu na rodzaj złożonego oświadczenia o przyjęciu spadku – do wartości stanu czynnego spadku.

[97] Art. 1034 KC.

[98] Wyrok SN z dnia 30 stycznia 1975 r., sygn.: II CR 820/74, Legalis; wyrok SN z dnia 22 września 1972 r., sygn.: III PZP 12/72, Legalis.

[99] E. Skowrońska-Bocian, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System…*, *op. cit.*, s. 555.

[100] J. Ciszewski, *Ustawowe i umowne ograniczenia odpowiedzialności osobistej*, GSP 2003, nr 1, s. 7.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

5.5.2. Odpowiedzialność beneficjentów zapisu windykacyjnego, zapisu zwykłego oraz polecenia

Beneficjenci z tytułu zapisu windykacyjnego odpowiadają za długi spadkowe w następujący sposób:

1) do chwili działu spadku, odpowiadają solidarnie ze spadkobiercami[101],
2) od chwili działu spadku, odpowiadają – tak jak spadkobiercy – proporcjonalnie do wartości otrzymanych przez nich przysporzeń[102].

Jeżeli – w pierwszym ww. okresie, którykolwiek ze spadkobierców czy beneficjentów zapisu windykacyjnego, spłaci dług spadkowy, rozliczenia regresowe między tymi osobami nastąpią proporcjonalnie do wartości otrzymanych przez nich przysporzeń.

Przykład 6: Spadek po zmarłym Janie Nowaku przypadł dwóm spadkobiercom: po 1/2 części spadku, każda warta – zgodnie ze spisem inwentarza – 50 000 złotych. Jan Nowak uczynił na rzecz Marty Kowalskiej zapis windykacyjny w postaci nieruchomości o wartości 100 000 złotych. Jeszcze przed działem spadku, zgłosił się wierzyciel Jana Nowaka, który zażądał spłaty długu w wysokości 10 000 złotych. Dług w całości spłacił jeden ze spadkobierców. Czego może żądać od drugiego spadkobiercy i beneficjenta zapisu windykacyjnego?

– *od drugiego spadkobiercy – 2500 złotych,*
– *od beneficjenta zapisu windykacyjnego – 5000 złotych.*

Istotne jest również, że odpowiedzialność beneficjenta zapisu windykacyjnego za długi spadkowe jest ograniczona do wartości przedmiotu zapisu windykacyjnego według stanu i cen z chwili otwarcia spadku[103]. Osoby, na rzecz których ustanowiono zapis windykacyjny, mogą być wezwane przez osoby uprawnione do zachowku, do uzupełnienia wysokości należnego zachowku, na zasadach określonych w art. 999^1 KC[104].

W przeciwieństwie do spadkobierców i beneficjentów zapisów windykacyjnych, osoby, na których rzecz uczyniono zapis zwykły bądź ustanowiono polecenie, nie odpowiadają za długi spadkowe[105].

---

[101] Art. 1034^1 § 1 KC; oczywiście dotyczy to tylko długów, które powstały przed otwarciem spadku. Za długi powstałe po otwarciu spadku i dotyczące ściśle przedmiotu zapisu windykacyjnego, odpowiada tylko osoba, na rzecz której dokonano zapisu windykacyjnego.

[102] Art. 1034^2 § 1 KC.

[103] Art. 1034^3 KC.

[104] Szerzej patrz podrozdział 4.4.

[105] Jedynie odpowiadają z tytułu długów o charakterze publicznym, tj. podatkowych oraz wobec Zakładu Ubezpieczeń Społecznych.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

5.5.3. Odpowiedzialność małżonka spadkobiercy

Omówienia wymaga sytuacja, gdy spadkobiercą jest osoba pozostająca w związku małżeńskim. Jeśli panuje w tym związku **ustrój rozdzielności majątkowej**, to nie ma żadnych wątpliwości, że spadek wchodzi do majątku osobistego tego spadkobiercy, a w konsekwencji wierzyciele spadkowi mogą zaspokajać się jedynie z majątku osobistego. Jednakże, gdy między małżonkami jest **wspólność majątkowa**, to należy być świadomym dwóch możliwości. Po pierwsze, co do zasady, spadek wchodzi do majątku osobistego spadkobiercy (art. 33 pkt 2 KRO), a więc wierzyciele mogą żądać zaspokojenia z:

- majątku osobistego spadkobiercy,
- jego wynagrodzenia za pracę,
- dochodów uzyskanych przez spadkobiercę z innej działalności zarobkowej,
- korzyści uzyskanych z praw autorskich i praw pokrewnych, prawa własności przemysłowej, przysługujących spadkobiercy (art. 41 § 3 KRO).

Druga możliwość pojawia się wówczas, gdy spadkodawca wyraźnie postanowi w testamencie, że spadek ma wejść do majątku wspólnego małżonków, z których jeden jest spadkobiercą. Wówczas, wierzyciele spadkowi mogą żądać spłaty także z majątku wspólnego małżonków.

5.5.4. Odpowiedzialność za długi spadkowe związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego

Art. 1081 KC reguluje odrębnie odpowiedzialność za długi spadkowe związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego. Do takich długów należą wszystkie długi, których powstanie po pierwsze wiązało się ściśle z gospodarowaniem gospodarstwami rolnymi, a po drugie dotyczyły stosunków prawnych, których podmiotem był spadkodawca, np. długi z tytułu kupna gospodarstwa rolnego, z tytułu naprawienia szkody związanej z prowadzeniem gospodarstwa, z tytułu wypłat wynagrodzenia osobom pracującym w gospodarstwie[106].

Odpowiedzialność tę ponosi od chwili działu spadku spadkobierca, któremu gospodarstwo rolne przypadło, oraz spadkobiercy otrzymujący od niego spłaty. Odpowiedzialność każdego z nich ponoszona jest proporcjonalnie do otrzymanego udziału. Odpowiedzialność za pozostałe długi ponoszą wszyscy spadkobiercy na zasadach ogólnych[107].

---

[106] K. Pietrzykowski, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks*…, *op. cit*., s. 1306.

[107] Art. 1081 KC został wyrokiem TK z dnia 31 stycznia 2001 r., sygn.: P 4/99, OTK 2001, nr 1, poz. 5, uznany za zgodny z art. 64 ust. 1 i 2 w zw. z art. 21 ust. 1 i art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, a w konsekwencji stosuje się go także do spadków otwartych po dniu 13 lutego 2001 r.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Z powyższą odrębnością w zakresie uregulowania odpowiedzialności za długi spadkowe (art. 1030–1034[3] KC), mamy do czynienia jedynie przy dziedziczeniu ustawowym gospodarstw rolnych[108] i tylko w okresie po dziale spadku[109].

5.5.5. Egzekucja

Jeżeli wierzyciel za życia spadkodawcy uzyskał już tytuł egzekucyjny (np. prawomocne orzeczenie sądu, ugodę zawartą przed sądem czy przed mediatorem[110]), to wystarczy dla wszczęcia egzekucji po śmierci spadkodawcy, że zgodnie z art. 788 KPC, wierzyciel taki zwróci się do sądu o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko wszystkim spadkobiercom. Do takiego wniosku należy dołączyć postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku lub akt poświadczenia dziedziczenia. Od wniosku o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko osobom (spadkobiercy) innym niż wskazane w tytule egzekucyjnym (spadkodawca) pobiera się opłatę sądową stałą w kwocie 40 zł (art. 71 pkt 3 UKSC).

Natomiast jeśli przed śmiercią spadkodawcy nie został wydany wyrok (lub inny tytuł egzekucyjny) przeciwko spadkodawcy, wierzyciel musi wytoczyć powództwo przeciwko wszystkim spadkobiercom. Jeżeli takie powództwo zostało złożone jeszcze przed złożeniem przez spadkobiercę oświadczenia o przyjęciu spadku, a termin 6-miesięczny do jego złożenia jeszcze nie upłynął, spadkobierca taki może złożyć do sądu wniosek o zawieszenie takiego postępowania[111].

Aby móc wszcząć egzekucję przed działem spadku niezbędne będzie uzyskanie tytułu egzekucyjnego zarówno przeciwko wszystkim spadkobiercom (art. 779 KPC), jak i przeciwko zarządcy masy majątkowej, kuratorowi spadku lub wykonawcy testamentu (art. 780 KPC), jeśli oczywiście takie osoby w konkretnej sytuacji zostały powołane.

Jeżeli wobec majątku osobistego spadkobiercy wierzyciel skierował wniosek o wszczęcie egzekucji za długi spadkowe, a spadkobierca ten nie złożył jeszcze oświadczenia w przedmiocie przyjęcia spadku i 6-miesięczny termin do jego złożenia nie upłynął, spadkobierca może żądać umorzenia postępowania egzekucyjnego ze względu na fakt, że do chwili przyjęcia spadku, odpowiada jedynie ze spadku, a nie ze swojego majątku osobistego.

Jeżeli spadkodawca umrze już po wszczęciu egzekucji, organ egzekucyjny zawiesi postępowanie egzekucyjne, aż do czasu przedstawienia prawomocnego postanowienia

---

[108] Art. 1058 KC.

[109] Zatem odpowiedzialność w okresie od przyjęcia spadku do działu spadku z tytułu długów związanych z gospodarstwem rolnym ukształtowana jest zgodnie z zasadami ogólnymi przedstawionymi w podrozdziale 5.5.1.

[110] Art. 777 § 1 KPC.

[111] Art. 176 KPC, następnie, na podstawie art. 181 KPC, sąd postanowi podjąć postępowanie na wniosek którejkolwiek ze stron, po złożeniu oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku albo po upływie terminu do złożenia takiego oświadczenia.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

o stwierdzeniu nabycia spadku albo aktu poświadczenia dziedziczenia. Jeśli jednak spadkobiercy są nieznani albo nie objęli spadku, wierzyciel może do sądu złożyć wniosek o wyznaczenie kuratora dla takich spadkobierców, aby umożliwić dalsze prowadzenie egzekucji[112]. W literaturze zwraca się uwagę, że w przypadku, gdy długi spadkodawcy mają charakter nieprzechodni (zobowiązanie do płacenia alimentów, renty), po śmierci spadkodawcy, postępowanie egzekucyjne – na podstawie art. 824 § 1 pkt 2 KPC – ulega umorzeniu, a nie zawieszeniu[113].

W przypadku przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza, sąd w orzeczeniu kończącym postępowanie, zgodnie z art. 319 KPC[114], ma obowiązek z urzędu zamieścić zastrzeżenie o ograniczeniu odpowiedzialności do wartości aktywów spadku. Brak takiego zastrzeżenia może stanowić podstawę apelacyjną[115]. Spadkobierca, który oświadczenie o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza złożył już po nadaniu przeciw niemu klauzuli wykonalności, może wytoczyć powództwo przeciwegzekucyjne na podstawie art. 840 § 1 pkt 2 KPC[116].

[112] Art. 819 KPC.

[113] E. Marszałkowska-Krześ, [w:] E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Komentarz*…, *op. cit*., kom. do art. 819 KPC, teza nr 3.

[114] Art. 319 KPC: *Jeżeli pozwany ponosi odpowiedzialność z określonych przedmiotów majątkowych albo do wysokości ich wartości, sąd może, nie wymieniając tych przedmiotów ani ich wartości, uwzględnić powództwo zastrzegając pozwanemu prawo do powołania się w toku postępowania egzekucyjnego na ograniczenie odpowiedzialności*.

[115] Wyrok SN z dnia 22 października 1977 r., sygn.: II CR 335/77, Legalis.

[116] Uchwała SN z dnia 30 września 1985 r., sygn.: III CZP 49/85, OSNC 1986, nr 7–8, poz. 109.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Stwierdzenie nabycia spadku i notarialne poświadczenie dziedziczenia VI

6.1. Uwagi ogólne

Opisywane w niniejszym rozdziale dwa dokumenty – postanowienie sądu o stwierdzeniu nabycia spadku oraz notarialny akt poświadczenia dziedziczenia, potwierdzają fakt nabycia przez określone osoby spadku i określają części spadku przypadające spadkobiercom. Dokumenty te mają istotne znaczenie dla spadkobiercy, ponieważ może on legitymować się takim dokumentem przed osobami trzecimi w celu udowodnienia, że jest spadkobiercą i przysługują mu z tego tytułu określone prawa. Przedmiotem postanowienia o stwierdzeniu nabycia, a także aktu poświadczenia dziedziczenia może być nie tylko spadek, ale również przedmiot zapisu windykacyjnego[1].

Zarówno postanowienie stwierdzające nabycie spadku, jak i akt poświadczenia dziedziczenia nie mogą zostać wydane przed upływem 6 miesięcy od otwarcia spadku, chyba że wszyscy znani spadkobiercy złożyli już oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku[2].

[1] Art. 1029^1 KC.

[2] Art. 1026 KC.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

6.2. Stwierdzenie nabycia spadku przez sąd

6.2.1. Wniosek o stwierdzenie nabycia spadku[3]

Wniosek o stwierdzenie nabycia spadku (poza typowymi elementami wniosku o wszczęcie postępowania, co do którego z kolei stosuje się odpowiednio przepisy regulujące elementy pozwu i pisma procesowego[4]) powinien zawierać:

1) określenie osoby spadkodawcy, jego ostatnie miejsce zamieszkania, datę śmierci,
2) osoby zainteresowane, w tym wszystkich znanych wnioskodawcy potencjalnych spadkobierców,
3) informację o testamencie bądź jego braku,
4) (opcjonalnie) zapewnienie dotyczące braku innych spadkobierców oraz dotyczące nieistnienia testamentu – to zapewnienie może być złożone także ustnie do protokołu podczas rozprawy, po pouczeniu przez sąd, że złożenie takiego zapewnienia ma takie same skutki karnoprawne, jak złożenie zeznań pod przyrzeczeniem. Należy pamiętać, że złożenie takiego zapewnienia jest prawem, a nie obowiązkiem danego spadkobiercy[5].

Gdy sąd:

1) uzna, że takie zapewnienie nie jest wystarczającym dowodem, bądź
2) dana osoba nie złoży takiego zapewnienia,

musi wezwać spadkobierców w trybie ogłoszenia[6]. Takie ogłoszenie przyjmuje przykładowo następującą formę:

„Po Janie Kowalskim, z zawodu piekarzu, ostatnio zamieszkałym w Poznaniu, zmarłym w dniu 10 lipca 2010 roku, który pozostawił lokal mieszkalny położony w Poznaniu, wzywa się spadkobierców, aby w terminie 6 miesięcy od dnia 10 kwietnia 2012 roku zgłosili się i udowodnili nabycie spadku, pod rygorem pominięcia tych osób w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku".

Art. 674 KPC wymaga, aby ogłoszenie zostało podane publicznie do wiadomości w miejscu ostatniego zamieszkania spadkodawcy, w sposób w miejscu tym przyjęty, np. na ścianie ogłoszeń w sądzie albo urzędzie miasta. Jednocześnie sąd zarządzi umieszczenie takiego ogłoszenia w piśmie o zasięgu ogólnopolskim. Jednakże, w przypadku nieznacznej[7] wartości spadku, sąd może zaniechać tej drugiej formy ogłoszenia. Oczywiście koszty umieszczenia poniesie wnioskodawca.

---

[3] Wzór wniosku o stwierdzenie nabycia spadku patrz podrozdział 9.15.

[4] Art. 511 § 1 w zw. z art. 187 w zw. z art. 126 KPC.

[5] Art. 671 KPC; zob. B. Kordasiewicz, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System Prawa Prywatnego, t. 10, Prawo spadkowe*, Warszawa 2009, s. 465.

[6] Art. 672–673 KPC.

[7] Tzn. takiej wartości, która jest mniejsza niż koszty ogłoszenia; A. Zieliński, [w:] A. Zieliński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 1101.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Do wniosku o stwierdzenie nabycia spadku należy dołączyć odpis skrócony aktu zgonu spadkodawcy oraz odpisy aktów stanu cywilnego, z których będzie wynikało pokrewieństwo dające podstawy do dziedziczenia (a zatem odpis skrócony aktu małżeństwa bądź urodzenia[8]).

6.2.2. Postępowanie

W literaturze podaje się **3 grupy okoliczności, które będą przedmiotem postępowania o stwierdzenie nabycia spadku:**

1) okoliczności, które wskazują na dojście do spadku, a zatem w szczególności: śmierć spadkodawcy[9], ewentualne istnienie ważnego testamentu, istnienie stosunku pokrewieństwa lub małżeństwa,
2) okoliczności zaprzeczające istnieniu innych osób, które mogłyby albo całkowicie wyłączyć od dziedziczenia danego spadkobiercę/spadkobierców albo zmniejszyć ich udział spadkowy,
3) okoliczności, które uniemożliwiają dziedziczenie przez określonych spadkobierców, a w konsekwencji umożliwiają dziedziczenie przez innych, np. wady oświadczenia woli przy sporządzaniu testamentu[10].

Należy także zwrócić uwagę, że sąd w opisywanym postępowaniu jest zobowiązany zbadać, czy do masy spadkowej spadku otwartego przed dniem 14 lutego 2001 roku wchodziło gospodarstwo rolne. Szczególny charakter dziedziczenia spadku, w skład którego wchodzi gospodarstwo rolne musi być również odzwierciedlony w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku[11].

6.2.3. Uczestnicy postępowania

Zgodnie z art. 669 KPC, sąd na rozprawę, która poprzedzi wydanie postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, wzywa – poza wnioskodawcą osoby mogące wchodzić w rachubę jako spadkobiercy ustawowi i testamentowi. Nawet jeśli wnioskodawca nie poda wszystkich potencjalnych spadkobierców, sąd jest zobowiązany z urzędu zbadać, jaki jest porządek spadkobierców, a także czy spadkodawca zostawił testament. Jeśli sąd dojdzie do wniosku, że testament został sporządzony, musi on także wezwać osobę, u której najprawdopodobniej znajduje się testament, do złożenia tego testamentu.

---

[8] Zgodnie z załącznikiem do UOS, opłata skarbowa za odpis skrócony aktu stanu cywilnego wynosi 22 zł.

[9] W grę może wchodzić również sytuacja, gdy śmierć danej osoby zostanie stwierdzona albo poprzez uznanie jej za zmarłą ze względu na upływ odpowiedniego terminu po jej zaginięciu (art. 29–32 KC oraz art. 526–534 KPC), albo poprzez stwierdzenie zgonu osoby, której śmierć mimo braku aktu zgonu jest niewątpliwa (art. 535–538 KPC).

[10] J. Gwiazdomorski (oprac. A. Mączyński), *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1990, s. 154.

[11] Szerzej o dziedziczeniu gospodarstw rolnych patrz podrozdział 2.3.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Zgodnie z art. 98 KRO, rodzice są przedstawicielami ustawowymi dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską. Jeżeli władza rodzicielska przysługuje obojgu rodziców, każde z nich może samodzielnie działać jako przedstawiciel ustawowy dziecka. W postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku, w którym małoletnie dziecko reprezentowane jest przez jednego z rodziców będącego też spadkobiercą, regułą jest, iż nie zachodzi między nimi kolizja interesów (ponieważ nabycie spadku jest bezpłatnym przysporzeniem), wykluczająca reprezentację dziecka przez tegoż rodzica[12]. Jednakże wyjątkowo, gdy np. rodzic reprezentujący dziecko domaga się na swoją rzecz udziału w spadku ponad wynikający z treści testamentu albo podważa ważność testamentu sporządzonego na rzecz dziecka, działanie jego zmierza do uszczuplenia udziału w spadku przypadającego dziecku lub nawet do pozbawienia go tego udziału. W wymienionych sytuacjach kolizja interesu dziecka i rodzica sprzeciwia się reprezentowaniu dziecka przez tego rodzica. Jeżeli wówczas dziecka nie może reprezentować drugi rodzic, powinien je reprezentować kurator ustanowiony przez sąd opiekuńczy[13].

6.2.4. Postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku

Postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku zawiera[14]:

1) wskazanie spadkodawcy,
2) miejsce i datę śmierci spadkodawcy,
3) wskazanie spadkobierców,
4) określenie udziałów w spadku przysługujących poszczególnym spadkobiercom,
5) tytuł powołania (testament czy spadkobranie ustawowe) i w zależności od tego:
   a) określenie testamentu albo
   b) wskazanie pokrewieństwa bądź małżeństwa,
6) wskazanie, czy spadek został przyjęty wprost czy z dobrodziejstwem inwentarza,
7) w przypadku spadków otwartych przed dniem 14 lutego 2001 roku[15], w postanowieniu konieczne jest wskazanie spadkobierców dziedziczących gospodarstwo rolne i ich udziałów w gospodarstwie[16].

---

[12] Art. 98 § 2 pkt 2) KRO.

[13] Wyrok SN z dnia 25 czerwca 1996 r., sygn.: II CRN 214/95, Prok. i Pr. 1996, nr 11, s. 40.

[14] Art. 677 KPC.

[15] Zob. wyrok TK z dnia 31 stycznia 2001 r., sygn.: P 4/99, OTK 2001, nr 1, poz. 5.

[16] Art. 3 pkt 8) ustawy z dnia 24 sierpnia 2007 r. o zmianie ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2007 r., nr 181, poz. 1287) uchylił art. 670 § 2 KPC (*Sąd bada także z urzędu, czy w skład spadku wchodzi gospodarstwo rolne oraz którzy spośród spadkobierców powołanych z ustawy do spadku odpowiadają warunkom przewidzianym do dziedziczenia gospodarstwa rolnego*), art. 6 ust. 2 tej ustawy wskazuje, że do spadków otwartych przed dniem 14 lutego 2001 r., przepis art. 670 stosuje się w brzmieniu dotychczasowym.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Jeżeli spadkodawca sporządził zapis windykacyjny, w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku znajdzie się również ta informacja, wraz z podaniem osoby obdarowanej zapisem i przedmiotu tego zapisu.

Należy podkreślić, że sąd nie jest związany informacją o pozostałych spadkobiercach lub ich braku, zawartą we wniosku. Sąd bowiem jest zobowiązany zbadać z urzędu, kto jest spadkobiercą po danym spadkodawcy.

Od postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku można wnieść apelację[17], a także dopuszczalne jest wniesienie skargi kasacyjnej[18].

Aby powstały skutki, które wiążą się ze stwierdzeniem nabycia spadku, postanowienie w tym przedmiocie musi być prawomocne, co będzie miało miejsce w następujących przypadkach:

a) żaden z uczestników nie wniósł w 14-dniowym terminie apelacji od postanowienia,
b) sąd II instancji (w tym przypadku sąd okręgowy) oddalił apelację od postanowienia sądu I instancji, bądź zmienił postanowienie sądu I instancji.

Postanowienie takie może stać się prawomocne najwcześniej po upływie 21 dni od ogłoszenia postanowienia[19]. Uczestnik postępowania jest uprawniony do otrzymania odpisu prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku. Wniosek o taki odpis należy złożyć w sądzie, który wydał postanowienie, wraz z opłatą sądową w wysokości 6 złotych od każdej strony postanowienia (warto zatem wcześniej dowiedzieć się, ile stron ma dane postanowienie).

6.2.5. Koszty

Od wniosku o stwierdzenie nabycia spadku po jednym spadkodawcy pobiera się opłatę w wysokości 50 złotych (art. 49 ust. 1 pkt 1) UKSC). Jeżeli z jednym wnioskiem występuje kilku wnioskodawców ponoszą oni tylko jedną opłatę. Jeżeli wnioski

---

[17] Apelację składa się w terminie 14 dni od otrzymania pisemnego uzasadnienia postanowienia, do sądu II instancji za pośrednictwem sądu I instancji (ewentualnie, jeśli uczestnik postępowania nie wniósł w terminie 1 tygodnia od ogłoszenia postanowienia wniosku o pisemne uzasadnienie postanowienia, apelację należy złożyć w terminie 21 dni od dnia ogłoszenia postanowienia).

[18] Występuje tu tzw. przymus adwokacko-radcowski, co oznacza, że zasadniczo skarga kasacyjna musi być sporządzona i wniesiona przez adwokata bądź radcę prawnego.

[19] Każdy z uczestników postępowania może w terminie 7 dni od dnia ogłoszenia postanowienia złożyć wniosek o sporządzenie pisemnego uzasadnienia postanowienia, następnie w terminie 14 dni od otrzymania postanowienia wraz z pisemnym uzasadnieniem, uczestnik będzie mógł wnieść do sądu II instancji – za pośrednictwem sądu I instancji – apelację. Uczestnik, który nie złożył wniosku o pisemne uzasadnienie w terminie 7 dni od ogłoszenia postanowienia, może wnieść apelację w terminie 21 dni od dnia ogłoszenia postanowienia; jeśli żaden z uczestników nie wniesie o sporządzenie uzasadnienia, postanowienie stanie się prawomocne po upływie 21 dni od ogłoszenia postanowienia; z kolei, jeśli uczestnik wniesie apelację, a sąd II instancji ją oddali – postanowienie I instancji stanie się prawomocne w dniu ogłoszenia orzeczenia II instancji; zob. art. 369 KPC.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

o stwierdzenie nabycia spadku, o odebranie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, o sporządzenie spisu inwentarza lub o zabezpieczenie spadku są umieszczone w jednym piśmie albo we wniosku o dział spadku, od każdego z tych wniosków pobiera się odrębnie opłatę w wysokości 50 złotych (art. 49 ust. 2 UKSC).

Opłaty w postępowaniu cywilnym uiszcza się bądź w formie przelewu na rachunek właściwego sądu, bądź w formie wpłaty gotówkowej w kasie sądu, bądź w formie znaków opłaty sądowej, które można nabyć w sądzie[20]. Maksymalna wysokość opłaty sądowej, jaką można uiścić za pomocą znaków, wynosi 1500 złotych.

6.3. Notarialne poświadczenie dziedziczenia

6.3.1. Uwagi ogólne

Od dnia 2 października 2008 roku, czyli od wejścia w życie ustawy z dnia 24 sierpnia 2008 roku o zmianie ustawy – Prawo o notariacie i niektórych innych ustaw, obok sądowego stwierdzenia nabycia spadku, możliwe jest także notarialne poświadczenie dziedziczenia.

Notariusz może sporządzić akt poświadczenia dziedziczenia:

- zarówno ustawowego,
- jak i testamentowego, za wyjątkiem dziedziczenia na podstawie testamentów szczególnych,
- ale tylko spadku otwartego nie wcześniej niż 1 lipca 1984 roku[21].

Warunki niezbędne do poświadczenia dziedziczenia przez notariusza to:

1. jednoczesna obecność wszystkich spadkobierców,
2. zgodność między spadkobiercami,
3. wszyscy spadkobiercy żyją, jednak przyjmuje się, że jeśli dany spadkobierca zmarł przed upływem terminu do złożenia oświadczenia w sprawie przyjęcia spadku, to jego spadkobiercy wstępują w jego prawa[22] i to oni będą występować przy akcie poświadczenia dziedziczenia po pierwotnym spadkodawcy.

Podstawową zaletą jest szybkość tego postępowania – w praktyce bowiem spadkobiercy w jednym dniu mogą uzyskać tytuł do rozporządzania spadkiem, a choćby następnego dnia mogą zbyć udziały w spadku. Z kolei podstawową przeszkodą w sporządzeniu aktu poświadczenia dziedziczenia, jest warunek zgodnego działania

[20] Zob. § 2–7 RSUO.

[21] Art. 6 ustawy z dnia 24 sierpnia 2007 r. o zmianie ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2007 r., nr 181, poz. 1287).

[22] Art. 1017 KC, zob. podrozdział 5.1.6.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

spadkobierców. Jeśli istnieje spór co do spadku, wówczas jedynie sąd może dokonać stwierdzenia nabycia spadku.

Dużym ułatwieniem jest możliwość sporządzenia takiego aktu w kancelarii notarialnej w każdym miejscu w Polsce. Wniosek o stwierdzenie nabycia spadku musi – co do zasady – zostać złożony w sądzie obejmującym zasięgiem swojego działania miejsce ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy[23].

6.3.2. Etapy sporządzania aktu poświadczenia dziedziczenia

Zanim notariusz sporządzi właściwy akt poświadczenia dziedziczenia, spisze on protokół dziedziczenia[24] przy udziale:

1) wszystkich osób, które mogą wchodzić w rachubę jako spadkobiercy ustawowi,
2) wszystkich osób, które mogą wchodzić w rachubę jako spadkobiercy testamentowi,
3) osób, na których rzecz spadkodawca uczynił zapisy windykacyjne.

W takim protokole znajdą się w szczególności następujące elementy:

1) zgodne żądanie poświadczenia dziedziczenia złożone przez osoby biorące udział w spisywaniu protokołu,
2) oświadczenia o istnieniu lub nieistnieniu osób, które wyłączałyby znanych spadkobierców od dziedziczenia lub dziedziczyłyby wraz z nimi,
3) oświadczenia o znanych testamentach spadkodawcy lub braku takich testamentów,
4) oświadczenia, że w odniesieniu do spadku nie zostało uprzednio wydane postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku i nie toczy się postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku ani nie został sporządzony akt poświadczenia dziedziczenia,
5) oświadczenia, czy w skład spadku wchodzi gospodarstwo rolne oraz który spośród spadkobierców powołanych do spadku z ustawy odpowiada warunkom przewidzianym do dziedziczenia gospodarstwa rolnego (dotyczy tylko spadków otwartych do dnia 13 lutego 2001 r.),
6) oświadczenia, czy spadkodawca w chwili śmierci był cudzoziemcem lub, nie posiadając żadnego obywatelstwa, nie zamieszkiwał w Rzeczypospolitej Polskiej albo czy w skład spadku wchodzą prawa rzeczowe lub posiadanie nieruchomości położonej za granicą,
7) oświadczenia, czy były składane oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku lub zapisu windykacyjnego, czy zostało wydane orzeczenie dotyczące niegodności spadkobiercy lub osoby, na której rzecz został uczyniony zapis windykacyjny oraz,

[23] Sąd spadku, zgodnie z art. 628 KPC, to sąd ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy, a jeżeli nie da się ustalić miejsca zamieszkania spadkodawcy w Polsce – sąd miejsca, w którym znajduje się majątek spadkowy lub jego część. W braku ww. podstaw – Sąd Rejonowy dla Miasta Stołecznego Warszawy.

[24] Art. 95b UPN.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

czy były zawierane umowy z przyszłym spadkodawcą w przedmiocie zrzeczenia się dziedziczenia po nim,

8) wzmiankę o pouczeniu przez notariusza o odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych oświadczeń,
9) jeżeli od dnia otwarcia spadku nie upłynęło sześć miesięcy, w protokole dziedziczenia należy zamieścić oświadczenia spadkobierców o prostym przyjęciu spadku lub przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza albo o odrzuceniu spadku, chyba że oświadczenia tej treści zostały już przez spadkobierców uprzednio złożone. W takim przypadku należy zamieścić wzmiankę o dacie, miejscu i treści złożonych przez poszczególnych spadkobierców oświadczeń.

Notariusz jest zobowiązany pouczyć wszystkie osoby biorące w spisaniu tego protokołu o obowiązku ujawnienia wszelkich okoliczności objętych treścią protokołu oraz o odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywych oświadczeń.

Na czynność sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia należy ze sobą zabrać:

- odpis aktu zgonu spadkodawcy,
- odpisy aktów stanu cywilnego osób powołanych do spadku z ustawy[25],
- inne dokumenty mogące mieć wpływ na ustalenie praw do spadku, np. testament.

Wszystkie te dokumenty notariusz załączy bowiem do protokołu dziedziczenia. Należy podkreślić, że konieczne jest dostarczenie notariuszowi oryginałów tych dokumentów.

Jeżeli testament nie został już wcześniej otwarty i ogłoszony, notariusz dokona tych czynności i sporządzi z nich protokół. Po sporządzeniu protokołu dziedziczenia notariusz – jeśli nie będzie miał wątpliwości co do osoby spadkobiercy (albo zapisobiercy) i wysokości udziałów w spadku (albo przedmiotu zapisu windykacyjnego) – sporządzi akt poświadczenia dziedziczenia.

Notariusz odmówi sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia[26], jeżeli:

1) w stosunku do spadku został już uprzednio sporządzony akt poświadczenia dziedziczenia lub wydane postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku,
2) w toku sporządzania protokołu dziedziczenia ujawnią się okoliczności wskazujące, że przy jego sporządzeniu nie były obecne wszystkie osoby, które mogą wchodzić w rachubę jako spadkobiercy ustawowi lub testamentowi, lub też osoby, na których rzecz spadkodawca uczynił zapisy windykacyjne, albo istnieją lub istniały testamenty, które nie zostały otwarte lub ogłoszone,
3) wskutek braku małżonka spadkodawcy i krewnych powołanych do dziedziczenia z ustawy spadek przypada, jako spadkobiercy ustawowemu, gminie albo Skarbowi Państwa,

[25] Odpisy skrócone aktu urodzenia, a jeśli ktoś pozostaje w związku małżeńskim – tylko skrócony akt małżeństwa.

[26] Art. 95e UPN.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

4) spadkodawca w chwili śmierci był cudzoziemcem lub, nie posiadając żadnego obywatelstwa, nie zamieszkiwał w Rzeczypospolitej Polskiej albo w skład spadku wchodzą prawa rzeczowe lub posiadanie nieruchomości położonej za granicą,
5) spadkodawca zmarł przed dniem 1 lipca 1984 roku,
6) podstawę dziedziczenia stanowi testament szczególny.

Akt poświadczenia dziedziczenia zawiera w szczególności (oprócz elementów typowych dla każdego aktu sporządzanego przez notariusza, jak data i miejsce, nazwisko notariusza):

1) imię i nazwisko spadkodawcy, imiona jego rodziców oraz jego numer PESEL,
2) datę i miejsce zgonu spadkodawcy oraz jego ostatnie miejsce zamieszkania,
3) wskazanie spadkobierców, którym spadek przypadł,
4) tytuł powołania do spadku,
5) wysokość udziałów w spadku wraz ze wskazaniem w razie dziedziczenia ustawowego, czy spadkobierca był małżonkiem spadkodawcy czy jego krewnym i w jakim stopniu, a w razie dziedziczenia testamentowego – wraz z określeniem formy testamentu,
6) wskazanie spadkobierców dziedziczących gospodarstwo rolne podlegające dziedziczeniu z ustawy oraz ich udziały w nim (dotyczy tylko spadków otwartych do dnia 13 lutego 2001 r.)[27],
7) wskazanie osób, na których rzecz spadkodawca uczynił zapisy windykacyjne, oraz przedmiotów tych zapisów, chyba że osoby te nie chcą lub nie mogą być zapisobiercami[28],
8) podpisy wszystkich biorących udział w spisywaniu protokołu dziedziczenia oraz notariusza.

Oryginał aktu poświadczenia dziedziczenia będzie przechowywany przez notariusza. Natomiast wypisy aktu wydaje się:

- stronom aktu,
- osobom, dla których zastrzeżono w akcie prawo otrzymania wypisu,
- ich następcom prawnym,
- osobie, która wykaże istnienie interesu prawnego[29].

Ponadto, notariusz przesyła wypisy także sądowi, prokuratorowi, izbie skarbowej oraz urzędowi skarbowemu na ich żądanie.

---

[27] Art. 85f § 1 pkt 7 UPN.

[28] Na przykład, beneficjent zapisu windykacyjnego odrzucił zapis albo został wydany wyrok uznający go za niegodnego.

[29] Jeżeli notariusz odmówi takiej osobie wydania aktu, może ona wnieść, w terminie 1 tygodnia, zażalenie do sądu okręgowego właściwego ze względu na siedzibę kancelarii notarialnej. Zażalenie wnosi się za pośrednictwem notariusza, który jest obowiązany ustosunkować się do zażalenia w terminie 1 tygodnia i wraz z zażaleniem przedstawić swoje stanowisko sądowi (art. 83 UPN).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

6.3.3. Rejestr aktów poświadczenia dziedziczenia

Po sporządzeniu aktu poświadczenia dziedziczenia, notariusz dokonuje jego wpisu do Rejestru aktów poświadczenia dziedziczenia. Rejestr ten zawiera m.in. datę aktu i dokładne oznaczenia spadkodawcy[30].

Na stronie internetowej Krajowej Rady Notarialnej[31] udostępniony jest Rejestr Aktów Poświadczenia. Każda osoba, poprzez wpisanie bądź numeru PESEL, bądź imienia, nazwiska i miejscowości ostatniego zamieszkania zmarłego, może sprawdzić czy w odniesieniu do spadku po tym zmarłym został sporządzony akt poświadczenia dziedziczenia.

Zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia ma takie same skutki jak prawomocne postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku.

W przypadku uchylenia aktu poświadczenia dziedziczenia, notariusz czyni o tym wzmiankę na akcie poświadczenia dziedziczenia oraz niezwłocznie informuje o tym Krajową Radę Notarialną. Następnie Prezes Krajowej Rady Notarialnej niezwłocznie poleca wykreślenie z Rejestru uchylonego aktu poświadczenia dziedziczenia[32].

Jeżeli, w stosunku do określonego spadku, został zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia, a wcześniej zostało wydane postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku, sąd spadku uchyli akt poświadczenia dziedziczenia. O tym sąd zawiadomi notariusza, który sporządził akt poświadczenia oraz Krajową Radę Notarialną.

6.3.4. Koszty

Sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia nie jest postępowaniem zbyt kosztownym:

- sporządzenie protokołu dziedziczenia – 50 złotych,
- sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia – 100 złotych,
- otwarcie testamentu – 50 złotych,
- plus koszty wypisów – 6 złotych od strony[33].

Do ww. wartości należy doliczyć podatek VAT, aktualnie w wysokości 23%.

---

[30] Notariusz bezpośrednio przed podpisaniem aktu poświadczenia dziedziczenia sprawdza kontrolnie w Rejestrze, czy nie został już zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia po określonej osobie. Jeśli okaże się, że taki akt istnieje już w Rejestrze, notariusz odmówi sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia.

[31] www.krn.org.pl.

[32] Art. 5 UPN.

[33] Zob. § 10a RMSTN.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

6.4. Znaczenie postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku i aktu poświadczenia dziedziczenia

6.4.1. Uwagi ogólne

Określając doniosłość postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku (jak i aktu poświadczenia dziedziczenia) należy wskazać na następujące okoliczności:

1) domniemanie, że osoba, która uzyskała takie stwierdzenie albo poświadczenia, jest spadkobiercą (art. 1025 § 2 KC),
2) spadkobierca wobec osoby trzeciej, która nie jest spadkobiercą, może udowodnić swoje prawa wynikające z dziedziczenia tylko stwierdzeniem nabycia spadku lub aktem poświadczenia dziedziczenia (art. 1027 KC),
3) podmioty zwolnione, na podstawie art 4a ust. 1 UPSD, od podatku od spadków są zobowiązane w terminie 6 miesięcy od dnia uprawomocnienia się postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku bądź od dnia zarejestrowania aktu poświadczenia dziedziczenia zgłosić nabycie w drodze dziedziczenia właściwemu naczelnikowi urzędu skarbowego[34],
4) z chwilą uprawomocnienia się postanowienia sądu stwierdzającego nabycie spadku lub zarejestrowania aktu poświadczenia dziedziczenia powstaje obowiązek podatkowy przy nabyciu przedmiotu zapisu windykacyjnego[35].

6.4.2. Domniemanie wynikające z udokumentowania nabycia spadku – art. 1025 KC

Prawomocne postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku albo zarejestrowane poświadczenie dziedziczenia dają podstawy, zgodnie z art. 1025 § 2 KC, do domniemania, że osoba, która uzyskała stwierdzenie nabycia spadku albo poświadczenie dziedziczenia jest spadkobiercą. Domniemanie takie należy ocenić jako tzw. wzruszalne. Art. 234 KPC, regulujący domniemania ustanowione przez prawo, stanowi, że mogą być one obalone, ilekroć ustawa tego nie wyłącza. W przypadku domniemania z art. 1025 § 2 KC nie jest wyłączona możliwość obalenie takiego domniemania, jednak mamy do czynienia z innym sposobem wzruszenia domniemania. Zasadniczo, do obalenia

[34] Art. 4a ust. 4 pkt 1, art. 9 ust. 1 pkt 1 UPSD. Dotyczy małżonka, zstępnych, wstępnych, pasierba, rodzeństwa, ojczyma, macochy. Obowiązek zgłoszenia nie obejmuje przypadków, gdy wartość majątku nabytego łącznie po tej samej osobie w okresie 5 lat, poprzedzających rok, w którym nastąpiło ostatnie nabycie, doliczona do wartości rzeczy i praw majątkowych ostatnio nabytych, nie przekracza kwoty 9637 złotych.

[35] Art. 6 ust. 1 pkt 2b UPSD.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

domniemania prawnego wystarczy udowodnienie okoliczności mu przeczącej. W tym przypadku, konieczne będzie wszczęcie postępowania o uchylenie postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku bądź zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia, zgodnie z art. 679 KPC[36].

6.4.3. Ochrona osób trzecich na mocy art. 1028 KC

Art. 1028 KC reguluje sytuację, kiedy osoba, która nie będąc spadkobiercą, mimo że uzyskała stwierdzenie nabycia spadku albo poświadczenie dziedziczenia, rozporządziła[37] prawem należącym do spadku na rzecz osoby trzeciej. Ustawa wówczas przyznaje ochronę takiej osobie trzeciej, ale tylko gdy działała w dobrej wierze i nabyła ona prawo bądź została ona zwolniona od obowiązku. Jest to klasyczny przykład nabycia prawa od osoby nieuprawnionej. Ochrona taka jest konieczna ze względu na istotne znaczenie, jakie przypisuje się postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku i istnieniu domniemania z art. 1025 § 2 KC.

Ochroną tą objęte są:

- tylko osoby, które nie działały w złej wierze,
- tylko czynności rozporządzające[38],
- zarówno czynności odpłatne, jak i nieodpłatne.

Osoba działa w złej wierze wówczas, gdy albo wie o tym, że treść postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku jest niezgodna z rzeczywistością, albo gdy mogła z łatwością się o tym dowiedzieć (a ze względu na rażące niedbalstwo się nie dowiedziała)[39].

6.4.4. Roszczenia spadkobiercy wobec osób władających przedmiotami spadkowymi – art. 1029 KC[40]

W sytuacji gdy po otwarciu spadku, **spadek został objęty**[41] **przez osobę, która bądź nie jest w ogóle spadkobiercą, bądź została spadkobiercą jedynie mniejszej części spadku**, należało przewidzieć ochronę rzeczywistego spadkobiercy, który jest pozbawiony władztwa nad spadkiem.

---

[36] Szerzej patrz podrozdział 6.5.

[37] Na przykład – sprzedała, darowała, użyczyła, zamieniła.

[38] Ze zwględu na skutki, jakie wywołują czynności prawne, wyróżnia się czynności zobowiązujące, które pociągają za sobą powstanie zobowiązania oraz czynności rozporządzające, które pociągają za sobą przeniesienie prawa.

[39] J.S. Piątowski, B. Kordasiewicz, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, Warszawa 2011, s. 313.

[40] Wzór pozwu o wydanie spadku oraz wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy patrz podrozdział 9.16.

[41] Objąć spadek, tzn. wejść w prawa i obowiązki majątkowe przysługujące uprzednio spadkodawcy.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Na podstawie art. 1029 KC może on żądać, ażeby osoba, która włada spadkiem (bądź poszczególnymi przedmiotami należącymi do spadku) jako spadkobierca, lecz spadkobiercą nie jest, wydała mu spadek. Taki spadkobierca ma prawo żądać dodatkowo:

- zapłaty wynagrodzenia za korzystanie z przedmiotów należących do spadku,
- zwrotu pożytków lub zapłaty ich wartości,
- naprawienia szkody z powodu zużycia, pogorszenia lub utraty tych przedmiotów.

Z kolei osoba, która włada spadkiem ma prawo żądać od spadkobiercy zwrotu nakładów, jakie poczyniła na spadek.

Do wszystkich powyższych roszczeń stosować należy odpowiednio przepisy o roszczeniach między właścicielem a samoistnym posiadaczem rzeczy (art. 224–227 KC), a zatem pozwanym, na podstawie art. 1029 KC, będzie mogła być osoba, która:

- włada spadkiem, a jednocześnie
- utrzymuje, że jest spadkobiercą, mimo że nim nie jest[42].

Pozew może złożyć:

- osoba, która w konkretnej sytuacji jest powołana do dziedziczenia[43],
- spadkobierca spadkobiercy, ponieważ wchodzi on w ogół praw i obowiązków po swoim spadkodawcy,
- nabywca spadku lub udziału w spadku (art. 1051 KC) – z tych samych powodów, co wskazane powyżej,
- wierzyciel, który spadek uczynił przedmiotem zastawu[44],
- wykonawca testamentu zarządzający spadkiem[45].

W związku z tym, że art. 1029 KC nakazuje odwołać się do przepisów o rozliczeniach między właścicielem a posiadaczem rzeczy, należy rozróżnić zakres tego roszczenia w zależności od tego, czy osoba władająca spadkiem jest w dobrej czy w złej wierze.

Osoba władająca spadkiem w dobrej wierze[46]:

1) nie jest obowiązana do wynagrodzenia za korzystanie ze spadku (przedmiotów należących do spadku),

---

[42] Nie będzie zatem mogła być pozwana, na mocy omawianego przepisu, m.in. osoba, która utrzymuje, że ma prawo do nieruchomości (należącej do spadku) nie jako spadkobierca, ale ze względu na to, że razem ze spadkodawcą była i jest jej współwłaścicielem.

[43] Nie będzie zatem mógł być powodem ojciec spadkodawcy, jeżeli spadkodawca zostawił syna, który nie odrzucił spadku.

[44] Zastaw stanowi ograniczone prawo rzeczowe, którym można obciążyć rzecz ruchomą w celu zabezpieczenia oznaczonej wierzytelności. Na mocy tego prawa, wierzyciel będzie mógł dochodzić zaspokojenia z rzeczy bez względu na to, czyją stała się własnością i z pierwszeństwem przed wierzycielami osobistymi właściciela rzeczy, poza tymi, którym z mocy ustawy przysługuje pierwszeństwo szczególne (art. 306–335 KC). Na podstawie art. 330 KC zastawnik może wykonywać wszelkie czynności i dochodzić wszelkich roszczeń, które zmierzają do zachowania prawa obciążonego zastawem.

[45] B. Kordasiewicz, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit.*, s. 505–506.

[46] Art. 224 § 1 KC.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

2) nie jest odpowiedzialna za ich zużycie, za pogorszenie[47] lub utratę,
3) nabywa własność pożytków naturalnych, które zostały od przedmiotów należących do spadku odłączone w czasie jej władania[48],
4) zachowuje pobrane pożytki cywilne[49], jeżeli stały się w czasie jej władania wymagalne.

Osoba, która władała spadkiem w dobrej wierze, ale dowiedziała się o wytoczeniu przeciwko niej powództwa o wydanie spadku[50]:

1) jest obowiązana do wynagrodzenia za korzystanie ze spadku od momentu, gdy dowiedziała się o wytoczeniu przeciw niej powództwa,
2) jest odpowiedzialna za zużycie, pogorszenie lub utratę przedmiotów należących do spadku, chyba że pogorszenie lub utrata nastąpiła bez jej winy,
3) jest obowiązana zwrócić pożytki pobrane od chwili dowiedzenia się o wytoczeniu przeciw niej powództwa, których nie zużyła,
4) jest obowiązana uiścić wartość tych pożytków, które zużyła od chwili dowiedzenia się o wytoczeniu przeciw niej powództwa.

Osoba władająca spadkiem w złej wierze[51] – poza obowiązkami, które spoczywają na osobie, która władała nim w dobrej wierze, od momentu, gdy dowiedziała się o wytoczeniu przeciw niej powództwa o wydanie rzeczy, nadto:

1) jest obowiązana zwrócić wartość pożytków, których z powodu złej gospodarki nie uzyskała,
2) jest odpowiedzialna za pogorszenie i utratę rzeczy, chyba że rzecz uległaby pogorszeniu lub utracie także wtedy, gdyby znajdowała się w posiadaniu podmiotu uprawnionego.

Art. 1029 KC przewiduje również roszczenie przeciwko spadkobiercy o **zwrot poczynionych nakładów (wydatków) na spadek**. Zakres tego roszczenia również przedstawia się odmiennie w zależności od dobrej czy złej wiary osoby władającej spadkiem.

Osoba władająca w dobrej wierze może żądać zwrotu nakładów:

1) koniecznych[52] o tyle, o ile nie mają pokrycia w korzyściach, które uzyskała z rzeczy,
2) innych niż konieczne o tyle, o ile zwiększają wartość rzeczy w chwili jej wydania spadkobiercy.

---

[47] Pogorszenie – taka częściowa zmiana lub przekształcenie rzeczy, na skutek której rzecz ma mniejszą wartość aniżeli w chwili jej objęcia w posiadanie.

[48] Pożytki naturalne – płody rzeczy i inne odłączone od niej części składowe, o ile według prawidłowej gospodarki stanowią normalny dochód z rzeczy (art. 53 § 1 KC), np. zboże, owoce.

[49] Pożytki cywilne – dochody, które rzecz przynosi na podstawie stosunku prawnego (art. 53 § 2 KC), np. czynsz najmu.

[50] Art. 224 § 2 KC.

[51] Art. 225 KC.

[52] Nakładami koniecznymi są wydatki, których celem jest utrzymanie rzeczy w stanie zdatnym do normalnego korzystania, zgodnie z jej przeznaczeniem, np. wydatki na remonty domu, podatki.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Jednak gdy **nakłady zostały dokonane po chwili, w której osoba władająca spadkiem w dobrej wierze dowiedziała się o wytoczeniu przeciwko niej powództwa** o wydanie spadku, może ona żądać zwrotu jedynie nakładów koniecznych.

Osoba władająca w złej wierze może żądać jedynie zwrotu nakładów koniecznych, i to tylko o tyle, o ile spadkobierca wzbogaciłby się bezpodstawnie jego kosztem.

6.5. Uchylenie i zmiana postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku lub aktu poświadczenia dziedziczenia[53]

6.5.1. Uwagi ogólne

Poniższe uwagi dotyczą postępowania w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku oraz postępowania o uchylenie postanowienia o stwierdzeniu nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego, jak i zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia. Dla przejrzystości, w dalszej części będzie mowa jedynie o stwierdzeniu nabycia spadku.

Już po uprawomocnieniu się postanowienia stwierdzającego nabycie spadku mogą wystąpić następujące sytuacje[54]:

1) postanowienie o uznaniu osoby za zmarłą (albo o stwierdzeniu zgonu osoby), którą był spadkodawca, zostało uchylone,
2) spadkobierca, który przed postanowieniem złożył oświadczenie o przyjęciu spadku, złożył po postanowieniu oświadczenie o uchyleniu się od tego oświadczenia[55],
3) w wyniku postępowania o ustalenie ojcostwa, uznania ojcostwa, zmieniły się podstawy pokrewieństwa, które mogą wpływać na kolejność dziedziczenia,
4) został odnaleziony testament,
5) wyszło na jaw, że zapewnienie złożone przez spadkobierców było nieprawdziwe i żyli w chwili otwarcia spadku inni spadkobiercy.

Postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku (bądź poświadczenie dziedziczenia) opierające się na okolicznościach, które – co okazało się już po uprawomocnieniu postanowienia lub zarejestrowaniu aktu poświadczenia dziedziczenia – nie są prawdziwe, nie może zostać utrzymane w mocy. Nie powinno budzić wątpliwości, że taki dokument nie odpowiada zasadom słuszności. W związku z powyższym, ustawodawca przewidział specjalną procedurę w zakresie uchylenia i zmiany postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku (art. 678–679 KPC). Dlatego, niedopuszczalne jest skorzystanie w tym przypadku ze skargi o wznowienie postępowania na postawie art. 524 § 1 KPC, który

[53] Wzór wniosku o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku patrz podrozdział 9.17.

[54] A. Szpunar, *Zmiana postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku*, PS 2004, nr 9, s. 35.

[55] Patrz także podrozdział 5.4.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

wskazuje, że *wznowienie postępowania nie jest dopuszczalne, jeżeli postanowienie kończące postępowanie może być zmienione lub uchylone*[56].

Opisywane postępowanie co do zasady jest wszczynane na wniosek. Jednakże na podstawie okoliczności określonych powyżej w punktach 1–2, sąd może wszcząć postępowanie z urzędu (art. 678 i art. 690 § 2 KPC).

Wniosek o wszczęcie postępowania o uchylenie i zmianę postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku może zgłosić każdy zainteresowany[57]. Można wyobrazić sobie m.in. następujących wnioskodawców:

- spadkobierca ustawowy, o którym nie wiedział sąd w momencie wydawania pierwszego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku,
- ojciec spadkodawcy, którego ojcostwo zostało ustalone dopiero po uprawomocnieniu się postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku,
- spadkobierca spadkobiercy, który odrzucił spadek po uprawomocnieniu się postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku,
- spadkobierca testamentowy, jeśli wcześniej sąd nie wiedział o istnieniu testamentu[58].

Należy mieć na uwadze, że w przypadku, gdy o wszczęcie postępowania o uchylenie i zmianę postanowienia stwierdzającego nabycie spadku, wniesie osoba, która była uczestnikiem pierwszego postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, żądanie zmiany postanowienia może być oparte jedynie na okoliczności, której ta osoba nie mogła powołać w pierwszym postępowaniu, a nadto wniosek został złożony przed upływem 1 roku od dnia, w którym uzyskał możność powołania się na nowe okoliczności[59]. Dotyczy to także spadkobierców uczestników pierwotnego postępowania, ponieważ przyjmuje się, że wchodzą oni w ogół praw i obowiązków swoich spadkodawców[60]. Takich ograniczeń natomiast art. 679 § 1 KPC nie stawia przed wnioskodawcami, którzy nie byli uczestnikami pierwotnego postępowania.

Generalnie, wnioskodawca musi w trakcie postępowania udowodnić, że osoba/osoby, które uzyskały stwierdzenie nabycia spadku, albo nie są spadkobiercą, albo że ich udziały w spadku są inne niż stwierdzone przez sąd czy poświadczone przez notariusza. Należy być świadomym, że postępowanie o uchylenie postanowienia o nabyciu spadku musi zakończyć się wydaniem nie tylko postanowienia uchylającego,

---

[56] Do dnia 1 lipca 2009 r. (gdy weszła w życie ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2008 r., nr 234, poz. 1571), uchylająca art. 403 § 3 KPC, można było żądać wznowienia postępowania w przypadku wydania kilku postanowień sądowych stwierdzających nabycie spadku.

[57] Art. 510 § 1 KPC: *Zainteresowanym w sprawie jest każdy, czyich praw dotyczy wynik postępowania, może on wziąć udział w każdym stanie sprawy aż do zakończenia postępowania w drugiej instancji. Jeżeli weźmie udział, staje się uczestnikiem. Na odmowę dopuszczenia do wzięcia udziału w sprawie przysługuje zażalenie*.

[58] B. Kordasiewicz, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit.*, s. 478.

[59] Art. 679 § 1 zd. 2 KPC.

[60] Postanowienie SN z dnia 26 października 2001 r., sygn.: II CKN 784/00, OSN 2001, nr 7–8, poz. 118.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

ale także postanowienia zmieniającego wcześniejsze postanowienie, stwierdzającego kto jest spadkobiercą.

6.5.2. Skutki uchylenia orzeczenia o uznaniu za zmarłego lub stwierdzającego zgon

Gdy osoba uznana za zmarłą albo której zgon został stwierdzony, pozostaje przy życiu (bądź okaże się, że jej śmierć nastąpiła w innym momencie niż oznaczono to w orzeczeniu o uznaniu za zmarłego lub stwierdzającym zgon), KPC przewiduje w art. 539–543 procedurę uchylenia takich orzeczeń.

Z uwagi na tematykę niniejszego rozdziału, interesują nas w tym kontekście jedynie dwie sytuacje:

- gdy postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku po takiej osobie uprawomocniło się przed wydaniem postanowienia o uchyleniu orzeczenia o uznaniu za zmarłego lub stwierdzającym zgon,
- gdy sąd wydał postanowienie stwierdzające nabycie spadku (np. 10 kwietnia 2012 r.), pozostając w błędzie co do tego, że orzeczenie o uznaniu za zmarłego zostało prawomocnie uchylone (np. 5 kwietnia 2012 r.).

Są to podstawy do uchylenia postanowienia stwierdzającego nabycie spadku, ponieważ nie możemy mówić albo w ogóle o spadku (nie ma bowiem spadkodawcy), albo ze względu na inną datę śmierci takiej osoby, mogły zmienić się osoby, które nabyły spadek. Art. 678 KPC nakłada na sąd obowiązek uchylenia takiego postanowienia.

Zgodnie z art. 1029 § 3 KC, osoba, która została mylnie uznana za zmarłego, może żądać, aby osoby, które władają spadkiem, wydały jej ten spadek[61].

[61] Zatem w tym przypadku będą obowiązywały te same zasady, co opisane w podrozdziale 6.4.4.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Dział spadku VII

7.1. Uwagi ogólne

7.1.1. Podstawa normatywna

Na wstępie należy stwierdzić, iż przepisy prawa materialnego związane z działem spadku rozmieszczone są w Kodeksie cywilnym w różnych miejscach.Oto bowiem zagadnienia prawa materialnego uregulowane zostały w Tytule VIII, Księgi czwartej KC (art. 1035 i n. KC), gdzie znajdujemy odesłanie (art. 1035 KC) do przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych, zatem interesująca nas materia pomieszczona została w art. 210–220 KC, z uwzględnieniem art. 1037–1047 KC. Jednak uwagą obejmować należy przepisy całego Kodeksu cywilnego oraz innych ustaw, których niepodobna tutaj wymienić, bowiem trzeba mieć w pamięci specyfikę praw, które podlegają działowi[1].

Z kolei kwestie proceduralne swoją regulację znajdują w Rozdziale 9, Działu IV, Tytułu II, Księgi drugiej Kodeksu postępowania cywilnego (art. 680 i n. KPC), skąd odsyła się (art. 688 KPC) do przepisów o zniesieniu współwłasności, zatem odesłanie odnosi się do art. 608 KPC, 618 § 2 i 3 KPC, art. 619–622 KPC oraz 624 KPC. Jednocześnie, sprawy działowe rozpatrywane są w oparciu o przepisy ogólne dla spraw rozpoznawanych przez sąd w trybie nieprocesowym (art. 506 i n. KPC), do których stosuje się odpowiednio przepisy o trybie procesowym (art. 13 § 2 KPC).

[1] Np. jeśliby podziałowi podlegała własność lokalu, należy uwzględniać swoistość tego prawa (por. art. 2 ust. 2 UWL i art. 3 ust. 1 UWL).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

7.1.2. Istota działu spadku

Dziedziczenie materializuje się w stwierdzeniu nabycia spadku i następnie, jeśli jest to konieczne, w dziale spadku[2]. Jeśli przeto spadek przypada kilku spadkobiercom, jego przedmiot jest im wspólny i w tymże spadku utkwione są prawa wszystkich spadkobierców, w taki sam sposób, jak w rzeczy wspólnej utkwione są prawa jej współwłaścicieli (art. 1035 KC). Wstąpienie w prawa spadkodawcy następuje z chwilą otwarcia spadku w części wyrażonej jedynie ułamkiem i jego urzeczywistnienie wymaga podziału całości spadku tak, aby ilość praw nabytych przez spadkobierców odpowiadała wielkości tychże ułamków.

Wydzielone spadkobiercom wskutek podziału majątku spadkowego prawa ustawa nazywa „**schedą spadkową**".

Spadkobierca może uniknąć uczestniczenia w dziale spadku, nie może jednak doprowadzić do niepodzielenia spadku. Spadkobiercy mogą jedynie tolerować sytuację, gdy majątek spadkowy pozostaje niepodzielony[3]. Spadkobierca, który przyjął spadek, może swobodnie dysponować swoim udziałem w spadku lub jego częścią (art. 1051 KC). Jeśliby jednak jeden ze spadkobierców zechciał zbyć swój udział w przedmiocie należącym do spadku, jeszcze przed jego podziałem, będzie do tego potrzebował zgody pozostałych spadkobierców. Brak zgody któregokolwiek ze współspadkobierców będzie rzutował na skuteczność takiego rozporządzenia, o ile naruszy uprawnienia niewyrażającego zgody współspadkobiercy w dziale spadku (art. 1036 KC). Gdyby zaś spadkobierca zechciał zbyć jeden ze składników spadku, czynność taka będzie nieważna, jeśli dokonana zostanie bez zgody pozostałych współspadkobierców[4] (art. 199 KC w zw. z art. 1035 KC)[5].

Poprzez dział spadku znosi się wspólność majątku spadkowego[6], a **spadkobiercy nabywają określone składniki majątku spadkodawcy** i to z chwilą dokonania podziału. Dział spadku ma zmierzać zatem do sytuacji, w której spadkobiercy obejmą określone przedmioty czy prawa, skoro dotąd stwierdzony był li tylko status spadkobiercy i proporcja w jakiej spadkobranie następuje, tj. udział w majątku spadkowym

---

[2] J. Kremis ujmuje to w sposób następujący: *Dział spadku stanowi w procesie dziedziczenia trzecią i ostatnią fazę, następującą po okresie od otwarcia spadku do jego przyjęcia oraz od przyjęcia spadku do chwili zniesienia wspólności majątku spadkowego* (J. Kremis, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System Prawa Prywatnego. Prawo spadkowe. Tom 10*, Warszawa 2009, s. 640).

[3] Por. art. 210 KC.

[4] Postanowienie SN z dnia 24 sierpnia 2011 r., sygn.: IV CSK 521/10, LEX nr 1102544.

[5] Np. gdyby w skład spadku wchodziły auto, własność nieruchomości lokalowej i własność nieruchomości gruntowej i które dziedziczyłoby troje dzieci spadkodawcy, a jeden ze spadkobierców doszedł do przekonania, że ceny rynkowe oraz konieczność ponoszenia kosztów związanych z ubezpieczeniem i przeglądem pojazdu oraz konieczność płacenia opłat lokalowych wspólnocie mieszkaniowej uzasadniają sprzedaż auta oraz lokalu mieszkalnego, to bez zgody rodzeństwa (pozostałych spadkobierców) nie będzie mógł zbyć tych składników majątku spadkowego, bowiem bez tej zgody czynność prawna będzie nieważna.

[6] L. Kaltenbek-Skarbek, W. Żurek, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2007, s. 86.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

(art. 677 KPC i art. 95f § 1 UPN), a w sensie prawnym – powstała nietrwała[7] z założenia wspólność majątku spadkowego. Dział spadku prowadzi się po to, aby doprowadzić do faktycznego rozdzielenia pomiędzy spadkobierców tego, co spadkodawca po sobie pozostawił, do wydzielania sched spadkowych. W literaturze przedmiotu mówi się również o „likwidacji wspólności łączącej spadkobierców"[8] i wskazuje się, że jest ona celem działu spadku.

Wyjaśnić trzeba również, że możliwa jest sytuacja, kiedy spadku nie trzeba dzielić, mianowicie sytuacja, w której uprawnioną do całości spadku jest jedna tylko osoba. Wówczas osoba ta uzyskuje wszystkie prawa, jakie przysługiwały spadkodawcy i nie musi ona z nikim więcej dzielić się nimi. Do takiej sytuacji można doprowadzić również w ten sposób, że spadkobierca nabędzie od pozostałych współspadkobierców ich udziały w majątku spadkowym. Metoda taka przypomina przejęcie spadku z obowiązkiem spłaty pozostałych spadkobierców, o którym będzie mowa dalej, ale w istocie swej działem spadku nie jest.

7.1.3. Substancja majątku spadkowego, długi spadkodawcy

Przedmiotem działu jest mienie[9], jakie pozostawił po sobie spadkodawca. Mienie to stanowi **substancję majątku spadkowego**.

Dzieli się jedynie aktywa (tzw. **stan czynny spadku**), nie dzieli się natomiast długów spadkodawcy. Dział spadku ma, co do zasady, regulować stosunki między spadkobiercami, nie zaś pomiędzy spadkobiercami a osobami trzecimi[10]. **Długi z mocy samego prawa ulegają rozdziałowi od momentu działu spadku w stosunku do wielkości udziałów** (art. 1034 § 2 KC i art. 1081 KC). *Sąd spadku nie może rozstrzygać o długach spadku, a w szczególności określać, który ze spadkobierców ma jakiego wierzyciela spłacić*[11]. Gdyby długi zostały podzielone, to wierzyciele nie będą tym porozumieniem związani, choćby nastąpiło to w orzeczeniu sądu[12]. Nie stoi to na przeszkodzie wytworzeniu się pomiędzy współspadkobiercami relacji o charakterze zobowiązaniowym polegających na ustaleniu przez nich kto, kogo i w jakiej wysokości powinien spłacić[13].

---

7 Por. postanowienie SN z dnia 6 czerwca 2002 r., sygn.: I CKN 249/00, LEX nr 55559.

8 Por. np. A. Stempniak, *Tryby działu spadku*, MoP 2004, nr 9.

9 Mieniem jest własność i inne prawa majątkowe (art. 44 KC).

10 Por. postanowienie SN z dnia 26 września 1968 r., sygn.: III CRN 209/68, OSNCP 1969, nr 6, poz. 112.

11 Postanowienie SN z dnia 26 stycznia 1972 r., sygn.: III CRN 477/71, PiP 1977, Nr 11, s. 126.

12 W postanowieniu SN z dnia 20 września 2000 r., sygn.: I CKN 295/00, OSNC 2001, nr 12, poz. 32, zaleca się nawet, aby sądy spadku nie zawierały takich elementów w orzeczeniach, bowiem są one pozbawione skuteczności prawnej.

13 Takie postanowienia będą skuteczne jedynie między stronami (*inter partes*), jak słusznie zauważa J. Kremis, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit.*, s. 645.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Spadkobiercy będą względem siebie odpowiedzialni za wykonanie takiej umowy, jednakże ich wierzyciele nie będą musieli respektować jej postanowień.

Wyjątkiem w powyższym względzie jest sytuacja, w której jeden ze współspadkobierców był jednocześnie wierzycielem spadkodawcy – wtedy należy dopuścić możliwość rozstrzygnięcia wraz z działem spadku o stosunkach prawnych pomiędzy spadkobiercami, które uległy skomplikowaniu przez istnienie tego długu[14].

Nadto, może się zdarzyć, że rzeczy wchodzące w skład spadku będą obciążone ograniczonymi prawami rzeczowymi[15], w tym hipoteką i zastawem. W takiej sytuacji dostrzec trzeba konieczność uwzględnienia tychże pasywów przy podziale spadku, bowiem rzutują one bezpośrednio na wartość obciążonych nimi składników mienia spadkowego[16].

7.1.4. Zmiana substancji majątku spadkowego

Spadkobiercy mogą dokonywać, pod warunkiem zgody wszystkich spadkobierców, **zmian w substancji majątku spadkowego poprzez sprzedaż jej elementów czy ich zamianę** na inne. Nabyte w ich miejsce prawa wejdą w skład majątku spadkowego (zasada **surogacji**[17]). Podobnie, pożytki, jakie przynoszą prawa czy rzeczy należące do majątku spadkowego, stosownie do art. 207 KC, przypadną spadkobiercom[18].

7.1.5. Sposób podziału a wola spadkodawcy

Dopuszcza się wskazanie przez spadkodawcę preferowanego przez niego sposobu podziału jego majątku pomiędzy spadkodawców (tzw. **rozrządzenie działowe**), z zastrzeżeniem, iż nie ma ono charakteru wiążącego, a jedynie powinno, i to w miarę możliwości, być respektowane przez spadkobierców czy sąd który podziału dokona[19]. Autor niniejszego opracowania stoi na stanowisku, iż skoro spadkodawca może z wyłączeniem regulacji ustawowych rozrządzić swoim majątkiem na wypadek śmierci (w testamencie), to tym bardziej ma on prawo do wskazania sposobu podziału. Wskazany przez spadkodawcę sposób podziału spadku powinien co do zasady wiązać spadkobierców,

---

[14] Por. postanowienie SN z dnia 5 lutego 2002 r., sygn.: II CKN 803/99, OSP 2002, nr 12, s. 162.

[15] Zob. art. 244 § 1 KC.

[16] Por. uzasadnienie przywołanego w przyp. nr 12 orzeczenia w sprawie I CKN 295/00.

[17] Por. J. Kremis, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit.*, s. 669–670.

[18] Zob. M. Kłos, *Wspólność majątku spadkowego*, Warszawa 2004, s. 87.

[19] Por. uzasadnienie postanowienia SN z dnia 3 października 1980 r., sygn.: III CRN 180/80, OSNC 1981, nr 2–3, poz. 45, w którym wskazano, iż *wola spadkodawcy może stanowić tylko jedną z okoliczności podlegających uwzględnieniu przy rozważaniu sposobu podziału, o czym jednak decyduje wynik łącznej oceny całokształtu okoliczności istniejących w dacie orzekania* (*art. 682 KPC*).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

ci zaś zobowiązani są podążać za myślą spadkodawcy, o ile względy natury faktycznej nie staną na przeszkodzie realizacji woli spadkodawcy. Uważam, iż twierdzenie, że polskie prawo spadkowe nie przewiduje instytucji działu testamentowego[20], nie jest wystarczającym dla odmowy spadkodawcy możności skutecznego wyrażenia woli co do sposobu podziału spadku. Co więcej, życie pokazuje, iż niejednokrotnie testament sporządzony zostaje nie po to, żeby uczynić kogoś spadkobiercą, a po to, by zabezpieczyć określony interes spadkobiercy na przyszłość. Jednocześnie Kodeks cywilny nie zawiera norm prawa spadkowego, które odmawiałyby spadkodawcy takiej możności. Skoro jednocześnie wyrażony został pogląd, iż sąd spadku jest rozrządzeniem działowym związany[21], to nie znajduję racji, dla których spadkobiercy mogliby ignorować wolę spadkodawcy zawierając umowę o dział spadku z pominięciem trybu sądowego. Umowa pomiędzy spadkobiercami, godząca we wskazania spadkodawcy co do działu spadku, mogłaby nawet zostać uznana za nieważną po myśli art. 58 § 2 KC. Mając na względzie charakter niniejszej książki godzi się jednak wskazać, że pogląd powyższy pozostaje kontrowersyjny i podążanie za nim może w zderzeniu z praktyką codzienną nie doprowadzić do oczekiwanych rezultatów.

Odrzucić[22] należy jednocześnie koncepcję, która dopuszczałaby dokonywanie działu spadku przez wykonawcę testamentu[23], podobnie jak możliwość dokonania działu spadku w umowie spadkodawcy, jeszcze za jego życia, ze spadkobiercami, byłaby ona bowiem nieważna jako niezgodna z art. 1047 KC, który odnosi się nie tylko do powoływania spadkobierców, lecz również do umów o dział przyszłego spadku[24]. Niemniej jednak dopuszczalne jest, by spadkodawca swój majątek zaczął dzielić jeszcze za swojego życia poprzez darowizny (w tym względzie doszukać się można również głosów dopuszczających możliwość zawarcia umowy darowizny na wypadek śmierci[25]) i umowy o zrzeczenie się dziedziczenia[26].

---

[20] Tak: A. Stempniak, *Postępowanie o dział spadku*, Warszawa 2006, s. 16–18.

[21] M. Niedośpiał w glosie do uchwały SN z dnia 16 września 1993 r., sygn. III CZP 122/93, LEX nr 9622, stwierdza, iż *testowanie w sposób określony w art. 961 KC ma znaczenie dla działu spadku. Przeznaczone poszczególnym osobom przedmioty majątkowe należy przyznać im w dziale spadku, wola testatora jest tu wiążąca dla sądu* (Rej. 1995, nr 3, s. 89).

[22] Argumenty przemawiające przeciw tej koncepcji zostały przekonywająco przedstawione przez J. Kremisa, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System…*, *op. cit.*, s. 649, z literaturą tam powołaną.

[23] Bliżej o wykonawcy testamentu, zob. podrozdział 3.3.6.

[24] Por. E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki*, Warszawa 2008, s. 252.

[25] J. Górecki stwierdza na przykład, iż *Darowizna, której skuteczność zależy od śmierci darczyńcy, jest de lege lata dopuszczalna. Przemawia za tym także swoboda dysponowania majątkiem na wypadek śmierci*, Rej. 2006, nr 2, s. 29.

[26] Por. R. Moszyński, [w:] R. Moszyński, J. Policzkiewicz, *Działy spadkowe*, Warszawa 1961, s. 18–19.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

7.1.6. Wpływ zapisu zwykłego, polecenia i zapisu naddziałowego na skład majątku spadkowego

Na skład majątku spadkowego wpływać mogą zapis zwykły, polecenie oraz tzw. ustawowy zapis naddziałowy (art. 939 KC), bowiem na ich podstawie może nastąpić uszczuplenie majątku spadkowego[27]. **Prawo, które wyszło z majątku spadkowego, jak również własność przedmiotów objętych ustawowym zapisem naddziałowym, nie będą podlegały podziałowi**. Jeśli jednak zapis zwykły, czy polecenie, nie zostały wykonane, prawo nimi objęte będzie podlegało podziałowi, bowiem przysługuje ono w dalszym ciągu spadkobiercom.

7.1.7. Wpływ zapisu windykacyjnego na skład majątku spadkowego

Szczególna sytuacja powstać może jednak w związku z nowelizacją Kodeksu cywilnego i wprowadzeniem doń przepisów o zapisie windykacyjnym (art. 981^1 i n. KC). W takim bowiem przypadku część dóbr czy praw należących do spadkodawcy może zostać wyłączona od podziału spadku w ten sposób, że z chwilą otwarcia spadku przejdą one na własność oznaczonej w testamencie osoby i podziałowi podlegały będą pozostałe prawa spadkodawcy[28].

7.1.8. Częściowy i całkowity dział spadku

Działem powinien być objęty cały majątek spadkowy (wszystkie aktywa spadkowe), jednak spadkobiercy mogą objąć umową jedynie część majątku (art. 1038 § 2 KC), a nawet stwierdzić, że pozostała część spadku powinna być podzielona przez sąd. W szczególnych okolicznościach dopuszcza się również ewentualność orzeczenia przez sąd działu jedynie części spadku (art. 1038 § 1 zd. 2 KC).

Zastrzeżenia wymaga to, że wątpliwości rodzą się na tle świadczeń podzielnych, bowiem w piśmiennictwie wyrażone zostały dwa odmienne stanowiska. Według pierwszego[29], wierzytelności te z mocy samego prawa (*ex lege*) (art. 379 § 1 KC) dzielą się z momentem otwarcia spadku na tyle części, ilu jest spadkobierców, tym samym przypadając im w takich częściach wyłączone byłyby od podziału. W konsekwencji tego, gdyby spadkobiercy postanowili dokonać podziału z uwzględnieniem takich praw, musieliby dokonywać między sobą cesji wierzytelności. Drugie zaś stanowisko[30] wska-

[27] Por. J. Biernat, *Umowa o dział spadku*, Warszawa 2007, s. 108.
[28] Szerzej na temat zapisu windykacyjnego, zob. podrozdział 3.3.4.2.
[29] Por. J.S. Piątowski, *Prawo spadkowe. Zarys Wykładu*, Warszawa 2002, s. 189.
[30] Tamże, s. 190

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

zuje, że wierzytelności te wchodzą w skład majątku spadkowego, tj. pewnej całości, i podziałowi mogą ulec dopiero z momentem działu spadku. Jest to piękna koncepcja, bardzo estetyczna, która jednak nie wytrzymuje krytyki[31]. Nie ma bowiem powodu, dla którego należałoby odmawiać art. 379 § 1 KC mocy obowiązującej względem wierzytelności nabywanych w drodze dziedziczenia, nadto majątek spadkowy nie ma cech współwłasności łącznej (jak na przykład w przypadku spółki cywilnej czy majątku wspólnego małżonków). Wątpliwość tę ucina zresztą orzeczenie Sądu Najwyższego, który stwierdził, iż *ani przepisy dotyczące spadku, ani stosowane odpowiednio przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych nie pozbawiają spadkobiercy uprawnienia do dochodzenia od dłużnika udziału w wierzytelności przysługującej spadkobiercy z tytułu dziedziczenia, jeżeli przypadające od dłużnika świadczenie jest podzielne. Na podstawie przepisów o zobowiązaniach podzielnych spadkobierca również przed działem spadku może w zasadzie dochodzić przysługującego mu z tytułu dziedziczenia udziału w wierzytelności, której dłużnik obowiązany jest do spełnienia świadczenia podzielnego*[32]. Ponieważ jednak nie można pomijać wątpliwości związanych z przedmiotem zarządu majątkiem spadkowym, a także wątpliwości co do egzekucji takiej wierzytelności wbrew art. 779 § 1 KPC przez jednego spadkobiercę, a także brzmienia szeregu przepisów ustawy, które traktują majątek spadkowy jako całość niepodlegającą rozerwaniu inaczej jak przez podział, należy poszukiwać wykładni pośredniej, według której wprawdzie wierzytelności ulegną rozszczepieniu już wcześniej, ale do momentu działu spadku nie mogą być realizowane przez spadkobierców samodzielnie w częściach, jakie miałyby im przypaść.

7.1.9. Tryby działu spadku

Dział spadku może zostać dokonany w umowie zawartej pomiędzy spadkobiercami, bądź na żądanie któregokolwiek ze spadkobierców na mocy orzeczenia sądu (art. 1037 § 1 KC). Nie oznacza to jednak, że tylko w pierwszym wypadku pomiędzy spadkobiercami zapanowała zgoda co do sposobu podziału. Również sąd może dokonać działu spadku na zgodny wniosek spadkobierców. Taka ewentualność najczęściej okazuje się tańsza niż zawarcie umowy działowej, jakkolwiek może ona kosztować czas potrzebny dla przeprowadzenia postępowania sądowego.

W rzeczywistości sądowy dział spadku (art. 680–689 KPC) jest najbardziej doniosłym praktycznie trybem wyjścia ze wspólności majątku spadkowego. I choć aspekty te zajmą w niniejszych rozważaniach miejsce szczególne, najpierw zostanie omówiona konsensualna droga działu spadku, a następnie uwaga zwrócona zostanie na aspekty procesowe działu spadku przed sądem. Wspomnieć należy również o możliwości do-

[31] Odmiennie: J.Kremis, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit.*, s. 667–668.

[32] Postanowienie SN z dnia 7 listopada 1967 r., sygn.: I CZ 97/67, OSNC 1968, nr 8–9, poz. 145.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

konania takiego podziału w postępowaniu przed sądem polubownym, z zastrzeżeniem że zagadnienie to ma znaczenie raczej marginalne.

7.2. Sposoby podziału majątku spadkowego

Wyróżnia się **trzy sposoby** wyjścia ze wspólności majątku spadkowego:

- pierwszy, zwany **podziałem fizycznym spadku** (art. 211 KC w zw. z art. 1035 KC),
- drugi, zwany **przejęciem spadku** (art. 212 § 2 KC w zw. z art. 1035 KC),
- trzeci, zwany **podziałem cywilnym spadku** (art. 212 § 2 KC w zw. z art. 1035 KC).

Sposoby te mogą być stosowane w odniesieniu do całości majątku spadkowego, ale również do konkretnych przedmiotów doń należących. Wymienione one zostały w pewnym porządku: pierwszy z nich jest bowiem w najwyższym stopniu preferowany, ostatni w zasadzie traktowany jest jako ostateczność. Dobierając sposób podziału majątku spadkowego należy pamiętać, iż dział spadku nie powinien pogłębiać mogących powstać między spadkobiercami konfliktów[33], a nadto musi on być **wykonalny**.

Jeśli spadek dzielony jest umownie, spadkobiercy będą musieli zgodzić się co do sposobu podziału, jeśli jednak działu dokonuje sąd, ma on swobodę doboru sposobu najodpowiedniejszego dla danego stanu faktycznego i nie potrzebuje aprobaty uczestników postępowania[34]. W piśmiennictwie opatrzono jednak tę ideę krytyczną refleksją, podnosząc, iż sąd nie może za stronę zadecydować, czy przyjmie ona własność określonych rzeczy[35]. Trzeciego natomiast sposobu sąd nie powinien stosować jeśli nie umożliwi uprzednio uczestnikom osiągnięcia porozumienia co do podziału fizycznego lub przejęcia spadku[36].

7.2.1. Podział fizyczny spadku

Jeśli możliwy jest podział majątku spadkowego na części choćby w przybliżeniu odpowiadające wielkością (wartością) udziałom w spadku, taki sposób, nazywany **podziałem w naturze**, będzie najwłaściwszy, bowiem jest on najbardziej sprawiedliwy

---

[33] Dla przykładu, w postanowieniu SN z dnia 9 stycznia 2004 r., sygn.: IV CK 339/02, LEX nr 175929 stwierdzono, iż *ukształtowanie wskutek podziału stosunków własności domu lub mieszkań w sposób utrwalający istniejące poważne konflikty osobiste nie rokujące rozwiązania, może być uznane za sprzeczne ze społecznym przeznaczeniem tego prawa i stanowić istotną przesłankę odmowy podziału rzeczy.*

[34] Por. postanowienie SN z dnia 23 lipca 1982 r., sygn.: III CRN 161/82, LEX nr 142603.

[35] Por. A. Stempniak, *Postępowanie…*, *op. cit.*, s. 326–327.

[36] Tamże, s. 326–327.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

i pożądany[37]. Sytuacją idealną jest, kiedy wydzielone części odzwierciedlają dokładnie udziały spadkobierców w spadku. Jeśli jednak wydzielić można części w przybliżeniu równe udziałom w majątku spadkowym, ich **wyrównanie** nastąpi poprzez **pieniężne dopłaty**[38], poprzez które nastąpi dostosowanie sched spadkowych do ich idealnej wielkości w sensie ekonomicznym. Jeśli sposób ten zastosowany zostanie w trybie sądowego działu spadku, sąd ma obowiązek oznaczyć termin uiszczenia spłat i dopłat; rozstrzygnięć tych powinien dokonać sąd z urzędu, niezależnie od wniosków zainteresowanych, choć, rzecz jasna, powinien odebrać od nich i rozważyć opinie, co do tej kwestii, mającej istotne znaczenie dla ich interesów procesowych[39].

7.2.2. Przejęcie spadku

Gdyby niemożliwe było fizyczne podzielenie majątku spadkowego, to podział nastąpi poprzez **przyznanie** go **w całości jednemu albo większej ilości spadkobierców, z obowiązkiem spłaty**[40] **pozostałych spadkobierców**, tj. z obowiązkiem zapłaty kwot pieniężnych odpowiadających wysokością wartości udziałów w majątku spadkowym pozostałych spadkobierców. Jeśli nie ma zgody wśród spadkobierców co do osoby, która przejmie cały spadek, muszą oni liczyć się z tym, że decyzję za nich podejmie sąd działowy[41]. W praktyce pomocna okazuje się wskazówka[42], by

---

37 Tak: J. Kremis, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit.*, s. 786.

38 Dopłatami nazywamy takie świadczenia pieniężne, których celem jest wyrównanie sched spadkowych, konieczne z uwagi na nieprzystawanie wartości przyznawanych spadkobiercom przedmiotów z majątku spadkowego do ich udziałów (np. jeżeli w skład spadku wchodzi wieczne pióro o wartości 1000 złotych oraz złoty zegarek o wartości 2000 złotych, a spadek taki powinien zostać podzielony w częściach równych pomiędzy dwóch spadkobierców, to przyznanie zegarka jednemu i pióra drugiemu spadkobiercy oznaczało będzie, że jeden ze spadkobierców otrzymał przedmiot przewyższający wartością należną mu schedę; łączna wartość wszystkich przedmiotów wchodzących w skład spadku wynosi w tym przypadku 3000 złotych, zatem podział w częściach równych powinien prowadzić do ustalenia sched o wartości po 1500 zł; w takim wypadku ten spadkobierca, który otrzymał przedmiot o wartości 2000 złotych, powinien świadczyć tytułem dopłaty kwotę 500 złotych na rzecz tego spadkobiercy, który otrzymał przedmiot o wartości 1000 złotych).

39 Por. postanowienie SN z dnia 14 maja 2004 r., sygn.: IV CK 324/03, LEX nr 585862.

40 Spłatami nazywamy świadczenia pieniężne, które stanowią ekwiwalent udziału w spadku, przyznawany tym spadkobiercom, którzy nie otrzymali przedmiotów z masy spadkowej, od tych spadkobierców, którzy takie przedmioty otrzymali (np. jeżeli w skład spadku wchodzi jedynie wieczne pióro o wartości 1000 złotych i spadek ma zostać podzielony w częściach równych pomiędzy dwóch spadkobierców, to w sposób oczywisty nie jest możliwy jego podział fizyczny; możliwe natomiast jest przyznanie tego pióra jednemu ze spadkobierców; w takim przypadku ten spadkobierca, który nie otrzymał przedmiotu należącego ze spadku powinien otrzymać świadczenie, które w sensie ekonomicznym odpowiadało będzie połowie wartości spadku; spadkobierca, który otrzymał pióro, powinien zatem świadczyć na rzecz drugiego spadkobiercy kwotę 500 złotych tytułem spłaty).

41 Por. postanowienie SN z dnia 27 kwietnia 2000 r., sygn.: I CKN 268/00, LEX nr 51350.

42 Por. postanowienie SN z dnia 7 sierpnia 1975 r., sygn.: III CRN 182/75, LEX nr 7733.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

pierwszeństwo w przejęciu całości majątku spadkowego przyznawać raczej podług wielkości udziałów w nim.

7.2.3. Podział cywilny spadku

Jeśli żaden ze spadkobierców całości spadku nie chce (nie może) przyjąć na własność, konieczne staje się jego **spieniężenie i podzielenie uzyskanej kwoty pomiędzy spadkobierców stosownie do ich udziałów**. Jeśli spadkobiercy wspólnie dokonają podziału cywilnego spadku sprzedając go osobie trzeciej, w zasadzie nie powinni na tym stracić. Jeśli jednak działu dokonuje sąd i dojdzie do podziału cywilnego spadku[43], wartość takiego spadku ulegnie drastycznemu umniejszeniu, zanim zostanie rozdzielona pomiędzy spadkobierców. Wynika to stąd, że sprzedaż taka, stosownie do treści art. 1035 KC w zw. z art. 212 § 2 KC, następuje podług przepisów Kodeksu postępowania cywilnego o egzekucji[44]. Sumy uzyskane ze sprzedaży przez komornika sądowego przedmiotów wchodzących w skład majątku spadkowego zostaną pomniejszone o koszty komornicze obliczone na podstawie Ustawy o komornikach sądowych i egzekucji. Dopiero pozostała kwota podlegała będzie podziałowi pomiędzy spadkobierców. O sposobie podziału sumy uzyskanej ze sprzedaży licytacyjnej rozstrzyga sąd w postanowieniu.

7.2.4. Odrębności związane z podziałem gospodarstw rolnych

Ustawodawca chcąc chronić strukturę agrarną przed rozdrobnieniem gospodarstw rolnych wprowadził dodatkowe unormowania dotyczące sposobu ich podziału pomiędzy spadkobierców. Zgodnie z art. 1070 KC, w razie podziału gospodarstwa rolnego, które należy do spadku, stosuje się odpowiednio przepisy o podziale gospodarstw rolnych przy zniesieniu współwłasności. Powyższe, z uwagi na art. 1086 KC, odnosi się również do wkładów gruntowych w rolniczej spółdzielni produkcyjnej. Zasady te obowiązywały będą niezależnie od trybu działu spadku, mimo, że ustawodawca przepisy ustanawiające zasady podziału gospodarstw rolnych wyraził tak, jakby miały one dotyczyć jedynie trybu sądowego[45]. W dalszych rozważaniach mowa zatem bę-

---

[43] Do podziału cywilnego spadku dojdzie wtedy, gdy zażądają tego spadkobiercy, a także wtedy, gdy spadkobiercy odmówią przyjęcia własności konkretnych przedmiotów należących do spadku (art. 688 KPC w zw. z art. 622 § 2 KPC i art. 1035 KC w zw. z art. 212 § 2 KC).

[44] Gdy przedmiotem podziału cywilnego będą ruchomości – zastosowanie znajdą przepisy art. 864 i n. KPC, gdy nieruchomości – art. 1066 i n. KPC, gdy przedsiębiorstwo i gospodarstwo rolne – art. 1066 i n. KPC, gdy wierzytelności – art. 909 § 6 i art. 904^1 KPC, gdy zaś przedmiotem sprzedaży będą inne prawa majątkowe – art. 911^6 i n. KPC.

[45] Zob. J. Kremis, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit.*, s. 805–806.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

dzie o czynnościach sądu, należy jednakże zwrócić uwagę, że reguły te spadkobiercy powinni respektować również w przypadku umownego działu spadku.

Gospodarstwa rolne jako składniki majątku spadkowego mogą być dzielone, przyznawane jednemu spadkobiercy lub mogą podlegać podziałowi cywilnemu. Odrębności zachodzą jednak co do podziału gospodarstwa rolnego w naturze, ale przepisy wskazują również zasady, według których dokonywać należy wyboru osoby, której gospodarstwo rolne przypadnie.

Zgodnie bowiem z art. 213 KC w zw. z art. 1070 KC jeżeli podział gospodarstwa rolnego między spadkobierców byłby sprzeczny z **zasadami prawidłowej gospodarki rolnej**, sąd przyzna to gospodarstwo temu współwłaścicielowi, na którego wyrażą zgodę wszyscy spadkobiercy. Za zgodny z zasadami gospodarki rolnej podział gospodarstwa rolnego uznać należy taki podział, w wyniku którego istnieć będzie gospodarstwo rolne w dotychczasowym kształcie lub powstaną nowe gospodarstwa rolne zdolne do produkcji rolnej. Podział gospodarstwa rolnego nie może zostać przeprowadzony bez uwzględnienia zasad prawidłowej gospodarki rolnej[46].

W braku zgody spadkobierców sąd przyzna gospodarstwo rolne temu z nich, który je prowadzi lub stale w nim pracuje, chyba że interes społeczno-gospodarczy przemawia za wyborem innego spadkobiercy (art. 214 § 1 KC). Jeżeli warunki takie spełnia kilku spadkobierców albo jeżeli nie spełnia ich żaden z nich, sąd przyzna gospodarstwo rolne temu, który daje najlepszą gwarancję należytego prowadzenia gospodarstwa (art. 214 § 2 KC). Sąd zarządzi jednak sprzedaż gospodarstwa rolnego, jeżeli taką wolę wyrażą zgodnie spadkobiercy (art. 214 § 3 KC) albo jeżeli żaden z nich nie wyrazi zgody na przyznanie mu gospodarstwa rolnego (art. 214 § 4 KC).

Ustawodawca dopuścił również **obniżenie spłat i dopłat** w celu umożliwienia przejęcia gospodarstwa rolnego tym spadkobiercom, którzy gotowi są gospodarstwo prowadzić. Spadkobiercy powinni porozumieć się w tej materii, w przeciwnym razie sąd ustalając spłaty i dopłaty stosownie do art. 216 § 2 KC będzie mógł spłaty i dopłaty obniżyć, jak również zgodnie z art. 216 § 3 KC – rozłożyć je na raty. Z dobrodziejstw tych nie będzie korzystał spadkobierca, który otrzymał gospodarstwo rolne, jednak przed upływem 5 lat od chwili zniesienia współwłasności wchodzące w skład tego gospodarstwa nieruchomości rolne zbył odpłatnie. W takim bowiem przypadku jest on obowiązany pozostałym spadkobiercom, którym przypadły spłaty niższe od należnych, wydać – proporcjonalnie do wielkości ich udziałów – korzyści (w pieniądzu) uzyskane z obniżenia spłat, chyba że celem zbycia jest zapewnienie racjonalnego prowadzenia tego gospodarstwa (art. 217 KC).

[46] Por. postanowienie SN z dnia 7 marca 2008 r., sygn. III CSK 328/07, MoP 2008, nr 8, s. 397.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

7.3. Zarząd (wspólnym) majątkiem spadkowym i jego posiadanie

Do czasu działu spadku **majątkiem spadkowym zarządzają spadkobiercy** i to na podstawie art. 200–205 KC oraz art. 208 KC; jednak wyróżnić należy 3 wyjątki od tej sytuacji:

- kiedy majątkiem zarządza wykonawca testamentu[47] (art. 988 KC),
- kiedy ustanowiony zostaje kurator spadku nieobjętego (art. 667 KPC),
- kiedy spadek zostaje zabezpieczony przez sąd poprzez zarząd tymczasowy[48] (art. 636 KPC).

Zanim nastąpi dział spadku, **spadkobiercy uprawnieni są do współposiadania przedmiotów wchodzących w jego skład** (art. 206 KC). Spadkobierca ma prawo żądać dopuszczenia go do współposiadania przedmiotów wchodzących w skład spadku, jeśli został tego pozbawiony[49].

7.4. Zaliczenie darowizn na schedy spadkowe

Jeżeli dział spadku następuje pomiędzy dziedziczącymi z ustawy zstępnymi lub zstępnymi i małżonkiem spadkodawcy, to spadkobiercy ci są wzajemnie zobowiązani do zaliczenia na schedę spadkową otrzymanych od spadkodawcy darowizn[50] oraz zapisów windykacyjnych. Nie dotyczy to przypadku, kiedy z oświadczenia spadkodawcy lub z okoliczności wynika, że darowizna lub zapis windykacyjny zostały dokonane ze zwolnieniem przez spadkodawcę od obowiązku ich zaliczenia (art. 1039 § 1 KC). Nie ma przy tym znaczenia tryb działu spadku, choć zastrzec należy, iż w postępowaniu sądowym, sąd nie zaliczy darowizn na schedę spadkową z urzędu, a jedynie na wniosek uczestnika. Gdyby uczestnik postępowania działowego wniosku takiego nie złożył, nie będzie on już mógł później żądać zaliczenia darowizny na schedę spadkową (art. 618 § 3 w zw. z art. 688 KPC)[51].

---

47 Szerzej o wykonawcy testamentu, zob. podrozdział 3.3.6.

48 Szerzej o zarządzie tymczasowym, zob. podrozdział 1.4.2.

49 Por. uchwałę SN z dnia 28 września 1963 r., sygn.: III CO 33/62, OSN 1964, nr 2, poz. 22.

50 *Przez użyte w art. 1039 § 1 k.c. określenie „darowizna" należy rozumieć wszelkie przysporzenia dokonane pod tytułem darmym, które za życia spadkodawcy przeszły z jego majątku do majątku spadkobiercy i stały się własnością tego ostatniego. Zaliczeniu podlegają więc także inne korzyści, jakie nieodpłatnie otrzymał spadkobierca od spadkodawcy*, postanowienie SN z dnia 9 grudnia 2010 r., sygn.: III CSK 39/10, LEX nr 738107.

51 Por. J.S. Piątowski, *Prawo*…, *op. cit.*, s. 203.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Wyjaśnienia wymaga również to, że zaliczenie darowizny na schedę spadkową nie zmniejsza udziału spadkobiercy w spadku, a jedynie umniejsza to co spadkobiercy na skutek podziału przypadnie.

Po myśli art. 1043 KC na schedę spadkową zalicza się również koszty wychowania i wykształcenia zstępnego, jeśli zostały one przez spadkodawcę poniesione ponad przeciętną miarę[52].

Tak jak spadkodawca może wyłączyć działanie art. 1039 § 1 KC, tak poprzez swoją czynność prawną[53] może ten obowiązek rozszerzyć również na innych spadkobierców ustawowych (art. 1039 § 2 KC). Wartość darowizn oraz zapisów windykacyjnych ustala się według stanu z momentu ich dojścia do skutku (wykonania), ale według ich wartości w momencie działu spadku (art. 1042 § 2 KC oraz art. 1042 § 2^1 KC). Drobne zwyczajowe darowizny[54] nie podlegają zaliczeniu na schedę spadkową (art. 1039 § 3 KC). Przy zaliczaniu na schedę spadkową nie uwzględnia się pożytków przedmiotu darowizny lub zapisu windykacyjnego (art. 1042 § 3 KC).

Jeżeli wartość darowizny lub zapisu windykacyjnego podlegających zaliczeniu przewyższa wartość schedy spadkowej, spadkobierca nie jest obowiązany do zwrotu nadwyżki (art. 1040 zd. 1 KC). W wypadku takim nie uwzględnia się przy dziale spadku ani darowizny lub zapisu windykacyjnego, ani spadkobiercy zobowiązanego do ich zaliczenia (art. 1040 zd. 2 KC). Przyjmuje się zatem, że darowizna taka wyczerpała prawa spadkobiercy do spadku i spadek powinien być dzielony już tylko pomiędzy pozostałymi spadkobiercami, a jednocześnie pozostali spadkobiercy nie mogą domagać

---

[52] Zaliczeniu podlega jedynie nadwyżka ponad normalne, zwyczajne w danym środowisku koszty wychowania lub wykształcenia zstępnego; por. M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 450–1088. Tom II,* Legalis 2011, kom. do art. 1043 KC, teza nr 4, wraz z przytoczoną tam literaturą. Nie jest natomiast łatwo określić jakie koszty utrzymania czy wychowania są normalne w danym środowisku. Dla przykładu, w sytuacji, kiedy rolnik z wykształceniem podstawowym ponosi finansowy trud uzyskania przez jego zstępnego wyższego wykształcenia, istnienie nadwyżki, o której mowa w art. 1043 KC, jest właściwie oczywiste. Podobnie, na ogół o nadwyżce takiej nie będzie można mówić, jeśli profesor zapewni swojemu zstępnemu wyższe wykształcenie lub gdy mechanik samochodowy w swoim warsztacie przekaże swemu zstępnemu wszelkie tajniki jego zawodu. Nawet jednak w czytelnych sytuacjach, gdy istnienie nadwyżki jest intuicyjnie wiadome, określenie jej wartości może być w wysokim stopniu utrudnione. Poza tym, zachodzą jednak sytuacje, kiedy możliwość rozważania istnienia nadwyżki powinna zakładać istnienie marginesu błędu. Częstość tych sytuacji jest oczywista i mogą one rodzić żywe spory.

[53] Czynność ta może przybrać dowolną postać, jak również nie wymaga dla swej skuteczności szczególnej formy. Oświadczenie spadkodawcy musi jedynie być jednoznaczne i może być wyrażone w samej umowie darowizny, w testamencie, jak i w odrębnym oświadczeniu woli czy łącznie z innym oświadczeniem woli; por. M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks*..., Legalis 2011*, op. cit.*, kom. do art. 1039 KC, dział I, teza nr 3.

[54] Drobne zwyczajowe darowizny, to darowizny m.in. z okazji świąt, urodzin, imienin, ślubu, zdania egzaminu lub innego zdarzenia o charakterze osobistym; zob. M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks*..., Legalis 2011, *op. cit*., kom. do art. 1039 KC, dział III, teza nr 8. Są to więc drobne, okazjonalne podarki, które nie wpływają w sposób znaczny na stan majątkowy darczyńcy i obdarowanego.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

się dopłat od spadkobiercy, który otrzymał darowiznę przewyższającą wartość schedy spadkowej.

Zaliczenie na schedę spadkową przeprowadza się w ten sposób, że wartość darowizn lub zapisów windykacyjnych podlegających zaliczeniu dolicza się do spadku lub do części spadku, która ulega podziałowi między spadkobierców obowiązanych wzajemnie do zaliczenia, po czym oblicza się schedę spadkową każdego z tych spadkobierców. Następnie każdemu z nich zalicza się na poczet jego schedy wartość darowizny lub zapisu windykacyjnego podlegających zaliczeniu (art. 1042 § 1 KC).

Istotne wątpliwości pojawiają się w związku z możliwością przeprowadzenia częściowego działu spadku, jednak zaproponowane rozwiązanie, według którego jeśli zgłoszone zostanie żądnie zaliczenia darowizn na schedę spadkową wyklucza możliwość częściowego działu spadku[55], jest satysfakcjonujące.

Na żądanie dwóch lub więcej spadkobierców sąd może wydzielić im schedy spadkowe w całości lub w części w taki sposób, że przyzna im pewien przedmiot lub pewne przedmioty należące do spadku jako współwłasność w określonych częściach ułamkowych (art. 1044 KC).

7.5. Umowny dział spadku[56]

Umowa o dział spadku ma ustalić schedy spadkowe spadkobierców i to w sposób możliwie najpełniej odzwierciedlający udziały spadkobierców w funkcjonującej do tego czasu masie spadkowej, **powinna** zatem w swej treści **zawierać wskazanie składników podlegających podziałowi, wskazanie zasad podziału i oświadczenia związane z rozporządzeniem elementami majątku spadkowego**. W praktyce umowa działowa będzie dokumentem stwierdzającym **następstwo prawne**.

7.5.1. Umowa działowa jako czynność prawna

Umowa o dział spadku[57] jest czynnością prawną zmierzającą do przeniesienia elementów spadku na spadkobierców[58]. Umowa działowa jest co do zasady **umową**

---

55 E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz*…, *op. cit.*, s. 243.

56 Wzór umowy o dział spadku zamieszczono w podrozdziale 9.18.

57 Umowa o dział spadku jest w swojej konstrukcji podobna do umowy o podział majątku wspólnego małżonków oraz o zniesienie współwłasności. Co do podobieństw i różnic zachodzących pomiędzy tymi umowami zob. J. Kremis, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit.*, s. 674–676.

58 R. Moszyński, [w:] R. Moszyński, J. Policzkiewicz, *Działy*…, *op. cit.*, s. 157, a z nowszej literatury: J. Biernat, *Umowa*…, *op. cit.*, s. 67 i n.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

rozporządzającą i ma charakter niekauzalny-nieabstrakcyjny, tj. umowa taka chociaż wywołuje przesunięcie praw, w tym może wywoływać skutki rzeczowe[59], nie wymaga tzw. kauzy[60], tzn. jej ważność nie zależy od istnienia ważnej przyczyny prawnej rozporządzenia, a jednocześnie nie jest czynnością prawną abstrakcyjną.

Nadto, umowa działowa może i niejednokrotnie będzie zawierać rozmaite zobowiązania. Stosunki zobowiązaniowe nawiązane być mogą wyłącznie pomiędzy stronami umowy działowej, jednak nie muszą one odnosić się tylko do ustalenia sched spadkowych. Zwłaszcza ustalenie obowiązków spłat i dopłat mieści się w ramach obligacyjnych, z pełną swobodą ułożenia treści stosunku prawnego przez strony (art. 353^1 KC).

7.5.2. Moment zaistnienia skutków umowy działowej

Umowa wiąże spadkobierców od momentu jej zawarcia. Niektóre skutki umowy powstaną z tą właśnie chwilą, niektóre mogą jednak zaistnieć w innym momencie – w szczególności wskazać należy tu na sytuacje, kiedy nabycie prawa uzależnione będzie od dokonania wpisu do księgi wieczystej (np. nabycie użytkowania wieczystego).

Schedy spadkowe powinny zostać w umowie działowej ustalone na trwałe, jednak nie jest wykluczone zastrzeżenie w umowie działowej warunku czy terminu[61] (np. gdyby spadkodawca poczynił zapis zwykły, który nie został w chwili zawarcia umowy wykonany).

Umowa w obrębie jej skutków rzeczowych zamierzonych co do nieruchomości wchodzącej w skład majątku spadkowego nie może być zawarta pod warunkiem, ani z zastrzeżeniem terminu (art. 157 § 1 KC). Postanowienia umowy działowej o charakterze rozporządzającym, które do nieruchomości się nie odnoszą, mogą takie zastrzeżenia umowne zawierać – np. strony umowy działowej mogą z zastrzeżeniem warunku czy terminu dokonać cesji wierzytelności (art. 509 KC) czy nawet może nastąpić zwolnienie z długu (art. 508 KC).

7.5.3. Strony umowy działowej

Ustawa wymaga, żeby umowa o dział spadku zawarta została **pomiędzy wszystkimi spadkobiercami** (art. 1037 § 1 KC), którzy będą **odrębnymi stronami tej umowy**.

---

[59] J.S. Piątowski, *Prawo*…, *op. cit.*, s. 203, wskazuje, iż umowa o dział spadku jest *umową o przeniesienie własności w takim zakresie w jakim dotyczy rzeczy należących do spadku*.

[60] Por. J. Biernat, *Umowa*…, *op. cit.*, s. 74.

[61] J. Kremis skłania się jednak, ku twierdzeniu, iż niedopuszczalne jest zawarcie umowy działowej z zastrzeżeniem terminu czy warunku, a umowa działowa, gdyby takie postanowienia zawierała, byłaby tknięta wadą nieważności bezwzględnej; zob. J. Kremis, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit.*, s. 699–700.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Strony muszą mieć pełną zdolność do czynności prawnych – w przeciwnym wypadku spadkobierca będzie mógł działać jedynie przez swojego przedstawiciela, który musi uzyskać na zawarcie umowy zezwolenie sądu opiekuńczego (art. 101 § 3 KRO, art. 156 KRO i art. 178 § 2 KRO). Zauważa się również zasadnie, iż dział spadku jest wyłączony, jeśli spadkobiercami są: fundacja ustanowiona w testamencie (art. 927 § 3 KC) przed jej rejestracją, a w szczególności jeśli spadkobiercą miałoby być dziecko poczęte w chwili otwarcia spadku, ale jeszcze nienarodzone, tzw. *nasciturus* (art. 927 § 2 KC), zanim urodzi się żywe[62].

Gdyby zaś spadkobierca został pozbawiony zarządu swoim majątkiem w postanowieniu o ogłoszeniu upadłości likwidacyjnej czy upadłości z możliwością zawarcia układu, to w jego imieniu umowę działową zawrzeć będzie mógł jedynie syndyk czy też zarządca, którzy będą działali w imieniu własnym lecz na rzecz upadłego[63].

Gdyby któryś ze spadkobierców nie dożył działu spadku, to stronami tej umowy będą jego spadkobiercy. Gdyby zaś któryś ze spadkobierców zawarł umowę o zbycie udziału w spadku (art. 1051 KC), to stroną umowy działowej będzie nabywca tego spadku. Uwaga ta odnosi się wyłącznie do zbycia udziału w spadku; nie dotyczy za to nabywców składników substancji spadku[64]. Stroną umowy nie będzie nabywca prawa majątkowego należącego wcześniej do spadku, bowiem taka czynność nie prowadzi do zmiany kręgu osób uprawnionych do majątku spadkowego, ale jedynie wpływa ona na substancję majątku spadkowego[65] (art. 1036 KC). Jedynie w dwóch pierwszych przypadkach przejdzie na takich następców prawnych spadkobiercy uprawnienie do bycia stroną umowy działowej, a tym samym również legitymacja do bycia uczestnikiem sądowego postępowania działowego.

Praktycznym pytaniem, na które warto przy tej okazji odpowiedzieć, jest wątpliwość, czy małżonek spadkobiercy będzie stroną umowy działowej? Otóż Kodeks rodzinny i opiekuńczy nie pozostawia wątpliwości, iż prawa nabyte poprzez dziedziczenie nie wchodzą w skład majątku wspólnego małżonków, jeśli spadkodawca wyraźnie nie postanowi, by odziedziczone zostały one przez małżonków wspólnie (art. 33 pkt 2 KRO)[66]. Oczywiście możliwa jest sytuacja, kiedy oboje małżonkowie będą spadkobiercami, jednak uwagi powyższe odnoszą się i do takiej sytuacji, kiedy każdy z małżonków będzie spadkobiercą, choć nie będą dziedziczyli oni wspólnie (do majątku wspólnego), lecz nabędą oni prawa do swych majątków osobistych. Wtedy też małżonek spadkobiercy nie będzie stroną umowy działowej (może nią być jedynie jako odrębny spadkobierca). Natomiast jeśli spadek wejdzie do majątku wspólnego, to spadkobiercą i tak będzie jeden tylko z małżonków i to on będzie stroną umowy

---

62 Tak: J. Kremis, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit.*, s. 659–660, wraz z powołaną tam literaturą.

63 Zob. J. Biernat, *Umowa*…, *op. cit.*, s. 121–122.

64 Szerzej o substancji spadku zob. podrozdział 7.1.3.

65 Por. M. Kłos, *Rozporządzenie przez spadkobiercę udziałem w przedmiocie należącym do spadku, dokonane bez zgody pozostałych spadkobierców*, PS 1999, nr 11–12, s. 69.

66 Zob. J. Ignaczewski, [w:] J. Ignaczewski (red.), *Małżeńskie prawo majątkowe*, Warszawa 2011, s. 59–60.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

działowej. Nabycie prawa do majątku wspólnego może nastąpić w ten sposób, że prawo nabędą oboje małżonkowie, ale może nastąpić i w ten sposób, że jeden z małżonków nabędzie prawo dla obojga małżonków (do wspólności). Pogląd ten nie jest szeroko aprobowany w piśmiennictwie, ale skoro dopuszcza się myśl, iż małżonek spadkobiercy nie będzie stroną postępowania działowego, to trudno uzasadnić, dlaczego miałby być stroną umowy działowej, podobnie jak nie przekonuje argument z art. 24 KRO, jakoby zasada współdecydowania przez oboje małżonków o istotnych sprawach rodziny przesądzała, że oboje małżonkowie powinni być legitymowani do udziału w dziale spadku, gdyż w przeciwnym razie np. umowę o pracę również zawieraliby oboje małżonkowie, nie zaś tylko pracownik.

Powiedziano już, że możliwe jest zawieranie umów o częściowy dział spadku, choć zasadą jest, iż dział powinien być całkowity. Niedopuszczalne, i to z uwagi na brzmienie art. 1037 KC, wydaje się zawieranie umów o częściowy dział spadku, który miałby „zaspokoić" jednego tylko spadkobiercę i zawierający zastrzeżenie, że resztą majątku spadkowego pozostali spadkobiercy podzielą się w odrębnej umowie już bez udziału spadkobiercy, który uzyskał schedę spadkową we wcześniejszej umowie. Umowa działowa musi być zawarta przez wszystkich spadkobierców, nawet w sytuacji, gdy dzielona jest jedynie część majątku spadkowego.

Trafny jest pogląd, iż dział, który wyczerpuje istotne składniki substancji majątku spadkowego, jest działem całkowitym, choćby niepodzielone zostały elementy o znikomej wartości. Pogląd ten spotyka się z krytyką[67], gdyż rozmija się z tekstem ustawy, jednak względy słuszności, w które zaopatrzony jest również system prawa, przemawiają za takim stanowiskiem. Jak podniesiono bowiem wcześniej, wspólność majątku spadkowego jest nietrwała i jest co do zasady stanem przejściowym, a spadkobiercy powinni dążyć do ustalenia sched spadkowych. Jeśli zatem pragmatycznie przyjmiemy, że umowa, która rozdziela wszystkie składniki, które mają znaczenie w wymiarze ekonomicznym, a pomija drobne przedmioty, których wartość niemal nie ma odzwierciedlenia w wysokości sched spadkowych, jest umową całkowicie znoszącą wspólność majątku spadkowego, będziemy czynić zadość temu założeniu ustawy.

Równie frapującym, a jednocześnie doniosłym problemem, jest wątpliwość co do tego, czy spadkobierca, który otrzymał od spadkodawcy darowiznę przewyższającą wartością przysługującą mu schedę spadkową (art. 1040 KC), będzie stroną umowy działowej[68], skoro nie może już liczyć na dalsze korzyści. Spadkobierca taki będzie stroną umowy, już choćby tylko z tej przyczyny, że może, ale nie musi otrzymać dodatkowe korzyści na skutek działu spadku. Słusznie zauważono, iż art. 1040 KC nie jest wyjątkiem od ogólnej reguły art. 1037 § 1 KC[69], natomiast stanowisko przeciwne mogłoby doprowadzić do niedającej się zaakceptować praktyki, w której pozostali

[67] Zob. J. Biernat, *Umowa*…, *op. cit.*, s. 90.

[68] Tak: J. Kremis, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit.*, s. 661–662.

[69] Tak: J. Biernat, *Umowa*…, *op. cit.*, s. 133–134.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

spadkobiercy zawyżywszy wartość darowizny, jaką inny spadkobierca otrzymał, zawieraliby umowę działową z jego pominięciem, chociaż wartość darowizny należnej schedy spadkowej nie przewyższyła.

7.5.4. Termin do zawarcia umowy działowej

Dział spadku dokonany może być **w każdym czasie**, byle ustalony był krąg podmiotów legitymowanych do bycia stroną, i **nie jest ograniczony terminem**. Jedynie **od woli spadkobierców zależy dział spadku** i dopóki nie są oni działem zainteresowani, **nie mają obowiązku podziału dokonywać**. Problem pojawi się jednak w sytuacji, kiedy już po zawarciu umowy działowej okaże się, że nastąpiła zmiana kręgu spadkobierców[70]. Wtedy umowa działowa nie oprze się takiej zmianie i będzie nieważna ze skutkiem wstecznym, odkąd została zawarta, bowiem nie zawarły jej wszystkie osoby uprawnione (art. 1037 § 1 KC w zw. z art. 58 § 1 KC)[71].

7.5.5. Sprzeciw spadkobiercy

Wystarczy, że choćby jeden ze spadkobierców przeciwstawi się umownemu trybowi wyjścia ze wspólności majątku spadkowego, a nie będzie możliwe jego zastosowanie w ogóle, w tym nie będzie możliwe również domaganie się przed sądem nakazania złożenia oświadczenia woli przez spadkobiercę, czy – szerzej – przymuszenie spadkobiercy w jakikolwiek sposób do umownego trybu działu. Jeśli zażąda on działu spadku przed sądem, będzie musiał zostać zastosowany tryb sądowy.

7.5.6. Forma umowy o dział spadku

Umowa o dział spadku powinna zostać zawarta w **formie aktu notarialnego, jeśli w skład spadku wchodzi nieruchomość** (art. 1037 § 2 KC), co odnosi się również do sytuacji, w której w skład spadku wchodzi przedsiębiorstwo obejmujące nieruchomość[72]. Dotyczy to także użytkowania wieczystego, czy spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu[73]. Jeśliby zaś w skład spadku wchodziło przedsiębiorstwo, którego składnikiem nie jest nieruchomość, to umowę należy zawrzeć w formie pisemnej

[70] Np. gdyby dokonano podziału przed narodzeniem się dziecka poczętego (*nasciturusa*), a ten urodził się żywy, czy też w sytuacji gdyby jeden ze spadkobierców okazał się niegodny dziedziczenia (art. 928 § 2 KC).

[71] Zob. J. Biernat, *Umowa*…, *op. cit.*, s. 130–131.

[72] Tak: M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks*…, *op. cit.*, Legalis 2011, kom. do art. 1037 KC, dział III, teza nr 5.

[73] Tamże, nb. 13.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

z podpisem notarialnie poświadczonym (art. 75[1] § 1 KC), jak bowiem zauważono w piśmiennictwie, wskazany przepis, wbrew jego dosłownemu brzmieniu, dotyczy również takiej sytuacji[74]. W każdym innym wypadku umowa działowa może zostać zawarta **w dowolnej formie, w tym ustnie**. Podkreślenia wymaga jednak, że wystarczy by w skład spadku wchodziła nieruchomość i dla całej umowy wymaga się formy aktu notarialnego pod rygorem jej nieważności (art. 73 § 2 zd. 2 KC). Nie będzie wystarczające, by jedynie postanowienia odnoszące się do podziału nieruchomości ujęte były w formę aktu notarialnego, jednak możliwe jest zawarcie umowy częściowego podziału spadku (art. 1038 § 2 KC).

Pytanie, które warto w tym miejscu postawić, brzmi: czy dział spadku nastąpi, jeśli spadkobiercy dzieląc się nieruchomościami spadkodawcy nie zachowają formy aktu notarialnego? Wydawałoby się, że odpowiedź jest trywialna i brzmi: umowa jest nieważna, bowiem taki skutek przewiduje art. 1037 § 2 KC w zw. z art. 73 § 2 zd. 2 KC. Zagadnienie to spotkało się jednak z interesującą i trafną refleksją Sądu Najwyższego, który spostrzegł, iż *osoba, która włada nieruchomością na podstawie umowy o dział spadku zawartej bez zachowania formy aktu notarialnego, jest jej posiadaczem samoistnym, włada bowiem tą nieruchomością cum animo domini*[75]. W konsekwencji zaś, pomimo nieważności umowy, spadkobierca będzie zmierzał do zasiedzenia tej nieruchomości. Powyższe orzeczenie jest frapujące, bowiem nawet jeśli spadkodawca nie postanowił o tym, by spadek wszedł do majątku wspólnego, to na skutek zasiedzenia przez jednego małżonka nieruchomości, jej własność wejdzie do majątku wspólnego, bowiem nabyta zostanie w warunkach art. 31 § 1 zd. 1 KRO, a nie przywoływanego nieco wcześniej art. 33 pkt 2 KRO.

7.5.7. Wady oświadczeń woli

Umowa o dział spadku podlega przepisom ogólnym o wadach oświadczeń woli, jednak art. 1045 KC stanowi przepis szczególny w stosunku do art. 84 KC. Dlatego uchylenie się od skutków prawnych umowy o dział spadku zawartej pod wpływem błędu może nastąpić tylko wtedy, gdy błąd dotyczył stanu faktycznego, który strony uważały za niewątpliwy. Co do zakresu błędu, wskazuje się, iż nie tylko może on dotyczyć stanu faktycznego, jak naprowadzałoby dosłowne brzmienie tego przepisu, ale także może być to błąd co do wielkości udziałów spadkowych czy również składu majątku spadkowego[76]. Spadkobierca uchylając się od skutków prawnych umowy

[74] Por. E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki*, Warszawa 2008.

[75] Czyli jak właściciel; zob. wyrok SN z dnia 29 września 2005 r., sygn.: III CK 332/05, LEX nr 255625.

[76] Tak: L. Stecki, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 1989, t. II, s. 902 (cyt. za: J. Kremis, B. Burian, [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Legalis 2010, kom. do art. 1045 KC, teza nr 2).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

o dział spadku zawartej pod wpływem błędu może, jak zauważono w orzecznictwie, złożyć wniosek o przeprowadzenie postępowania działowego bez potrzeby uprzedniego wniesienia powództwa o ustalenie uznania umowy o dział spadku za pozbawioną skutków prawnych[77].

Wskazane jest, aby w umowie o dział spadku uregulować wszystkie kwestie dotyczące działu, w tym m.in.:

- zaliczenie udziałów w gospodarstwie rolnym na poczet udziałów w całości spadku (art. 1079 KC),
- zaliczenie darowizn na schedy spadkowe (art. 1039–1043 KC),
- ustalenia co do zapisów zwykłych (art. 686 KPC),
- rozliczenia związane z posiadaniem przedmiotów spadkowych, poczynionymi nakładami lub spłaconymi wcześniej długami (art. 618 i 688 KPC).

Ponieważ w piśmiennictwie konstruuje się **domniemanie zrzeczenia się pominiętych w umowie roszczeń**, cenną praktyczną wskazówką jest przeto zawarcie w umowie działowej klauzuli wyłączającej działanie takiego domniemania[78]. Nadto wskazać trzeba, iż – tak jak zaliczenie darowizn na schedę spadkową (art. 1039 KC) możliwe jest w umowie działowej, tak nie jest ono możliwe *post factum*, gdy dział spadku już stanie się rzeczywistością, chyba że dział ma charakter częściowy. Całkowity dział spadku wyklucza zaliczenie takich darowizn w terminie późniejszym[79].

7.5.8. Zawarcie umowy działowej w trakcie postępowania sądowego

Spadkobiercy mogą w toku postępowania o dział spadku zawrzeć umowę o dział spadku. Jeżeli ta umowa jest ważna, sąd umorzy postępowanie o dział spadku[80]. Umowa o dział spadku może być sporządzona także w formie ugody sądowej w postępowaniu o dział spadku[81].

7.5.9. Przedwstępna umowa działu spadku

Możliwe jest również zawarcie umowy przedwstępnej (art. 389 KC), na podstawie której będzie można dochodzić zawarcia umowy o dział spadku o określonej treści[82].

---

77 Uchwała SN z dnia 6 marca 1967 r., sygn.: III CZP 7/67, OSNCP 1967, nr 10, poz. 171.

78 Zob. M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks*..., Legalis 2011, *op. cit.*, kom. do art. 1037 KC, dział III, teza nr 10.

79 Tak: J. Kremis, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit.*, s. 723.

80 Uchwała SN z dnia 30 kwietnia 1967 r., sygn.: III CO 12/63, OSNCP, 1963, nr 11, poz. 238.

81 Tamże.

82 Por. M. Krajewski, [w:] E. Łętowska (red.), *System Prawa Prywatnego. Prawo zobowiązań – część ogólna. Tom 5*, Warszawa 2006, s. 733 i n.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Gdyby zawisł spór o nakazanie zawarcia umowy przyrzeczonej (art. 390 § 2 KC), a którykolwiek ze spadkobierców zainicjowałby postępowanie o dział spadku, to postępowanie to będzie zawieszone do czasu rozstrzygnięcia sporu o zawarcie przyrzeczonej umowy działowej (art. 177 § 1 pkt 1 KPC w zw. z art. 13 § 2 KPC). Gdyby proces o zawarcie umowy zakończył się uznaniem obowiązku zawarcia umowy, wtedy sąd spadku będzie zobowiązany orzeczenie to respektować i gdyby na skutek wyroku sądu zawarta została umowa całkowitego podziału spadku, sąd spadku będzie zobowiązany postępowanie umorzyć z uwagi na zbędność postępowania (art. 355 § 1 KPC w zw. z art. 13 § 2 KPC). Gdyby zaś umowa miała charakter częściowego działu spadku, sąd spadku dokona działu spadku jedynie w pozostałym zakresie.

7.5.10. Umowa działowa jako tytuł egzekucyjny

Umowa działowa zawarta w formie aktu notarialnego, o ile zobowiązany podda się egzekucji, stanowić będzie tytuł egzekucyjny w rozumieniu art. 777 § 1 pkt 4 KPC i po nadaniu jej klauzuli wykonalności przez sąd, stanowić będzie podstawę przymusowego wykonania obowiązków stwierdzonych umową w postępowaniu egzekucyjnym.

7.5.11. Koszty umowy działowej sporządzonej przez notariusza

Zamykając ten wątek rozważań wskazać należy również, że sporządzenie umowy działowej przez notariusza wiązało się będzie z koniecznością uiszczenia należnej opłaty, zwanej taksą notarialną. Zgodnie z § 2 ust. 3 pkt. 2 RMSTN podstawą określenia maksymalnej stawki taksy należnej od umowy o dział spadku jest wartość majątku podlegającego działowi. Za wartość przedmiotu czynności notarialnej, zgodnie z § 2 ust. 2 RMSTN, przyjmuje się wartość majątku spadkowego podaną przez stronę (strony) czynności, z uwzględnieniem zasad przewidzianych w UPSD albo w UPCC.

Dla tak obliczonej wartości czynności notarialnej § 3 rozporządzenia wskazuje wysokość maksymalnej stawki taksy notarialnej[83]. Dla dodatkowych czynności zawartych łącznie z umową działową, w zależności od ich treści, podstawę obliczenia wysokości

[83] Maksymalna stawka wynosi od wartości:
1) do 3000 zł – 100 zł;
2) powyżej 3000 zł do 10 000 zł – 100 zł + 3% od nadwyżki powyżej 3000 zł;
3) powyżej 10 000 zł do 30 000 zł – 310 zł + 2% od nadwyżki powyżej 10 000 zł;
4) powyżej 30 000 zł do 60 000 zł – 710 zł + 1% od nadwyżki powyżej 30 000 zł;
5) powyżej 60 000 zł do 1 000 000 zł – 1010 zł + 0,4% od nadwyżki powyżej 60 000 zł;
6) powyżej 1 000 000 zł do 2 000 000 zł – 4770 zł + 0,2% od nadwyżki powyżej 1 000 000 zł;
7) powyżej 2 000 000 zł – 6770 zł + 0,25% od nadwyżki powyżej 2 000 000 zł, nie więcej jednak niż 10 000 zł, a w przypadku czynności dokonywanych pomiędzy osobami zaliczonymi do I grupy podatkowej w rozumieniu przepisów UPSD – nie więcej niż 7500 zł.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

maksymalnej stawki taksy notarialnej stanowił będzie § 11 RMSTN. Za sporządzenie wypisu z takiej umowy maksymalna stawka taksy wynosi 6 złotych za każdą rozpoczętą stronę, przy czym za stronę uważa się tekst obejmujący nie mniej niż 25 wierszy. Do wskazanych opłat należy doliczyć podatek VAT, aktualnie w wysokości 23%.

7.6. Sądowy dział spadku

Jeśli choć jeden ze spadkobierców wystąpi do sądu spadku (art. 628 KPC) z **wnioskiem o dział spadku**, a nie został dotąd dokonany całkowity dział spadku, sąd ten uzyska kompetencję i obowiązek do dokonania podziału, a spadkobiercy będą zmuszeni respektować orzeczenie sądu.

Polskiemu sądowi spadku przysługiwała będzie jurysdykcja (właściwość krajowa), jeśli spadkodawca w chwili śmierci był obywatelem polskim lub miał miejsce zamieszkania bądź miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej (art. 1108 § 1 KPC) oraz jeśli majątek spadkowy albo jego znaczna część znajduje się w Rzeczypospolitej Polskiej (art. 1108 § 1 KPC). Również sprawa o stwierdzenie nabycia spadku i podział spadku po cudzoziemcu w zakresie wchodzących do spadku praw rzeczowych[84] na terenie Polski podlega wyłącznej jurysdykcji sądów polskich[85] (art. 1102 KPC).

Postępowanie działowe toczy się według przepisów Kodeksu postępowania cywilnego – o sprawach z zakresu prawa spadkowego, które zawierają dalsze odesłania[86]. Judykatura słusznie zwróciła uwagę, że nie jest możliwe zastąpienie postępowania działowego innymi „zdarzeniami zmierzającymi do zniesienia współuprawnienia prawa majątkowego wchodzącego w skład spadku", wobec czego spadkobiercy nie mogą dokonywać wyboru pomiędzy postępowaniem działowym a postępowaniem o zniesienie współwłasności składnika majątku spadkowego[87].

Dział spadku może nastąpić jedynie wtedy, gdy ustalony zostanie krąg spadkobierców w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku albo w akcie poświadczenia dziedziczenia. Sądem właściwym do rozpoznania sprawy działowej jest sąd rejonowy (art. 507 KPC) – **sąd spadku** (art. 628 KPC), choć istnieje możliwość przekazania,

---

[84] Słusznie jednak zwrócono uwagę, że jurysdykcja krajowa obejmie jedynie to prawo i nie będzie rozciągała się na spadek poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej; zob. J. Jodłowski, *Glosa do postanowienia SN z 22 lutego 1966 r., sygn. III CR 395/65*, PiP 1967, nr 1, s. 152 i n.

[85] Postanowienie SN z dnia 9 sierpnia 2000 r., sygn.: I CKN 804/00, LEX nr 51836.

[86] *Postępowanie o dział spadku oraz o zniesienie współwłasności przebiega według identycznych, podstawowych reguł* (*art. 210–212 KC w związku z art. 1035 KC oraz art. 618–625 KPC w związku z art. 688 KPC* – postanowienie SN z dnia 24 listopada 1998 r., sygn.: I CKU 68/98, Prok.i Pr.-wkł. 1999, nr 4, s. 36.

[87] Postanowienie SN z dnia 30 września 2009 r., sygn.: V CSK 63/09, LEX nr 558633, por. również postanowienie SN z dnia 5 czerwca 1991 r., sygn.: III CRN 125/91, LEX nr 9058.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

na wniosek uczestnika postępowania, sprawy działowej innemu sądowi rejonowemu, w którego okręgu znajduje się spadek lub jego znaczna część, albo sądowi rejonowemu, w którego okręgu mieszkają wszyscy współspadkobiercy[88] (art. 683 KPC).

Sąd spadku działa w oparciu o ogólne przepisy postępowania nieprocesowego (art. 506 i n. KPC). Postępowanie nieprocesowe inicjowane jest **na wniosek** osoby zainteresowanej rozstrzygnięciem sądu (wnioskodawcy). W sprawach działowych sąd nie ma kompetencji do samodzielnego wszczęcia postępowania (z urzędu).

7.6.1. Wnioskodawca

Wnioskodawca inicjuje postępowanie sądowe (art. 506 KPC). W sprawie działowej może nim być każdy ze spadkobierców (art. 1037 § 1 KC), a także nabywca spadku, który wstępuje w prawa spadkobiercy (art. 1053 KC), jak również syndyk ich masy upadłości (art. 144 UPUN) oraz zarządca (art. 139 UPUN). Nie może wnioskodawcą jednak być nabywca udziału w konkretnym przedmiocie należącym do masy spadkowej[89] (choć osoba taka poprzez art. 510 § 1 KPC może ewentualnie być uczestnikiem postępowania działowego), co słusznie tłumaczy się tym, iż inicjować postępowanie działowe mogą następcy prawni pod tytułem ogólnym (sukcesja generalna[90], uniwersalna), a następcy prawni pod tytułem szczególnym (sukcesja syngularna[91]) takiego uprawnienia nie posiadają[92]. Wierzyciel spadkodawcy nie ma uprawnienia do żądania wszczęcia postępowania działowego[93]. Wierzyciel spadkobiercy może natomiast żądać wszczęcia postępowania działowego jedynie wyjątkowo, tj. pod warunkiem, że komornik sądowy w toku egzekucji zajął prawo dłużnika do żądania działu majątku.

Domniemywa się, iż każdy, czyje prawa do spadku zostały stwierdzone w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku jest spadkobiercą (art. 1025 § 2 KC). Tym samym działu spadku nie mogą żądać m.in.:

- spadkobiercy, którzy odrzucili spadek (art. 1020 KC),
- spadkobiercy, którzy spadek zbyli[94] (art. 1053 KC),

---

[88] A. Stempniak trafnie wskazuje, że przesłanki z art. 683 KPC mieszczą się w pojęciu względów celowości, jakim posługuje się art. 508 KPC, zob. A. Stempniak, *Zmiana właściwości miejscowej sądu w postępowaniu o dział spadku*, Pal. 2005, nr 7–8, s. 104.

[89] Por. np. uchwałę SN z dnia 10 grudnia 1969 r., sygn.: 91/61, OSNC 1970, nr 6, poz. 107.

[90] *Succesio generalis* – następstwo prawne, które wynika z ustawy i skutkuje wstąpieniem przez następcę prawnego w całość lub w wyrażą ułamkiem część praw i obowiązków jego poprzednika prawnego.

[91] *Succesio singularis* – następstwo prawne polegające na tym, że na następcę prawnego przechodzi określone konkretnie prawo majątkowe poprzednika prawnego.

[92] Por. A. Stempniak, *Postępowanie*…, *op. cit.*, s. 98 i n.

[93] Tamże, s. 111.

[94] Spadkobierca taki może jednak być uczestnikiem postępowania, ponieważ może on pozostawać zainteresowany wynikiem postępowania działowego z uwagi na długi spadkowe (art. 1055 KC), możliwość zaliczenia darowizn na schedę spadkową (art. 1039–1043 KC), rozstrzygnięcie o roszczeniach wyróżnionych w art. 686 KPC; por. J. Kremis, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit.*, s. 730.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

- spadkobiercy ustawowi, którzy zrzekli się dziedziczenia (art. 1049 § 2 KC),
- spadkobiercy, względem których niegodność dziedziczenia została stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu (art. 928 § 2 KC),
- małżonek wyłączony od dziedziczenia w związku z zasadnym żądaniem przez spadkodawcę rozwodu lub separacji (art. 940 § 1 KC),
- małżonek spadkobiercy[95].

Uprawnienie do wszczęcia i brania udziału w postępowaniu przysługuje z kolei prokuratorowi (art. 7 i 511 § 2 KPC) oraz Rzecznikowi Praw Obywatelskich (art. 14 pkt 4 URPO).

7.6.2. Wniosek o dział spadku[96]

We wniosku o dział spadku należy **zakreślić krąg osób uprawnionych do spadku** poprzez powołanie postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku lub zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia (art. 680 § 1 KPC), których treścią sąd spadku jest związany[97]. Możliwe jednakże jest złożenie wniosku o dział spadku, którego nabycie nie zostało uprzednio stwierdzone, a sąd przed dokonaniem podziału ustali krąg spadkobierców i wyda postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku (art. 681 KPC).

Wniosek o dział spadku powinien czynić zadość wymaganiom formalnym wskazanym w art. 511 KPC, art. 187 KPC, art. 126 KPC i art. 680 § 1 KPC. Należy w nim wobec tego zamieścić:

- **precyzyjne żądanie wniosku**,
- **przytoczenie okoliczności** uzasadniających to żądanie,
- **wartość przedmiotu postępowania** (majątku spadkowego),
- **uzasadnienie właściwości miejscowej sądu**, do którego został wniesiony (według art. 628 KPC),
- powołanie **postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku**, względnie **aktu poświadczenia dziedziczenia**,
- **wskazanie majątku**, który ma ulec podziałowi, a jeśli sporządzony został spis inwentarza, należy go również we wniosku powołać,
- **wskazanie testamentów**, jakie sporządził spadkodawca i gdzie są one zlokalizowane,

---

[95] Por. A. Stempniak, *Postępowanie*…, *op. cit.*, s. 95–97.
Por. również uzasadnienie pouczającego postanowienia SN z dnia 22 września 2009 r., sygn.: III CZP 67/09, LEX nr 551878, w którym stwierdzono, że małżonek nie nabędzie legitymacji do wszczęcia i brania udziału w postępowaniu działowym, nawet jeśli na skutek umowy majątkowej małżeńskiej udział w spadku wejdzie do majątku wspólnego małżonków.

[96] Wzór wniosku o dział spadku zamieszczono w podrozdziale 9.19.

[97] Por. A. Stempniak, *Postępowanie*…, *op. cit.*, s. 93; por. również orzeczenie SN z dnia 26 lipca 1949 r., sygn.: C 932/49, OSN 1950, nr 1, poz. 14, w którym wskazano, że dopóki stwierdzenie nabycia spadku nie zostanie obalone według ustalonej procedury, wiąże ono tak samych spadkobierców, jak i sąd.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

- przedstawienie **dowodów stwierdzających, że nieruchomość** (o ile takowa wchodzi w skład majątku spadkowego) **stanowiła własność spadkodawcy**.

Wnioskodawca musi sądowi wykazać, że ma uprawnienie do zainicjowania postępowania działowego, w przeciwnym wypadku sąd na posiedzeniu niejawnym wniosek oddali (art. 514 § 2 KPC), jeśli jednak nie nastąpiło jeszcze stwierdzenie nabycia spadku, a we wniosku zawarto żądanie stwierdzenia nabycia spadku i jego działu (art. 681 KPC) sądowi powinno wystarczyć oświadczenie, iż wnioskodawca jest spadkobiercą. Wnioskodawca nie ma obowiązku wskazywać sądowi sposobu, w jaki spadek ma być podzielony, jeśli jednak zawrze **propozycję podziału**, sąd nie jest nią związany[98]. Spadkobiercy mogą porozumieć się co do sposobu podziału majątku spadkowego i wnieść **zgodny wniosek**, lub uzgodnić tę kwestię w toku postępowania działowego i oświadczyć sądowi o tym fakcie, sąd zaś może stanowisko uczestników uwzględnić, jeśli nie sprzeciwia się ono prawu, zasadom współżycia społecznego i nie godzi w interesy żadnego z uczestników postępowania[99].

7.6.3. Uczestnicy postępowania działowego

Istota postępowania nieprocesowego daje się sprowadzić do stwierdzenia, że jego uczestnicy są jednakowo zainteresowani rozstrzygnięciem sprawy, która ich wspólnie dotyczy (art. 510 § 1 KPC). Naturalnie, nie oznacza to, że ich interesy są znakomicie zbieżne. Nie oznacza to również, że w sprawach takich nie dochodzi do sporów, czasem żywych; treść rozstrzygnięcia nie jest im bowiem obojętna. Niemniej jednak **wszyscy spadkobiercy powinni wziąć udział w postępowaniu**. Również wnioskodawca ma obowiązek wskazać we wniosku wszystkich uczestników postępowania (art. 511 § 1 KPC), gdyby zaś okazało się, że nie wszyscy zainteresowani rozstrzygnięciem są uczestnikami postępowania, na sąd włożony został obowiązek[100] zawiadomienia ich o toczącym się postępowaniu i wezwania do wzięcia udziału w postępowaniu, co powoduje, że osoby takie stają się uczestnikami postępowania (art. 510 § 2 KPC). Mimo to uczestnicy postępowania nie mają obowiązku stawiać się na posiedzenia sądu (art. 513 KPC).

Uczestników postępowania dzieli się na dwie grupy[101]: **grupę tzw. uczestników koniecznych** oraz **grupę podmiotów, która może, jednak nie ma obowiązku brać udziału w postępowaniu działowym**. Do pierwszej grupy zaliczani są:

- spadkobiercy,

---

98 Por. J. Kremis, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit.*, s. 742.

99 Por. postanowienie SN z dnia 24 listopada 1998 r., sygn.: I CKU 68/98, Prok.i Pr.-wkł. 1999, nr 4, s. 36.

100 W niedawnym orzeczeniu SN stwierdził wręcz, że sąd zobowiązany jest w toku całego postępowania czuwać, czy wszystkie osoby, które powinny być uczestnikami postępowania uczestniczą w postępowaniu, zob. postanowienie SN z dnia 7 lipca 2011 r., sygn.: II CSK 684/10, LEX nr 1050460.

101 Por. J. Kremis, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit.*, s. 729.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

- nabywcy spadku,
- nabywcy udziału w spadku,
- nabywcy części udziału spadku,
- spadkobiercy wymienionych wyżej osób.

Druga grupa osób, może brać udział w postępowaniu z uwagi na to, że ustawa im na to pozwala. Takimi podmiotami są:

- wierzyciel spadkobiercy,
- syndyk masy upadłości,
- prokurator,
- Rzecznik Praw Obywatelskich,
- osoby, które na podstawie art. 510 § 1 KPC wykażą swój interes prawny[102] we wzięciu udziału w postępowaniu, w tym m.in. zapisobiercy,
- dziecko poczęte,
- fundacja ustanowiona w testamencie, ale jeszcze nie wpisana do rejestru[103].

7.6.4. Koszty sądowe

Wniosek o dział spadku podlega **opłacie sądowej**, która wynosi 500 złotych, a jeśli we wniosku zostanie zawarty zgodny projekt działu spadku, opłata ta wynosi 300 złotych (art. 51 ust. 1 UKSC). Jeśli jednak wniosek o dział spadku zawiera również wniosek o zniesienie współwłasności (np. nieruchomości, w której udział wchodzi w skład majątku spadkowego), to opłaty te są wyższe i wynoszą 1000 złotych, a jeśli podział ma nastąpić na zgodny wniosek – 600 złotych (art. 51 ust. 2 UKSC).Jeśli wniosek o dział spadku wyraża również wniosek o stwierdzenie nabycia spadku, opłata powinna być również powiększona o kwotę 50 złotych tytułem opłaty od takiego wniosku (art. 49 ust. 1 pkt 1 UKSC).

Opłaty uiszcza wnioskodawca. Uiszczenie opłaty sądowej następuje, wedle wyboru, poprzez nabycie i naklejenie na wniosku znaków opłaty sądowej o stosownych nominałach[104] albo poprzez uiszczenie opłaty w kasie sądu, do którego wniosek wpłynie (w kasie sądu potwierdza się wtedy na wniosku uiszczenie określonej kwoty tytułem opłaty sądowej), bądź też poprzez przelew odpowiedniej kwoty na rachunek bankowy

---

[102] *Interes prawny w postępowaniu nieprocesowym nie wynika z reguły, tak jak w procesie, z naruszenia lub zagrożenia sfery prawnej wnioskodawcy, lecz z pewnych zdarzeń prawnych, które wywołują konieczność uregulowania wiążących się z nimi stosunków prawnych i rodzą obiektywną potrzebę wszczęcia postępowania lub wzięcia w nim udziału* (postanowienie SN z dnia 21 czerwca 2006 r., sygn.: I CK 329/05, LEX nr 488999).

[103] Por. A. Stempniak, *Postępowanie…*, *op. cit.*, s. 91.

[104] Chyba że opłata przekracza kwotę 1500 złotych, wtedy powinna być uiszczona w kasie sądu albo przelewem na rachunek bankowy sądu. Wysokość opłaty nie wpływa na możliwość wyboru uiszczenia opłaty w kasie sądu albo przelewem na rachunek bankowy sądu.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

sądu, do którego wniosek ma wpłynąć (wtedy do wniosku załącza się potwierdzenie zlecenia przelewu tej kwoty).

Osoba, która nie może ponieść kosztów sądowych, w tym również opłaty sądowej, bez uszczerbku dla utrzymania koniecznego dla siebie oraz swojej rodziny (art. 102 ust. 1 UKSC), może wnieść (na piśmie) o zwolnienie jej od obowiązku ponoszenia kosztów w całości lub w części. Do wniosku takiego załącza się oświadczenie o stanie rodzinnym, majątku, dochodach oraz źródłach utrzymania (art. 102 ust. 2 UKSC), które składa się na formularzu dostępnym w siedzibie sądu bądź w formie elektronicznej na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości[105].

Godzi się również wskazać, że ciężar kosztów sądowych nie spadnie li tylko na wnioskodawcę, lecz zostanie rozliczony stosownie do treści art. 520 KPC. W postanowieniu sądu, na wniosek strony, sąd dokona rozdziału kosztów pomiędzy uczestników postępowania i co do zasady powinien to uczynić proporcjonalnie do korzyści, jakie uczestnicy postępowania ze spadku odnieśli[106].

7.6.5. Ustalanie przez sąd składu majątku spadkowego

Raz zainicjowane postępowanie działowe musi toczyć się, chyba że wniosek zostanie cofnięty i wszyscy uczestnicy wyrażą na to zgodę (art. 512 § 1 KPC). **Sąd spadku powinien podzielić cały spadek**[107].

Sąd, przed dokonaniem podziału, ma **obowiązek ustalić skład spadku** podlegający podziałowi **oraz oznaczyć jego wartość** (art. 684 KPC). Jeśli pomiędzy spadkobiercami zaistnieje spór co do składu majątku spadkowego, w szczególności co do przynależności do niego konkretnych przedmiotów, spór ten nie może być odesłany na drogę procesu, lecz musi zostać rozwiązany przez sąd spadku ustalający skład majątku spadkowego[108] i sąd na podstawie art. 685 KPC może wydać w tej materii tzw. postanowienie wstępne.Gdyby jednak zaistniały spory pomiędzy spadkobiercami a osobami trzecimi o to, czy dany przedmiot zawiera się w majątku spadkowym, sąd spadku nie tylko nie jest uprawniony by taki spór rozstrzygać, ale również powinien postępowanie działowe zawiesić do czasu rozstrzygnięcia tej kontrowersji (art. 177 § 1 pkt 1 KPC w zw. z art. 13 § 2 KPC)[109].

Jeśli spadkodawca w chwili otwarcia spadku pozostawał w związku małżeńskim jego majątek nie jest w takiej sytuacji możliwy do wydzielenia, skoro wcześniej był on wspólnym majątkiem małżeńskim i potrzeba najpierw dokonać podziału tej masy

[105] www.ms.gov.pl.

[106] Por. A. Zieliński, [w:] A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Legalis 2012, kom. do art. 520 KPC, teza nr 8.

[107] Por. postanowienie SN z dnia 17 lutego 1999 r., sygn.: II CKU 63/98, Prok.i Pr.-wkł. 1999 r., nr 6, s. 28.

[108] Zob. postanowienie SN z dnia 18 marca 1966 r., sygn.: III CR 5/66, LEX nr 5952.

[109] Tak: A. Stempniak, *Postępowanie*…, *op. cit.*, s. 196.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

majątkowej. Zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego *art. 689 KPC zezwala na połączenie w jednym postępowaniu sprawy o dział spadku ze sprawą o zniesienie współwłasności i sprawą o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej. Gdy w skład spadku (...) wchodzi udział w majątku, który był objęty wspólnością małżeńską, i wcześniej nie doszło do przesądzenia ewentualnych zwrotów z tytułu nakładów, wydatków oraz innych świadczeń z majątku wspólnego na majątek odrębny lub odwrotnie (...) połączenie w jednym postępowaniu działu spadku z podziałem majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej jest konieczne. Dopóki bowiem nie nastąpi przesądzenie wspomnianych zwrotów, nie jest możliwe, nieodzowne według art. 684 KPC, ustalenie składu i wartości dzielonego spadku (por. uchwałę SN z dnia 2 marca 1972 r., III CZP 100/71, OSNC 1972, nr 7–8, poz. 129). W takim zatem wypadku, oprócz wniosku o dział spadku, niezbędne jest złożenie wniosku o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej (por. art. 567 KPC i art. 45 § 1 KRO)*[110].

W dziale spadku na podstawie art. 1035 i n. KC stan **spadku ustala się według momentu otwarcia spadku, jego zaś wartość – według cen z chwili dokonania działu**[111], jednakże sąd powinien ocenić ten stan na podstawie aktualnych w chwili podziału dowodów[112]. Teza ta nabiera szczególnego znaczenia w przypadku, gdy podziałowi podlegać będzie również nieruchomość, bowiem ustalenie jej wartości następuje za pomocą **operatu szacunkowego** sporządzonego przez uprawnionego rzeczoznawcę majątkowego. Jest to zabieg w realiach sądowych tyle kosztowny, co czasochłonny. Zgodnie z art. 156 ust. 3 UGN operat szacunkowy może być wykorzystywany do celu, dla którego został sporządzony, przez okres 12 miesięcy od daty jego sporządzenia, chyba że wystąpiły zmiany uwarunkowań prawnych lub istotne zmiany czynników, o których mowa w art. 154 UGN. Gdyby zatem nastąpiły zdarzenia dezaktualizujące operat lub upłynął termin jego przydatności dla orzekania, zajdzie konieczność wydania nowego operatu szacunkowego. Gdyby jednak operat pozostawał w swej treści aktualny, jednak z uwagi na upływ 12-miesięcznego terminu lub inne zdarzenia wymagał on potwierdzenia pełnego waloru aktualności, sąd będzie musiał zwrócić się do biegłego sądowego (rzeczoznawcy majątkowego) o potwierdzenie aktualności twierdzeń operatu szacunkowego[113], co w rzeczy samej generuje kolejne koszty.

Należy zauważyć, że skład majątku spadkowego może ulegać zmianom. Skutki zmian, jakie zachodzą w majątku spadkowym obciążają spadkobierców (art. 1035 KC)i mają oni prawo żądać ich rozliczenia. **Sąd**, zgodnie z art. 686 KPC, **rozstrzyga o wzajemnych roszczeniach spadkobierców z tytułu posiadania i używania przedmiotów spadkowych, pożytków i przychodów, poczynionych nakładów i spłaconych długów**

---

[110] Postanowienie SN z dnia 21 października 1998 r., sygn.: II CKU 56/98, Prok.i Pr.-wkł. 1999 r., nr 2, s. 35.

[111] Uchwała SN z dnia 27 września 1974 r., sygn.: III CZP 58/74, OSNC 1975, nr 6, poz. 90.

[112] Zob. postanowienie SN z dnia 16 marca 1994 r., sygn.: II CRN 31/94, Wok. 1994, Nr 9, s. 9, a ostatnio – postanowienie SN z dnia 6 lutego 2008 r., sygn.: II CSK 419/07, LEX nr 583766.

[113] Por. postanowienie SN z dnia 20 maja 2010 r., sygn.: V CSK 13/10, OSNC 2011, nr 1, poz. 9.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

spadku[114]. Sąd uwzględnia wszystkie okoliczności jakie zaszły pomiędzy otwarciem spadku, a jego działem (art. 316 § 1 KPC w zw. z art. 13 § 2 KPC)[115]. Należy zatem dążyć do tego, aby działu spadku dokonywać bez zwłoki, zanim stan faktyczny skomplikuje się powodując długotrwałe postępowanie działowe, w którym, na domiar złego, prawdopodobieństwo żywego sporu pomiędzy spadkobiercami znacznie wzrasta.

Skład spadku sąd może ustalić za pomocą wszelkich dostępnych środków dowodowych. Co do zasady zaś ustalenie wartości przedmiotów wchodzących w skład majątku spadkowego wymaga wiadomości specjalnych, co z reguły[116] obligowało będzie sąd do zasięgnięcia opinii biegłego sądowego (art. 278 i n. KPC). Podkreślić jednak należy, iż sąd nie ma uprawnienia do polecania biegłemu dokonywania oględzin przedmiotów należących do majątku spadkowego i ustalania składu spadku; w tym zakresie wytworzyła się praktyka sądów, która budzi najgłębszy intelektualny sprzeciw, wobec przydawania przez sądy większych uprawnień biegłym niżby pozwalała na to ustawa procesowa[117].

Sąd spadku powinien dokonać podziału tak, iżby każdy ze spadkobierców otrzymał tyle praw majątkowych, żeby jego prawo do spadku zostało zrealizowane[118]. **Sąd nie może** w tym postępowaniu **odmówić przyznania spadkobiercy należnej mu schedy spadkowej**, jednak orzecznictwo zanotowało również przypadek, kiedy sąd spadku nie przyznał spadkobiercy żadnych praw i odmówił spadkobiercy schedy spadkowej. Spotkało się to ze słusznym i uzasadnionym oburzeniem Sądu Najwyższego, który stwierdził, iż *bezpodstawne pozbawienie spadkobiercy w postanowieniu, którym sąd dokonał działu spadku udziału tego spadkobiercy w majątku spadkowym nie tylko uwłacza powadze wymiaru sprawiedliwości, ale skutkuje pozbawieniem obywatela własności, przeto narusza również interes publiczny*[119].

W postępowaniu działowym **sąd rozstrzyga także o istnieniu zapisów zwykłych, których przedmiotem są rzeczy lub prawa należące do spadku** (w tym zakresie

---

[114] Uchwała SN z dnia 27 września 1974 r., sygn.: III CZP 58/74, OSNC 1975, nr 6, poz. 90.

[115] Por. postanowienie SN z dnia 27 sierpnia 1979 r., sygn.: III CRN 137/79, OSNC 1980, nr 1–2, poz. 33.

[116] Warto mieć jednak na uwadze następujące zastrzeżenie: *Jeżeli jest w sprawie kwestia sporna wymagająca wiadomości specjalnych (art. 278 § 1 KPC), to nie można zaniechać przeprowadzenia dowodu z biegłych, tylko dlatego, że zostały zebrane w sprawie dotyczącej spornej kwestii inne dowody. Nie wymagałyby dowodu fakty przyznane w toku postępowania (art. 229 KPC) lub gdyby okoliczności sporne zostały już dostatecznie wyjaśnione zgodnie ze stanowiskiem strony zgłaszającej dowód (art. 217 § 2 KPC).* (wyrok SN z dnia 13 grudnia 2010 r., sygn.: III SK 16/10, LEX nr 818602).

[117] W tym przedmiocie godzi się powołać dwa trafne niedawne judykaty, w których podkreślono, iż opinia biegłego sądowego nie może ustalać stanu faktycznego sprawy: wyrok SN z dnia 29 czerwca 2010 r., sygn.: III CSK 255/09, LEX nr 611826 oraz wyrok SA w Warszawie z dnia 3 listopada 2010 r., sygn.: VI ACa 307/10, LEX nr 794140.

[118] Por. postanowienie SN z dnia 7 lipca 2000 r., sygn.: III CKN 278/00, LEX nr 964465.

[119] Postanowienie SN z dnia 24 października 1971 r., sygn.: III CRN 181/71, LEX nr 7168. W cytowanym orzeczeniu SN powiada, iż następuje naruszenie *interesu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, jednakże autor pozwolił sobie uaktualnić nieco treść tego orzeczenia, zastępując powyższe frazą „interes publiczny".

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

sąd badał będzie ważność testamentu[120]), jak również **o wzajemnych roszczeniach pomiędzy współspadkobiercami z tytułu posiadania poszczególnych przedmiotów spadkowych, pobranych pożytków i innych przychodów, poczynionych na spadek nakładów i spłaconych długów spadkowych** (art. 686 KPC). Wskazany przepis ma pierwszoplanowe znaczenie, bowiem wskazuje, iż celem sądu spadku ma być rozliczenie sytuacji związanej z powstaniem wspólności majątku spadkowego i ma ono obejmować wszystkie jej aspekty związane z tą sytuacją, ale nie wszystkie stosunki majątkowe panujące pomiędzy spadkobiercami[121]. Istotne jest, iż zgłoszenie roszczeń z art. 686 KPC nie wiąże się z koniecznością wniesienia dodatkowej opłaty sądowej[122], ponad opłatę sądową od wniosku o dział spadku.

W obszarze zainteresowania sądu spadku pozostają nadto:

- żądanie stwierdzenia bezskuteczności rozporządzenia przez spadkobiercę przysługującym mu udziałem w przedmiocie należącym do spadku (art. 1036 KC),
- żądanie zaliczenia darowizn na schedy spadkowe (art. 1039–1043 KC),
- zaliczenie udziałów spadkobierców w gospodarstwie rolnym na poczet udziałów w całości spadku (art. 1079 KC)[123].

Art. 618 § 2 i 3 KPC i art. 688 KPC wyrażają zasadę, w myśl której **z chwilą wszczęcia postępowania o dział spadku odrębne postępowanie o prawo własności przedmiotu należącego do spadku jest niedopuszczalne**. Ponadto sprawy tego rodzaju będące w toku przekazuje się z chwilą wszczęcia postępowania o dział spadku sądowi prowadzącemu to ostatnie postępowanie. Jednak dotyczy to wyłącznie sporów tego rodzaju istniejących pomiędzy spadkobiercami; gdyby np. osoba trzecia domagała się stwierdzenia zasiedzenia nieruchomości spadkowej, zasady te nie znajdą zastosowania[124].

Zgodnie z art. 207 KC i art. 1035 KC każdemu ze spadkobierców przypada **uprawnienie do udziału w pożytkach, jakie przynosi majątek spadkowy**; postępowanie działowe jest tym momentem, kiedy można te pożytki i dochody rozliczyć. Podob-

---

[120] Por. J. Kremis, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit.*, s. 758–759.

[121] Tytułem przykładu – SN uznał, iż rozliczenie kosztów związanych z pielęgnacją spadkodawcy przez niektórych spadkobierców przed jego śmiercią nie powinno mieć miejsca w postępowaniu działowym; por. uchwałę SN z dnia 7 sierpnia 1975 r., sygn.: III CZP 60/75, OSNCP 1976, nr 6, poz. 93.
Wskazać należy również na konsekwencję SN, który stoi na stanowisku, iż tylko prawa związane z majątkiem spadkowym mogą być brane pod uwagę w postępowaniu o jego podział – np. w postanowieniu SN z dnia 6 marca 2002 r., sygn.: V CKN 876/00, LEX nr 55164; przejawem tej linii orzeczniczej było skądinąd słuszne stwierdzenie, iż *zgłoszone w sprawie o dział spadku roszczenie wnioskodawcy o zwrot nakładów na nieruchomość uczestników postępowania, która nie wchodzi w skład spadku, nie podlega rozpoznaniu w trybie postępowania nieprocesowego o dział spadku*.
Wyjątkiem wydaje się sytuacja opisana w uchwale SN z dnia 22 listopada 1988 r., sygn.: III CZP 86/88, OSNC 1989, nr 12, poz. 201: *Dług spadkowy związany ze wzniesieniem nagrobka jako zobowiązanie pieniężne podlega rozliczeniu w postępowaniu działowym według nominalnej wysokości*.

[122] Uchwała SN z dnia 21 czerwca 1968 r., sygn.: III CZP 58/68, OSNC 1969, nr 5, poz. 88.

[123] Zob. J. Kremis, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System…op. cit.*, s. 773 i n.

[124] Uchwała SN z dnia 29 października 1968 r., sygn.: III CZP 89/68, OSP 1969, nr 5, poz. 101.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

nie rzecz ma się w odniesieniu do **nakładów** poczynionych na elementy wchodzące w skład majątku spadkowego[125] – **podlegają one rozliczeniu stosownie do wielkości udziałów w spadku** i rozlicza się je w postępowaniu działowym, o ile dotyczą one współspadkobierców. Osoby trzecie zwrotu nakładów będą musiały dochodzi w osobnym procesie[126]. Roszczenia te, co do zasady, funkcjonują w postaci pieniężnej, jednak nie ma przeszkód, ażeby zasądzone zostały w naturze.

Żądanie wykonania zapisu zwykłego powinno być przez sąd rozstrzygnięte poprzez jego zasądzenie (o ile zajdą ku temu przesłanki). Regułą jest, iż sprawy takie rozpoznawane są w trybie procesowym (w drodze powództwa o zasądzenie). W piśmiennictwie zwrócono jednak uwagę, iż sąd spadku władny jest jedynie stwierdzić istnienie zapisu, a nie wykonać go, chyba że zapisobiercą jest jeden ze spadkobierców, ponieważ taką wykładnię uzasadnia art. 618 § 2 i 3 KPC[127].

Również sprawy o zachowek[128] nie mogą być rozpoznawane w postępowaniu działowym, właściwy do ich rozpoznania jest bowiem zawsze tryb procesowy[129].

Roszczenia, o których mowa w art. 686 KPC wiążą się z używaniem, przetwarzaniem, obciążaniem, zbyciem, uszkodzeniem, zużyciem, czy zniszczeniem przedmiotu należącego do masy spadkowej, pozostającego we władaniu jednego ze spadkobierców[130], mają zatem charakter petytoryjny[131].

Roszczenia zasądzone w powyższym trybie mogą być rozkładane na raty (art. 320 KPC w zw. z art. 13 § 2 KPC), jednak w piśmiennictwie[132] odmówiono im możliwości potrącenia ich z wierzytelnościami orzeczonymi przez sąd tytułem spłat i dopłat. Wydaje się jednak, że o ile sądy powinny dla porządku stosować się do powyższego, nie ma żadnych przeciwwskazań, a w szczególności zaś art. 505 KC nie stoi temu na przeszkodzie, żeby strony po zakończeniu postępowania działowego dokonywały potrąceń wzajemnych wierzytelności z powyższych tytułów.

7.6.6. Postanowienie kończące postępowanie

Postępowanie działowe kończy się **postanowieniem** (art. 516 KPC), w którym określony zostaje sposób podziału majątku spadkowego. Wywiera ono zatem zasadniczy skutek **dla majątku spadkowego poprzez jego zniesienie i rozdysponowanie**

---

125 Por. A. Stempniak, *Postępowanie*…, *op. cit.*, s. 266–267.

126 Postanowienie SN z dnia 12 lutego 2002 r., sygn.: I CKN 532/00, LEX nr 53292.

127 Tak: J. Kremis, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit.*, s. 759–760.

128 Szerzej na temat zachowku, zob. rozdział IV.

129 Por. postanowienie SN z dnia 31 sierpnia 1966 r., sygn.: III CR 156/66, OSNC 1967, nr 2, poz. 35.

130 Por. A. Stempniak, *Postępowanie*…, *op. cit.*, s. 257–258.

131 Zob. uchwałę SN z dnia 5 września 1972 r., sygn.: III CZP 61/72, OSNC 1973, nr 5, poz. 75, w której wskazano, iż w sprawach o dział spadku nie rozpatruje się sporów o ochronę naruszonego posiadania, bowiem art. 686 KPC i art. 618 § 2 KPC nie pozwalają sądowi spadku zajmować się takimi sprawami.

132 Tak: A. Stempniak, *Postępowanie*…, *op. cit.*, s. 240.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

jego elementów poszczególnym uczestnikom postępowania. Skutki te w zasadzie następują z momentem uprawomocnienia się postanowienia (art. 521 § 1 KPC), jednak w niektórych sytuacjach skutki powstać mogą dopiero z momentem poczynienia stosownych wpisów do księgi wieczystej, np. w sytuacji, kiedy przedmiotem podziału było użytkowanie wieczyste, lub jeśli w postanowieniu działowym wyodrębniono nieruchomości lokalowe po myśli art. 7 ust 2 UWL[133]. Postanowienie o dziale spadku stanowi również tytuł egzekucyjny w rozumieniu art. 777 § 1 KPC, co umożliwia przymusowe zrealizowanie obowiązku wydania przedmiotów spadkowych, zapłaty kwot wynikających z rozliczeń, a także świadczenia spłat i dopłat.

7.6.7. Zaskarżenie postanowienia o dziale spadku

Na postanowienie w przedmiocie działu spadku **przysługuje apelacja** (art. 518 KPC). **Skarga kasacyjna** (art. 519^1 § 1 KPC) przysługuje od wydanego przez sąd drugiej instancji postanowienia co do istoty sprawy oraz od postanowienia w przedmiocie odrzucenia wniosku i umorzenia postępowania kończących postępowanie w sprawie, o ile wartość przedmiotu zaskarżenia nie jest niższa niż sto pięćdziesiąt tysięcy złotych (art. 519^1 § 4 pkt 4 KPC).

7.7. Skutki działu spadku

Dział spadku prowadzi do rozdysponowania pomiędzy spadkobierców sched spadkowych i likwiduje masę majątku spadkowego (jej wspólność). Gaśnie również zarząd tą masą.

Od momentu działu spadku, niezależnie od trybu tego działu, spadkobiercy oraz osoby, na rzecz których poczynione zostały zapisy windykacyjne (art. 1034^1 KC) nie odpowiadają już solidarnie za długi spadkowe (art. 1034 § 1 KC), lecz każdy ze spadkobierców oraz osób objętych zapisem windykacyjnym odpowiada w stosunku do wielkości swoich udziałów (art. 1034 § 2 KC, art. 1034^2 KC), tj. **długi dzielą się na tyle części ilu jest spadkobierców wraz z osobami, które otrzymały zapis windykacyjny (dłużników) proporcjonalnie do ilości nabytych przez nich praw**. Powyższe następuje z momentem zawarciau mowy działowej, a w przypadku działu sądowego – z momentem uprawomocnienia się postanowienia o dziale spadku. Wątpliwości pojawiają się w sytuacji częściowego działu spadku, jednak uznać należy, iż

[133] Co do charakteru prawnego takiego zabiegu, por. A. Szczepaniak, *Zniesienie współwłasności, a odrębna własność lokalu*, Rej. 2009, nr 9, s. 152 i n.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

do czasu podzielenia spadku w całości – utrzymuje się solidarna odpowiedzialność na zasadzie art. 1034 § 1 i art. 1034[1] KC[134].

Stosownie do art. 1046 KC po dokonaniu działu spadku, spadkobiercy są wzajemnie obowiązani do **rękojmi za wady fizyczne i prawne** według przepisów o rękojmi przy sprzedaży (art. 556–576 KC), a rękojmia co do wierzytelności spadkowych rozciąga się także na wypłacalność dłużnika. Przepis ten chroni spadkobierców przed niekorzystnymi skutkami otrzymania na skutek podziału dóbr, które mają wady i może na podstawie odstąpienia (art. 560 § 1 zd. 1 KC w zw. z art. 1046 KC) doprowadzić nawet do zniweczenia działu spadku, choć możliwe jest również żądanie od pozostałych spadkobierców odpowiedniego wyrównania pieniężnego[135] poprzez instytucję obniżenia ceny z powodu wad (art. 560 § 1 zd. 1 KC w zw. z art. 1046 KC). Zakres normowania tego przepisu obejmuje nie tylko wady powstałe po otwarciu spadku, ale również wady, które powstały jeszcze za życia spadkodawcy[136]. W przypadku ujawnienia się wady, wskazuje się, że oprócz uprawnień z rękojmi, można żądać również wznowienia postępowania działowego, jeśli dział nastąpił w tym trybie (art. 524 § 1 KPC w zw. z art. 403 § 2 KPC)[137]. Wobec powyższego warto, aby spadkobiercy wiedzący o wadach składników majątku spadkowego, wskazywali pozostałym współspadkobiercom fakt ich istnienia jeszcze przed działem, żeby uwolnić się nie tylko od odpowiedzialności za wady podług przepisów o rękojmi, ale również od odpowiedzialności odszkodowawczej na zasadach ogólnych[138].

Umowa o dział spadku zawarta w odpowiedniej formie, a także prawomocne postanowienie działowe stanowią podstawę wpisów do ksiąg wieczystych.

Od momentu, kiedy nastąpi podział majątku spadkowego wierzyciel chcąc zaspokoić się z przedmiotów należących do majątku spadkowego, nie potrzebuje już uzyskiwać tytułu wykonawczego względem wszystkich spadkobierców (art. 779 § 1 KPC).

Co do danin publicznych, należy zauważyć, iż sam dział spadku nie rodzi obowiązku podatkowego (ponieważ obowiązek ten ustawodawca połączył z nabyciem spadku[139]), jednakże warto wskazać, iż w przypadku takiego podziału spadku, który przyznaje spadkobiercy schedę spadkową większą, ponad przysługujący mu udział, nadwyżka stanowiła będzie **dochód spadkobiercy**, z którego spadkobierca będzie miał obowiązek rozliczyć się zgodnie z przepisami UPDOF.

Zauważyć trzeba również, że umowny dział spadku wiązał się będzie z koniecznością obliczenia i uiszczenia **podatku od czynności cywilnoprawnych** (art. 1 ust. 1

---

[134] Por. J. Biernat, *Umowa*…, *op. cit.*, s. 223.

[135] Zob. J.S. Piątowski, *Prawo*..., *op. cit.*, s. 200, gdzie wskazano argumenty za takim stanowiskiem oraz wątpliwości, jakie ono ewentualnie może rodzić.

[136] Tak: J. Kremis, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit.*, s. 720.

[137] Tak: M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks...,* Legalis 2011, *op. cit.*, kom. do art. 1037 KC, teza nr 5.

[138] Co do odpowiedzialności na zasadach ogólnych za szkodę wywołaną w związku z istnieniem wady majątku spadkowego – por. J.S. Piątowski, *Prawo*..., *op. cit.*, s. 200.

[139] Szerzej na temat podatku od spadku, zob. podrozdział 1.5.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

pkt 1 lit. f UPCC). Obowiązek podatkowy powstaje z chwilą dokonania czynności cywilnoprawnej (art. 3 ust. 1 pkt 1 UPCC) i ciąży na podmiocie nabywającym rzeczy lub prawa majątkowe ponad udział w spadku lub we współwłasności (art. 4 pkt 5 UPCC). W przypadku sporządzenia umowy przez notariusza, to notariusz obliczy i pobierze należny podatek (art. 10 ust. 2 UPCC). W pozostałych wypadkach strony, na których ciąży obowiązek podatkowy będą miały obowiązek zapłacić należny podatek. W tym celu w terminie 14 dni od powstania obowiązku podatkowego – podatnicy zobowiązani są przekazać organowi podatkowemu, i to bez wzywania, deklarację podatkową według ustalonego wzoru oraz zapłacić należny podatek (art. 10 ust. 1 UPCC).

Podstawę opodatkowania, w przypadku umów działowych, stanowi wartość rynkowa rzeczy lub prawa majątkowego nabytego ponad wartość udziału we współwłasności lub spadku (art. 6 ust. 1 pkt 5 UPCC). Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 2 UPCC stawka podatku wynosi:

a) przy przeniesieniu własności nieruchomości, rzeczy ruchomych, prawa użytkowania wieczystego, własnościowego spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego, spółdzielczego prawa do lokalu użytkowego oraz wynikających z przepisów prawa spółdzielczego: prawa do domu jednorodzinnego oraz prawa do lokalu w małym domu mieszkalnym – 2%,
b) przy przeniesieniu własności innych praw majątkowych – 1%.

Jednocześnie ustawodawca od podatku od czynności cywilnoprawnych zwolnił spłaty i dopłaty (art. 9 pkt 2 lit. c) UPCC).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

VIII Umowy dotyczące spadku

8.1. Zagadnienia ogólne

Ustawa zabrania zawierania umów o spadek po osobie żyjącej (art. 1047 KC). Do czasu otwarcia spadku nie można przyjmować założeń co do ilości i personaliów spadkobierców, którzy faktycznie nabędą spadek. Możliwe jest bowiem, że grono potencjalnych spadkobierców ustawowych ulegnie zmianie – czy to przez śmierć jednego z nich i pozostawienie swoich spadkobierców, czy to przez pojawienie się pogrobowca, czy to przez pojawienie się testamentu dotąd nieznanego lub dotąd nieistniejącego czy też z innych jeszcze przyczyn.

Ten stan niepewności uniemożliwia zawieranie umów zarówno pomiędzy przyszłymi, potencjalnymi spadkobiercami, jak i, tym bardziej, umów pomiędzy nimi, a osobami trzecimi co do spodziewanego spadku.Nie można również zawrzeć umów dotyczących dziedziczenia, w których jedna lub więcej stron będzie dokonywała rozrządzeń na wypadek swojej śmierci. Skutki umów powinny bowiem następować pomiędzy żywymi.

Powyższa reguła zna jednak dwa wyjątki. Pierwszy, darowizna na wypadek śmierci, nie wynika wprost z przepisów Kodeksu cywilnego, istnieje zatem spór w literaturze, co do jego prawnej dopuszczalności. Drugi, umowa o zrzeczenie się dziedziczenia, został w ustawie wyraźnie uregulowany (art. 1048–1050 KC).

Tak jak nie jest możliwe zawieranie umów odnoszących się do spadku, który jeszcze nie istnieje, tak możliwe jest zawieranie umów rozporządzających spadkiem już otwartym – tzw. umowy o zbycie spadku.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

8.2. Umowa zrzeczenia się dziedziczenia[1]

8.2.1. Uwagi wstępne

Spadkobierca ustawowy może przez umowę z przyszłym spadkodawcą zrzec się dziedziczenia po nim (art. 1048 zd. 1 KC). Umowa taka powinna zostać pod rygorem nieważności zawarta w formie aktu notarialnego (art. 1048 zd. 2 KC w zw. z art. 73 § 2 zd. 1 KC). W literaturze umowę o zrzeczenie się dziedziczenia określa się również mianem negatywnego kontraktu dziedziczenia[2]. Przy nazwie tej warto na moment zatrzymać się, bowiem tłumaczy ona istotę omawianej umowy. Gdyby nie nastąpiły po jej zawarciu inne zdarzenia, które będą oddziaływały na dziedziczenie, umowa taka powoduje, że spadkobierca zostanie wyłączony od dziedziczenia ustawowego, co w braku innych postanowień umowy o zrzeczenie się dziedziczenia – pociągnie za sobą skutki również dla spadkobierców zrzekającego się dziedziczenia. Zostanie więc zawężony krąg spadkobierców ustawowych. Umowa taka nie ustanawia przeto tytułu do dziedziczenia, ale wręcz niweczy skutki działania ustawy.

Omawiana umowa może zostać zawarta tylko za życia spadkobiercy i dotyczy wyłącznie spadkobrania ustawowego. Nie można zatem zrzec się dziedziczenia testamentowego, tak jak przewidywał to dawniej art. 10 DPS. Co więcej, umowa taka nie wpłynie na możność dziedziczenia z testamentu – np. gdyby spadkodawca po zawarciu umowy o zrzeczenie się dziedziczenia uznał, że chciałby, ażeby osoba, z którą taką umowę zawarł dziedziczyła po nim – może swoją decyzją, w testamencie, powołać tę osobę do dziedziczenia nawet całości spadku.

Umowa o zrzeczenie się dziedziczenia wiąże od momentu, kiedy zostanie zawarta i upływ czasu ani też zmiana stosunków faktycznych (np. dojście przez przyszłego spadkodawcę do fortuny) nie może zatrzymać działania tego kontraktu. Umowa taka ma zatem drakońskie działanie i nie powinna być pochopnie zawierana. Służy ona temu, ażeby kształtować krąg spadkobierców jeszcze za życia spadkodawcy, który może nie tylko zawierać umowy o zrzeczenie się dziedziczenia, może również dokonywać darowizn na wypadek śmierci, może testamentowo rozrządzać spadkiem, a od niedawna również może korzystać z zapisu windykacyjnego.

Spadkodawca projektując dziedziczenie po sobie może czynić to z uwzględnieniem właściwego mu poczucia sprawiedliwości. Na przykład, gdyby jednego ze swoich spadkobierców chciał wyposażyć w jakiś składnik własnego majątku i uważał za niestosowne, by tenże otrzymał na skutek dziedziczenia ustawowego coś ponad to, albo by nabył roszczenie o zachowek od innych spadkobierców, może zachęcić swojego

[1] Wzór umowy o zrzeczenie się dziedziczenia zamieszczono w podrozdziale 9.20.

[2] A. Doliwa, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System Prawa Prywatnego. Tom 10. Prawo spadkowe*, Warszawa 2009, s. 922.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

potencjalnego spadkobiercę do zawarcia umowy o zrzeczenie się dziedziczenia, która ten sprawiedliwy rozdział będzie realizowała.

8.2.2. Przedmiot i strony umowy

Przedmiotem umowy, jak wspomniano, jest możność dziedziczenia ustawowego. Charakter prawny takiej umowy jest swoisty, nie ma bowiem innych czynności prawnych, które mogłyby współtworzyć z umową taką wspólną kategorię czynności prawnych[3]. Umowa taka zawierała będzie zwroty podobne lub tożsame następującym: *Potencjalny spadkobierca zrzeka się dziedziczenia po przyszłym spadkodawcy, na co ten zgodę jednocześnie wyraża*.

Prowadzić to musi do wniosku, że umowa taka nie tylko nie powoduje przesunięcia praw majątkowych, ale również nie zawiązuje ona węzła obligacyjnego. Umowa taka może zawierać dodatkowe postanowienia właściwe umowom pomiędzy żyjącymi, tj. strony mogą rozporządzać swoim mieniem, mogą również związać się węzłem obligacyjnym.

Zrzeczenie się dziedziczenia może być również opatrzone warunkiem w rozumieniu art. 89 KC[4]. Możliwe wydaje się także ustalenie przez strony terminu, w jakim wiązać będzie umowa o zrzeczenie się dziedziczenia. Wyjaśnić należy jednakże, iż zarówno termin, jak i warunek odnosić się mogą do obowiązywania umowy, a nie do powołania do spadku. Nie budzi też kontrowersji twierdzenie, iż nie można zostać powołanym do dziedziczenia pod warunkiem lub z zastrzeżeniem terminu (por. art. 962 KC). Nie istnieją jednak przeszkody, aby umowa o zrzeczenie się dziedziczenia obowiązywała tak długo jak długo biegnie uzgodniony przez strony termin jej obowiązywania, bądź tak długo jak długo nie nastąpi zdarzenie przyszłe i niepewne, od którego obowiązywanie tej umowy zostało przez strony uzależnione (ze skutkiem czy to zawieszającym, czy to rozwiązującym). Podobnie można powiedzieć o testamencie, który musi bezwarunkowo i bezterminowo powoływać do dziedziczenia, ale sam testament może być ważny tylko czas jakiś – aż upłynie zastrzeżony przez spadkodawcę termin jego obowiązywania, albo aż nastąpi zdarzenie, od którego testator uzależnił obowiązywanie testamentu albo zdarzenie, od którego testator uzależnił wygaśnięcie jego mocy wiążącej.

Ważność umowy o zrzeczenie się dziedziczenia nie zależy od jakiejkolwiek kauzy, ani tym bardziej nie podlega ona ocenie odnośnie do motywów czy pobudek, jakimi powodowane były strony tej umowy. Umowa odnosi się do całości dziedziczenia ustawowego, nie można zatem objąć nią jedynie wycinka spodziewanego prawa do spadku[5].

---

[3] Por. tamże, s. 925 i n.

[4] Por. M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 450–1088, t. II*, Legalis 2011, kom. do art. 1048, dział II, teza nr 1.

[5] Co do kontrowersji w tej materii – por. A. Doliwa, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit.*, s. 929–930.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

W piśmiennictwie aprobowane są jednak: zrzeczenie się li tylko prawa do zachowku[6], możliwości otrzymania zapisu testamentowego[7]. Dopuścić należy również możliwość otrzymania zapisu windykacyjnego pomimo zrzeczenia się dziedziczenia.

Umowa zostaje zawarta pomiędzy przyszłym spadkodawcą a potencjalnym spadkobiercą ustawowym. Nie istnieje ograniczenie kręgu stron takiej umowy do osób, które w chwili jej zawierania miałyby bezpośrednio dziedziczyć, ale może być ona zawarta również przez osoby z dalszych kręgów spadkobierców ustawowych (art. 931 i n. KC). Umowy takiej nie mogą jednak zawrzeć tzw. spadkobiercy konieczni, to jest gmina czy Skarb Państwa (art. 935 § 3 KC), bowiem nie jest dopuszczalna sytuacja, w której nikt nie będzie dziedziczył, a spadek „zawiśnie w próżni" (stanie się tzw. spadkiem nieobjętym).

Skutki prawne umowy w postaci wyłączenia od dziedziczenia powstaną dopiero z momentem otwarcia spadku, stąd zawarcie umowy z osobą, która w danych okolicznościach nie okaże się spadkobiercą[8], nie wywrze skutków – ani dla tej osoby, ani dla innych osób. Można to zilustrować następującym przykładem:

Przykład 1: Dziadek zawiera umowę o zrzeczenie się dziedziczenia ze swoim wnukiem, jednak w chwili śmierci dziadka – żyje ojciec tego wnuka, który będzie dziedziczył po swoim ojcu, a wnuk do dziedziczenia faktycznie nie dojdzie. W takich okolicznościach umowa nie tylko nie wyłączy od dziedziczenia wnuka, bo ten i tak by nie dziedziczył, ale również nie wpłynie ona na dziedziczenie po spadkodawcy przez ojca tegoż wnuka.

Potencjalny spadkobierca, zawierający umowę o zrzeczenie się dziedziczenia musi posiadać przymiot pełnej zdolności do czynności prawnych, inaczej czynność taka będzie musiała być dokonana przez przedstawiciela ustawowego lub przy jego udziale[9]. Przyszły spadkodawca nie potrzebuje jednakowoż posiadać przymiotu pełnej zdolności do czynności prawnych, ponieważ ani nie zaciąga on zobowiązania, ani też nie rozporządza swoim prawem (art. 17 KC *a contrario*).

Dopuszczalne jest zawarcie takiej umowy przez pełnomocnika, jednak zastrzec trzeba, iż nie wystarcza do tego pełnomocnictwo ogólne, a wymagać należy pełnomocnictwa do dokonania tej właśnie czynności prawnej[10]. Pełnomocnictwo takie powinno być udzielone w formie aktu notarialnego (art. 99 § 1 KC).

---

6 Tak: M. Pazdan, *Umowa o zrzeczenie się dziedziczenia w polskim prawie spadkowym*, Rej. 1997, nr 4, s. 194.

7 J.S. Piątowski, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, Warszawa 2002, s. 64.

8 Na przykład dlatego, że osoba ta należała do dalszych kręgów spadkobierców.

9 Zob. art. 14 § 1 KC, art. 98 § 1 KRO, art. 101 § 3 KRO, art. 155 KRO, art. 156 KRO, art. 178 § 2 KRO.

10 A. Doliwa, [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System*…, *op. cit.*, s. 923.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

8.2.3. Skutki zrzeczenia się dziedziczenia

Jeśli zostanie zawarta umowa o zrzeczenie się dziedziczenia, to w przypadku otwarcia spadku, po myśli art. 1049 KC ten, kto zrzekł się dziedziczenia – zostanie od dziedziczenia wyłączony tak jakby nie dożył otwarcia spadku. Jeśli nie postanowiono odmiennie, skutki te rozciągną się jednak dalej, na osoby, które stroną tej umowy nie były – tj. na zstępnych zrzekającego się dziedziczenia. Powyższe skutki nastąpią nawet wtedy, gdy osoby, które mają ponieść konsekwencje takiej umowy, w chwili jej zawarcia jeszcze nie zostały urodzone, a nawet wtedy, gdy ten kto zrzekł się dziedziczenia nie dożył otwarcia spadku.

Przykład 2: Gdyby przyszły spadkodawca zawarł umowę, w której jego syn zrzeknie się dziedziczenia po nim, to umowa ta w chwili śmierci spadkodawcy wyłączy od dziedziczenia nie tylko tego syna, ale również i wnuka spadkodawcy. Gdyby po jej zawarciu zrzekającemu się dziedziczenia urodziło się kolejne dziecko, to również ono będzie od dziedziczenia wyłączone. Gdyby zaś ojciec zmarł przez dziadkiem – również wtedy wszystkie wnuki pochodzące od tego ojca od dziedziczenia pozostaną wyłączone.

Pomimo tych daleko idących skutków, umowa o zrzeczenie się dziedziczenia nie wymaga dla swej ważności zgody zstępnych zrzekającego się dziedziczenia potencjalnego spadkobiercy. Jednocześnie zauważono, iż w przypadku zawarcia umowy o zrzeczenie się dziedziczenia ze wstępnymi – nie może rozciągnąć swoich skutków na ich zstępnych[11].

Przykład 3: Gdyby przyszły spadkodawca zawarł ze swoim ojcem umowę o zrzeczenie się przez tego drugiego dziedziczenia, to skutki tej umowy nie rozciągną się na wnuka zrzekającego się dziedziczenia, a syna przyszłego spadkodawcy.

W umowie o zrzeczenie się dziedziczenia, pomiędzy stronami można jednak zastrzec, iż nie wywrze ona skutków dla zstępnych zrzekającego się dziedziczenia, bowiem taką możliwość przewiduje art. 1049 § 1 KC.

Zgodnie z art. 992 KC, obliczając udział spadkowy w celu ustalenia wysokości zachowku – nie bierze się pod uwagę spadkobierców, którzy zrzekli się dziedziczenia, co dotyczy również tych zstępnych zrzekającego się, którzy objęci są skutkami umowy o zrzeczenie się dziedziczenia. Jednocześnie, ten kto zrzekł się dziedziczenia traci prawo do zachowku, bowiem przysługuje ono jedynie temu, kto dziedziczyłby z mocy ustawy, a zrzekający się dziedziczenia jak spadkobierca ustawowy traktowany być nie może, ponieważ traktowany jest tak, jakby spadku nie dożył (art. 1049 § 2 KC)[12].

[11] Tamże, s. 928.

[12] Szerzej na temat podmiotów wyłączonych od zachowku zob. podrozdział 4.2.2.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Mówiąc o skutkach umowy o zrzeczenie się dziedziczenia, niepodobna pominąć porównania do odrzucenia spadku[13], albowiem faktycznie czynności te wykazują pewne podobieństwa, wynikające z tego, że w obu przypadkach ustawa nakazuje traktować spadkobiercę tak jakby nie dożył otwarcia spadku. Jednakże różnice są istotne. Przede wszystkim, umowa o zrzeczenie dziedziczenia zostaje zawarta przez potencjalnego spadkobiercę z żyjącym jeszcze spadkodawcą, podczas gdy odrzucenie spadku następuje już po śmierci spadkodawcy i to na skutek jednostronnej czynności prawnej spadkobiercy. Zrzekający się spadku nie będzie traktowany jak spadkobierca ustawowy, natomiast odrzucający spadek – od momentu otwarcia spadku, do momentu jego odrzucenia pozostaje spadkobiercą. Najważniejsza jednak różnica polega na tym, iż skutki odrzucenia spadku rozciągną się wyłącznie na odrzucającego spadek i nie dotkną one jego zstępnych, podczas gdy umowa o zrzeczenie się dziedziczenia, w braku odrębnych postanowień, wywoła skutki dla zstępnych zrzekającego się dziedziczenia. I wreszcie, w przypadku obliczania zachowku, nie będzie się brało pod uwagę zrzekającego się dziedziczenia i jego zstępnych, chyba że postanowiono inaczej, podczas gdy spadkobiercy, którzy spadek odrzucili zostaną uwzględnieni w obliczeniach.

8.2.4. Uchylenie skutków zrzeczenia się dziedziczenia

Jeżeli strony umowy o zrzeczenie się dziedziczenia chcą odwrócić jej skutki, mogą w formie aktu notarialnego zawrzeć kolejną umowę, w której uchylą zrzeczenie się dziedziczenia. Umowa taka przywróci status potencjalnego spadkobiercy temu, kto uprzednio zrzekł się dziedziczenia. Może być ona zawarta wyłącznie pomiędzy stronami dotychczasowej umowy o zrzeczenie się dziedziczenia – za wyjątkiem umowy pomiędzy przyszłym spadkodawcą a zstępnymi zrzekającego się, który zmarł, a która to umowa odwróci skutki umowy o zrzeczenie się dziedziczenia, rozciągające się z mocy art. 1048 KC na zstępnych zrzekającego się dziedziczenia[14].

Przykład 4: Jeśli przyszły spadkodawca zawrze umowę o zrzeczenie się dziedziczenia ze swoim synem i ten syn umrze przed spadkodawcą, a sam pozostawi syna, to ten syn może zawrzeć ze swoim dziadkiem umowę odwołującą skutki zrzeczenia się dziedziczenia przez zmarłego ojca tego wnuka; wnuk stanie się więc na powrót spadkobiercą ustawowym, choć wcześniej od dziedziczenia był wyłączony.

Jednostronna czynność prawna zarówno przyszłego spadkodawcy, jak i jednostronna czynność prawna zrzekającego się (za wyjątkiem uchylenia się od skutków oświadczenia woli z uwagi na jego wadę – art. 82 i n. KC) nie mogą odwrócić skutków umowy o zrzeczenie się dziedziczenia. Faktycznie można jednak doprowadzić do sytuacji,

[13] Szerzej na temat odrzucenia spadku zob. podrozdział 5.3.

[14] M. Pazdan, *Umowa…*, *op. cit.*, s. 195 i n.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

w której zrzekający się dziedziczenia zostanie powołany do dziedziczenia, pomimo obowiązującej umowy o zrzeczenie się dziedziczenia. Skutki takie nastąpią, jeśli spadkodawca sporządzi testament, w którym do dziedziczenia po nim powoła osobę, która zrzekła się dziedziczenia. Jak już podkreślono powyżej, umowa o zrzeczenie się dziedziczenia może bowiem odnosić się wyłącznie do dziedziczenia ustawowego i nie wywiera skutków w sferze dziedziczenia testamentowego.

8.3. Umowa o zbycie spadku[15]

8.3.1. Informacje ogólne

W art. 1051–1057 Kodeks cywilny reguluje możliwość zbycia przez spadkobiercę przypadającego mu spadku lub jego części. Zbycie przybiera najczęściej formę umowy sprzedaży, darowizny bądź zamiany[16]. Umowa taka musi zostać zawarta w formie aktu notarialnego. Brak tej szczególnej formy powoduje jej nieważność. Zatem, na przykład, nie będzie możliwe zbycie spadku przed sądem w trakcie postępowania o dział spadku.

Umowa zbycia spadku może zostać zawarta dopiero po złożeniu oświadczenia o przyjęciu spadku. Przyjmuje się, że umowa zawarta wcześniej jest nieważna[17]. Nie jest konieczne natomiast do zawarcia tej umowy postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku czy akt poświadczenia dziedziczenia. Aczkolwiek uprawomocnienie się tego postanowienia czy zarejestrowanie aktu stwarza jasność co do wielkości udziałów spadkowych, nie daje jednak gwarancji – zarówno postanowienie, jak akt poświadczenia dziedziczenia mogą przecież zostać uchylone[18]. Z kolei, przedmiotowa umowa może zostać zawarta najpóźniej do momentu działu spadku, ponieważ po wydaniu postanowienia o dziale spadku bądź po zawarciu umowy o dział spadku, spadek przestaje być odrębną masą majątkową.

8.3.2. Strony umowy zbycia spadku

Przy umowie o zbycie spadku nie ma znaczenia, czy zbywca jest jedynym spadkobiercą czy przypadł mu jedynie udział w spadku. Jeśli zbywca jest współspadkobiercą, nie potrzebuje on do zawarcia umowy zbycia swojej części spadku, zgody pozostałych

---

15 Wzór umowy o zbycie spadku zamieszczono w podrozdziale 9.21.

16 W literaturze podaje się także umowę spółki cywilnej, np. J. Kosik, [w:] J.S. Piątowski (red.), *System prawa cywilnego*, *t. 4*, *Prawo spadkowe*, Warszawa 1986, s. 598.

17 M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks*…, *op. cit.*, s. 1275.

18 Uchylenie postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku i aktu poświadczenia dziedziczenia – szerzej zob. podrozdział: 6.5.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

współspadkobierców[19]. Drugą stroną – nabywcą – może być zarówno inny współspadkobierca, jak i osoba trzecia.

8.3.3. Przedmiot umowy zbycia spadku

Należy mieć przede wszystkim na uwadze, że przedmiotem tej umowy nie są poszczególne składniki masy spadkowej, ale masa spadkowa bądź określony w niej udział jako pewna całość[20]. Ze względu na możliwość zmiany wielkości udziału spadkowego, jaki przysługuje zbywcy (np. w wyniku uznania innego współspadkobiercy za niegodnego albo w wyniku ujawnienia nowego współspadkobiercy), istotne jest, aby masa spadkowa była dokładnie określona w tej umowie.

8.3.4. Skutki umowy zbycia spadku

Zawarcie umowy zbycia spadku, zgodnie z art. 1052 KC, przenosi na nabywcę własność masy spadkowej (podwójny, zobowiązująco – rozporządzający skutek czynności prawnej), chyba że strony wyraźnie postanowią inaczej. Zatem strony tej umowy mogą postanowić, że umowa będzie zawierała jedynie zobowiązanie do przeniesienia własności spadku, a za pewien czas strony zawrą dodatkowe porozumienie dotyczące rzeczywistego przeniesienia własności.

Co do zasady, jeśli strony umowy nie postanowią inaczej, wszelkie korzyści i ciężary związane z przedmiotami należącymi do spadku, jak również niebezpieczeństwo ich przypadkowej utraty lub uszkodzenia przechodzą na nabywcę z chwilą zawarcia umowy o zbycie spadku[21], a nie z chwilą objęcia spadku w posiadanie przez nabywcę. Zatem już od momentu zawarcia tej umowy, nabywca ma prawo do pożytków z przedmiotów spadkowych.

Może się zdarzyć tak, że spadkobierca po przyjęciu spadku, ale przed zawarciem umowy zbycia spadku, w jakikolwiek sposób zbył (np. w wyniku sprzedaży), utracił (np. w wyniku kradzieży bądź wskutek siły wyższej) lub on sam (lub osoba trzecia) uszkodził przedmiot należący do spadku. W takiej sytuacji, strony umowy zbycia spadku powinny określić w umowie wzajemne prawa i obowiązki, w tym oczywiście roszczenia nabywcy z tytułu zbycia, utraty czy uszkodzenia przedmiotu. Jednakże, jeśli w umowie zabraknie takiego postanowienia, należy stosować art. 1054 KC. Zgodnie z jego brzmieniem, zbywca będzie zobowiązany do wydania tego, co uzyskał

[19] E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Spadki. Komentarz, t. IV*, Warszawa 2012, s. 375.

[20] Charakter przedmiotu tej umowy potwierdza także art. 1056 KC, zgodnie z którym spadkobierca nie ponosi odpowiedzialności z tytułu rękojmi za wady fizyczne i prawne poszczególnych przedmiotów należących do spadku.

[21] Art. 1057 KC.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

(np. w formie zapłaty ceny z tytułu sprzedaży bądź w formie naprawienia szkody za uszkodzenie rzeczy) wskutek zbycia, utraty, uszkodzenia przedmiotu wchodzącego do masy spadkowej.

Dodatkowo, jeśli umowa zbycia spadku będzie odpłatna, zbywca będzie zobowiązany do wyrównania ubytku wartości powstałego przez zużycie lub nieodpłatne rozporządzenie przedmiotami należącymi do spadku. Z kolei, jeśli zbywca przed zawarciem umowy zbycia spadku, poczyni na spadek wydatki bądź nakłady[22], nabywca jest zobowiązany do zwrotu ich wartości[23].

8.3.5. Sytuacja nabywcy spadku na podstawie umowy zbycia spadku

W wyniku zawarcia umowy zbycia spadku, nabywca wstępuje we wszystkie prawa i obowiązki zbywcy jako spadkobiercy[24]. Skutek taki powstaje w chwili zawarcia umowy (zobowiązująco–rozporządzającej bądź o przeniesienie spadku, a więc nie w przypadku umowy, w której spadkobierca jedynie zobowiązuje się do zbycia spadku). Nabywca zatem nie będzie składał własnego oświadczenia co do zakresu przyjęcia spadku, a jego sytuacja w zakresie odpowiedzialności za długi spadkowe będzie konsekwencją sytuacji spadkobiercy – zbywcy.

Od momentu zawarcia przedmiotowej umowy:

- wszelkie zmiany w wysokości udziałów spadkowych (np. w wyniku uznania innego współspadkobiercy za niegodnego) będą skutkowały bezpośrednio na sytuację nabywcy,
- pomiędzy nabywcą a pozostałymi współspadkobiercami panuje wspólność majątku spadkowego,
- nabywca staje się uczestnikiem postępowań sądowych lub administracyjnych dotyczących przedmiotów wchodzących do spadku, których zbywca był uczestnikiem[25],
- nabywca ma legitymację do złożenia wniosku o stwierdzenie nabycia spadku (jeżeli postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku bądź akt poświadczenia dziedziczenia nie zostały wydane) oraz do złożenia wniosku o dział spadku,
- nabywca ma prawo, zgodnie z art. 1019 KC, złożyć wniosek do sądu o zatwierdzenie uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu bądź odrzuceniu spadku złożonego przez spadkobiercę – zbywcę pod wpływem błędu czy groźby, oraz jednocześnie złożyć oświadczenie czy spadek przyjmuje czy odrzuca[26].

---

[22] Chodzi o nakłady konieczne i użyteczne; zob. E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki*, Warszawa 2011, s. 325.

[23] Art. 1054 § 2 KC.

[24] Art. 1053 KC, sukcesja uniwersalna.

[25] Wyrok 7 sędziów NSA z dnia 13 października 2003 r., sygn.: OSA 4/03, LEX nr 81610.

[26] E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks...*, *op. cit.*, s. 380. Nabywca jednak nie może sam złożyć oświadczenia o przyjęciu bądź odrzuceniu spadku, ponieważ umowa zbycia spadku może nastąpić

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Co do odpowiedzialności nabywcy spadku za długi spadkowe, będzie on odpowiadał w tym samym zakresie, co zbywca[27]. Odpowiedzialność zbywcy i nabywcy jest odpowiedzialnością solidarną[28]. Jeśli strony w umowie zbycia spadku nie postanowią inaczej, nabywca będzie ponosił wobec zbywcy odpowiedzialność za to, że wierzyciele nie będą od zbywcy żądali spełnienia świadczeń na zaspokojenie długów spadkowych[29].

dopiero po złożeniu oświadczenia o przyjęciu spadku przez spadkobiercę – zbywcę.

[27] Należy zatem zauważyć, że gdy zbywca jest uprawniony do zachowku, nabywca odpowiada za zapisy i polecenia na podstawie art. 998 KC oraz za zachowki należne innym osobom uprawnionym do zachowku na podstawie art. 999 KC. Szerzej patrz podrozdział: 4.4.1.

[28] Strony umowy nie mogą postanowić, że ich odpowiedzialność nie będzie solidarna. Ewentualnie, skutek taki można osiągnąć poprzez zawarcie odrębnej umowy przejęcia długu (art. 519 KC), na podstawie której nabywca wejdzie w miejsce zbywcy i przejmie dług wynikający z odpowiedzialności solidarnej. Na umowę o przejęcie długu między dłużnikiem a osobą trzecią, musi wyrazić zgodę wierzyciel; zob. E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks*…, *op. cit*., s. 382.

[29] Zob. art. 1055 KC; art. 1055 § 2 KC nawiązuje do konstrukcji umowy o zwolnienie dłużnika od obowiązku świadczenia – art. 392 KC.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

WZORY PISM IX

9.1. Wniosek o zabezpieczenie spadku

Poznań, dnia 16 lutego 2012 roku

Sąd Rejonowy Poznań – Stare Miasto
w Poznaniu
Wydział Cywilny

Wnioskodawczyni: Estera Goldstein
61-456 Poznań,
ulica Młyńska 123

Uczestnicy postępowania: Ibrahim Goldstein
61-456 Poznań,
al. Marcinkowskiego 456

Wniosek o zabezpieczenie spadku

W imieniu własnym wnoszę o:

1) zabezpieczenie spadku po Adamie Goldsteinie, zmarłym dnia 31.12.2011 r., ostatnio zamieszkałym w Poznaniu przy ul. 23 Lutego 678 przez:
   a) opieczętowanie, spisanie i oddanie pod dozór majątku ruchomego należącego do spadku znajdującego się w Poznaniu w ostatnim miejscu zamieszkania Adama Goldsteina;
   b) złożenie do depozytu sądowego wszelkich kosztowności znalezionych w domu zmarłego, w tym obiegowych pieniędzy polskich, pieniędzy zagranicznych,

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

złotych monet, kruszców szlachetnych i wyrobów z tych kruszców, drogich kamieni i wyrobów z tymi kamieniami, papierów wartościowych;

2) zlecenie Komornikowi Sądowemu przy Sądzie Rejonowym Poznań – Stare Miasto w Poznaniu wykonania postanowienia o zabezpieczeniu spadku.

Uzasadnienie

W dniu 31.12.2011 r. zmarł ojciec wnioskodawczyni – Adam Goldstein. Zgodnie z wiedzą wnioskodawczyni ojciec nie zostawił testamentu, dlatego też jej spadkobiercami ustawowymi są wnioskodawczyni i jej brat – Ibrahim Goldstein. Postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku na razie nie toczy się, wnioskodawczyni i jej brat nie sporządzali też aktu poświadczenia dziedziczenia u notariusza.

Dowód:
- *odpisy aktów urodzenia wnioskodawczyni i uczestnika postępowania,*
- *odpis aktu zgonu Adama Goldsteina.*

Do śmierci Adam Goldstein mieszkał w lokalu mieszkalnym pod adresem ul. 23 Lutego 678. Adam Goldstein był właścicielem wielu wartościowych ruchomości, które przechowywał w tym lokalu, a to złotej biżuterii, srebrnych sztućców, obrazów i antyków. Po śmierci Adama Goldsteina mieszkanie objął w posiadanie uczestnik postępowania i wynosi stamtąd cenne ruchomości bez zgody wnioskodawczyni i wywozi je w nieznane wnioskodawczyni miejsce. Ibrahim Goldstein nie pozwala wnioskodawczyni wejść do mieszkania. Wnioskodawczyni nie posiada kluczy do mieszkania i nie jest w stanie kontrolować stanu ruchomości w mieszkaniu ojca.

W związku z taką sytuacją wnoszę nie tylko o spisanie majątku, ale też o jego opieczętowanie i oddanie pod dozór, gdyż obawiam się, iż uczestnik postępowania będzie próbował części majątku spadkowego sprzedać bez wiedzy i zgody wnioskodawczyni.

Dowód:
- *przesłuchanie wnioskodawczyni.*

W związku z powyższym mój wniosek jest uzasadniony.

Estera Goldstein

Załączniki:
1. opłata sądowa w znakach opłaty sądowej (50 zł);
2. odpis aktu zgonu;
3. 2 odpisy aktów urodzenia;
4. odpis wniosku.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

9.2. Pozew o uznanie spadkobiercy za niegodnego

Poznań, dnia 30 kwietnia 2012 roku

Sąd Rejonowy
Poznań – Nowe Miasto
i Wilda w Poznaniu
I Wydział Cywilny

Powódka: Ewa Nowak, zam. ul. Spadkowa 12, 61-000 Poznań
Pozwany: Piotr Nowak, zam. ul. Piękna 1, 61-000 Poznań

Wartość przedmiotu sporu: 50 000 (pięćdziesiąt tysięcy) złotych

Pozew o uznanie spadkobiercy za niegodnego

Niniejszym wnoszę o:
1) uznanie, że pozwany Piotr Nowak jest niegodny dziedziczenia po zmarłym w Poznaniu w dniu 1 stycznia 2012 roku Janie Nowaku,
2) rozpoznanie sprawy również w nieobecności powoda (art. 177 § 1 pkt 5 KPC),
3) zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda zwrotu kosztów procesu.

Uzasadnienie

Jan Nowak – ojciec powódki i pozwanego zmarł w dniu 1 stycznia 2012 roku. Strony niniejszego postępowania są jedynymi spadkobiercami po zmarłym.

W dniu 15 marca 2012 roku, Sąd Rejonowy Poznań – Nowe Miasto i Wilda w Poznaniu, III Wydział Karny (sygn. akt III K 1443/11), wydał wyrok, w którym uznał Piotra Nowaka winnego czynu z art. 157 § 1 Kodeksu karnego, tj. naruszenia czynności narządu ciała Jana Nowaka i skazał Piotra Nowaka na karę 2 lat pozbawienia wolności, w zawieszeniu na okres 3 lat próby. Wyrok ten jest prawomocny – żadna ze stron nie wniosła od niego apelacji.

Przedmiotem postępowania III K 1443/11 był czyn Piotra Nowaka wobec Jana Nowaka, polegający na kilkukrotnych uderzeniach w dniu 13 września 2011 roku. Skutkiem tych uderzeń były obrażenia wewnętrzne Jana Nowaka.

W związku z powyższym, należy stwierdzić, że została spełniona przesłanka uznania spadkobiercy za niegodnego, wyrażona w art. 928 § 1 pkt 1 Kodeksu cywilnego.

Wartość przedmiotu sporu została określona jako wartość udziału spadkowego przypadającego na mojego brata na podstawie oszacowania masy spadkowej po zmarłym Janie Nowaku – wartość tej masy wynosi 100 000 złotych. Jako dzieci spadkodawcy i jedyni spadkobiercy (żona Jana Nowaka, nasza matka nie żyje od 12 maja 2009 roku)

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

dziedziczymy każdy po 1/2 spadku. W związku z tym, udział spadkowy przysługujący pozwanemu wynosi 50 000 złotych.

Ewa Nowak

Załączniki:
- odpis pisma wraz z załącznikami,
- odpis aktu zgonu Jana Nowaka,
- odpis aktu urodzenia powódki,
- odpis aktu urodzenia pozwanego,
- odpis wyroku Sądu Rejonowego Poznań – Nowe Miasto i Wilda w Poznaniu, III Wydział Karny z dnia 15 marca 2012 roku,
- opłata sądowa w wysokości 5% od wartości przedmiotu sporu.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

9.3. Pozew o wyłączenie małżonka od dziedziczenia

Poznań, dnia 12 lutego 2012 roku

Sąd Okręgowy[1]
Wydział Cywilny
w Poznaniu

Powód: Marcin Kowalski
ul. Lodowa 10,
60-725 Poznań

Pozwany: Jan Kowalski
ul. Mieszka I 12/3
60-768 Poznań

Wartość przedmiotu sporu[2]: *150 000,00 zł (sto pięćdziesiąt tysięcy złotych)*

Pozew o wyłączenie małżonka spadkodawcy od dziedziczenia

W imieniu własnym wnoszę, aby sąd:
1. wyłączył pozwanego od dziedziczenia po Annie Kowalskiej;
2. zasądził zwrot kosztów procesu na rzecz powoda od pozwanego;
3. przeprowadził dowód z przesłuchania następujących świadków:
   1. Marianny Kłopotek, zam. przy ul. Konopnickiej 23, 60-725 Poznań;
   2. Kazimierza Kłopotka, zam. przy ul. Konopnickiej 23, 60-725 Poznań;
4. przeprowadził inne dowody wskazane w uzasadnieniu pozwu.

Uzasadnienie

Pozwany był małżonkiem spadkodawcy Anny Kowalskiej. Spadkodawca wytoczył pozew o rozwód w dniu 5 lipca 2011 roku, w którym zażądał rozwiązania małżeństwa stron przez rozwód z orzeczeniem o wyłącznej winie pozwanego. Spadkodawca zmarł w dniu 10 grudnia 2011 roku.

Dowód:
- *odpis skrócony aktu zgonu Anny Kowalskiej;*
- *odpis skrócony aktu małżeństwa Anny i Jana Kowalskich.*

---

[1] O tym, czy pozew kierowany jest do sądu rejonowego czy do okręgowego decyduje wartość przedmiotu sporu – do kwoty 75 000,00 zł jest to sąd rejonowy, powyżej tej kwoty sąd okręgowy.

[2] Wartość przedmiotu sporu wyznacza wartość udziału małżonka spadkodawcy w spadku – jeżeli nie przekracza ona kwoty 75 000,00 zł właściwy rzeczowo będzie sąd rejonowy, powyżej tej kwoty będzie to już sąd okręgowy (art. 17 ust. 4 KPC).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Do dnia śmierci Anny Kowalskiej postępowanie o rozwód przez Sądem Okręgowym w Poznaniu, Wydziałem I Cywilnym, sygn. akt: I C 2014/11/3 nie zostało prawomocnie ukończone. Spadkodawca wniósł o orzeczenie wyłącznej winy pozwanego z uwagi na okoliczności podniesione w pozwie oraz w następnych pismach procesowych, w szczególności z uwagi na niedochowanie przez pozwanego obowiązku wierności małżeńskiej i nawiązanie pozamałżeńskiego związku uczuciowego i intymnego z inną kobietą – Martą Nowak. Z tego związku pozamałżeńskiego pozwanego pochodzi córka Agnieszka Kowalska, urodzona w dniu 3 lutego 2011 roku, którą pozwany uznał. W toku postępowania o rozwód pozwany przyznał powyższe okoliczności.

Wnoszę, aby sąd przeprowadził dowód z twierdzeń Anny Kowalskiej złożonych w postępowaniu o rozwód, a także, aby sąd przeprowadził wszystkie dowody zawnioskowane przez Annę Kowalską w tym postępowaniu, a nieprzeprowadzone z uwagi na umorzenie postępowania na skutek śmierci Anny Kowalskiej.

Dowód:
- *akta Sądu Okręgowego, Wydziału I Cywilnego w Poznaniu, sygn. akt: I C 2014/11/3 – w szczególności pozew, pisma procesowe stron oraz protokół rozprawy z dnia 10 września 2011 roku, gdzie pozwany przyznał, iż jest ojcem Agnieszki Kowalskiej;*
- *przesłuchanie Marianny i Kazimierza Kłopotków, adres jak w petitum pozwu.*

Powód jest jedynym dzieckiem Anny Kowalskiej i pozwanego Jana Kowalskiego, pochodzi z ich związku małżeńskiego.

Dowód:
- *skrócony odpis aktu urodzenia powoda.*

Zmarła Anna Kowalska nie pozostawiła testamentu, stąd z mocy ustawy do dziedziczenia po niej powołani są: pozwany Jan Kowalski jako mąż oraz powód Marcin Kowalski jako syn. Zmarła Anna Kowalska nie miała innych dzieci. Tym samym, powód posiada legitymację do wytoczenia powództwa o wyłączenie pozwanego od dziedziczenia po Annie Kowalskiej, gdyż pozwany i powód dziedziczą po zmarłej w zbiegu (940 § 1 KC). Powód powziął wiadomość o śmierci matki w dniu 11 grudnia 2011 roku, tj. jeden dzień po jej śmierci, tym samym zachował termin do wytoczenia niniejszego powództwa (940 § 2 KC).

Z uwagi na powyższe okoliczności powództwo jest konieczne i uzasadnione.

Wartość przedmiotu sporu wynosi 150 000,00 zł i została obliczona w następujący sposób: Anna Kowalska była właścicielką w 1/2 części nieruchomości położonej w Poznaniu przy ul. Lodowej 10 zabudowanej domem dwurodzinnym, dla której Sąd Rejonowy Poznań – Stare Miasto w Poznaniu, Wydział V Ksiąg Wieczystych prowadzi księgę wieczystą nr PO1P/00022222/4. Wartość tego udziału w ww. nieruchomości to ok. 300 000,00 zł. Udział każdego ze spadkobierców w spadku po Annie Kowalskiej to 1/2, stąd udział przypadający na pozwanego ma wartość 150 000,00 zł

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

(300 000,00 zł/2). Wartość przedmiotu sporu uzasadnia właściwość rzeczową Sądu Okręgowego.

Dowód:
- *odpis zwykły KW nr PO1P/00022222/4.*

Właściwość miejscowa sądu została ustalona w oparciu o ostatnie miejsce zamieszkania Anny Kowalskiej, tj. ul. Lodowa 10 w Poznaniu.

Opłata od pozwu wynosi 7500,00 zł i została uiszczona na konto Sądu Okręgowego w Poznaniu, dowód dokonania wpłaty niniejszym załączam.

Marcin Kowalski

Załączniki:
1. odpis pozwu;
2. dowód wpłaty opłaty od pozwu;
3. odpis zwykły KW nr PO1P/00022222/4;
4. odpis skrócony aktu zgonu Anny Kowalskiej;
5. odpis skrócony aktu małżeństwa Anny i Jana Kowalskich.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

9.4. Wniosek o otwarcie i ogłoszenie testamentu

Poznań, dnia 28 maja 2012 roku

Sąd Rejonowy Poznań – Stare Miasto
w Poznaniu
Wydział I Cywilny

Wnioskodawca:
Tadeusz Kowalski, zam. ul. Średnia 6/1, 61-765 Poznań

Uczestnik postępowania:
Irena Kowalska, zam. ul. Średnia 6/1, 61-765 Poznań

Wniosek o otwarcie i ogłoszenie testamentu

Działając w imieniu własnym, niniejszym wnoszę o otwarcie i ogłoszenie testamentu własnoręcznego, sporządzonego w dniu 3 stycznia 2012 roku przez Tomasza Kowalskiego, zmarłego w dniu 1 lutego 2012 roku, ostatnio zamieszkałego w Poznaniu przy ul. Średniej 6/1, w którym powołano do całości spadku Tadeusza Kowalskiego oraz Irenę Kowalską w udziałach po 1/2.

Tadeusz Kowalski

Załączniki:
1. oryginał testamentu,
2. odpis skrócony aktu zgonu spadkodawcy,
3. odpis pisma wraz z załącznikami.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

9.5. Testament własnoręczny

Testament

Ja, niżej podpisany Sławomir Nowak, urodzony w Opolu w dniu 18 czerwca 1956 roku, nr PESEL 56061816555, pragnę poprzez testament rozrządzić swoim majątkiem na wypadek mojej śmierci w następujący sposób:

1. Chcę, aby moimi spadkobiercami zostali mój syn Tomasz Nowak, urodzony w dniu 12 marca 1980 roku w Nowym Sączu oraz moja wnuczka Jolanta Frankowska, urodzona w dniu 1 lutego 2004 roku w Krakowie. Pragnę, aby dziedziczyli oni cały spadek po mnie w częściach równych.
2. Moją wolą jest, aby udział spadkowy odziedziczony przez mojego syna Tomka, wszedł do majątku wspólnego jego i jego żony Anny Pietruszewskiej-Nowak.
3. Na wypadek, gdyby moja wnuczka Jolanta nie chciała albo nie mogła po mnie dziedziczyć, zamiast niej powołuję do spadku jej matkę, a moją córkę Martę Frankowską, z domu Nowak, urodzoną w dniu 11 grudnia 1973 roku w Nowym Sączu (podstawienie).
4. Na wypadek, gdyby także moja córka Marta nie chciała albo nie mogła być spadkobiercą po mnie, wyłączam działanie instytucji przyrostu. Część spadku, która miała przypaść mojej wnuczce albo córce będzie dziedziczona na zasadach ustawowych.
5. Wydziedziczam mojego najstarszego syna Marcina Nowaka, urodzonego w Katowicach w dniu 28 czerwca 1977 roku z powodu wielokrotnego popełnienia przez niego przestępstwa kradzieży i nadużywania alkoholu mimo moich stanowczych próśb i żądań, aby porzucił taki styl życia, czynionych tak listownie, jak i ustnie na osobności, a także przy świadkach. Nie chcę, aby otrzymał on po mnie cokolwiek, nawet zachowek.
6. Mojej żonie Alicji Nowak, urodzonej w Łodzi w dniu 15 stycznia 1953 roku zostawiam tytułem zapisu zwykłego mój samochód marki Ford Escort, czerwony, rocznik 1995, nr rej. PO 079HG, a wykonaniem tego zapisu obciążam mojego syna Tomasza Nowaka, którego powołałem do spadku.
7. Moją żonę Alicję obciążam dalszym zapisem, ustanawiając dla niej obowiązek zapłaty na rzecz Fundacji „Ratujmy Życie" z siedzibą w Poznaniu, nr KRS 0000007651 kwoty 500 zł.
8. Mojemu synowi Tomaszowi, który po mnie dziedziczy, tytułem polecenia nakazuję, aby wziął pod swoją opiekę mojego psa – jamnika Kajtka – i należycie się nim opiekował, jeżeli pies przeżyje moją żonę Alicję.
9. Ustanawiam mojego przyjaciela i wieloletniego wspólnika oraz partnera w interesach Henryka Kowalskiego, urodzonego w Gdańsku w dniu 13 października 1966 roku, wykonawcą niniejszego testamentu w całości.

Gliwice, dnia 21 marca 2007 roku Sławomir Nowak

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

9.6. Testament notarialny z zapisem windykacyjnym

Numer Repertorium A. 346/2012

Akt notarialny

W dniu dwudziestego czwartego maja dwa tysiące dwunastego roku (24-05-2012) przed notariuszem Henrykiem Kosteckim, w siedzibie prowadzonej przez niego Kancelarii Notarialnej w Gliwicach, przy ul. Grunwaldzkiej numer 21, stawił się

Pan **Sławomir Nowak**, s. Anastazji i Wiesława, zamieszkały w Gliwicach, przy ul. Wiosennej numer 441, 44-100 Gliwice, według oświadczenia posiadający numer PESEL 56061816555 oraz numer NIP 738-111-83-99, którego tożsamość notariusz ustalił na podstawie okazanego dowodu osobistego o numerze AVN 334456, wydanego przez Prezydenta Miasta Gliwice

Testament

§ 1 [Powołanie spadkobiercy]

Stawiający oświadczył, że do całości spadku powołuje swojego syna Tomasza Nowaka, urodzonego w dniu 12 marca 1980 roku w Nowym Sączu.

§ 2 [Zapis windykacyjny]

Stawiający oświadczył, iż z chwilą otwarcia spadku przenosi na rzecz swojej wnuczki Jolanty Frankowskiej, urodzonej w dniu 1 lutego 2004 roku w Krakowie wazon porcelanowy biały, wys. 34 cm, opatrzony napisem AD 1900, otrzymany przez stawiającego w spadku po swoim ojcu (***zapis windykacyjny***).

§ 3 [Notarialny Rejestr Testamentów – NORT]

Notariusz poinformował testatora o możliwości umieszczenia jego testamentu w NORT, o zasadach funkcjonowania oraz zakresie danych podlegających ujawnieniu w NORT, a stawiający oświadczył, że wnosi o ujawnienie niniejszego testamentu w tym Rejestrze.

§ 4 [Pouczenie]

Notariusz zwrócił stawiającemu uwagę na treść art. 981^2–981^6 oraz 986–990^1 Kodeksu cywilnego.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

§ 5 [Podatek]

Podatku od czynności cywilnoprawnych od niniejszej czynności nie pobrano jako nieprzewidzianego w ustawie o podatku od czynności cywilnoprawnych.

§ 6 [Koszty]

Koszty niniejszego aktu ponosi stawiający. Za dokonanie niniejszej czynności pobrano:

1. Tytułem taksy notarialnej z § 8 pkt 4 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 czerwca 2004 roku w sprawie maksymalnych stawek taksy notarialnej (Dz.U. z 2004 r., nr 148, poz. 1564) kwotę …….. 150,00 zł
2. Podatek VAT w wysokości 23% od kwoty 150,00 zł, na podstawie art. 146a ustawy z dnia 11 marca 2004 roku o podatku od towarów i usług (Dz.U. z 2004 r., nr 54, poz. 535) w kwocie ..…… 34,50 zł
3. Za jeden wypis aktu kwotę ..…… 14,76 zł
   w tym:
   a) tytułem taksy notarialnej kwotę ……..…. 12,00 zł
   b) tytułem podatku VAT w wysokości 23% od kwoty 12,00 zł ..……... 2,76 zł

Łącznie: …… 199,26 zł
(słownie: sto dziewięćdziesiąt dziewięć złotych i dwadzieścia sześć groszy)

Niniejszy akt notarialny został odczytany, przyjęty i podpisany.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

9.7. Protokół testamentu allograficznego

Urząd Gminy Tarnowo Podgórne

(pieczęć)

Znak urzędu: T.All12/2012

Protokół testamentu allograficznego

spisany w dniu 24-05-2012 roku przez wójta gminy Tarnowo Podgórne

W dniu dwudziestego czwartego maja dwa tysiące dwunastego roku (24-05-2012) w siedzibie Urzędu Gminy Tarnowo Podgórne, przy ul. Poznańskiej 115 w Tarnowie Podgórnym, stawił się:

Pan **Sławomir Nowak**, s. Anastazji i Wiesława, zamieszkały w Gliwicach, przy ul. Wiosennej numer 441, 44-100 Gliwice, według oświadczenia posiadający numer PESEL 56061816555, którego tożsamość ustalono na podstawie okazanego dowodu osobistego o numerze AVN 334456, wydanego przez Prezydenta Miasta Gliwice i wobec wójta gminy Tarnowo Podgórne Jarosława Tomaszewskiego, w obecności dwóch świadków zwykłych:

1) Pani Katarzyny Dudek, c. Jolanty i Zenona, zamieszkałej w Poznaniu, przy ul. Hetmańskiej numer 11, 61-756 Poznań, według oświadczenia posiadającej numer PESEL 61120123848, której tożsamość ustalono na podstawie okazanego dowodu osobistego o numerze AXC123456, wydanego przez Prezydenta Miasta Poznania,
2) Pani Marioli Sęk, c. Anny i Adama, zamieszkałej w Poznaniu, przy ul. Głogowskiej numer 114, 61-788 Poznań, według oświadczenia posiadającej numer PESEL 69120825561, której tożsamość ustalono na podstawie okazanego dowodu osobistego o numerze ABZ654789, wydanego przez Prezydenta Miasta Poznania,

w trybie art. 951 Kodeksu cywilnego złożył ustnie oświadczenie następującej treści:

1. Do całości spadku po mnie powołuję swojego syna Tomasza Nowaka, urodzonego w dniu 12 marca 1980 roku w Nowym Sączu.
2. Obciążam mojego syna Tomasza Nowaka poleceniem, zobowiązując go do wybudowania mi marmurowego nagrobka w ciągu 6 miesięcy od mojej śmierci.

Protokół niniejszego testamentu wójt gminy Tarnowo Podgórne odczytał testatorowi w obecności obu świadków wskazanych powyżej. Testator oraz świadkowie zgodnie stwierdzają, iż protokół zawiera dokładną i kompletną treść rozrządzeń testatora.

Podpisy:
spadkodawca: Sławomir Nowak

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

wójt: Jarosław Tomaszewski

świadkowie zwykli: Katarzyna Dudek
Mariola Sęk

Pobrano opłatę skarbową w wysokości 22 zł
w myśl załącznika do Ustawy z dnia 16 listopada 2006 roku
o opłacie skarbowej (Dz.U. z 2006 r., nr 225, poz. 1635, z późn. zm.)

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

9.8. Pismo stwierdzające treść testamentu ustnego

Pismo stwierdzające treść testamentu ustnego

sporządzonego przez Sławomira Nowaka w Poznaniu w dniu 12 maja 2012 roku

Świadkowie:
Andrzej Tomczak, zam. ul. Kwiatowa 15, 60-777 Poznań, nr PESEL 81010317439
Edyta Wardęga, zam. ul. Solna 1, 61-730 Poznań, nr PESEL 54111822885
Kamil Madej, zam. ul. Wichrowa 23, 61-999 Poznań, nr PESEL 90030723558

Niniejszym stwierdzamy, że w dniu 12 maja 2012 roku w Poznaniu w naszej jednoczesnej obecności

Pan **Sławomir Nowak**, s. Anastazji i Wiesława, zamieszkały w Gliwicach, przy ul. Wiosennej numer 441, 44-100 Gliwice, nr PESEL 56061816555,

w obliczu zaistniałej obawy rychłej śmierci ustnie wyraził swoją ostatnią wolę następującej treści:

1. Do całości spadku po mnie powołuję swojego syna Tomasza Nowaka, urodzonego w dniu 12 marca 1980 roku w Nowym Sączu.
2. Wydziedziczam mojego syna Marka Nowaka, urodzonego w dniu 16 kwietnia 1978 roku w Krakowie, z powodu psychicznego i fizycznego znęcania się nade mną nieprzerwanie przez ostatnie dwa lata.

Niniejsze pismo sporządził w dniu 13 maja 2012 roku w Poznaniu świadek Kamil Madej.

Podpisy:
spadkodawca: Sławomir Nowak

świadkowie: Andrzej Tomczak
Edyta Wardęga
Kamil Madej

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

9.9. Pismo stwierdzające treść testamentu podróżnego

Pismo stwierdzające treść testamentu

sporządzonego przez Sławomira Nowaka podczas podróży na polskim statku powietrznym z Warszawy do Paryża w dniu 12 maja 2012 roku.

W dniu dwunastego maja dwa tysiące dwunastego roku (12-05-2012) na pokładzie statku powietrznego Boeing 747, wpisanego do polskiego rejestru cywilnych statków powietrznych pod numerem PL-3467, podczas podróży z Warszawy do Paryża

Pan **Sławomir Nowak**, s. Anastazji i Wiesława, zamieszkały w Gliwicach, przy ul. Wiosennej numer 441, 44-100 Gliwice, według oświadczenia posiadający numer PESEL 56061816555, którego tożsamość ustalono na podstawie okazanego dowodu osobistego o numerze AVN 334456, wydanego przez Prezydenta Miasta Gliwice oświadczył wobec dowódcy statku powietrznego mjr. Henryka Majaka, s. Henryka i Stanisławy, ur. 05-12-1966 roku w Białymstoku, w obecności dwóch świadków zwykłych:

1. Pani Katarzyny Dudek, c. Jolanty i Zenona, zamieszkałej w Poznaniu, przy ul. Hetmańskiej numer 11, 61-756 Poznań, według oświadczenia posiadającej numer PESEL 61120123848, której tożsamość ustalono na podstawie okazanego dowodu osobistego o numerze AXC123456, wydanego przez Prezydenta Miasta Poznania,
2. Pani Marioli Sęk, c. Anny i Adama, zamieszkałej w Poznaniu, przy ul. Głogowskiej numer 114, 61-788 Poznań, według oświadczenia posiadającej numer PESEL 69120825561, której tożsamość ustalono na podstawie okazanego dowodu osobistego o numerze ABZ654789, wydanego przez Prezydenta Miasta Poznania,

w trybie art. 953 Kodeksu cywilnego złożył ustnie oświadczenie następującej treści:

1. Do całości spadku po mnie powołuję swojego syna Tomasza Nowaka, urodzonego w dniu 12 marca 1980 roku w Nowym Sączu.
2. Obciążam mojego syna Tomasza Nowaka poleceniem, zobowiązując go do wybudowania mi marmurowego nagrobka w ciągu 6 miesięcy od mojej śmierci.

Następnie dowódca statku spisał w dniu 12 maja 2012 roku niniejsze pismo w tym samym dniu odczytał je spadkodawcy w obecności wskazanych świadków zwykłych. Testator oraz świadkowie zgodnie stwierdzają, iż pismo zawiera dokładną i kompletną treść rozrządzeń testatora.

Podpisy:
spadkodawca: Sławomir Nowak
dowódca statku: Henryk Majak
świadkowie zwykli: Katarzyna Dudek
Mariola Sęk

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

9.10. Pozew o zmniejszenie zapisu zwykłego

Ciechocinek, dnia 30 maja 2012 roku

Sąd Rejonowy
W Ciechocinku
Wydział I Cywilny

Powód:
Tadeusz Drewniak, zam. ul. Kacza 203, 87-720 Ciechocinek

Pozwany:
Henryk Pięta, zam. ul. Weselna 1/3, 87-720 Ciechocinek

Wartość przedmiotu sporu: 3750 zł
opłata od pozwu: 5% z 3750 zł = 188 zł (po zaokrągleniu do pełnej złotówki w górę)

Pozew o zmniejszenie zapisu zwykłego

Działając w imieniu własnym, na podstawie art. 1003 i 1004 § 1 KC, **wnoszę o**:

1) zmniejszenie o kwotę 3750 zł obciążającego powoda, a uczynionego przez Marka Drewniaka w testamencie zapisu na rzecz Henryka Pięty, polegającego na obowiązku przekazania mu kwoty 15 000 zł, z uwagi na okoliczność, iż powód jest spadkobiercą po Marku Drewniaku, który był zobowiązany do zaspokojenia roszczenia Marii Drewniak z tytułu zachowku i roszczenie to zaspokoił,
2) obciążenie pozwanego kosztami procesu i zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda zwrotu poniesionych przezeń kosztów procesu, w tym kosztów opłaty od pozwu,
3) przeprowadzenie dowodu z załączonych do niniejszego pozwu dokumentów w postaci:
   a) prawomocnego postanowienia Sądu Rejonowego w Ciechocinku z dnia 12 kwietnia 2011 roku, sygn. akt: I Ns 289/11,
   b) prawomocnego wyroku tego Sądu z dnia 7 października 2011 roku, sygn. akt: I C 888/11

   na okoliczność ustalenia statusu powoda jako jedynego spadkobiercy Marka Drewniaka oraz wysokości kwoty, którą powód był zobowiązany zapłacić uprawnionym z tytułu pokrycia bądź uzupełnienia zachowku po spadkodawcy – Marku Drewniaku,
4) przeprowadzenie dowodu ze znajdującego się w aktach tutejszego Sądu o sygn. I Ns 289/11 testamentu sporządzonego przez Marka Drewniaka, na okoliczność ustalenia ustanowienia przez testatora zapisu zwykłego na rzez pozwanego i wysokości tego zapisu,

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

5) przeprowadzenie dowodu z dokumentu w postaci opinii biegłego znajdującej się w aktach tutejszego Sądu o sygn. I C 888/11, na okoliczność ustalenia czystej wartości spadku po Marku Drewniaku,
6) przeprowadzenie rozprawy również w nieobecności powoda.

Uzasadnienie

Spadkodawca Marek Drewniak, zmarły w dniu 6 grudnia 2010 roku, w sporządzonym w dniu 1 stycznia 2010 roku testamencie własnoręcznym ustanowił jedynym swoim spadkobiercą powoda – Tadeusza Drewniaka. Testator obciążył spadkobiercę zapisem zwykłym uczynionym na rzecz pozwanego Henryka Pięty, polegającym na obowiązku zapłaty przez powoda na jego rzecz kwoty 15 000 zł. Postanowieniem z dnia 12 kwietnia 2011 roku Sąd Rejonowy w Ciechocinku stwierdził nabycie spadku w całości przez powoda.

Dowód:
- *testament spadkodawcy,*
- *postanowienie Sądu Rejonowego w Ciechocinku z dnia 12 kwietnia 2011 roku, sygn. akt: I Ns 289/11.*

W chwili śmierci Marek Drewniak był wdowcem i posiadał dwoje dzieci – powoda oraz Marię Drewniak, z powództwa której przed tutejszym Sądem toczyła się przeciwko powodowi sprawa o zachowek (sygn. akt: I C 888/11), zakończona wyrokiem z dnia 7 października 2011 roku, w którym Sąd zasądził od powoda na rzecz swojej siostry kwotę 10 000 zł, tytułem pokrycia należnego jej zachowku. W przedmiotowej sprawie biegły sporządził opinię, wedle której czysta wartość spadku po Tadeuszu Drewniaku wynosiła 40 000 zł.

Dowód:
- *opinia biegłego – w aktach sprawy o sygn. I C 888/11,*
- *wyrok SR w Ciechocinku z dnia 7 października 2011 roku, sygn. akt: I C 888/11.*

Zgodnie z art. 1003 KC spadkobiercy obowiązani do zaspokojenia roszczenia z tytułu zachowku mogą żądać stosunkowego zmniejszenia zapisów zwykłych i poleceń. Z treści art. 1004 § 1 KC wynika, że zmniejszenie zapisów zwykłych i poleceń następuje w stosunku do ich wartości, chyba że z treści testamentu wynika odmienna wola spadkodawcy. Zapisy zwykłe bądź polecenia ulegają redukcji w takim stosunku do swojej wartości, w jakim kwota, którą spadkobierca jest zobowiązany zapłacić na pokrycie bądź uzupełnienie zachowków pozostaje do czystej wartości jego udziału spadkowego.

Do ustalenia kwoty, o którą należy zmniejszyć w przedmiotowej sprawie zapis obciążający powoda należy posłużyć się wzorem:

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

$$\frac{Zach}{W} = \frac{X}{Zap}$$

$$X = \frac{Zach}{W} \times Zap$$

W – czysta wartość udziału spadkowego
Zach – kwota potrzebna do uzupełnienia bądź pokrycia zachowku, której zapłata obciąża danego spadkobiercę
Zap – wartość zapisu zwykłego
X – kwota, o którą ma nastąpić zmniejszenie zapisu zwykłego
W = 40 000 zł
Zach = 10 000 zł
Zap = 15 000 zł

*X = (10 000/40 000) * 15 000*
*X = 1/4 * 15 000*
X = 3750 zł

Z powyższych wyliczeń wynika, że obciążający powoda zapis na rzecz pozwanego winien zostać zmniejszony o 1/4, a zatem o kwotę 3750 zł. Z uwagi na zaprezentowaną argumentację niniejsze powództwo jest konieczne i w pełni uzasadnione.

Tadeusz Drewniak

Załączniki:
1) dowód uiszczenia opłaty sądowej w kasie Sądu (188 zł),
2) odpis postanowienia Sądu Rejonowego w Ciechocinku z dnia 12 kwietnia 2011 roku, sygn. akt: I Ns 289/11,
3) odpis wyroku Sądu Rejonowego w Ciechocinku z dnia 7 października 2011 roku, sygn. akt: I C 888/11,
4) odpis pozwu wraz z załącznikami dla strony przeciwnej.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

9.11. Pozew o zachowek

Słupsk, dnia 28 maja 2012 roku

Sąd Rejonowy
w Słupsku
Wydział I Cywilny

Powód:
Tadeusz Kowalski, zam. ul. Zarzeczna 23, 76-200 Słupsk

Pozwana:
Irena Kowalska, zam. ul. Wałowa 111/23, 76-710 Słupsk

Wartość przedmiotu sporu: 6000 zł
opłata od pozwu: 5% z 6000 zł = 300 zł

Pozew o zachowek

Działając w imieniu własnym, na podstawie art. 991 § 1 i § 2 KC, **wnoszę o**:

1) zasądzenie od pozwanej Ireny Kowalskiej na rzecz powoda Tadeusza Kowalskiego kwoty 6000 zł (słownie: sześć tysięcy złotych 00/100) z ustawowymi odsetkami od dnia następującego po dniu ogłoszenia testamentu po Janie Kowalskim, tj. od dnia 24 stycznia 2012 roku do dnia zapłaty, tytułem zachowku po Janie Kowalskim,
2) obciążenie pozwanego kosztami procesu i zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda zwrotu poniesionych przezeń kosztów procesu, w tym kosztów opłaty od pozwu,
3) przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego, na okoliczność ustalenia wartości samochodu marki OPEL Corsa, r. 2007, który stanowił jedyny składnik spadku,
4) przeprowadzenie dowodu z załączonych do niniejszego pozwu dokumentów w postaci postanowienia Sądu Rejonowego w Słupsku z dnia 11 kwietnia 2012 roku, sygn. akt: I Ns 233/12 oraz odpisów skróconych aktu urodzenia pozwanej i powoda oraz aktu zgonu spadkodawcy, na okoliczność ustalenia udziału spadkowego stanowiącego podstawę obliczania zachowku oraz ustalenia uprawnienia powoda do żądania zachowku,
5) przesłuchanie powoda na okoliczność ustalenia wysokości przysługującego mu roszczenia o zachowek,
6) przeprowadzenie rozprawy również w nieobecności powoda.

Uzasadnienie

Spadkodawca Jan Kowalski, zamieszkały ostatnio w Słupsku, zmarł w dniu 10 grudnia 2011 roku. Pozostawił on testament, mocą którego jedynym spadkobiercą uczynił swoją córkę Irenę Kowalską. Testament został ogłoszony w dniu 23 stycznia 2012 roku. W chwili śmierci Jan Kowalski miał dwoje dzieci – pozwaną i powoda. Spadkodawca

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

w chwili śmierci był wdowcem. Sąd Rejonowy w Słupsku postanowieniem z dnia 11 kwietnia 2012 roku stwierdził nabycie całego spadku po Janie Kowalskim przez Irenę Kowalską w sprawie toczącej się pod sygn. akt I Ns 233/12. Postanowienie to nie zostało zaskarżone, aktualnie jest już zatem prawomocne.

Dowód:
- *postanowienie SR w Słupsku z 11.04.2012 r.,*
- *odpisy skrócone aktów urodzenia pozwanej i powoda,*
- *odpis skrócony aktu zgonu spadkodawcy.*

Powód w chwili śmierci swojego ojca był pełnoletni i w pełni zdolny do pracy.

Jedynym składnikiem spadku był samochód marki OPEL Corsa, rocznik 2007 o wartości 24 000 zł.

Dowód:
- *przesłuchanie powoda,*
- *opinia biegłego.*

Gdyby spadkodawca nie sporządził testamentu, powód dziedziczyłby po ojcu w udziale 1/2. Z uwagi na okoliczność, iż powód nie był w chwili śmierci spadkodawcy ani małoletni, ani trwale niezdolny do pracy, przysługuje mu tytułem zachowku połowa wartości udziału spadkowego, który by mu przysługiwał na mocy dziedziczenia ustawowego (art. 991 § 1 KC). Skoro zatem spadek jest wart 24 000 zł, udział spadkowy stanowiący podstawę obliczania zachowku wynosi 1/2, którą to wartość należy pomnożyć przez 1/2, powodowi przysługuje zachowek w kwocie 6000 zł (24 000 × 1/2 × 1/2 = 6000 zł).

Powód nie otrzymał od spadkodawcy pokrycia należnego mu zachowku w żaden sposób, dlatego też, zgodnie z art. 991 § 2 KC, może on żądać od spadkobiercy kwoty pieniężnej potrzebnej do pokrycia jego zachowku. Jedynym spadkobiercą jest pozwana. Zgodnie z art. 1007 KC w zw. z art. 120 § 1 KC roszczenie o zachowek staje się wymagalne z chwilą ogłoszenia testamentu, stąd też zobowiązany do jego zapłaty z tym dniem pozostaje w opóźnieniu, winien zatem uiścić również odsetki ustawowe, stosownie do art. 481 § 1 i 2 KC.

Z uwagi na zaprezentowaną argumentację niniejsze powództwo jest konieczne i w pełni uzasadnione.

Tadeusz Kowalski

Załączniki:
1) opłata sądowa w znakach (300 zł),
2) odpis postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po Janie Kowalskim,
3) odpisy skrócone aktów urodzenia pozwanej i powoda,
4) odpis skrócony aktu zgonu spadkodawcy,
5) odpis pozwu wraz z załącznikami dla strony przeciwnej.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

9.12. Oświadczenie o przyjęciu spadku

Poznań, dnia 20 kwietnia 2012 roku

Sąd Rejonowy
Poznań – Nowe Miasto i Wilda
w Poznaniu
I Wydział Cywilny

Ewa Nowak, zam. ul. Spadkowa 12, 61-000 Poznań

Oświadczenie o prostym przyjęciu spadku

Niniejszym oświadczam, że przyjmuję spadek wprost po zmarłym w Poznaniu w dniu 12 kwietnia 2012 roku Adamie Nowaku.

Adam Nowak ostatnio zamieszkiwał w Poznaniu, przy ulicy Spadkowej 12, 61-000 Poznań.

Jestem jedyną córką zmarłego, a Maria Nowak – małżonka Adama Nowaka, moja matka – nie żyje już od 10 maja 2008 roku.

Według mojej wiedzy Adam Nowak nie zostawił testamentu.

Ewa Nowak
(*podpis poświadczony urzędowo*)

Załączniki:
1. odpis skrócony aktu zgonu,
2. potwierdzenie opłaty sądowej w wysokości 50 zł.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

9.13. Wniosek do sądu opiekuńczego o zezwolenie rodzicowi na złożenie oświadczenia o odrzuceniu spadku w imieniu dziecka

Poznań, dnia 4 maja 2012 roku

Sąd Rejonowy Poznań – Nowe Miasto
i Wilda w Poznaniu
IV Wydział Rodzinny i Nieletnich
ul. Szyperska 14
61-754 Poznań

Wnioskodawca:
Maria Kowalska
61-500 Poznań, ul. Fabryczna 12/12

Wniosek
o zezwolenie rodzicowi na dokonanie czynności
przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka

Niniejszym, na podstawie art. 101 § 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, jako matka i jedyny przedstawiciel ustawowy Tomasza Kowalskiego, urodzonego w dniu 12 marca 2005 r. w Poznaniu, wnoszę o udzielenie mi zezwolenia na dokonanie czynności przekraczającej zwykły zarząd majątkiem mojego małoletniego syna Tomasza Kowalskiego, w postaci złożenia w jego imieniu oświadczenia o odrzuceniu spadku po Janie Kowalskim – moim małżonku i ojcu małoletniego Tomasza Kowalskiego – zmarłym w dniu 15 kwietnia 2012 roku.

Uzasadnienie

Po śmierci w dniu 15 kwietnia 2012 roku mojego małżonka – Jana Kowalskiego – jestem jedynym przedstawicielem ustawowym małoletniego Tomasza Kowalskiego. Przysługuje mi pełna władza rodzicielska nad synem.

Tomasz Kowalski jest jedynym dzieckiem pochodzącym z naszego małżeństwa.

Dowód:
- *odpis aktu zgonu,*
- *odpis aktu urodzenia*.

W związku z faktem, że mój małżonek Jan Kowalski nie zostawił testamentu, ja oraz nasz małoletni syn, zgodnie z art. 931 § 1 Kodeksu cywilnego, jesteśmy jedynymi spadkobiercami zmarłego.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

W naszym małżeństwie panował ustrój rozdzielności majątkowej, ustanowionej umową z dnia 15 maja 2004 roku.

Do masy spadkowej po zmarłym weszły głównie długi – w postaci zadłużenia z tytułu umowy kredytowej zawartej przez Jana Kowalskiego z Bankiem w dniu 10 stycznia 2007 roku. Z zaświadczenia wydanego przez Bank na dzień 20 kwietnia 2012 roku, wynika, że stan zadłużenia Jana Kowalskiego wobec Banku wynosi 175 000 złotych. Pieniądze uzyskane na podstawie przedmiotowej umowy kredytowej mój małżonek przeznaczył na rozpoczęcie działalności gospodarczej, która – w wyniku obecnej kryzysowej sytuacji finansowej – okazała się działalnością nieprzynoszącą spodziewanych dochodów.

Jan Kowalski nie był właścicielem żadnej nieruchomości ani wartościowych ruchomości. Dom, w którym mieszkaliśmy jako rodzina, jest składnikiem mojego majątku osobistego. Stałam się bowiem jego właścicielem na podstawie umowy darowizny od moich rodziców.

W związku z powyżej opisaną sytuacją, w dniu 25 kwietnia 2012 roku złożyłam przed notariuszem oświadczenie o odrzuceniu spadku po zmarłym.

Uważam także, że konieczne będzie dla dobra małoletniego Tomasza Kowalskiego odrzucenie spadku po zmarłym Janie Kowalskim, ze względu na opisany wyżej stan masy spadkowej, ograniczający się do długów wobec Banku.

Dowód:
- *umowa kredytowa z dnia 10 stycznia 2007 roku,*
- *zaświadczenie z Banku o stanie zadłużenia Jana Kowalskiego z tytułu ww. umowy kredytowej,*
- *umowa z dnia 15 maja 2004 roku ustanawiająca rozdzielność majątkową między Marią Kowalską i Janem Kowalskim,*
- *odpis Księgi wieczystej mojego domu,*
- *oświadczenie o odrzuceniu spadku po zmarłym złożone przez Marię Kowalską.*

Właściwość Sądu została ustalona zgodnie z art. 569 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego – Sąd Rejonowy Poznań – Nowe Miasto i Wilda w Poznaniu jest właściwy ze względu na miejsce zamieszkania małoletniego Tomasza Kowalskiego.

W związku z powyższym, niniejszy wniosek jest konieczny i uzasadniony.

Maria Kowalska

Załączniki:
1. odpis aktu urodzenia Tomasza Kowalskiego,
2. odpis aktu zgonu Jana Kowalskiego,
3. umowa kredytowa z dnia 10 stycznia 2007 roku zawarta przez zmarłego Jana Kowalskiego,

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

4. zaświadczenie z Banku o stanie zadłużenia Jana Kowalskiego z tytułu umowy kredytowej z dnia 10 stycznia 2007 roku,
5. kopia aktu notarialnego stanowiącego umowę z dnia 15 maja 2004 roku ustanawiającą rozdzielność majątkową między Marią Kowalską i Janem Kowalskim,
6. kopia oświadczenia o odrzuceniu spadku po Janie Kowalskim przez Marię Kowalską,
7. odpis KW nr PO1P/00022222/4,
8. potwierdzenie opłaty sądowej w wysokości 40 złotych.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

9.14. Oświadczenie o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu spadku z wnioskiem o jego zatwierdzenie

Poznań, dnia 30 kwietnia 2012 roku

Sąd Rejonowy
Poznań – Nowe Miasto
i Wilda w Poznaniu
I Wydział Cywilny

Wnioskodawca:
Ewa Nowak, zam. ul. Spadkowa 12, 61-000 Poznań

Uczestnik postępowania:
Maria Nowak, zam. ul. Piękna 1, 61-000 Poznań

Oświadczenie o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu spadku

Niniejszym, na podstawie art. 1019 Kodeksu cywilnego:

- uchylam się od skutków prawnych oświadczenia złożonego przeze mnie przed tutejszym Sądem w dniu 10 stycznia 2012 roku (sygn. akt. I Ns 115/12), treścią którego było przyjęcie spadku wprost po zmarłym w Poznaniu w dniu 1 stycznia 2012 roku Adamie Nowaku,
- wnoszę o zatwierdzenie niniejszego uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu spadku wprost,
- oświadczam, że spadek po zmarłym Adamie Nowaku, przyjmuję z dobrodziejstwem inwentarza,
- wnoszę o zasądzenie od uczestnika na rzecz wnioskodawcy kosztów postępowania.

Uzasadnienie

W dniu 10 stycznia 2012 roku złożyłam przed tutejszym Sądem oświadczenie o przyjęciu spadku wprost po moim ojcu – Adamie Nowaku. W momencie składania tego oświadczenia nie miałam wiedzy o stanie zadłużenia mojego ojca wobec wierzycieli, od których otrzymałam w dniach 15 i 20 kwietnia 2012 roku wezwania do zapłaty.

Należy także wyraźnie zaznaczyć, że po śmierci mojego ojca zostałam zapewniona przez moją matkę – Marię Nowak (również spadkobierczynię po Adamie Nowaku), że ojciec nie miał żadnych długów. Na podstawie tego zapewnienia, przyjęłam spadek wprost.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Zatem w momencie składania oświadczenia o przyjęciu spadku wprost, działałam pod wpływem błędu.

W związku z powyższym uchylam się od skutków prawnych złożonego przeze mnie oświadczenia i oświadczam, że przyjmuję spadek z dobrodziejstwem inwentarza.

Ewa Nowak
(*podpis poświadczony urzędowo*)

Załączniki:
1) odpis pisma,
2) kopie wezwań do zapłaty otrzymane w dniach 15 i 20 kwietnia 2012 roku,
3) potwierdzenie opłaty sądowej.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

9.15. Wniosek o stwierdzenie nabycia spadku

Poznań, dnia 20 kwietnia 2012 roku

Sąd Rejonowy
Poznań – Nowe Miasto
i Wilda w Poznaniu
I Wydział Cywilny

Wnioskodawca: Ewa Nowak, zam. ul. Spadkowa 12, 61-000 Poznań

Uczestnicy:
- Aleksandra Nowak, zam. ul. Spadkowa 12, 61-000 Poznań,
- Marek Nowak, zam. ul. Malinowa 13, 61-001 Poznań

Wniosek o stwierdzenie nabycia spadku

Niniejszym wnoszę o stwierdzenie, że spadek po Adamie Nowaku, zmarłym w Poznaniu w dniu 12 kwietnia 2012 roku, ostatnio zamieszkałym w Poznaniu, przy ulicy Spadkowej 12, 61-000 Poznań, nabyli na podstawie ustawy:
- małżonka spadkodawcy – Ewa Nowak – w 1/3 części,
- córka spadkodawcy – Aleksandra Nowak – w 1/3 części,
- syn spadkodawcy – Marek Nowak – w 1/3 części.

Uzasadnienie

W dniu 12 kwietnia 2012 roku zmarł w Poznaniu Adam Nowak. W chwili śmierci, spadkodawca pozostawał w związku małżeńskim z wnioskodawczynią. Z tego związku pochodziło dwoje dzieci: Aleksandra Nowak i Marek Nowak. Spadkodawca nie miał innych dzieci.

Dowód:
- *odpis skrócony aktu zgonu spadkodawcy,*
- *odpisy skrócone aktów urodzenia uczestników,*
- *odpis aktu małżeństwa spadkodawcy z wnioskodawczynią.*

Według mojej wiedzy Adam Nowak nie zostawił testamentu.

Wnioskodawca ani uczestnicy nie składali do tej pory oświadczeń o przyjęciu spadku. Oświadczenia te zamierzamy złożyć ustnie do protokołu podczas wyznaczonej rozprawy.

Ewa Nowak

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Załączniki:

1) odpis skrócony aktu zgonu,
2) odpis skrócony aktu małżeństwa,
3) odpis skrócony aktu urodzenia Aleksandry Nowak,
4) odpis skrócony aktu urodzenia Marka Nowaka,
5) potwierdzenie uiszczenia opłaty sądowej w wysokości: 50 zł (wniosek o stwierdzenie nabycia spadku) oraz w wysokości 150 zł (3 oświadczenia o przyjęciu spadku).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

9.16. Pozew o wydanie spadku oraz wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy

Poznań, dnia 30 kwietnia 2012 roku

Sąd Okręgowy
w Poznaniu
I Wydział Cywilny

Powódka:
Ewa Nowak, zam. ul. Spadkowa 12, 61-000 Poznań

Pozwany:
Piotr Nowak, zam. ul. Piękna 1, 61-000 Poznań

Wartość przedmiotu sporu: 153 000 (sto pięćdziesiąt trzy tysiące) złotych

Pozew o wydanie spadku oraz o wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy

Niniejszym, na podstawie art. 1029 § 1 i 2 w związku z art. 224 § 2 Kodeksu cywilnego, wnoszę o:

- wydanie powódce przez pozwanego nieruchomości stanowiącej lokal mieszkalny nr 3 położony w budynku przy ul. Pięknej 1 w Poznaniu, dla której Sąd Rejonowy Poznań – Nowe Miasto i Wilda w Poznaniu prowadzi Księgę Wieczystą nr PO1P/00001212/3,
- zasądzenie od pozwanego na rzecz powódki kwoty 3000 złotych tytułem wynagrodzenia za korzystanie z lokalu mieszkalnego, za okres od dnia 1 grudnia 2011 roku do dnia wniesienia pozwu, wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 1 grudnia 2011 roku,
- przeprowadzenie rozprawy także pod nieobecność powódki,
- zasądzenie od pozwanego na rzecz powódki kosztów procesu według norm przepisanych.

Uzasadnienie

W dniu 15 maja 2011 roku zmarł mój ojciec – Jan Nowak. Był on właścicielem m.in. lokalu mieszkalnego nr 3 położonego przy ul. Pięknej 1 w Poznaniu. Jan Nowak od grudnia 2009 roku udostępnił ww. lokal Piotrowi Nowakowi – bratankowi, sam bowiem przeprowadził się do mojego domu, ze względu na potrzebę stałej opieki nad nim.

W dniu 30 listopada 2011 roku Sąd Rejonowy Poznań – Nowe Miasto i Wilda w Poznaniu wydał postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku po Janie Nowaku, zgodnie z którym nabyłam całość spadku.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Dowód:
- *postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku po Janie Nowaku,*
- *odpis KW nr PO1P/0000001212/3.*

W związku z faktem, że nie zamierzam nadal udostępniać lokalu mieszkalnego położonego przy ul. Pięknej Piotrowi Nowakowi, a planuję, aby w mieszkaniu tym zamieszkała moja dorosła córka, w dniu 1 grudnia 2011 roku przedstawiłam pozwanemu na piśmie wezwanie do opróżnienia przedmiotowego lokalu. Pozwany pod treścią tego pisma potwierdził, że zapoznał się z jego treścią.

Dowód:
- *pismo wzywające do opróżnienia lokalu mieszkalnego z dnia 1 grudnia 2011 roku, wraz z potwierdzeniem zapoznania się z pismem przez pozwanego.*

Do dnia dzisiejszego pozwany nie opuścił mieszkania, nie odpowiada na moje listy, nie odbiera moich telefonów.

Należy zatem przyjąć, że od momentu, gdy dowiedział się, że jako nowa właścicielka mieszkania, nie zamierzam dłużej użyczać mu mieszkania (1 grudnia 2011 roku), pozwany, w myśl art. 224 § 2 KC, był zobowiązany nie tylko do zwrotu lokalu mieszkalnego, ale także do zapłaty wynagrodzenia z tytułu korzystania z lokalu mieszkalnego od dnia 1 grudnia 2011 roku.

Wysokość żądania określonego w punkcie 2 *petitum* niniejszego pozwu – 3000 złotych wynika z oszacowania, że czynsz miesięczny za korzystanie z tego typu (biorąc pod uwagę lokalizację i powierzchnię mieszkania) mieszkań wynosi 600 zł. Od dnia 1 grudnia 2011 roku minęło już 5 miesięcy, suma należnego mi wynagrodzenia za korzystanie z mieszkania na dzień złożenia pozwu wynosi więc 3000 złotych (600 złotych × 5 m-cy).

Z kolei wartość przedmiotowego mieszkania została oszacowana na 150 000 złotych, stąd wartość przedmiotu sporu wynosi 153 000 złotych (150 000 + 3000).

Biorąc pod uwagę powyższe okoliczności, niniejszy pozew jest konieczny i uzasadniony.

Ewa Nowak

Załączniki:
1. odpis pisma wraz z załącznikami,
2. odpis KW nr PO1P/0000001212/3,
3. odpis aktu zgonu Jana Nowaka,
4. postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku po Janie Nowaku,
5. pismo wzywające do opróżnienia lokalu mieszkalnego z dnia 1 grudnia 2011 roku, wraz z potwierdzeniem zapoznania się z pismem przez pozwanego,
6. opłata sądowa w wysokości 5% od wartości przedmiotu sporu.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

9.17. Wniosek o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku

Poznań, dnia 30 kwietnia 2012 roku

Sąd Rejonowy
Poznań – Nowe Miasto
i Wilda w Poznaniu
I Wydział Cywilny

Wnioskodawca:
Paweł Kowalski, zam. ul. Miła 87, 61-000 Poznań

Uczestnicy:
1. Maria Nowak, zam. ul. Piękna 1, 61-000 Poznań
2. Ewa Nowak, zam. ul. Spadkowa 12, 61-000 Poznań

Wniosek o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku

Niniejszym, w imieniu własnym, wnoszę o:
1) zmianę, na podstawie art. 679 § 1 KPC, prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku wydanego w dniu 20 lutego 2012 roku przez Sąd Rejonowy Poznań – Nowe Miasto i Wilda w Poznaniu I Wydział Cywilny (sygn. akt I Ns 189/12) poprzez stwierdzenie, że spadek po Janie Nowaku, zmarłym w dniu 15 września 2011 roku, nabył w całości Paweł Kowalski,
2) zwrócenie się do tutejszego Sądu o dołączenie do akt niniejszej sprawy testamentu i protokołu z otwarcia i ogłoszenia testamentu, znajdujących się w aktach sprawy o sygn. akt I Ns 200/12,
3) zasądzenie od uczestników na rzecz wnioskodawcy zwrotu kosztów postępowania.

Uzasadnienie

W dniu 20 lutego 2012 roku Sąd Rejonowy Poznań – Nowe Miasto i Wilda w Poznaniu wydał postanowienie (I Ns 189/12), w którym stwierdzono, że spadek po Janie Nowaku, zmarłym w dniu 15 września 2011 roku, nabywają: Maria Nowak i Ewa Nowak, każda po 1/2 części spadku.

W dniu 10 marca 2012 roku, dowiedziałem się od Beaty Nowak – porządkującej dokumenty w domu Jana Nowaka, że Jan Nowak zostawił testament, w którym ustanowił mnie jedynym spadkobiercą. Testament ten został otwarty i ogłoszony w dniu 30 marca 2012 roku w tutejszym Sądzie (I Ns 200/12).

Dowód:
- *przesłuchanie Beaty Nowak na okoliczność odnalezienia testamentu Jana Nowaka,*
- *testament i protokół z otwarcia i ogłoszenia testamentu, znajdujący się w aktach sprawy I Ns 200/12.*

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

W związku z powyższymi okolicznościami, postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku z dnia 20 lutego 2012 roku nie może się ostać i uzasadnione jest stwierdzenie nabycia spadku po Janie Nowaku w całości przeze mnie.

Paweł Kowalski

Załączniki:
- 2 odpisy pisma,
- kopia postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku z dnia 20 lutego 2012 roku,
- potwierdzenie uiszczenia opłaty sądowej w wysokości 50 złotych.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

9.18. Umowa o dział spadku

Akt notarialny

W dniu 31maja 2011 r., przed notariuszem Rudolfem Nowakowskim, w Kancelarii Notarialnej w Poznaniu, stawili się:

1. Zofia Nowak, zamieszkała w Poznaniu (kod pocztowy: 61-899), Os. Malinowe 14/7, legitymująca się dowodem osobistym ABC 1234567 wydanym przez Prezydenta Miasta Poznania z datą ważności do dnia 31.05.2016 r. i posiadająca PESEL numer 770707010001,
2. Bonifacy Nowak, zamieszkały w Poznaniu (kod pocztowy: 60-988), ul. Misia Uszatka 1, legitymujący się dowodem osobistym DEF 7654321 wydanym przez Prezydenta Miasta Poznania z datą ważności do dnia 31.05.2018 r. i posiadający PESEL numer 85030302002,

oboje łącznie zwani dalej Stronami.

Umowa o dział spadku

§ 1

Strony zgodnie oświadczają, że są spadkobiercami Maurycego Nowaka w częściach po 1/2 każde z nich, a ich prawa do spadku zostały stwierdzone w postanowieniu Sądu Rejonowego Poznań – Nowe Miasto i Wilda w Poznaniu z dnia 30.03.2012 r., sygn. I C 20/11. Strony okazały notariuszowi odpis tego postanowienia z poświadczeniem jego prawomocności.

§ 2

Strony zgodnie oświadczają, że w skład spadku po Maurycym Nowaku wchodzą:

1. nieruchomość lokalowa, dla której Sąd Rejonowy Poznań – Stare Miasto w Poznaniu prowadzi księgę wieczystą PO1P/00005555/0 – o wartości 250 000 zł,
2. niezabudowana nieruchomość gruntowa o powierzchni 2 ha położona w Kamińsku, dla której Sąd Rejonowy Poznań – Stare Miasto w Poznaniu prowadzi księgę wieczystą PO2P/00004444/0 – o wartości 100 000 zł,
3. samochód osobowy marki Datsun, rok produkcji: 1982, numer rej. PO 12345 – o wartości 5000 zł oraz
4. antyczne meble, tj. biurko i szafa – o wartości 15 000 zł.

Strony okazują odpisy wyżej wymienionych ksiąg wieczystych, a także karty pojazdu.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

§ 3

1. Strony dokonują podziału spadku po Maurycym Nowaku w ten sposób, że przenoszą na Zofię Nowak własność nieruchomości opisanej w § 2 pkt 1 niniejszej umowy wraz z udziałem w nieruchomości wspólnej wynoszącym 123/12345678, a także własność ruchomości opisanych w § 2 pkt 4 niniejszej umowy.
2. Własność nieruchomości opisanej w § 2 pkt 2 niniejszej umowy strony przenoszą na Bonifacego Nowaka wraz z samochodem opisanym w § 2 pkt 3 umowy.
3. Zofia Nowak zobowiązuje się zapłacić na rzecz Bonifacego Nowaka kwotę 185 000 złotych tytułem dopłaty w terminie dwóch lat.
4. Kwotę dopłaty Zofia Nowak świadczyła będzie w ośmiu równych ratach, po 23 125 złotych każda, z terminem zapłaty do 10-go dnia rozpoczynającego dany kwartał, przy czym za pierwszy kwartał rozumieć należy czas od 01.04.2012 r. do 30.06.2012 r., a zapłata pierwszej raty nastąpi w terminie dwóch tygodni od dnia zawarcia umowy.

§ 4

Strony oświadczają, że podział spadku ma charakter całkowity i Strony nie roszczą względem siebie innych pretensji związanych ze spadkiem po Maurycym Nowaku.

§ 5

1. Koszty sporządzenia aktu ponoszą Strony po połowie.
2. Wypisy niniejszego aktu należy wydawać Stronom w dowolnych ilościach.

§ 6

1. Zofia Nowak wnosi o wpisanie jej w Dziale II księgi wieczystej PO1P/00005555/0 jako właściciela nieruchomości.
2. Bonifacy Nowak wnosi o wpisanie go w Dziale II księgi wieczystej PO2P/00004444/0 jako właściciela nieruchomości.

§ 7

Notariusz pobrał od Stron:

1. taksę notarialną na podstawie § 3 pkt 5 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 czerwca 2004 r. w sprawie maksymalnych stawek taksy notarialnej w kwocie 2250 zł,
2. opłaty wieczystoksięgowe na podstawie art. 42 ust. 1 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych 400 zł.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

3. taksę notarialną na podstawie § 16 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 czerwca 2004 r. w sprawie maksymalnych stawek taksy notarialnej w kwocie 400 zł.

Akt ten odczytano, przyjęto i podpisano.

Zofia Nowak Bonifacy Nowak Rudolf Nowakowski

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

9.19. Wniosek o dział spadku

Stan faktyczny:

W postanowieniu z dnia 30.03.2012 r. Sąd Rejonowy Poznań – Nowe Miasto i Wilda w Poznaniu stwierdził, że spadek po Maurycym Nowaku nabyli na mocy ustawy: Zofia Nowak – w 1/2 części oraz Bonifacy Nowak w 1/2 części. W skład spadku wchodzi własność odrębnej od gruntu nieruchomości, nieruchomość gruntowa o powierzchni 2 ha położona w Kamińsku, samochód osobowy Datsun oraz antyczne meble w postaci biurka i szafy na lwich łapach. Spadkobiercy nie mogą dojść do porozumienia co do sposobu podziału tego majątku spadkowego, Zofia Nowak postanawia wnieść do sądu wniosek o dział spadku.

Poznań, dnia 30 maja 2012 r.

Do
Sądu Rejonowego Poznań –
Nowe Miasto i Wilda
w Poznaniu
Wydział Cywilny

Wniosek o dział spadku

Wnioskodawca:
Zofia Nowak,
zamieszkała w Poznaniu (kod pocztowy: 61-899), os. Malinowe 14/7

Uczestnik postępowania:
Bonifacy Nowak,
zamieszkały w Poznaniu (kod pocztowy: 60-988), ul. Misia Uszatka 1

wartość przedmiotu postępowania: 370 000,- złotych
opłatę sądową w kwocie 500,- złotych uiszczono przelewem na rachunek bankowy sądu, na dowód czego załącza się potwierdzenie zlecenia przelewu

W imieniu własnym, wnoszę o:

1. ustalenie, że w skład spadku po Maurycym Nowaku wchodzą: nieruchomość lokalowa położona w Poznaniu oznaczona numerem 1 w budynku numer 5 przy ul. Krótkiej w Poznaniu, dla której SR Poznań – Stare Miasto w Poznaniu prowadzi księgę wieczystą PO1P/00005555/0, nieruchomość gruntowa o powierzchni 2 ha położona w Kamińsku, dla której SR Poznań – Stare Miasto w Poznaniu prowadzi

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

księgę wieczystą PO1P/00004444/0, samochód osobowy marki Datsun nr rej. PO 12345 oraz antyczne meble w postaci szafy i biurka;
2. dokonanie działu spadku po Maurycym Nowaku pomiędzy jego spadkobierców Zofię Nowak i Bonifacego Nowaka;
3. rozłożenie na uczestników postępowania kosztów postępowania w częściach odpowiadających ich udziałom w spadku.

Uzasadnienie

Postanowieniem z dnia 30.03.2012 r., sygn. I C 20/11 Sąd Rejonowy Poznań – Nowe Miasto i Wilda w Poznaniu stwierdził, że spadek po Maurycym Nowaku nabyli na mocy ustawy: Zofia Nowak – w 1/2 części oraz Bonifacy Nowak w 1/2 części.

Dowód:
- *postanowienie SR Poznań – Nowe Miasto i Wilda w Poznaniu z dnia 30.03.2012 r. z poświadczeniem prawomocności.*

Maurycy Nowak nie sporządzał testamentów.

W skład spadku po Maurycym Nowaku wchodzą: nieruchomość lokalowa dla której SR Poznań – Stare Miasto w Poznaniu prowadzi księgę wieczystą PO1P/00005555/0 – o wartości 250 000 zł, niezabudowana nieruchomość gruntowa o powierzchni 2 ha położona w Kamińsku, dla której SR Poznań – Stare Miasto w Poznaniu prowadzi księgę wieczystą PO2P/00004444/0 – o wartości 100 000 zł, samochód osobowy marki Datsun, rok produkcji: 1982, numer rej. PO 12345 – o wartości 5000 zł oraz antyczne meble, tj. biurko i szafa – o wartości 15 000 zł.

Dowód:
- *odpis księgi wieczystej numer PO1P/00005555/0,*
- *odpis księgi wieczystej numer PO2P/00004444/0,*
- *karta pojazdu Datsun,*
- *fotografie antycznych mebli.*

Wnioskodawczyni proponuje podział spadku w następujący sposób:
1. przyznanie nieruchomości lokalowej wraz z udziałem w nieruchomości wspólnej oraz znajdującymi się w tej nieruchomości antycznymi meblami na rzecz wnioskodawczyni;
2. podział nieruchomości położonej w Kamińsku – poprzez wydzielenie z niej dwóch działek o powierzchni 1 ha każda z nich i przyznanie jednej z nich na własność wnioskodawczyni, a drugiej na własność uczestnika postępowania;
3. przyznanie samochodu osobowego marki Datsun na własność uczestnikowi postępowania;
4. zasądzenie na rzecz uczestnika postępowania stosownej dopłaty.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Wnoszę o przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego z dziedziny geodezji na okoliczność możliwości i sposobu podziału nieruchomości położnej w Kamińsku.

Zofia Nowak

Załączniki:
1. odpis księgi wieczystej numer PO1P/00005555/0
2. odpis księgi wieczystej numer PO2P/00004444/0
3. karta pojazdu Datsun
4. fotografie antycznych mebli
5. postanowienie SR Poznań – Nowe Miasto i Wilda w Poznaniu z dnia 30.03.2012 r. z poświadczeniem prawomocności
6. odpis wniosku wraz ze wszystkimi załącznikami

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

9.20. Umowa zrzeczenia się dziedziczenia

Akt notarialny

W dniu 9 maja 2011 r., przed notariuszem Rudolfem Nowakowskim, w Kancelarii Notarialnej w Poznaniu, stawiły się:

1. Joanna Nowak, obywatelka polska, posiadająca PESEL 17041209145, zamieszkała w Poznaniu, przy ulicy Miłej 12, kod pocztowy 60-712, urodzona dnia 12 kwietnia 1917 roku w Wolsztynie, zwana dalej także: „Przyszłym spadkodawcą",
2. Maria Nowak, obywatelka polska, posiadająca PESEL 78081909145, zamieszkała w Poznaniu, przy ulicy Miłej 12, kod pocztowy 60-712, urodzona dnia 19 sierpnia 1978 roku w Poznaniu, zwana dalej także „Potencjalnym spadkobiercą",

obie łącznie zwane dalej Stronami.

Umowa zrzeczenia się dziedziczenia

§ 1

Potencjalny spadkobierca zrzeka się dziedziczenia po Przyszłym spadkodawcy, na co Przyszły spadkodawca wyraża zgodę.

§ 2

Umowa niniejsza nie wywiera skutków dla zstępnych Potencjalnego spadkobiercy.

§ 3

1. Koszty sporządzenia aktu ponosi Przyszły spadkodawca.
2. Wypisy niniejszego aktu należy wydawać Stronom w dowolnych ilościach.

Akt ten odczytano, przyjęto i podpisano.

Joanna Nowak Maria Nowak Rudolf Nowakowski

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

9.21. Umowa o zbycie spadku

Akt notarialny

Dnia 16 grudnia 2011 r., przed notariuszem Janem Kowalskim, w jego Kancelarii Notarialnej mieszczącej się w Poznaniu, stawiły się:

1. Joanna Nowak, obywatelka polska, posiadająca PESEL 17041209145, zamieszkała w Poznaniu, przy ulicy Miłej 12, kod pocztowy 60-712, urodzona dnia 12 kwietnia 1917 roku w Wolsztynie, zwana dalej także: „Sprzedającą",
2. Maria Nowak, obywatelka polska, posiadająca PESEL 78081909145, zamieszkała w Poznaniu, przy ulicy Miłej 12, kod pocztowy 60-712, urodzona dnia 19 sierpnia 1978 roku w Poznaniu, zwana dalej także „Kupującą".

Umowa o zbycie spadku

§ 1

Joanna Nowak:

1. oświadcza, że w dniu 1 grudnia 2011 roku Sąd Rejonowy Poznań – Stare Miasto w Poznaniu, Wydział I Cywilny wydał postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku po Janie Nowaku, zmarłym w Poznaniu dniu 14 stycznia 2011 roku. Zgodnie z ww. postanowieniem, spadek po Janie Nowaku nabyły: Joanna Nowak w 1/2 części, oraz Tomasz Nowak w 1/2 części,
2. oświadcza, że jedynym składnikiem masy spadkowej jest nieruchomość położona w Poznaniu, przy ulicy Polnej 785, dla której Sąd Rejonowy Poznań – Stare Miasto w Poznaniu prowadzi Księgę Wieczystą nr PO1P/00912345/7,
3. oświadcza, że należący do niej spadek nie jest obciążony prawami rzeczowymi ograniczonymi ani ograniczeniami w rozporządzaniu.

§ 2

Joanna Nowak oświadcza, że cały przypadający jej udział w spadku po Janie Nowaku sprzedaje Marii Nowak za cenę 50 000,00 zł (pięćdziesiąt tysięcy złotych, 00/100), a Maria Nowak oświadcza, że powyższy udział za ustaloną cenę kupuje.

§ 3

Cena wskazana w § 2 niniejszej umowy zostanie uiszczona przez Kupującą w dniu podpisania niniejszej umowy, przelewem na konto wskazane przez Sprzedającą.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

§ 4

Wszelkie prawa wynikające z niniejszej umowy przechodzą na Kupującą z dniem dzisiejszym.

§ 5

Notariusz poinformował strony o treści art. 6 ustawy z dnia 9 września 2000 r. o podatku od czynności cywilnoprawnych i art. 56 ustawy z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy oraz że urząd skarbowy może podwyższyć podaną wartość przedmiotu umowy i wówczas pobrać brakujący podatek od czynności cywilnoprawnych wraz z odsetkami od dnia dzisiejszego.

§ 6

Koszty sporządzenia aktu ponosi Kupująca.

§ 7

Pobrano od kwoty 50 000,00 zł:

- 2% podatku od czynności cywilnoprawnych na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 1 lit. a) ustawy z dnia 9 września 2000 r. o podatku od czynności w kwocie: 1000 zł (jeden tysiąc złotych),
- taksę notarialną na podstawie § 5 w zw. z § 2 i 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 czerwca 2004 r. w sprawie maksymalnych stawek taksy notarialnej w kwocie 910,00 zł (dziewięćset dziesięć złotych),
- 23% podatku VAT na podstawie art. 41 ust. 1 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (Dz.U. 2004 r. nr 54, poz. 535, z późn. zm.) w kwocie 209,30 zł (dwieście dziewięć złotych, 30/100).

Akt ten odczytano, przyjęto i podpisano.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Wykaz literatury

II Kongres Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej, Poznań – Kluczbork 1999.

Babiarz S., *Spadek i darowizna w prawie cywilnym i podatkowym*, Warszawa 2012.

Babiarz S., *Ustawa o podatku od spadków i darowizn. Komentarz*, LEX 2011.

Babiarz S., Mariański A., Dykiel W., *Ustawa o podatku od spadków i darowizn. Komentarz*, Warszawa 2010.

Bełza L., *Wykonawca testamentu*, MoP 1994, nr 6.

Biernat J., *Ochrona osób bliskich spadkodawcy w prawie spadkowym*, Toruń 2002.

Biernat J., *Umowa o dział spadku*, Warszawa 2007.

Borysiak W., *Konstrukcja czynności prawnych mortis causa w polskim prawie cywilnym*, PPUW 2006, nr 2.

Borysiak W., *Ochrona członków rodziny spadkodawcy na tle historycznym oraz prawnoporównawczym*, Zesz.Pr.UKSW 2008, nr 2.

Borysiak W., *O prawie spadkobierców ustawowych do zachowku – polemicznie*, PiP 2008, nr 5.

Borysiak W., Księżak P., *Forma złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku przed notariuszem*, Rej. 2011, nr 7–8.

Bystrzyńska-Fornal E., *Oznaczenie (określenie) osoby spadkobiercy w testamencie*, PS 2004, nr 2.

Chróścicki A., *Ustawa o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych. Komentarz*, LEX 2012.

Ciszewski J., *Ustawowe i umowne ograniczenia odpowiedzialności osobistej*, GSP 2003, nr 1.

Czerski Z., *Testamenty*, Warszawa 1983.

Czerwiakowski J., *Testament ustny w świetle praktyki*, Pal. 1987, nr 10–11.

Dolecki H., Sokołowski T. (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, LEX 2010.

Dolecki H., Wiśniewski T. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Artykuły 506–729*, LEX 2011.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Felski T., *Wpływ woli testatora na sposób podziału majątku spadkowego*, Pal. 1994, nr 12.
Gniewek E. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2011.
Górecki J., *Prawo pierwokupu. Komentarz do art. 596–602 KC i innych przepisów regulujących prawo pierwokupu*, Kraków 2002.
Górecki J., *Umowa darowizny na wypadek śmierci*, Rej. 2006, nr 2.
Grzybczyk K., Szpunar M., *Notarialne poświadczenie dziedziczenia jako alternatywny sposób stwierdzenia prawa do dziedziczenia*, Rej. 2006, nr 2.
Gutowski M., *Nieważność czynności prawnej*, Warszawa 2008.
Gutowski M., *Wzruszalność czynności prawnej*, Warszawa 2010.
Gwiazdomorski J., *Podpis na testamencie holograficznym*, NP 1962, nr 7–8.
Gwiazdomorski J. (oprac. A. Mączyński), *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1990.
Ignaczewski J., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2010.
Ignaczewski J. (red.), *Małżeńskie prawo majątkowe*, Warszawa 2011.
Ignaczewski J., *Prawo spadkowe. Art. 922–1088 KC. Komentarz*, Warszawa 2004.
Kaltenbek-Skarbek L., Żurek W., *Prawo spadkowe*, Warszawa 2007.
Kidyba A. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna*, Warszawa 2009.
Kidyba A. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania – część szczególna*, Warszawa 2010.
Kidyba A. (red.), *Kodeks cywilny. Spadki. Komentarz*, *t. IV*, Warszawa 2012.
Kłos M., *Wspólność majątku spadkowego*, Warszawa 2004.
Kłos M., *Rozporządzenie przez spadkobiercę udziałem w przedmiocie należącym do spadku*, *dokonane bez zgody pozostałych spadkobierców*, PS 1999, nr 11–12.
Kłyta W., *Testamenty wspólne*, Rej. 2006, nr 2.
Kopaczyńska-Pieczniak K., *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna*, LEX 2009.
Kordasiewicz B., *Przyjęcie i odrzucenie spadku*, SPP 2006, nr 2.
Kordasiewicz B. (red.), *System Prawa Prywatnego*, *t. 10*, *Prawo Spadkowe*, Warszawa 2009.
Kordasiewicz B., Łętowska E. (red.), *Prace z prawa cywilnego wydane dla uczczenia pracy naukowej profesora Józefa Stanisława Piątkowskiego*, Wrocław–Warszawa––Kraków–Gdańsk–Łódź 1985.
Księżak P., *Glosa do postanowienia SN z 30.6.2005 r.*, *sygn.: IV CK 799/04*, Pal. 2008, nr 5–6.
Księżak P., *Roszczenie z tytułu zachowku*, *a dziedziczenie ustawowe*, MoP 2008, nr 6.
Księżak P., *Zachowek w polskim prawie spadkowym*, Warszawa 2010.
Księżak P., *Żądanie wykonania polecenia*, PS 2006, nr 4.
Longchamps de Berier F., *Podstawienie powiernicze*, KPP 1999, z. 2.
Łętowska E. (red.), *System Prawa Prywatnego*, *t. 5*, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, Warszawa 2006.
Marszałkowska-Krześ E., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Legalis 2012.
Matuszyk K., *Kilka uwag o transmisji spadku*, Pal. 2006, nr 11–12.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Michór S., *Testament notarialny osoby umiejącej czytać i skreślić swój podpis*, *a nieposiadającej umiejętności pisania*, Rej. 2008, nr 5.
Mikucka K., *Testament negatywny i wydziedziczenie jako przejaw swobody testowania*, Biul. WP UwB 2008, nr 15.
Moszyński R., Policzkiewicz J., *Działy spadkowe*, Warszawa 1961.
Niedośpiał M., *Zasadnicze rozrządzenia testamentowe*, St.Prawn. 1997, nr 2.
Niezbecka E., *Skutki prawne testamentu negatywnego i wydziedziczenia*, Rej. 1992, nr 7–8.
Niezbecka E., *Zapis*, Lublin 1990.
Olczyk M., *Komentarz do ustawy z dnia 2 kwietnia 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny*, LEX 2010.
Oleszko A., *Zakres kognicji sądu spadku odnośnie do oceny ważności oraz skuteczności oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku*, Rej. 2007, nr 3.
Orlicki M., Pokrzywniak J., *Umowa ubezpieczenia. Komentarz do nowelizacji Kodeksu cywilnego*, LEX 2007.
Osajda K. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Legalis 2012.
Osajda K., *Testament międzynarodowy i jego forma*, KPP 2007, z. 4.
Pazdan M., *Prawo prywatne międzynarodowe*, Warszawa 2012.
Pazdan M., *Umowa o zrzeczenie się dziedziczenia w polskim prawie spadkowym*, Rej. 1997, nr 4.
Piątowski J.S. (red.), *System prawa cywilnego*, *t. 4*, *Prawo spadkowe*, Warszawa 1986.
Piątowski J.S., Kordasiewicz B., *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, Warszawa 2011.
Pietrzykowski K. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 450-1088 KC*, *t. 2*, Warszawa 2011.
Pietrzykowski K. (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2010.
Pisuliński J., *Niektóre problemy związane z terminem do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku*, Rej. 1992, nr 6.
Pogonowski M., *Roszczenie z tytułu zachowku i jego realizacja*, MoP 2008, nr 16.
Preussner-Zamorska J., *Nieważność czynności prawnych w prawie cywilnym*, Warszawa 1983.
Pręda B., *W sprawie przyszłości testamentu ustnego*, Rej. 2009, nr 5.
Pyziak-Szafnicka M. (red.), *Kodeks cywilny. Część ogólna. Komentarz*, LEX 2009.
Radwański Z., *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2007.
Radwański Z., *Wykładnia testamentów*, KPP 1993, z. 1.
Resich Z., Siedlecki W. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 1969.
Rezmer J., *Zakres związanej z zachowkiem odpowiedzialności spadkobiercy*, Toruń 2002.
Rojek A., *Wydziedziczenie i testament negatywny*, PS 2006, nr 9.
Rott-Pietrzyk E., *Umowa dziedziczenia – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, Rej. 2006, nr 2.
Rzetecka-Gil A., *Glosa do wyroku SN z dnia 13 lutego 2004 r.*, *sygn. akt II CK 444/02*, OSP 2007, z. 4, poz. 51.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939

Skowrońska E., *Jeszcze o podpisie na testamencie holograficznym*, NP 1982, nr 5–6.
Skowrońska-Bocian E., *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, *Księga czwarta. Spadki*, Warszawa 2011.
Skowrońska-Bocian E., *Prawo spadkowe*, Warszawa 2009.
Skowrońska-Bocian E., *Testament w prawie polskim*, Warszawa 2004.
Stecki L., *Wielkość udziałów spadkowych nie określonych w testamencie*, NP 1978, nr 4.
Stempniak A., *Postępowanie o dział spadku*, Warszawa 2006.
Stempniak A., *Tryby działu spadku*, MoP 2004, nr 9.
Stempniak A., *Zmiana właściwości miejscowej sądu w postępowaniu o dział spadku*, Pal. 2005, nr 7–8.
Szpunar A., *Przedawnienie uprawnień z tytułu zachowku*, Rej. 2001, nr 9.
Szpunar A., *Wady oświadczenia woli o przyjęciu lub odrzuceniu spadku*, NP 1986, nr 7–8.
Szpunar A., *Zmiana postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku*, PS 2002, nr 9
Walaszek B., *Polecenie testamentowe w polskim prawie spadkowym*, St.Cyw. 1961, t. I.
Wereśniak-Masri I., *Nabywanie nieruchomości przez cudzoziemców w Polsce. Komentarz*, Legalis 2011.
Winiarz J. (red.), *Kodeks cywilny z komentarzem*, *t. II*, Warszawa 1989.
Witczak H., *Skutki wyłączenia od dziedziczenia*, Rej. 2009, nr 3.
Załucki M., *Wydziedziczenie w prawie polskim na tle porównawczym*, Warszawa 2010.
Zieliński A. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2012.
Zoll F. (red.), *Prawo bankowe. Komentarz. Tom I i II*, LEX 2012.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 2501483A30653939